"સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય" ઠે. રાયખડ–અમદાવાદ.
ભિક્ષુ–અખંડાનંદના પ્રબંધથી મુદ્રિત.

આ આવૃત્તિવિષે બે બોલ

જે જ્ઞાન અને ચારિત્રને મેળવનારો મનુષ્ય સર્વ પ્રકારે સુખી અને કલ્યાણભાગી થઇને સજ્જનોમાં પણ વંદાય-પૂજાય છે; એવી સર્વોત્તમ અને સ્થાયી સંપત્તિના અભિલાષી સજ્જનો માટે આ પુસ્તક કેટલું બધું ઉપયોગી અને વાંચવા-વિચારવા જેવું છે, તે વાત આ પુસ્તક જેણે એક વાર પણ કાળજીપૂર્વક વાંચ્યું હશે કે વાંચશે, તેને આપોઆપજ જણાઈ રહેશે. મૂળલેખક એવા શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન અને ઉત્તમ રહેણીકરણી વિષે આ પુસ્તકમાં જે સરસ માહિતી અને સમજૂત આપે છે, તે કાંઇ ગોખણીયું જ્ઞાન કે પંડિતાઇ દર્શાવવાને નથી આપતો; પરંતુ પંડે તે શુભમાર્ગે ચાલી અનુભવસિદ્ધ બનીને માત્ર લોકકલ્યાણ સધાવવા સારૂ આપે છે. આ પ્રમાણે આ પુસ્તક જે યોગ્યતાથી અને લોકહિતની લાગણીથી લખાયું છે તથા એમાં સાચી ઉન્નતિનો સાદો, સીધો અને સુંદર માર્ગ જેવી કાળજીથી, અસરકારક રીતે અને અનેક પ્રકારે સમજાવ્યો છે, તેથીજ આ પુસ્તક જગતની અનેક ભાષાઓમાં ઉતારાઇને પુષ્કળ પ્રચાર પામ્યું છે.

એ સાધુચરિત પુરુષ શ્રીયુત "રાલ્ફ વાલ્ડો ટ્રાઇન"ના આવા ઉત્તમ ગ્રંથનો લાભ જે જે ગુજરાતી પાઠકો જ્યારે જ્યારે લે, ત્યારે ત્યારે તેઓ પણ એ મહાત્માને પૂજ્યભાવે યાદ કરીને સ્મરણાંજલિ આપવા નહિ ચૂકે, એવી આશા છે.

આ મૂળ પુસ્તકનું નામ પ્રથમ તો પંડિત ફ. ક. લાલનજી પાસે વખાણ સાથે સાંભળેલું. પછી એનું એક મરાઠી ભાષાંતર હાથમાં આવેલું. પછી ગુજરાતીમાં પણ એ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કરવા વૃત્તિ થઇ; પણ કોઇ લાયક સજ્જનને શોધીને એવાં કામ સોંપવાનો સમય મળેલો નહિ. દૈવયોગે શ્રી. મણિલાલ દોશી અનાયાસે મળી આવ્યા અને આવાં પુસ્તકોના તેઓ ખાસ પ્રેમી જણાયા. એ બંધુએ આ પુસ્તકનો અનુવાદ અવકાશે અવકાશે બનતી કાળજીપૂર્વક કરી આપ્યો. પછી એમાં સરળતા અને સ્પષ્ટતા લાવવા સંશોધન પણ કરાયું; છતાં હજી પણ એવા યત્નની જરૂર જણાતી હતી. ઇચ્છા છતાં બીજી આવૃત્તિ વખતે સમય મળ્યો નહિ; એટલે આ આવૃત્તિ તો અવકાશે અવકાશે જ્યારે પણ એવો યત્ન થઇ રહે, ત્યારેજ પ્રસિદ્ધ કરવાનું રાખ્યું હતું. એને પરિણામે આમાંનો મહત્ત્વનો વિષય (સમજવામાં) કાંઇ પણ સરળ-સ્પષ્ટ થયો હોય,

અનુવાદકની પ્રસ્તાવના

(પહેલી આવૃત્તિ સમયની)

જગતના જીવો જ્યારે સ્થૂલ ભુવનની ક્ષણિક, દુઃખગર્ભિત અને મળ્યા પછી પણ તૃપ્તિ ન આપતા સુખના બીજા સાધનોની લાલસા ઉત્પન્ન કરતી વસ્તુઓ પાછળ રાતદિન ભમ્યા કરે છે, અને ખરૂ સુખ, શાંતિ અને આનંદ અનુભવવાના સત્ય માર્ગથી દૂર ભાગતા માલૂમ પડે છે, તે સમયે ખરી શાંતિ, શક્તિ, પ્રેમ, આરોગ્ય આંતરપ્રતિભા વગેરે આત્માના શાશ્વત ગુણો તરફ લક્ષ દોરવા પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો તે અતિ આવશ્યક ગણાવું જોઈએ

મનુષ્ય પોતાનું ખરૂ સ્વરૂપ ભૂલી પોતાના સ્થૂલદેહ કે વાસના કે વિચારની સાથે પોતાનો અભેદ હોય એમ માની ઘણુંજ સંકુચિત, સ્વાર્થમય અને બળહીન જીવન ગાળે છે પોતાનું ખરૂ સામર્થ્ય શું છે, તેનો તેને લેશ પણ ખ્યાલ નથી પોતાના વિચારમાં કેટલું અનંત બળ છુપું રહેલું છે, તેનું તેને ભાન પણ નથી ખાન-પાન, ધનપ્રાપ્તિ અને વંશવૃદ્ધિ કરવામાંજ જીવનની મહત્ત્વાકાંક્ષાની પર્યાપ્તિ થતી હોય, એમ જેઓને લાગે છે, તેઓનું જીવન કેવળ દુઃખમય, ક્લેશમય અશાન્ત અને આનંદરહિત હોય તેમાં આશ્ચર્ય શું?

જગતમાં એવા ઘણા મનુષ્યો છે કે જેઓની આંખપર સહજ પડળ વળેલું છે તેઓને આ પુસ્તકમાં વર્ણવેલો કિંમતી બોધ અવશ્ય લાભકારી થશે એમ મને લાગે છે આપણા પ્રાચીન તત્ત્વજ્ઞાનના સિદ્ધાંતો આ પુસ્તકમાં એવા તો સરળ રૂપમાં અને એવી તો સચોટ રીતે ઉપદેશવામાં આવ્યા છે કે જરા ઊંડો વિચાર કરનારને તેનું સત્ય સમજાયા વિના રહેશે નહિ

આત્મા-પરમાત્માની એકતાનો અપૂર્વ સિદ્ધાંત એ આ પુસ્તકનું બીજ છે જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય જ્ઞાનપૂર્વક તે એકતાનો સ્વીકાર કરી તેનો અનુભવ કરવા પ્રયત્ન કરે છે તેટલા પ્રમાણમાં પરમાત્મામાં રહેલી શક્તિ, શાંતિ, આરોગ્ય, જ્ઞાન વગેરે તે પ્રાપ્ત કરી શકે છે

આ અનુભવ કરવા માટે પ્રભુએ આપણને મોટામાં મોટું સાધન જે આપ્યું છે તે વિચારશક્તિ છે મનુષ્ય પોતાની ભાવના પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સૃષ્ટિ રચે છે, અને તે ભાવના વધારે દૃઢ અને નિયમિત થતાં તે સૂક્ષ્મ સૃષ્ટિ સ્થૂળરૂપમાં પ્રકટ થાય છે છાંદોગ્યોપનિષદમાં કહ્યું છે કે-अथ खलु क्रतुमय पुरुष ।

મનુષ્ય વિચારની કૃતિ છે, જેવો વિચાર કરે છે તેવો તે થાય છે

ईश्वर सर्वभूताना हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति । હે અર્જુન!

પ્રભુ સર્વના હૃદયમાં રહેલા છે પાપીમાં પાપી અને મહાત્મામાં

પ્રભુમય જીવન

પ્રસ્તાવ

આ વિશ્વમાં બે પ્રકારના મનુષ્યો છે. કેટલાક શુભદર્શી હોય છે. તેઓ દરેક બનાવમાં શુભ પરિણામજ જુએ છે અને અશુભદર્શીઓ અશુભજ જુએ છે. પ્રકાશ અને અંધકારના જેટલો મોટો ભેદ આ બે પ્રકારના મનુષ્યો વચ્ચે હોવા છતાં તેઓમાંનો દરેક માણસ પોતપોતાના દૃષ્ટિબિંદુથી અથવા અપેક્ષાથી ખરો છે. આથી આ દૃષ્ટિબિંદુજ દરેકના જીવનનું નિયામક છે, તથા એ જીવન બળવાન કે બળહીન બને, સુખી કે દુઃખી બને, અને વિજયી કે નિષ્ફળ નિવડે, તેનો સર્વ આધાર તેના પોતાના એ દૃષ્ટિબિંદુ ઉપરજ રહેલો છે.

શુભદર્શી મનુષ્ય દરેક વસ્તુ–સ્થિતિને તેને લગતા સર્વ સંયોગો તથા સંબંધો સહિત જોઈ શકે છે, ત્યારે અશુભદર્શી પુરુષ સંકુચિત દૃષ્ટિથી અને અમુક અપેક્ષાથી જુએ છે. વળી શુભદર્શીની સમજણ જ્ઞાનના પ્રકાશથી જાગ્રત્ થયેલી હોય છે, ત્યારે અશુભદર્શી અજ્ઞાનમાંજ ગોથાં ખાતો હોય છે. બન્ને પ્રકારના મનુષ્યો પોતપોતાના અંતરમાંથીજ પોતપોતાની સૃષ્ટિ રચે છે અને તે રચનાનું ફળ કેવું આવશે, તેનો આધાર પણ દરેકના પોતાના દૃષ્ટિબિંદુપરજ રહેલો હોય છે. શુભદર્શી મનુષ્ય પોતાના વિશેષ જ્ઞાન અને આંતરિક પ્રતિભાવડે પોતાને માટે સ્વર્ગની રચના રચે છે, અને જેટલા પ્રમાણમાં તે પોતાને માટે સ્વર્ગ રચી શકે છે, તેટલા પ્રમાણમાં આખા વિશ્વમાટે પણ તે સ્વર્ગ રચવામાં સહાયભૂત થાય છે; ત્યારે અશુભદર્શી મનુષ્ય પોતાના અજ્ઞાન અને સંકુચિત વિચારને લીધે પોતાને વાસ્તે નરક રચે છે અને બીજા માણસોને પણ નરક રચવામાં સહાયક બને છે.

તમારામાં અને મારામાં–દરેકમાં કાં તો શુભદર્શીપણાનો ગુણ વિશેષ હોય છે અથવા તો અશુભદર્શીપણાનો ગુણ વિશેષ

હોય છે આ કારણથી દરેક કલાકે આપણે કાં તો આપણે માટે સ્વર્ગ રચીએ છીએ કે કાં તો નરક બનાવીએ છીએ, અને જેટલા પ્રમાણમાં આપણે આપણે માટે સ્વર્ગ કે નરક રચીએ છીએ, તેટલાજ પ્રમાણમાં જગતને સારૂ પણ સ્વર્ગ કે નરક રચવામાં આપણે મદદગાર બનીએ છીએ

સ્વર્ગ એટલે સંપ–ઐક્ય–સંગતિ–સંવાદ–વિશાળતા, અને નરક એટલે ભેદભાવ–અસંગતિ–વિવાદ–સંકુચિતપણું

કોની સાથે સંપ–એકવાક્યતા થવાથી મનુષ્ય સ્વર્ગીય આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકે અને કોની સાથે ભેદભાવ–કુસંપ થવાથી મનુષ્યને નરકનું દુખ ભોગવવું પડે, એ વિચારવું એજ આ **લેખનો ઉદ્દેશ** છે કારણ કે એ બાબત સમજવાથી એક એવી કુંચી મનુષ્યના હાથમાં આવી જાય છે, કે જેનાવડે તે ઇચ્છે તો સ્વર્ગનાં દ્વાર ઉઘાડી ઉચ્ચ આનંદ અનુભવે છે, અને ઇચ્છે તો નરકનાં દ્વાર ખોલી દુખ અને દુખજ જુએ છે એ બેમાંથી કયું સાધન અને કયું પરિણામ પસંદ કરવું, તે કામ દરેક વાચકનું પોતાનું છે

પ્રકરણ ૧ લું

વિશ્વનું ઉત્તમોત્તમ સત્ય

અનંત સામર્થ્યવાળું પરમતત્ત્વજ સર્વના આધારસ્વરૂપ છે, તેજ સર્વને 'જીવન' આપે છે અને સર્વમાં તથા સર્વદ્વારા તેજ પ્રકટ થાય છે આ વિશ્વનું ઉત્તમોત્તમ સત્ય પણ એજ હોઇને એ સ્વયંભૂ તત્ત્વમાંથીજ આ સર્વ આવ્યું છે અને હજી પણ તેમાંથીજ આવ્યા કરે છે જો દરેક વ્યક્તિમાં જીવન અથવા ચૈતન્ય છેજ, તો પછી જેમાંથી તે જીવન આવતું હોય એવું તે જીવનનું કોઇ એક અનાદિ અનંત મૂળ પણ ચોક્કસ હોવું જોઇએ જો આ જગતમાં પ્રેમનો ગુણ આપણી નજરે પડતો હોય, તો તે પ્રેમનું પણ કોઇ એક અનંત અપાર મૂળ હોવુંજ જોઇએ, અને એજ પ્રમાણે આ જગતમાં જો કાંઈ પણ જ્ઞાન રહેલું હોય, તો તે જ્ઞાન જેમાંથી ઉદ્ભવી શકે તેવું જ્ઞાનનું કોઈ એક અનંત અખૂટ મૂળ પણ હોવુંજ જોઇએ આ નિયમ ગતિને, શાંતિને અને જગતની

જડ વસ્તુઓને પણ એકસરખી રીતે લાગુ પડે છે.

આ ઉપરથી એટલું તો અવશ્ય સમજાયું હશે કે, સર્વની પાછળ અનંત શક્તિ અને અખૂટ ચેતનમય પરમાત્મતત્ત્વ રહેલું હોઇ તેજ સર્વનું મૂળ છે. જે મહાન અચળ નિયમો અને શક્તિઓ આ સમગ્ર વિશ્વમાં અને આપણી આસપાસ દશે દિશાએ આવી રહેલાં છે, તે નિયમો અને તે શક્તિઓમાંથીજ આ અખૂટ શક્તિવાળું જીવન પ્રાણીઓરૂપે હયાતીમાં આવે છે અને પોતપોતાનું કામ કરે છે.

આપણા દરરોજના જીવનનું દરેક કાર્ય તે મહાન નિયમો અને શક્તિઓને અનુસરીનેજ થાય છે. રસ્તાની બાજુએ ઉગતું દરેક પુષ્પ વધે છે, ખીલે છે અને કરમાય છે, તે પણ તે મહાન અને અચળ નિયમોનુંજ કાર્ય હોય છે. હિમના ઢગલા બંધાય છે, તૂટી પડે છે, ઓગળે છે, જળરૂપ થાય છે, વરાળરૂપ થાય છે, વાદળરૂપ થાય છે અને વળી પાછા હિમરૂપે થાય છે. તે તમામ ક્રિયાઓ એ મહાન ને અચળ નિયમોવડેજ થતી હોય છે.

એક રીતે કહીએ તો આ વિશ્વમાં નિયમસિવાય બીજું કશુંજ નથી; અને જો એ વાત સત્યજ હોય તો પછી તે નિયમોને રચનાર કાંઇક બળ-કાંઇક તત્ત્વ પણ હોવુંજ જોઇએ; અને તે આ નિયમો કરતાં પણ વધારે સામર્થ્ય ધરાવનાર હોવું જોઇએ. એ અનંત જીવન અને અનંત બળરૂપી જે મહાન તત્ત્વ પ્રત્યેક વસ્તુ અને સ્થિતિની પાછળ રહેલું છે, તેને આપણે પ્રભુ અથવા પરમાત્મા કહીશું. તમે તેને પ્રકાશ કહો, સર્વ શક્તિ કહો, પરમતત્ત્વ કહો અથવા બીજુ ગમે તે નામ આપો; તેથી તેમાં રતિમાત્ર ભેદ પડતો નથી. જો આપણે આ મુખ્ય વિચારમાં મળતા આવીએ તો પછી તમે તેને કર્મ, સ્વભાવ, ઈશ્વર, કે કશું નામ આપો છો, એ કાંઈ મહત્ત્વની વાત નથી.

આ ઉપરથી સમજાયું હશે કે, પરમાત્મા એવા અનંત અગાધ ચૈતન્યરૂપ છે, કે જેણે વિશ્વને પોતાનાથી ભરી નાખેલું છે, જેમાંથી સર્વ કાંઇ ઉત્પન્ન થાય છે; જેનામાં સર્વ કાંઈ રહે છે અને જેની બહાર કોઇ પણ વસ્તુ અથવા સ્થિતિ રહી શકતીજ નથી. ખરૂં જોતાં આપણે પ્રત્યેક તે પરમાત્મામાંજ રહીએ છીએ, ફરીએ છીએ અને અસ્તિત્વ ધરાવીએ છીએ. આપણું જીવન અથવા તો આપણા જીવનનું જીવન-જે કાંઇ કહો તે એજ છે. આપણે તેજ પરમાત્મ-

તત્ત્વમાથીજ આપણુ જીવન મેળવ્યુ છે અને નિરંતર મેળવ્યા કરીએ છીએ આપણે તે પરમાત્માનાજ એક અંશરૂપે અર્થાત્ વ્યક્તિરૂપે છીએ અને તે પરમાત્મતત્ત્વજ સમષ્ટિરૂપ હોઇને તેમાજ આપણે અને સર્વ કોઈ સમાઈ રહેલા છીએ આપણામા અને પરમાત્મ તત્ત્વમા એટલો ઉપાધિભેદ રહેલો છે, પરંતુ મૂળ વસ્તુસ્વરૂપે તો પરમાત્મતત્ત્વ અને આપણુ વ્યક્તિગત જીવન એકજ વસ્તુ છે બ નેના અસલી ગુણમા અને મૂળ સ્વરૂપમા જરા પણ ભેદ નથી ભેદ કાઇ પણ હોય તો તે માત્ર પ્રમાણનો અથવા વત્તા-ઓછા પણાનોજ છે

તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રકાશ પામેલા ઘણા જીવો એમ માને છે કે,આપણે આપણુ જીવન પરમાત્મતત્ત્વમાથી વહેતા પ્રવાહની પેઠે મેળવીએ છીએ, અને બીજા કેટલાક એમ જણાવે છે કે, આપણા જીવનની પરમાત્મતત્ત્વ સાથે એકતા અથવા અભેદ છે-એટલે કે મનુષ્ય અને પરમાત્મા એકજ છે ત્યારે આ બન્નેમા ખરૂ કોણ? બન્ને ખરા છે જો બરાબર સમજવામા આવે તો બન્નેનુ કહેવુ સત્ય છે

પહેલો મત આપણે વિચારીએ જેમાથી આ સર્વ ઉદભવ્યુ છે, તે પરમાત્મતત્ત્વજ જો સર્વના આધારરૂપે રહેલુ છે, તો પછી આપણુ વ્યક્તિગત જીવન પણ એ તત્ત્વમાથીજ નિરંતર વહ્યા કરે છે જો આપણે બીજા મત પ્રમાણે એમ માનીએ કે, આપણા વ્યક્તિગત જીવાત્માઓ એ પરમાત્માના અંશરૂપ છે, તોપણ વ્યક્તિઓમા પ્રકટ થયેલુ જીવન તેના મૂળ સાથે-પરમાત્મતત્ત્વ સાથે એકરૂપજ હોવુ જોઇએ જેવી રીતે સમુદ્રમાથી લીધેલુ જળનુ બિંદુ તેના મૂળ સમુદ્ર સાથે એકરૂપ હોય છે, તેજ નિયમ અહી પણ લાગુ પડે છે, છતા આમા પણ ભૂલ થવાનો સભવ છે જો કે પરમાત્મતત્ત્વ અને વ્યક્તિજીવન મૂળમા એકસરખા છે, છતા વ્યક્તિજીવન કરતા પરમાત્મતત્ત્વ એટલુ બધુ ઉત્તમ અને અમાપ છે કે તેમા સર્વ દેશ-કાળ, વસ્તુ-સ્થિતિઓ અને પ્રાણી-પદાર્થ સમાઈ જાય છે બીજા શબ્દોમા કહીએ તો મૂળસ્વરૂપનો વિચાર કરતા સાગર અને તરંગ બન્ને જળરૂપ છે, તેની પેઠે એ બન્ને પણ એકરૂપજ છે, પણ શક્તિ ને માપનો વિચાર કરતા તો એ બન્નેમા અત્યત અંતર દેખાય છે

જો આ રીતે વિચારીએ તો શુ એમ પ્રતીત નથી થતુ કે, બન્ને મતો ખરા છે? એટલુ જ નહિ પણ તે મતો એકજ બાબતને જૂદી

જૂદી રીતે જણાવે છે. આપણે એક બીજું દૃષ્ટાંત લઈ આ બન્ને મતો-ની એકવાક્યતા વધારે સિદ્ધ કરીએ.

પર્વત ઉપર ખૂટે નહિ તેવું એક જળાશય છે, જેમાંથી ખીણમાં રહેલું એક નાનું જળાશય પાણી મેળવે છે. હવે આ નાના જળાશય-માં રહેલા જળની અને તેના મૂળ સ્થાનમાં રહેલા જળની જાતિ તો એકજ હોય છે. ફેર એજ કે, પર્વત ઉપર રહેલા જળાશયમાંનું જળ અસંખ્ય નાનાં જળાશયોને પૂરું પડી શકે અને તે છતાં પણ તેમાં જળની ખોટ કદી પડે તેમ નથી. આ રીતે બંનેના જળના જથ્થામાં મોટો ભેદ છે ખરો.

માનવજીવનના સંબંધમાં પણ એમજ છે. બીજી બાબતોમાં આપણે ગમે તેટલો મતભેદ ધરાવીએ, છતાં હું ધારું છું કે, આપણે સઘળા આ બાબતમાં તો એકજ મતપર આવી શકીશું કે, સર્વની પાછળ અખૂટ ચૈતન્યરૂપ પરમાત્મા રહેલો છે, કે જે સર્વનું જીવન છે અને જેમાંથી સર્વ કોઈનું સર્વ પ્રકારનું જીવન આવે છે. આ પ્રમાણે હોવાથી તમારૂં, મારૂં અને સર્વ કોઈનું વ્યક્તિગત જીવન પણ એજ દિવ્ય પ્રવાહદ્વારા અને એજ અનંત મૂળમાંથી આવવું જોઈએ અને દરેક પ્રાણીમાં રહેલું જીવન મૂળસ્વરૂપે તો પરમાત્મ-તત્ત્વજ હોવું જોઈએ; અને એમાં ભેદ છે તે સ્વરૂપને લગતો નથી, પરંતુ માત્ર **પ્રમાણને**જ લગતો છે.

જો આ બાબત સત્ય હોય તો શું એ ઉપરથી એમ ફલિત થતું નથી કે, **જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય આ દિવ્ય પ્રવાહ તરફ પોતાના હૃદયનાં દ્વાર ખુલ્લાં રાખે છે, તેટલા પ્રમાણ-માં તે પરમાત્મતત્ત્વની નજદીકમાં આવતો જાય છે; અને** જેટલા પ્રમાણમાં તે નજદીકમાં આવતો જાય છે, **તેટલાજ પ્રમાણમાં પરમાત્માની શક્તિઓ તેનામાં પ્રકટ થતી** ચાલે છે ? વળી જ્યારે એ પરમાત્મતત્ત્વ અનંત-અખૂટ છે, તો પછી તે અનુભવવામાં મનુષ્યને જે વિઘ્નો જણાય છે, **તે વિઘ્નોનો ઉત્પન્ન કરનાર પણ તે પોતેજ છે**; કારણ કે ઉપર કહેલા 'સત્ય'નું તેને 'ભાન' નથી.

સુંદર ખીલી રહેલા કમળોવાળુ એક નિર્મળ જળથી ભરપૂર સરોવર એક ખેતરની આસપાસ આવેલુ છે થોડે દૂર ઉંચાણમા આવેલા એક મોટા જળાશયમાથી આ સરોવરને એક નીક વાટે પાણી પૂરૂ પાડવામા આવે છે એ નીકને છેડે એક દરવાજો છે, તેના ઉઘડવા ને બંધ થવાપર પાણી આવવાનો ને ન આવવાનો આધાર છે એ સ્થળ અલૌકિક સૌંદર્યવાળુ છે સ્વચ્છ-નિર્મળ જળ ઉપર ગ્રીષ્મઋતુમા ખીલેલા કમળો ઝુલતા જણાય છે તીરપર અનેક જાતના પુષ્પના છોડવાઓ ઉગી રહેલા છે પાણી પીવા અને સ્નાન કરવાને પક્ષીઓ સવારથી સાજસુધી ત્યા આવ્યાજ કરે છે અને તેઓનો મધુર કિલકિલાટ સંભળાતોજ રહે છે ભ્રમરો પણ પોતાનુ જૂદા જૂદા પુષ્પોપરથી પરાગ મેળવવાનુ કામ ત્યા કરતાજ હોય છે એ જળાશયની આસપાસમા દૃષ્ટિ પણ ન પહોચે ત્યાસુધી અનેક જાતના ફળ-ફૂલવાળા છોડવાઓ, વૃક્ષો અને લતા ઓથીએ સ્થાન ઘણુ જ રમણીય ને આનંદદાયક સર્વ કોઇને લાગે છે

એ જમીનનો માલિક એક 'દિવ્ય મનુષ્ય' છે મનુષ્ય જાતિ તરફ તે અત્યંત પ્રેમ રાખતો હોવાથી ત્યા આગળ "આ ખાનગી જમીન છે" 'આ રસ્તે જવાની રજા નથી' એવુ તેવુ પાટીયુ મારવાને બદલે ઉલટુ એવુજ પાટીયુ ચોડવામા આવ્યુ છે કે 'આ કમળસરોવર તરફ જવાની સર્વ કોઇને છૂટ છે" આથી સઘળા લોકો આ માલિકને ચાહે છે, કારણ કે તેઓ તેમ કર્યા સિવાય રહી શકતાજ નથી માલિક પણ જે પોતાનુ છે તે લોકોનુ જ છે, એમ સમજે છે અને સર્વપર પ્રીતિ રાખે છે

આ સ્થળે નાના બાળકો પણ આનંદ કરવાને પુષ્કળ આવતા જણાય છે થાકીને કંટાળી ગયેલા સ્ત્રી-પુરુષો આ સ્થળમા વારવાર આવે છે અને જ્યારે તેઓ ત્યાથી ઘર તરફ પાછા વળે છે, ત્યારે ઉંચી લાગણીસાથે ને હસ્તે ચ્હેરે જતા માલૂમ પડે છે, કારણ કે આ દિવ્ય સ્થાનનો લાભ લેવાથી તેઓના મનપરનો બોજો ઓછો થએલો હોય છે અને તેથી ઘણી વાર તો તેઓ આશીષ પણ આપતા જાય છે કે "પરમાત્મા આ ઉદારાત્માનુ ભલુ કરે" ઘણા લોકો તો આ સ્થળને દેવતાઈ ભૂમિ જ કહેતા આ જગ્યાનો માલિક તેને 'ઈશ્વરી ઉદ્યાન' કહે છે અને પોતાની શાતિના કેટલાય કલાક ત્યાજ ગાળે છે સૌના ગયા પછી પણ તે ત્યા આગળ આમતેમ ફરે છે અને અજવાળી રાત્રિમા એક બાંકડાપર

બેસીને પુષ્પોની સુગંધ લેતો જણાય છે તેનો સ્વભાવ ઘણોજ સાત્વિક છે તે કહે છે કે, આવે વખતેજ જીવનની ખરી વસ્તુઓ તેને મળે છે કેમકે **ઘણીખરી ઉમદા તથા લોકહિતની યોજનાઓ આવે વખતેજ એકાએક પ્રેરણાની માફક તેને સૂઝી આવે છે**

તે સ્થળ અને તેની આસપાસનું વાતાવરણ દયા, દિલસોજી, શુભ ભાવના અને આનંદથી વ્યાપેલું રહે છે પશુઓ જ્યારે એ સરોવરના કિનારે જળ પીવાને આવે છે, ત્યારે તેમને પણ મનુષ્યોના જેટલોજ આનંદ થાય છે અને તેમને જોઇને તેમના તરફ નજર કરનારના હૃદયમાં પણ આનંદની ઉર્મિ ઉછળી આવે છે

તે સરોવરનો દરવાજો નિરંતર ખુલ્લો રાખવામાં આવે છે અને તેથી ત્યાં એટલું બધું પાણી આવે છે કે ખેતરને જોઇતું પાણી મળવા ઉપરાંત પશુ પક્ષીઓને અને માણસોને પણ નિર્મળ અને સ્વચ્છ જળ પૂરૂં પાડે છે તથા વધારાનો પ્રવાહ આસપાસના ખેતરો તરફ વહીને તેમની પણ ખીલવણી કરે છે

હવે એક સમયે આ જગ્યાના માલિકને એક વર્ષસુધી બીજે ગામ જવું પડયું તે દરમિયાન તેણે, દુનિયા જેને 'વ્યવહારકુશળ' કહે છે એવા એક મનુષ્યને એ જાગીર ભાડે આપી જેમાં ખિસ્સું ન ભરાતું હોય એવી કોઈ પણ બાબત કરવાને માટે આ નવા મનુષ્યને જરાયે સમય મળતો નહોતો તે પદ્મસરોવર જે દરવાજાથી જળાશય સાથે જોડાયેલું હતું, તે દરવાજો તેણે તરતજ બંધ કરી દીધો, અને તેથી પર્વતપરથી ઉતરી આવતો નિર્મળ પ્રવાહ બંધ થઈ ગયો "સર્વને આવવાની છૂટ છે" એવું જે પાટીયું ત્યાં ચોઢેલું હતું, તે પણ આ નવા પુરુષે ઉપડાવી લીધું આથી કરીને પ્રથમ જે આનંદી બાળકો અને સ્ત્રી પુરુષો ત્યાં ફરવા આવતાં તે હવે આવતાં જણાતાં નથી અને દરેક વસ્તુ ફેરવાઇ ગયેલી જણાય છે નવજીવન આપનાર જળના અભાવે એ સરોવરના કમળો અને પુષ્પો હવે સૂકાવા લાગ્યાં અને રોપાઓ પણ સૂકાઇને ઢળી પડવા લાગ્યા નિર્મળ અને સજીવ જળમાં આનંદ કર્યા કરતી માછલીઓ પણ હવે ધીમે ધીમે મરવા લાગી અને તેથી તે સરોવરની પાસે જે કોઇ આવે તેને દુર્ગંધ આવવા લાગી કિનારાપર જે પુષ્પો ખીલતાં હતાં તે સૂકાઇ ગયાં, જળ પીવા અને ક્રીડા કરવા આવતાં પક્ષીઓ અટકી ગયાં, મધુકરોનો આનંદજનક ગણગણાટ

બધ થઇ ગયો અને નિર્મળ જળ મળતુ અટકી જવાથી પશુઓ પણ આવના બધ થયા

આ પ્રમાણે આ સરોવરની અત્યારની અને પ્રથમની સ્થિતિમા જે ભેદ જણાતો હતો તેનુ કારણ એજ હતુ કે,પર્વતપરના વિશાળ જળાશયમાથી સરોવરમા જળ આવવાનો જે દરવાજો હતો, તે બધ કરવાથી સરોવરને જીવત જળ મળતુ તે બધ થઈ ગયુ હતુ

આ બનાવ મનુષ્યના જીવનને મળતો આવે છે, એમ શુ આપણી દષ્ટિએ નથી પડતુ ? જે પ્રમાણમા આપણે પરમાત્મતત્ત્વ સાથેનુ આપણુ ઐક્ય અને સબધ સ્વીકારીએ છીએ અને જે પ્રમાણમા તેના દિવ્ય પ્રવાહને ગ્રહણ કરવા માટે આપણા હૃદયના દ્વાર આપણે ખુલ્લા રાખીએ છીએ તથા જેટલા પ્રમાણમા આપણે એ સર્વવ્યાપી, સર્વશ્રેષ્ઠ સૌથી વધારે શક્તિમાન અને સૌથી સુદર પરમાત્મતત્ત્વની સાથે એકરૂપ થઇએ છીએ, તેટલા પ્રમાણમા આપણામાથી પણ એ દિવ્ય તત્ત્વ ચારે તરફ વહેવા લાગે છે અને આપણી સાથે સબધમા આવનારા મનુષ્યો વગેરેને પણ એ દિવ્ય પ્રવાહનો લાભ મળે છે વિશ્વના અને આપણા સર્વના શ્રેષ્ઠ મિત્રરૂપ પરમાત્મા, એ અખૂટ અમાપ સરોવરને ઠેકાણે છે, નાનુ સરોવર તે આપણુ શરીર છે અને જળ આવવાનો દરવાજો એ આપણુ પોતાનુ હૃદય છે જેટલા પ્રમાણમા 'પરમાત્મતત્ત્વ' સાથેનુ આપણુ ઐક્ય સ્વીકારવામા આપણે નિષ્ફળ નિવડીને એ દિવ્ય જીવનપ્રવાહ સામે આપણે આપણાહૃદયદ્વારને બધ કરીએ છીએ તેટલા પ્રમાણમા પ્રથમ તો આપણે પોતેજ એવી અવદશામા મૂકાઇએ છીએ, કે જેથી આપણને સુખસામર્થ્ય પોષણસપત્તિ કે ઉન્નતિ જેવુ કશુ મળતું નથી, અને તેથી આપણા પરિચયમા આવનારને પણ લાભ નહિ મળતા હાનિજ થાય છે

આ 'કમળસરોવર'મા અને માનવજીવનમા એક ભેદ છે જે મોટુ જળાશય તેના મૂળરૂપ છે, તેમાથી વહેતું પાણી પોતામા આવે, તેટલાસારૂ દરવાજો ઉઘાડવાનુ બળ નાના સરોવરમા નહિ હોવાથી એ બાબતમા તેનો આધાર બાહ્યસાધનપરજ રહે છે, પણ તમારા ને મારામા તો તે સત્તા રહેલી છે એ દિવ્ય જીવનના પ્રવાહ તરફ આપણા હૃદયના દ્વાર ખુલ્લા રાખવા કે બધ કરવા, એ તો આપણી પોતાનીજ સત્તાની વાત છે આપણાજ વિચાર બળથી આ શક્તિ આપણામા ખીલે છે,

'માનવજીવન' પરમાત્મતત્ત્વમાંથીજ ઉદ્ભવતું હોવાથી પરમાત્મતત્ત્વ સાથે તેને સંબંધ છે; માનવજીવનનો એક તરફ આસપાસ આવેલી દુનિયાસાથે સંબંધ છે; તો બીજી તરફ 'વિચાર' અથવા મન એ આપણા માનવજીવનને પરમાત્મતત્ત્વ સાથે જોડનારી નહેર જેવું છે.'

આ વિષયપર વધારે વિવેચન કરવા પહેલાં આપણે વિચારનું સ્વરૂપ પણ જાણવું જોઈએ. ઘણી વાર ધારવામાં આવે છે તેમ 'મન' અથવા 'વિચાર' એ કાંઈ માત્ર અનિશ્ચિત કલ્પના અથવા હવાઈ ખ્યાલ નથી; પણ એક પ્રબળ, સૂક્ષ્મ અને મોટામાં મોટી શક્તિ છે.

વિચાર એ શક્તિ છે, તે સાબીત કરવા માટે હાલમાં પ્રયોગશાળામાં પ્રયોગો કરવામાં આવે છે. તેઓને અમુક આકાર, રંગ, ગુણ અને શક્તિ હોય છે અને વિચારનું શાસ્ત્ર પણ છે, એમ તે પ્રયોગોદ્વારા સાબીત થતું ચાલે છે. તે ઉપરથી પણ સમજાય છે કે વિચારશક્તિદ્વારા જે ઉત્પાદક શક્તિ પ્રગટ થાય છે, તે શક્તિ માત્ર નામનીજ નહિ પણ વાસ્તવિક હોય છે.

આપણી આસપાસ આવેલી સ્થૂળ દુનિયામાંની પણ દરેકે દરેક ચીજની ઉત્પત્તિ વિચારમાંથીજ છે; કેમકે એ વિચારજ પાછળથી આકારનું રૂપ લે છે. પ્રત્યેક કિલ્લો, પ્રત્યેક મૂર્તિ, પ્રત્યેક ચિત્ર, પ્રત્યેક યંત્ર–ટૂંકમાં કહીએ તો પ્રત્યેક જડ વસ્તુની ઉત્પત્તિ પ્રથમ તેના ઉત્પાદકના મનમાં વિચારરૂપે ઉદ્ભવ્યા પછીજ તે દૃશ્ય યા સ્થૂલ રૂપમાં પ્રકટ થઈ હોય છે. જે વિશ્વમાં આપણે રહીએ છીએ, તે વિશ્વ પણ સર્વના આધારભૂત પરમાત્માનાજ વિચારનું ફળ છે. આપણને માલૂમ પડયું છે તેમ જો આ વાત સત્ય હોય કે, પરમાત્માની સાથે સ્વરૂપથી આપણે એકજ છીએ અને તેથી પરમાત્મતત્ત્વ સાથે આપણું ઐક્ય છે, તોપછી આપણામાં આપણે એ તત્ત્વસાથે જ્ઞાનપૂર્વક ઐક્ય અનુભવીએ, તેટલા પ્રમાણમાં આપણામાં પણ પરમાત્મતત્ત્વના જેવી ઉત્પાદકશક્તિ પ્રકટ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય છે?

કોઈપણ વસ્તુ દૃશ્યજગતમાં પ્રકટ થાય યાને જોવામાં આવે તે પહેલાં તો તે અદૃશ્ય જગતમાં હયાતી ધરાવતીજ હોય છે. આ ઉપરથી સાબીત થાય છે કે, **અદૃશ્ય જગત કારણરૂપ છે અને દૃશ્ય જગત કાર્યરૂપ છે;** તેમજ અદૃશ્ય વસ્તુઓની

સરખામણીમા દ્રશ્ય વસ્તુઓ અનિત્ય અને પરિણામી છે.

'શબ્દની શક્તિ' એ અદ્ભુત શાસ્ત્રીય સત્ય છે આપણે પ્રથમ વિચારી ગયા કે, વિચારોમાંથીજ આપણામાં ઉત્પાદન શક્તિ પ્રગટ થાય છે જેને આપણે બોલચેલો "શબ્દ" કહીએ છીએ, એ પણ માત્ર આત-વિચારનુ બાહ્યસ્વરૂપજ છે એ વિચાર શક્તિ બાહ્યરૂપમા અથવા સ્થૂલ સ્વરૂપમા પ્રકટ થાય તે પૂર્વે એકાગ્રતાની, જ્ઞાનની, ઇચ્છ ની અને પ્રયત્નની પણ જરૂર રહે છે. 'હવામા કિલ્લા બાધવા' વિષે લોકો અનેક પ્રકારની વાતો કરે છે અને હવામા કિલ્લા બાધવાની ટેવવાળાને લોકો માનની દૃષ્ટિથી જોતા નથી પણ જમીનપર આપણે જ્યારે અને સ્થૂળ કિલ્લાઓ બાધીએ તે પૂર્વે આપણને હવામાજ કિલ્લા બાધવા પડે છે, માટે હવામા કિલ્લા બાધવા એ કોઇ રીતે ખરાબ નથી એટલુ તો ખરૂ જ કે, હવામા કિલ્લા બાધનારો માણસ જો તેથી આગળ વધીને પોતાના જીવનમા તે કિલ્લાઓને સ્થૂલ-મૂર્તસ્વરૂપ આપતો નથી, તો તે મનુષ્ય હવાઇ કિલ્લા બાધ વાનુ અગત્યનુ કામ કરવા છતા પણ બાકીનુ તેટલીજ અગ ત્યનુ કામ તે પડયુ રહેવા દે છે, અને ઝાડ અર્ધું ઉછેર્યા પછી અટકનારની પેઠે ફળફૂલથી બેનસીબ રહે છે

વિચારશક્તિના સ બ ધમા એક અગત્યની બાબત એ છે કે, **વિચારમાં પોતાના જેવા બીજા વિચારોને પોતાના તરફ ખેચવાનુ બળ રહેલું છે** અને વિશ્વમા તેમજ વિચારશક્તિ-ની બાબતમા એક મહાનિયમ પ્રવર્તી રહેલો છે કે, **સમાન વસ્તુઓ એકબીજાને પોતાના તરફ આકર્ષે છે** આપણે આપણા વિચારોને અનુકૂળ હોય તેવી શક્તિએ અને સયોગોને નિરતર દ્રશ્ય અને અદ્રશ્ય દુનિયામાથી આપણા તરફ આકર્ષ્યા કરીએ છીએ આપણને આ બાબતનુ જ્ઞાન હોય કે ન હોય, છતા પણ આ નિયમ તો પોતાનુ કામ કર્યેજ જાય છે આપણે વિચારોના મહાસાગરની વચ્ચે વસીએ છીએ અને વિચારની જે શક્તિઓ વિચારના પ્રવાહરૂપે આપણામાથી બહાર જાય છે અને બહારથી આપણા તરફ આકર્ષાય છે, તે શક્તિઓવડે આપણી આસ પાસનુ વાતાવરણ ભરાઇ રહેલુ હોય છે, તેથી જાણતાં કે અજાણતા વિચારના એ વાતાવરણની આપણ દરેકપર થોડી યા ઘણી અસર તો થાય છેજ.

આપણે જેટલા પ્રમાણમા સૂક્ષ્મ આંદોલનો ગ્રહણ કરવાને યોગ્ય બન્યા હોઈએ, તેટલાજ પ્રમાણમા આપણાપર તે વિચારપ્રવાહો અસર કરશે નિર્બળ મનવાળા મનુષ્યોને બાહ્યવિચારોની અસર વધારે થાય છે અને તે બહારથી આવતા દરેક વિચારના તરંગને આધીન થાય છે, ત્યારે કેટલાક દૃઢ મનના મનુષ્યો કયો વિચાર તરંગ પોતાના મનમા પેસવા દેવો અને કયો ન પેસવા દેવો, એનો વિવેક કરીનેજ અમુક વિચારને પોતાના મનમા સ્થાન આપે છે વિચારના સૂક્ષ્મ આંદોલનો ગ્રહણ કરવાને કેટલાકની પ્રકૃતિ બીજાઓના કરતા વધારે અનુકૂળ હોય છે તેઓ જે જે મનુષ્યોના સંબંધમા આવે છે અથવા રહે છે, તેમના વિચારોની તેમનાપર છાપ પડતી જાય છે

મારો એક મિત્ર—એક સુપ્રસિદ્ધ સમાચાર પત્રનો અધિપતિ એટલી કોમળ પ્રકૃતિનો છે કે જો તે કોઈ મેળાવડા કે સભા કે બીજાસભામા જાય અથવા બીજાઓની સાથે વાતો કરે અથવા હાથ મેળવે તો તે બધા મનુષ્યોની માનસિક તથા શારીરિક સ્થિતિની અસર તેના મન તથા શરીરપર થયાવિના રહેતી નથી આ અસર એટલે સુધી થાય છે કે તે પછી બે ત્રણ દિવસ સુધી તે પોતાની અસલ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી અથવા પોતાનુ કામ જોઈએ તેવી સારી રીતે કરી શકતો નથી

આવા પ્રકારનુ શરીર હોવુ એને કેટલાક લોકો દુર્ભાગ્યનુ ચિહ્‌ન માને છે, પરંતુ ખરીરીતે એમ નથી ઉલટુ એ તો લાભ કારી કે આત્માની ઉચ્ચ પ્રેરણાઓ અને બહારથી આવતી ઉચ્ચ યા શુભ શક્તિઓ ગ્રહણ કરવાને અનુકૂળ શરીર હોવુ એ કાંઈ ખોટુ નથી, પરંતુ જે મનુષ્ય બહારથી આવતી અશુભ વિચારની આકૃતિઓ સામે પોતાના મનના દ્વાર બંધ ન કરી શકે તે મનુષ્યને આવુ શરીર હોય તોજ તે દુર્ભાગ્યનુ ચિહ્‌ન લેખાય અને અનવડકારિક નિવડે જેમે તેવુ કોમળ પ્રકૃતિવાળુ શરીર હોય છતા અમુક વિચારને પોતાના મનમા દાખલ થવા દેવો અને અમુકને ન દાખલ થવા દેવો એવો કાબૂ મનપર મેળવવો, એ પણ આ હકીકત જોતા દરેક મનુષ્યનુ કર્તવ્ય છે

ઉપર મુજબનો સંયમ પણ મનુષ્ય મનદ્વારા મેળવી શકે તેમ છે જેમ જેમ મનુષ્યનુ મન સૂક્ષ્મ આંદોલનોને સહેલાઈથી વશ થતુ હોય તે ઊંચે-નીચેની વિચારશ્રેણીનો વખતોવખત આશ્રય લે તો

તેથી તેવા દરેકને લાભ થઇ શકશે.

"હુ મારા ક્ષુદ્ર વિચારોની સામે મારા મનનાં દ્વાર બંધ કરૂં છુ અને સર્વ પ્રકારના ઉત્તમજ વિચારો અને ભાવનાઓને ગ્રહણ કર વાને માટે મારા મનનાં દ્વાર ખુલ્લાં રાખું છું." આ પ્રમાણે વખ તોવખત ભાવના કરવાનો અભ્યાસ કરવાથી તેમ કરવાની ટેવ પડી જાય છે જો આ ટેવ દઢ અને સ્થાયી રહે તો તેથી અંતરમાની કેટ-લીક સૂક્ષ્મ શક્તિઓ કામ કરવા લાગે અને તેના પરિણામે તેને ઇષ્ટ લાભ થયા વિના રહેતોજ નથી આ રીતે દશ્ય તેમજ અદશ્ય જગતમાના સઘળા હલકા અને અનિષ્ટ વિચારોથી મનુષ્ય દૂર રહી શકે છે અને સઘળી ઉચ્ચ પ્રેરણાઓ તથા ભાવનાઓને તે પોતા તરફ ખેચવાને શક્તિવાન બને છે

અહી પ્રશ્ન એ ઉઠે છે કે, **અદશ્ય જગત એટલે શુ?** આપ-ણી આસપાસના વાતાવરણમા આ સ્થૂલ ભુવનપર રહેનારા જીવા-ત્માઓ જે વિચારો, ભાવનાઓ અને લાગણીઓ ઉત્પન્ન કરે છે, તેનો સમાવેશ અદશ્ય જગતમા થાય છે વળી સ્થૂલશરીરનો ત્યાગ થયાપછી જીવાત્માઓ કાઇક જૂદાજ પ્રકારના (સૂક્ષ્મ) શરીરોદ્વારા જે વિચારો, ભાવનાઓ વગેરે ઉત્પન્ન કરે છે, તેનો પણ અદશ્ય જગતમાજ સમાવેશ છે

મનુષ્યના સ્થૂલજીવનનો પ્રારભ તો સ્થૂલજગતમાંજ થાય છે, પણ તેના સૂક્ષ્મ જીવન અને શક્તિઓને પોષનારો સૂક્ષ્મ અને સ્વ ર્ગીય પ્રભાવ તો તે સૂક્ષ્મ–અદશ્ય જગતમાથીજ પ્રાપ્ત કરે છે. જેમ દરેક સ્થૂલ શરીરની અદર અને બહાર તેનુ સૂક્ષ્મ શરીર રહેલું છે, તેમ આ સ્થૂલજગતની અદર અને બહાર તેને મળતું સૂક્ષ્મ જગત પણ આવેલુ છે ખરૂ જોતા આ સ્થૂલજગત અને સ્થૂલશરીર એ તો માત્ર તે સૂક્ષ્મ જગત અને શરીરનું બાહ્ય પ્રતિબિબજ છે. ઉપર કહેલુ સૂક્ષ્મ જગત કે જ્યાં તરતના સ્થૂલશરીર છોડી ગયેલા જીવાત્માઓ રહે છે, તેનાથી આ-રભીને આ જગતની અદર તથા બહાર બીજાં આપણાથી કલ્પી ન શકાય એવા અનેક સૂક્ષ્મ જગતો કલ્પી ન શકાય તેટલા દૂર પ્રદેશ-સુધી આવી રહેલા છે આ સર્વ જોતા મનુષ્યશરીરના મુખ્ય બે વિભાગ પાડી શકાય સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ એમા સ્થૂલશરીર તો ઉપર ના છોતરા અથવા કપડાજેવુજ છે જેમ કણસલામાં રહેલું અના-જ છોતરાના રક્ષણવડે વૃદ્ધિ પામ્યુ એટલે પછી તે છોતરા નકામાં

થાય છે, તેમ સૂક્ષ્મશરીરનો અમુક વિકાસ થયા પછી એ સ્થૂલશરીર પણ નકામું થઈ છૂટી જાય છે. આ સૂક્ષ્મશરીરના જૂદા જૂદા વિભાગોદ્વારા જીવાત્મા જૂદાં જૂદાં અનેક જગતો સાથે સંબંધ ધરાવે છે અને પોતાનો વિકાસ કરે છે.

માણસના સ્થૂળશરીરરૂપી બાહ્ય આકાર ભલે ગમે તેટલા બદલાય, તોપણ તેમાં રહેલો જીવાત્મા તો તેનો તે અને અમરજ છે. અર્થાત્ અમુક વ્યક્તિ આ સ્થૂલશરીરનો ત્યાગ કરે તે ઉપરથી આપણે એમ નથી સમજવાનું કે, તેના જીવનનો અંત આવ્યો છે. "પ્રભુ અનંત બ્રહ્માંડના નાથ છે" એ વાક્યનો અર્થ એજ છે કે, આ વિશ્વમાં આ સ્થૂલજગત ઉપરાંત સૂક્ષ્મ જગતો પણ છે. પરંતુ એ સૂક્ષ્મજગતમાંથીજ નવા જન્મનો પ્રારંભ થાય છે, એમ પણ નથી. કારણ કે જીવન કોઈ પણ વખતે નાશજ પામતું નથી. જીવાત્મા આ સ્થલજગત અને શરીરનો ત્યાગ કર્યા પછી તેનો જીવનક્રમ જ્યાંસુધી આવી પહોંચ્યો હોય છે, ત્યાંથી આગળ વધવા માટે પાછું તે નવા શરીરદ્વારા પોતાનું કામ ચાલુ કરે છે. કારણકે જીવાત્માનો સ્વભાવજ ઉન્નતિ પામવાનો છે. જેમ આ સ્થૂલજગત ઉપર વિવિધ પ્રકારનાં મનુષ્યો છે, તેમ સૂક્ષ્મજગતમાં પણ વિધવિધ માનસિક સ્થિતિવાળા જીવાત્માઓ રહે છે. "સરખે સરખાને આકર્ષે છે" આ નિયમ નિરંતર કાર્ય કરી રહેલો હોવાથી આપણે પણ આપણા વિચાર અને જીવનને અનુકૂળ સ્થિતિઓ તથા અસરોને સૂક્ષ્મ જગતમાંથી આપણા તરફ સ્વાભાવિક રીતેજ નિરંતર આકર્ષ્યા કરીએ છીએ. ઘણાકોને આ વાત ખરી લાગતી નથી; પરંતુ વિચાર કરનારને તેની સત્યતા જણાઈ આવે છે. કારણ કે સર્વ જીવાત્માઓનું મૂળ એકજ છે; અને આપણે બધા એ સર્વસામાન્ય અને સર્વગત જીવનમાં એકબીજાની સાથે જોડાયેલાજ છીએ. વળી એની સાથે આ પણ સ્મરણમાં રાખવું ઘટે છે કે, કયા વિચારોને આપણા મનમાં સ્થાન આપવું અને કયા પ્રકારની સ્થિતિને આપણે આપણા તરફ આકર્ષવી, એ વાત પણ આપણા પોતાનાજ હાથમાં છે. અર્થાત્ આપણે સંયોગોના ગુલામ નથી પણ સ્વામી છીએ. સંયોગોને આધીન થવું યા ન થવું, એ આપણાજ હાથમાં છે.

આપણા જીવનરૂપી નાવનું સુકાન આપણા પોતાના હાથમાં રાખીને તેને અમુક માર્ગ તરફ જવા દેવાની અને અમુક માર્ગ

તરફ ન જવા દેવાની કાળજી રાખવી, અથવા તો એ સુકાનને છોડી દઇને આપણી જીવનનૌકાને ગમે તેવા વિચારરૂપી તરંગોને આધીન ગમે તેમ ભટકવા દઇને આમતેમ અથડાતી રાખવી એ આપણી જ મરજી અને શક્તિની વાત છે જો આપણે આપણી જીવનનૌકાને સ્વાધીન રાખી શકીએ તો ગમે તે દેશના અને ગમે તે સમયના ઉમદામા ઉમદા, મોટામા મોટા અને શ્રેષ્ઠમા શ્રેષ્ઠ પુરુષોના વિચાર આકર્ષી શકીએ તેમ છીએ ખરેખર, આ વિચારથી આપણને અત્યંત આનંદ થવો જોઇએ

હુ થોડા દિવસ ઉપર મારા એક મિત્ર સાથે ઘોડેસ્વાર થઇ નીકળી પડયો હતો તે સમયે વાત નીકળી કે "લોકો હવે 'જીવન' જેવા મહત્ત્વના સવાલમા ઘણો રસ લેવા લાગ્યા છે, આંતરિક શક્તિઓનુ બળ જાણવા તેઓ ઉત્સાહપૂર્વક પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, તેઓમા પોતાનુ ખરૂ સ્વરૂપ અને પોતાનો પરમાત્મા સાથેનો સબધ જાણવાની ઉત્કઠા વધતી જાય છે અને આખા જગતમા આધ્યાત્મિક જાગૃતિ થતી જણાય છે ચાલુ સૈકામા એ જાગૃતિ ખુલ્લી દેખાઇ આવે છે અને આગળ જતા આપણે આત્મિક ઉત્કર્ષ મોટા પ્રમાણમા જોવાને ભાગ્યશાળી થઇશુ"

આ વાત ચાલી રહી હતી તે વખતે મે મારા મિત્રને કહ્યુ કે "મહાતત્ત્વજ્ઞાની ઇમર્સન જે પોતાના જમાના કરતા ઘણોજ આગળ વધેલો હતો અને જેણે ઉપર જણાવેલી આત્મિક ઉત્કર્ષની સ્થિતિ જગતમા લાવવા ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યો હતો, તે જો આ સ્થિતિ જોવાને અહીં જીવતો હોત તો તેને કેટલો બધો આનંદ થાત?" મારા મિત્રે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો કે "આપણે કેવી રીતે જાણી શકીએ કે, અત્યારે પણ તે આ સઘળુ નથી જોતો અથવા તો આ બાબતમા તેનો હાથ નથી? આ કામમા પહેલા કરતા પણ તેનો અધિક હાથ હોય તો આશ્ચર્ય શુ?" મારા મિત્રના આ વચનો મને ઠીક લાગ્યા અને મે તેનો ઉપકાર માન્યો ખરી વાત એ છે કે, જે લોકોએ અહીં રહીને લોકોના કલ્યાણનુ કામ કર્યું હોય છે, તેઓ સૂક્ષ્મજગતમા રહીને પણ તેવુજ કામ કર્યા કરે છે પ્રત્યેક ક્ષણ આપણને પૂરવાર કરી આપે છે કે, જે વસ્તુઓ આપણે ઇંદ્રિયોવડે જોઇ શકીએ છીએ, તેનાથી અનેકગણી વસ્તુઓ ઇંદ્રિયોથી અજ્ઞાત હોય છે જે ઉત્તમ શક્તિઓ આ વિશ્વમા તેમજ આપણા જીવનમા કાર્ય કરી રહી છે, તેને આપણે ચર્મચક્ષુથી જોઇ શકતા નથી, છતા પણ જગત

માની સર્વ વસ્તુઓના અને સર્વ કાર્યોના કારણો એ અદૃશ્ય શક્તિઓમાંજ રહેલા હોય છે હકીકત આ પ્રમાણે હોવાથી જે કોઈ પોતાના વિચારનો નિયામક બને છે તે પોતાનું જીવન કેવા પ્રકારનું થશે તેનો પણ ચોક્કસ નિર્ણય કરી શકે છે

જેની દિવ્ય દૃષ્ટિ ખીલેલી છે એવો એક તત્વજ્ઞાની લખે છે કે —

"આધ્યાત્મિક અને ભૌતિક પદાર્થો વચ્ચે એકસરખો નિયમ પ્રવર્તી રહેલો છે જેઓ ઉદાસ ને નિરૂત્સાહી હોય છે, તે તેવીજ વસ્તુઓને પોતાના પ્રત્યે આકર્ષે છે અને તેથી તેઓ કદાપિ વિજય પામી નહિ શકતા ઉલટા બીજાને ભારરૂપ નિવડે છે બીજી તરફ જેઓ ઉત્સાહી, શ્રદ્ધાવાન અને આનંદી હોય છે તેઓ વિજયનાજ સાધનોને પોતાના તરફ આકર્ષે છે અને તેથી તેઓ વિજયી પણ થાય છે જેમકે કોઈ મનુષ્યનો સ્વભાવ આનંદી કે વિષાદી છે તે તેના ઘરના આગલા કે પાછના આગણા તરફ નજર કરવાથી જણાઈ આવે છે, અને તેના પોશાક ઉપરથી તેના મનની સ્થિતિનો ખ્યાલ આવી શકે છે"

"તમારા દરેક વિચારની અક્ષરશઃ કિમત છે તમારા શરીરનું બળ, તમારા મનનું બળ, તમારા કાર્યમા ફતેહ અને તમારી સોબતથી બીજાને મળતો આનંદ, આ સર્વનો આધાર તમારા 'વિચાર' પર રહેલો છે જે જે દિશામા તમે તમારા મનને દોરવો છો, તે તે દિશામાથી તમારો આત્મા તે તે દિશાને અનુકૂળ અદૃશ્ય તત્વોને પોતા તરફ ખેચે છે આ રસાયનિક તેમજ આધ્યાત્મિક નિયમ છે આ નિયમ કાંઈ આપણે જે સ્થૂળ પદાર્થોને જોઈએ છીએ તેનેજ માત્ર લાગુ પડતો નથી, પરંતુ જોઈ શકીએ છીએ તેના કરતાં હજારગણા પદાર્થો આપણા ચક્ષુઓને અગમ્ય છે, તેને પણ લાગુ પડે છે

ખ્રિસ્તીધર્મના સ્થાપક ક્રાઈસ્ટનું ફરમાન છે કે 'તમને નુકસાન કરનારનું પણ ભલુ કરો' શ્રી બુદ્ધદેવે પણ કહ્યું છે કે —

नहि वरेण वराणि समन्तीध कदाचन ।
अवरेण च सम्मन्ति एस धम्मो सनातनो ॥

વેર કદાપિ વેરથી શાંત થતું નથી, પણ પ્રેમથીજ શાન્ત થાય છે આ સનાતન નિયમ છે સારૂ કામ કરવુ એ કુદરતમા રહેલા શુભ અને શક્તિમાન તત્વોને પોતા તરફ આકર્ષવા બરાબર છે, અને ખરાબ કર્મ કરવાથી ખરાબ તત્વો આપણા તરફ આકર્ષાય છે આ વાત જ્યારે આપણે બરાબર સમજીશુ, ત્યારેજ આપણે

આપણા પોતાના કલ્યાણને ખાતર ખરાબ વિચારો કરતા અટકીશુ 'જેઓ દ્વેષસહિત જીવે છે, તેઓ દ્વેષમાજ મરણ પામે છે' તેનો અર્થ એજ છે કે 'જેઓ તરવારથી જીવે છે, તેઓ તરવારથીજ મરે છે' દરેક ખરાબ વિચાર એ સામા મનુષ્યપર ઉગામેલી તરવાર છે અને જો સામો મનુષ્ય પણ તરવાર ઉગામેછે તો બન્નેને તેનુ ભયકર ફળ ભોગવવુ પડે છે

આકર્ષણનો ઉપયો નિયમ દરેક જગતપર એકસરખી રીતે પ્રવર્તી રહેલો છે જેની આપણે ઇચ્છા કરીએ અથવા આશા રાખીએ તે આપણા તરફ આકર્ષાય છેજ જો આપણે ઇચ્છા એક વસ્તુની કરીએ અને આશા બીજી વસ્તુની રાખીએ તો 'બે ઘરનો પરોણો ભૂખે મરે' એની પેઠે આપણને કાઈ પણ લાભ થતો નથી માટે જેની ઇચ્છા કરો તેનીજ આશા પણ રાખો આ રીતેજ તમારો ઇષ્ટ પદાર્થ તમને આવી મળશે કોઇ પણ અમુક વિચારને તમે તમારી સાથે રાખો, એટલે જયાસુધી તમારો તે વિચાર કાયમ રહેશે, ત્યા સુધી તમે પૃથ્વીપર કે દરિયાપર ગમે ત્યા ફરશો તોપણ જાણતા કે અજાણતા તમારા તે મુખ્ય વિચારને અનુકૂળ તત્ત્વો નિરતર તમે આકર્ષ્યાજ કરવાના

વિચાર બહુ પ્રબળ ઇચ્છારૂપે હોય અને તે ઇચ્છા પરિપૂર્ણ થવાની દૃઢ આશા હોય, એનુ નામજ 'શ્રદ્ધા' છે જેટલા પ્રમાણમા એ ઇચ્છા પ્રબળ હોય છે અને જેટલા પ્રમાણમા તેનાપર એ આશારૂપી જળ સિચાય છે, તેટલા પ્રમાણમા તે પોતાના તરફ ઇષ્ટ પદાર્થને અવશ્ય આકર્ષે છે, અને તે પદાર્થ અદૃશ્ય હોય તો તેને દૃશ્ય સ્વરૂપમા પણ લાવે છેજ

પરતુ જો એ શ્રદ્ધામા જરા પણ શકા કે ભયનો વિચાર ભળી ગયો તો તેનુ બળ મદ પડી જાય છે અને ઇચ્છા ફલિભૂત થતી નથી કોઈ પણ વિચારને જો મન આગળ વારવાર ધરવામા આવે અને જો દૃઢ શ્રદ્ધારૂપી જળસિચન તેને મળે, તો તે વિચારનુ બળ એટલુ બધુ વધે છે કે તેની સામે કોઇ પણ અતરાય ટકી શકતો નથી અને પરિણામ સતોષકારક આવ્યા વિના રહેતું નથી

હાલ આપણને માલૂમ પડતુ જાય છે અને ભવિષ્યમા વિશેષ માલૂમ પડશે કે, શ્રદ્ધાના સબધમા ઉપર જે જે વચનો કહેલા છે તે હવાઇ કલ્પના નહિ, પરતુ શાસ્ત્રીય બાબત છે, અને તેનો પાયો અચળ નિયમોપર રચાયેલો છે વળી હવે પ્રયોગોદ્વારા પણ વિચાર

શક્તિની પાછળ રહેલા નિયમો શોધી કઢાવાની તૈયારીમાં છે.

આજકાલ સંકલ્પબળવિષે ઘણું કહેવામાં આવે છે. સંકલ્પબળ બે પ્રકારનાં છેઃ—એક લૌકિક અને બીજું દૈવી. એમાં લૌકિક સંકલ્પબળ એ મન અને શરીરને લગતું છે; અને તેથી તે ઉતરતા પ્રકારનું ગણાય છે. જેમને ખબર નથી કે, સ્થૂલ ઇંદ્રિયો અને મન કરતાં ઘણુંજ ચઢિયાતું એવું આધ્યાત્મિક જીવન પણ રહેલું છે; તેઓજ મનુષ્યો ઉતરતા પ્રકારનું જીવન ગાળે છે. ઉચ્ચ જીવનનો અનુભવ થવાથી કાંઈ ઇંદ્રિયો અને મનની શક્તિ ઘટતી નથી; પણ આધ્યાત્મિક શક્તિથી પોષાઇને પૂર્ણપણે ખીલે છે અને તેથી ત્યાગ તથા ગ્રહણ કરવાની શક્તિ ઘણીજ તીવ્ર બને છે.

જે મનુષ્ય દિવ્ય પરમાત્મતત્ત્વ સાથેનું પોતાનું ઐક્ય સમજી શક્યો હોય છે; તેનું સંકલ્પબળ પણ 'દૈવી સંકલ્પબળ' બને છે. કેમકે "મારામાં રહેલું પરમાત્મતત્ત્વ ઘણુંજ સમર્થ છે" એ વાત તે બરાબર સમજતો હોય છે.

લૌકિક સંકલ્પબળ સંકુચિત અને મર્યાદિત હોય છે; ત્યારે દૈવી સંકલ્પબળ અપરિમિત એટલે કે હદવિનાનું અને સર્વોત્તમ હોય છે. "સઘળી વસ્તુઓ તમારે વાસ્તે ખુલ્લી છે અને તમારે સ્વાધીન છે" એમ 'ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક નિયમ' તમને મુક્તકંઠે જણાવે છે. જે પ્રમાણમાં તમે તમારા લૌકિક સંકલ્પબળને દૈવી સંકલ્પના રૂપમાં ફેરવી નાખો છો અથવા જે પ્રમાણમાં તે દૈવી સંકલ્પબળ સાથે સંબંધમાં આવીને તદનુસાર વર્તો છો, તે પ્રમાણમાં તમે પોતે પણ અવશ્ય સર્વોત્તમ બનો છો; અને તેમ થવાથી પછી **"જે જે આજ્ઞા હું કરીશ તદનુસાર વસ્તુઓ બની જશે"** એવા અતિ ઉત્તમ અધિકારને લાયક બની શકો છો. જીવનનું અને તેનામાં રહેલી શક્તિનું રહસ્ય તથા હેતુ એજ છે કે, મનુષ્યે તે પરમતત્ત્વની સાથે સંબંધ બાંધવો જોઇએ; વધારવો જોઇએ; અને તે જ્ઞાનપૂર્વક નિરંતર ચાલુ રહે તેવો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

દરેક જીવન કોની સાથે સંબંધમાં આવે છે તેનાજ ઉપર તેની ચઢતી કે પડતી થવાનો આધાર રહેલો છે. પરમતત્ત્વ વિશ્વવ્યાપી હોવા ઉપરાંત વિશ્વથી શ્રેષ્ઠ અને બહાર પણ છે. એ તત્ત્વ પ્રથમની પેઠેજ આજે પણ વિશ્વમાં તમારા અને મારા તેમજ સર્વના જીવનમાં વ્યાપી રહેલું છે; સર્વદ્વારા કામ કરે છે અને સર્વપર રાજ્ય કરે છે. વિશ્વના આ મહાન નિયમોને એક વાર

પ્રકરણ ૩ જું

આરોગ્ય અને શારીરિક બળ

પરમાત્મા અનંત ચૈતન્યરૂપ છે જો આ અનંત ચૈતન્યના આપણે આપણને વાસ્સરૂપ માની શકીએ (કે જે વાત પ્રથમથીજ પૂરેપૂરી ખરી છે)અને તેના દિવ્ય પ્રવાહને ઝીલવાને આપણા હૃદયનાં દ્વાર ઉઘાડા રાખીએ, તો તેની અસર કેવળ આપણા આધ્યાત્મિક જીવનપર થશે એટલુંજ નહિ પણ સ્થૂલશરીરમાં પણ તે અમર પ્રકટ થશે

અનત ચૈતન્યનો સ્વભાવ અને સ્વરૂપજ એવું છે કે તેમાં રોગને તો કોઇ કાળે સ્થાનજ મળી શકે નહિ અને તેથી તે અનંત ચૈતન્ય જેનાદ્વારા વહેવા લાગે તેમા પણ રોગ સંભવી શકે નહિ.

આ વિષયની શરૂઆતથીજ આ વાત આપણે ખૂબ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે "બધળું જીવન અ દરથીજ બહાર આવીને પ્રકટ થાય છે." શાશ્વત નિયમ આપણને સ્પષ્ટ જણાવે છે કે "**જેવું અંદર તેવું બહાર,**" "**જેવુ કારણ તેવું કાર્ય**" બીજા શબ્દોમા કહીએ તો વિચારો, માનસિક સ્થિતિઓ અને લાગણીઓની વખત જતા સ્થૂલ આકાર પણ લીધા વિના રહેતી નથી.

કોઇ કોઈ કહે છે કે "મનની શરીરપર થતી ખાસ અસર વિષે ઘણુય સાભળવામા આવે છે, પણ આ બાબત માનવી કે કેમ તે સમજાતું નથી" શુ તમે આ બાબત નથી માનતા ? કોઇ એકાએક તમને માઠા સમાચાર જણાવે છે કે તરતજ તમે ફિક્કા પડી જાઓ છો, કંપો છો અથવા તો તમને મૂર્છા આવી જાય છે, એનું કારણ શુ ? કેમકે એમા ખબર તો માત્ર તમારા મનનેજ મળેલી હોય છે

ધારો કે, તમારો એક મિત્ર જમતી વખતે એકાદ અપ્રિય વચન કહે છે, તેથી તમને કેવુ લાગી આવે છે ? તમે જે રુચિથી ને જે સ્વાદથી ખાતા હો છો તે સ્વાદને તે રુચિ તેજ પળે ઉડી જાય છે. હવે તમને જે કહેવામા આવ્યુ હતું તેણેજ તમારા મનપર અને મનદ્વારા શરીરપર અસર કરી,એ શુ તમને આ ઉપરથી નથી જણાતું ?

જુઓ, પેલો ઘસડાતા પગે ચાલતો મનુષ્ય દેખાય છે તેના

રસ્તામાં કાંકરી આવવાથી પણ તે ગબડી પડે છે. તેનું કારણ શું ? કારણ એટલુંજ કે, તે માણસ નિર્બળ મનનો છે—તેનું મગજ ખસી ગયું છે, તે ગાંડો છે. ટુંકાણમાં કહીએ તો તેના મનની બિમાર સ્થિતિએજ તેના શરીરની બિમાર સ્થિતિ આણી છે. જેનું મન સ્થિર છે, તેના પગ પણ સ્થિર રીતે ઉપડે છે અને પડે છે; અને જેનું મન અનિશ્ચિત છે, તેના પગ પણ અનિયમિતજ ચાલે છે.

કોઇ વાર એકાએક તમારાપર અડચણનો પ્રસંગ આવી પહોંચતાં તમે થરથર ધ્રુજો છો અને ભયથી નિર્બળ બની જાઓ છો. તમારી ચાલવાની શક્તિ એ સમયે શાથી અટકી જાય છે ? તમે શાથી કંપો છો ? આટલો પ્રત્યક્ષ અનુભવ હોવા છતાં પણ તમે એમ કહી શકશો ખરા કે, મનની શરીરપર અસર નથી થતી?

તમારામાં કોઇ વાર એકાએક ક્રોધનો આવેશ આવી જાય છે. અને થોડા સમય પછી તમે જણાવો છો કે, તમારા માથામાં દુખાવો થાય છે; છતાં પણ તમે શું માની નથી શકતા કે, વિચારો અને લાગણીઓ શરીરપર ભારે અસર કરે છે ?

બેએક દિવસ ઉપર હું મારા એક મિત્ર સાથે ચિંતાસંબંધી વાતો કરતો હતો, તેવામાં તે બોલી ઉઠયો કે "મારા પિતાને નજીવી બાબતોની પણ ચિંતા કરવાની ટેવ પડી ગઈ છે."

મેં કહ્યું કે "તમારા પિતા તંદુરસ્ત નથી, મજબૂત નથી, ઉત્સાહવગરના છે, તેમનામા જુસ્સો નથી, જાગૃતિ નથી." તે પછી તેના પિતાની સ્થિતિસંબધી અને તેને થતા દુઃખસંબંધી વધારે વિસ્તારથી મેં ખ્યાલ આપ્યો.

આ મારા જવાબથી તે આશ્ચર્ય પામ્યો અને બોલી ઉઠયો કે "તમે મારા પિતાને ઓળખતા નથી તોપણ તેમના રોગનું આટલું બારીક જ્ઞાન તમને કેવી રીતે થયુ ?"

મેં જવાબ આપ્યો કે "તમે મને હમણાંજ જણાવ્યું કે, તમારા પિતાને નકામી બાબતોની ચિંતા થયા કરે છે; એ ઉપરથી તમારા પિતાના શારીરિક વ્યાધિનું માનસિક કારણ મારા જાણવામાં આવ્યું. તમારા પિતાની સ્થિતિસંબંધી કહેવામાં મેં તે કારણનું જે સ્વાભાવિક ફળ આવી શકે તેજ દર્શાવ્યું છે."

ભય અને ચિંતાથી શરીરમાં જીવનપ્રવાહને વહેવાના માર્ગો સંકોચાઇ જાય છે અને તેથી શરીરમાં પ્રાણશક્તિ બહુજ ધીમેથી વહેવા લાગે છે. જ્યારે પણ આશા અને શાંતિને લીધે જીવન-

પ્રકરણ ૩ જું

આરોગ્ય અને શારીરિક બળ

પરમાત્મા અનંત ચૈતન્યરૂપ છે જો આ અનંત ચૈતન્યના આપણે આપણને વારસરૂપ માની શકીએ (કે જે વાત પ્રથમથીજ પૂરેપૂરી ખરી છે)અને તેના દિવ્ય પ્રવાહને ઝીલવાને આપણા હૃદયના દ્વાર ઉઘાડા રાખીએ, તો તેની અસર કેવળ આપણા આધ્યાત્મિક જીવનપર થશે એટલુજ નહિ પણ સ્થૂલશરીરમા પણ તે અસર પ્રકટ થશે

અનંત ચૈતન્યનો સ્વભાવ અને સ્વરૂપજ એવુ છે કે તેમા રોગને તો કોઈ કાળે સ્થાનજ મળી શકે નહિ અને તેથી તે અનંત ચૈતન્ય જેનાદ્વારા વહેવા લાગે તેમા પણ રોગ સંભવી શકે નહિ

આ વિષયની શરૂઆતથીજ આ વાત આપણે ખૂબ ધ્યાનમા રાખવાની છે કે ‘ સઘળુ જીવન અંદરથીજ બહાર આવીને પ્રકટ થાય છે ” શાશ્વત નિયમ આપણને સ્પષ્ટ જણાવે છે કે **“જેવુ અંદર તેવુ બહાર,” “જેવુ કારણ તેવું કાર્ય”** બીજા શબ્દોમા કહીએ તો વિચારો, માનસિક સ્થિતિઓ અને લાગણીઓની વખત જતા સ્થૂલ આકાર પણ લીધા વિના રહેતી નથી

કોઈ કોઈ કહે છે કે ‘ મનની શરીરપર થતી ખાસ અસર વિષે ઘણુય સાભળવામા આવે છે, પણ આ બાબત માનવી કે કેમ તે સમજાતુ નથી ” શુ તમે આ બાબત નથી માનતા ? કોઈ એકાએક તમને માઠા સમાચાર જણાવે છે કે તરતજ તમે ફિક્કા પડી જાઓ છો, કંપો છો અથવા તો તમને મૂર્છા આવી જાય છે, એનુ કારણ શુ ? કેમકે એમા ખબર તો માત્ર તમારા મનનેજ મળેલી હોય છે

ધારો કે, તમારો એક મિત્ર જમતી વખતે એકાદ અપ્રિય વચન કહે છે, તેથી તમને કેવુ લાગી આવે છે ? તમે જે રુચિથી ને જે સ્વાદથી ખાતા હો છો તે સ્વાદ ને તે રુચિ તેજ પળે ઉડી જાય છે હવે તમને જે કહેવામા આવ્યુ હતું તેણેજ તમારા મનપર અને મનદ્વારા શરીરપર અસર કરી,એ શુ તમને આ ઉપરથી નથી જણાતુ ?

જુઓ, પેલો ઘસડાતા પગે ચાલતો મનુષ્ય દેખાય છે તેના

રસ્તામાં કાંકરી આવવાથી પણ તે ગબડી પડે છે. તેનું કારણ શું ? કારણ એટલુંજ કે, તે માણસ નિર્બળ મનનો છે—તેનું મગજ ખસી ગયું છે, તે ગાંડો છે. ટુંકાણમાં કહીએ તો તેના મનની બિમાર સ્થિતિએજ તેના શરીરની બિમાર સ્થિતિ આણી છે. જેનું મન સ્થિર છે, તેના પગ પણ સ્થિર રીતે ઉપડે છે અને પડે છે; અને જેનું મન અનિશ્ચિત છે, તેના પગ પણ અનિયમિતજ ચાલે છે.

કોઇ વાર એકાએક તમારાપર અડચણનો પ્રસંગ આવી પહોંચતાં તમે થરથર ધ્રુજો છો અને ભયથી નિર્બળ બની જાઓ છો. તમારી ચાલવાની શક્તિ એ સમયે શાથી અટકી જાય છે ? તમે શાથી કંપો છો ? આટલો પ્રત્યક્ષ અનુભવ હોવા છતાં પણ તમે એમ કહી શકશો ખરા કે, મનની શરીરપર અસર નથી થતી?

તમારામાં કોઇ વાર એકાએક ક્રોધનો આવેશ આવી જાય છે. અને થોડા સમય પછી તમે જણાવો છો કે, તમારા માથામાં દુખાવો થાય છે; છતાં પણ તમે શું માની નથી શકતા કે, વિચારો અને લાગણીઓ શરીરપર ભારે અસર કરે છે ?

બેએક દિવસ ઉપર હું મારા એક મિત્ર સાથે ચિંતાસંબંધી વાતો કરતો હતો, તેવામાં તે બોલી ઉઠયો કે "મારા પિતાને નજીવી બાબતોની પણ ચિંતા કરવાની ટેવ પડી ગઇ છે."

મેં કહ્યું કે "તમારા પિતા તંદુરસ્ત નથી, મજબૂત નથી, ઉત્સાહવગરના છે, તેમનામાં જુસ્સો નથી, જાગૃતિ નથી." તે પછી તેના પિતાની સ્થિતિસંબંધી અને તેને થતા દુ:ખસંબંધી વધારે વિસ્તારથી મેં ખ્યાલ આપ્યો.

આ મારા જવાબથી તે આશ્ચર્ય પામ્યો અને બોલી ઉઠયો કે "તમે મારા પિતાને ઓળખતા નથી તોપણ તેમના રોગનું આટલું બારીક જ્ઞાન તમને કેવી રીતે થયું ?"

મેં જવાબ આપ્યો કે "તમે મને હમણાંજ જણાવ્યું કે, તમારા પિતાને નકામી બાબતોની ચિંતા થયા કરે છે; એ ઉપરથી તમારા પિતાના શારીરિક વ્યાધિનું માનસિક કારણ મારા જાણવામાં આવ્યું. તમારા પિતાની સ્થિતિસંબંધી કહેવામાં મેં તે કારણનું જે સ્વાભાવિક ફળ આવી શકે તેજ દર્શાવ્યું છે."

ભય અને ચિંતાથી શરીરમાં જીવનપ્રવાહને વહેવાના માર્ગો સંકોચાઇ જાય છે અને તેથી શરીરમાં પ્રાણશક્તિ બહુજ ધીમેથી વહેવા લાગે છે. જ્યારે પણ આશા અને શાંતિને લીધે જીવન-

પ્રવાહના માર્ગો શરીરમા વધારે વિકસિત-ખુ'ના થાય છે ત્યારે શરીરમા પ્રાણશક્તિ એટલા તો વેગથી ફદકા મારતી વહેવા લાગે છે કે જેથી રોગને તો શરીરમા સ્થાનજ મળી શકે નહિ

એક સ્ત્રી પોતાને થયેલા એક શારીરિક વ્યાધિવિષે મારા એક મિત્ર આગળ વાત કરતી હતી મારો મિ । જાણતો હતો કે, તે સ્ત્રી અને તેની બહેન વચ્ચે ઘણો અણબનાવ હતો તે સ્ત્રીએ જણા વેલા વ્યાધિના ચિહ્નો વગેરેની હકીકત તેણે શાત મનથી સાભળ્યા પછી તે સ્ત્રીના સામુ બારીક નજરે નિહાળીને તેણે માયાળુ અ વાજથી કહ્યુ કે **"તમારી બહેનને માફી આપો"** તે સ્ત્રીએ તે સલાહ આપનાર તરફ જોઈને કહ્યું કે "મારી બહેનને માફી આપી શકુ નહિ" તેણે પણ દૃઢતાથી જવાબ આપ્યો કે "ત્યારે તો તમે પણ તમારા આગળાની અકડાઈ અને સધિવા વગેરે રોગો ભોગવ્યાજ કરો "

થોડા અઠવાડીઆ પછી પાછી તે સ્ત્રી તે સલાહ આપનારા મારા મિત્ર પાસે આવીને કહેવા લાગી કે "તમારી સલાહ પ્રમાણે ચાલીને મે મારી બહેનને હૃદયથી ક્ષમા આપી, તેથી અમારી વચ્ચે ફરીથી સ્નેહની સાકળ જોડાઇ ગઇ છે કોણ જાણે શા કારણથી, પણ જ્યાર થી અમે એકબીજાને ફરીથી ખરા દિલથી ચાહવાનો આરભ કર્યો, ત્યારથી મારા વ્યાધિના ચિહ્નો ધીમે ધીમે ઓછા થવા લાગ્યા અને આજે તો તે દરદનુ નામનિશાન પણ રહ્યુ નથી ! હાલ મારી બહેન સાથે મારે એવો પ્રેમસબધ બધાયો છે કે હવે એક-બીજાથી વિખૂટા પડવુ એજ દુ સહ્ય લાગે છે "

ઉપર જણાવ્યા તેને મળતા ખરેખરા બનેલા ઘણા દાખલાઓ આપી શકાય એક વાર એક માતાના મનમા ક્રોધનો ઉભરો હદ ઉપરાત આવી જવાથી તેનુ ધાવણુ બાળક ધાવ્યા પછી કલાકમા જ મરી ગયેલુ જણાયુ ! આનુ કારણ એજ હતું કે, તે માતાનુ દૂધ ક્રોધના ઝેરી પરમાણુઓની અસરથી ઝેરી બની ગયું હતું કેટલાક દાખલાઓમા માતાના ક્રોધને લીધે તેનુ ધાવણુ બાળક ભારે મદવાડમા પડયુ હતું અથવા તો તેને આકડી આવી હતી

નીચેનો પ્રયોગ કેટલાક વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ અનેક વાર અજ માવ્યો છે કેટલાક મનુષ્યોને એક ગરમ ઓરડીમા બેસાડવામા આવતા હતા એ દરેક મનુષ્ય જુદા જુદા સ્વભાવનો હતો કોઇ ક્રોધી હતો, તો કોઈ વિષયી હતો ગરમીથી સર્વને પરસેવો થયા

પછી તે પ્રયોગ કરનારે દરેકના શરીરપરથી પરસેવાનું એકેક ટીપું લીધું અને રાસાયનિક પ્રયોગથી તેનું પૃથક્કરણ કરી જોઇને તેજ વખતે કહી આપ્યું હતું કે, અમુક અમુક મનુષ્યમાં કયી કયી લાગણી પ્રબળ હતી. મનુષ્યોના થુંકનું પૃથક્કરણ કરીને પણ ઉપર પ્રમાણેજ પરિણામ તે કહી શકતો હતો.

એક પ્રખ્યાત અમેરિકન ડૉક્ટર, જેણે મનુષ્યના બંધારણમાં કયાં તત્ત્વો કેવી રીતે ભરેલાં છે, તે વગેરેનો સારો અભ્યાસ કર્યો છે તે જણાવે છે કેઃ–

"મન એજ શરીરનો સ્વાભાવિક રચનાર છે. કોઈ પણ આકાર કોઇ પણ રોગ અથવા દુર્વ્યસનની કલ્પના પ્રથમ જ્યારે મનમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તેનું માનસિક ચિત્ર ખડું થાય છે અને પછી તેની અસર શરીરપર થવા લાગે છે. ક્રોધથી થુંકમાં એટલો ફરક પડી જાય છે કે તે થુંક જીવનનો નાશ કરનાર વિષ-રૂપ પણ બની જાય છે. એકાએક થઇ આવતી પ્રબળ લાગણીઓ-ની એટલી બધી અસર થાય છે કે ઘણી વાર તેથી હૃદયને ભારે ધક્કો પહોંચે છે અને કેટલીક વાર તો હૃદયનું ધબકવું સદાને માટે બંધ થઈ જઇને મનુષ્ય મરણને શરણ થાય છે. સખ્ત લાગણી ઓના આવેશથી મનુષ્યો ગાંડા થઇ જવાના દાખલા પણ મોજુદ છે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ કેટલાએક પ્રયોગો કરીને સિદ્ધ કર્યું છે કે, સામાન્ય મનુષ્યના પરસેવામાં અને અપરાધ કરવાથી જેનું કાળ-જું ધડકી રહ્યું હોય તેવા અપરાધી મનુષ્યના પરસેવામાં બહુજ ફેર હોય છે "

"ભયરૂપી રાક્ષસે હજારો મનુષ્યોના પ્રાણ લીધા છે અને ધૈર્ય-રૂપી દેવે હજારો મનુષ્યોને પ્રાણ આપ્યા છે, એ બાબત સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે. ઘોડાઓ કેળવવામાં નિપુણ રેરી સાહેબ જણાવે છે કે, ક્રોધી શબ્દથી ઘોડાપર એટલી બધી અસર થાય છે કે જેથી તેની નાડીના ધબકારામાં એક મિનિટમાં દશનો વધારો થાય છે. ક્રોધ-થી પશુઓ ઉપર પણ જો આટલી બધી અસર થાય તો પછી મનુષ્યો અને કોમળ સ્વભાવનાં બાળકોપર તેની કેટલી બધી અસર થવી જોઇએ, એ સહેજે સમજાય તેમ છે. મનુષ્ય કોઇએક પ્રબળ લાગણીથી ગભરાઇ જતાં કેટલીક વાર તેને ઉલટી થાય છે. બહુજ ભયથી મનુષ્યને કેટલીક વાર કમળો થઇ આવે છે. અતિશય ગુસ્સો ચઢવાથી કેટલાકને વાઈ આવે છે અને કેટલાક-

ના મરણ પણ થાય છે ભયકર ચિતામા એક રાત્રિ પસાર થવાને લીધે આખુ જીવન નીરસ બની ગયાના અનેક દાખલા મળી આવે છે અતિશય શોકથી, લાબા સમયની ઈર્ષ્યાથી, હમેશના ઉદ્વેગથી અને હૃદયને ચૂસી લેતી ચિતાથી અનેક મનુષ્યો ગાડા બની ગયા છે કારણ કે નિર્બળતાના વિચારો અને મનની પ્રતિકૂળતાઓ રોગને ઉત્પન્ન કરનારૂ વાતાવરણુ બનાવે છે અને તેવા વાતાવરણથી મનુષ્યો અપરાધ કરવાને દોરવાય છે ”

ઉપલી હકીકતો ઉપરથી મહત્ત્વની વાત એ સિદ્ધ થાય છે કે, જૂદી જૂદી માનસિક વૃત્તિઓ, લાગણીઓ અને વિકારોની શરીર પર જૂદી જૂદી અસર જરૂર થાય છે, અને અમુક વૃત્તિ વિશેષ પ્રકારે પોષવામા આવે તો તે અમુક રોગ પણ ઉત્પન્ન કરે છે અને તે રોગ ધીમે ધીમે જડ ઘાલે છે

વૃત્તિઓની શરીરપર કેવી રીતે અસર થાય છે, તે વાત હવે ટુકમા વિચારીએ ધારો કે, અમુક મનુષ્યમા અતિશય ક્રોધ વ્યાપી રહ્યો છે આ ક્રોધરૂપી મનોવિકારને લીધે તેના શરીરમા ભયકર તોફાન ચાલે છે, જેના પરિણામે શરીરનુ પોષણ કરનાર રસ વગેરે ધાતુઓ વિષમય બને છે અને પોતાના સ્વાભાવિક કામ કરવાને બદલે, શરીરમા આવા ઝેરી તત્ત્વો ફેલાવાથી રોગની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને જો આવી ક્રિયા લાબો વખત ચાલે તો તે રોગ ઘર પણ કરે છે આથી ઉલટુ પ્રેમમય, પરોપકારી, દયામય અને શુભેચ્છાની લાગણીઓ તથા વિચારોથી શરીરમા રહેલો રસ, લોહી વગેરે ધાતુ શુદ્ધ બને છે અને તે આરોગ્યને વધાગ્નાર તથા નવુ બળ આપનાર નીવડે છે કારણ કે એથી શરીરની બધી નાડીઓ પ્રફુલ્લિત બને છે, લોહી છૂટથી વહેવા લાગે છે અને રસ, લોહી તથા ધાતુમા એટલી બધી તાકાત આવે છે કે તેથી ઝેરી અને રોગજનક બીજોનો નાશ થઇને શરીર ઘણુ જ સુદૃઢ તથા નિરોગી બને છે

કોઇ કોઇ વૈદ્ય કે ડૉક્ટર રોગીને ઘેર જાય છે, ત્યારે તે દવા નથી આપતો, પણ તે પોતાને જોવા આવ્યો છે અને પોતાની સભાળ લે છે, એવા વિચારથીજ તે રોગીને ઠીક લાગે છે કારણ કે તે વૈદ્ય પોતાની સાથે આરોગ્યનુ વાતાવરણ લઇ જાય છે અર્થાત વૈદ્યનુ પ્રસન્ન મુખ, આનદી સ્વભાવ અને મધુર વાર્તાલાપજ રોગી પર આરોગ્યનો વરસાદ વરસાવે છે રૂડો વૈદ્ય પોતાની સાથે તે

રોગીને ઘેર 'આશા'નો પ્રવાહ લઇ જાય છે અને રોગીને આપતો આવે છે. ખરૂં પૂછો તો વૈદ્યે આપેલી આશા, હિંમત અને ધીરજની શુભ પણ પ્રબળ અસર તે દરદીપર થવા લાગે છે અને તેથી પ્રથમ તો તેનું મન સુધરવા લાગે છે; જેથી પછી ધીમે ધીમે તેનું તન પણ સુધરતું જાય છે. તાત્પર્ય એજ કે, જેથી કરીને રોગીના મનમાં દૃઢ આશા ઉત્પન્ન થઇને તે આનંદી, ઉત્સાહી, નચિંત અને ધૈર્યવાન બને તેવી સર્વ બાબતો તેના શરીર માટે પણ તેટલીજ લાભકારી નીવડે છે. દૃઢ આશા અથવા અચળ ધૈર્યને સંજીવિની માત્રા કહીએ તોપણ તેમાં અતિશયોક્તિ નથી.

એક રોગી પોતાના એક મિત્રને કહેતો કે "તમે જ્યારે મારી પાસે હો છો ત્યારે મને બહુજ આનંદ લાગે છે." આ કથનમાં ગંભીર શાસ્ત્રીય રહસ્ય રહેલું છે. ઉત્તમ મનુષ્યો અને મહાત્માઓના દર્શનમાં તેમજ શબ્દોમાં પણ પુષ્કળ આરોગ્ય ભરેલું હોય છે. અમુક પ્રકારની સૂચનાઓ અને વાતોથી પણ સામા મનુષ્યના મનપર કેટલી બધી પ્રબળ અસર થાય છે, તેનો અભ્યાસ કરવાથી ઘણોજ બોધ મળી શકે તેમ છે; કારણ કે સૂચન પણ એક પ્રબળ શક્તિ છે.

શરીરરચનાનો એક પ્રવીણ અભ્યાસી અને પ્રખ્યાત વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી પોતાની પ્રયોગશાળામાં અનેક પ્રકારના પ્રયોગો કરી જોયા પછી લખે છે કે, મનુષ્યનું આખું શરીર, હાડકાં, માંસ, સ્નાયુ વગેરે એક વર્ષ કરતાં પણ ઓછા વખતમાં સર્વાંશે બદલી શકાય અને શરીરના કેટલાક ભાગો તો પંદરજ દહાડામાં ફેરવી શકાય.

અહીં કદાચ કોઇ પ્રશ્ન કરશે કે, શું કેવળ આંતરશક્તિના પ્રયોગથી રોગિષ્ઠ શરીરને નિરોગી સ્થિતિમાં લાવી શકાય ? જવાબ એજ કે, જરૂર લાવી શકાય અને તે સ્થિતિમાં લાવવાનો સ્વાભાવિક માર્ગ પણ એજ છે. અમુક દવાઓ, ઔષધો કે બાહ્યોપચાર એ તો બધા બનાવટી માર્ગ છે. જીવનશક્તિના સ્થૂળમાર્ગમાં જે કાંઇ અડચણરૂપ હોય તેને દૂર કરવું એટલુંજ કાર્ય દવાઓ તો કરી શકે; બાકી શરીરના વ્યાધિ મટાડવાનું ખરેખરૂં કામ કરનાર તો આંતરશક્તિઓજ છે. એક અતિશય પ્રખ્યાત સર્જને થોડાજ સમયપર પોતાના ભાઇબંધ ડૉકટરો આગળ આ સંબંધમાં પોતાનો નિડર મત આ પ્રમાણે જણાવ્યો હતો:—"શરીરને પોષણ આપનારૂં ખરૂં તત્ત્વ જે જીવનશક્તિ, તેનો ઘણાં સૈકાંઓથી વૈદકશાસ્ત્રમાં બિલકુલ ઉપ-

યોગ કરવામા આવ્યો નથી અને મન ઉપર જડવસ્તુની શી અસર થાય છે,તે ઉપરજ બધા ડૅાક્ટરોનુ ધ્યાન રોકાઇ રહ્યુ છે અને ઉપાયો પણ તેને અનુસરીનેજ શોધવામા આવ્યા છે આનુ પરિણામ એ આવ્યુ છે કે, ડૅાક્ટરો સમયની સાથે પ્રગતિ કરી શકતા નથી અને તેથી શરીરના રોગો દૂર કરવામા મન કેટલો અગત્યનો ભાગ ભજવે છે તેનો વિચાર તો માત્ર બીજરૂપેજ કોઇકોઇ સ્થળે જોવામા આવે છે પર તુ હવે આ વીસમી સદીમા કુદરતની ગુપ્ત શક્તિઓ શોધવા અને તેનો ઉપયોગ કરવા તરફ મનુષ્યજાતિનો આગળ વધેલો ભાગ દોરવાતો જાય છે ડૅાક્ટરોને પણ હવે માનસશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા ની અને મનની શરીરપર થતી અસરનો સવાલ સૂક્ષ્મ રીતે તપાસવાની જરૂર દેખાતી જાય છે આ બાબતમા હવે જરા પણ ઢીલ, શ કા કે આનાકાની કરવા જેવુ રહ્યુ નથી હવે તો જે પાછળ પડયો તે મર્યોજ સમજવો કારણ કે મનુષ્યજાતિ હવે પ્રગતિના આ માર્ગ મા દાખલ થઇ ચૂકી છે ”

ભૂતકાળમા આ બાબતમા કેટલાકોએ મૂર્ખતાના કામ કર્યા છે, તે મારી જાણબહાર નથી પણ તે ઉપરથી માનસશાસ્ત્રને લગતા મહાન નિયમો અસત્ય ઠરતા નથી દરેક તત્ત્વજ્ઞાન અથવા ધર્મના પ્રાર ભકાળમા આવુ જ બને છે, પર તુ વખત જતા એમા જે મૂર્ખતા ભરી અને વિચિત્ર વાતો હોય છે તે નાશ પામી જઇ ખરા શાશ્વત તત્ત્વો હોય તેજ સ્વચ્છ સ્વરૂપમા જગત સમક્ષ પ્રકટ થતા જાય છે

આ માનસિક શક્તિઓના ઉપયોગદ્વારા બહુજ થોડા સમયમા ઘણા રોગો સર્વાંશે મટી ગયાના દાખલા મારી પોતાની જાણમા છે કેટલાક દરદીઓ, જેમના રોગ ડૅાક્ટરોએ અસાધ્ય ગણી કાઢેલા, તેવા દરદીઓને પણ આ રીતિથી આરામ થવા પામ્યો છે જૂદા જૂદા સમયમા જૂદા જૂદા ધર્મના ઇતિહાસમા આપણને આ રીતે રોગ મટયાના ઘણા દાખલા મળી આવે છે, અને આપણામા પણ આ રીતે રોગ મટાડવાની શક્તિ અત્યારે કેમ ન હોઈ શકે? શક્તિ તો છેજ ભૂતકાળમા જે મહાન નિયમોનો આશ્રય લેવામા આવ્યો હતો, તે નિયમોને અનુસરીને તેનો આશ્રય લેવામા આવે તો અત્યારે પણ તે શક્તિ તેવુ જ કામ કરી શકે છે

બીજાના રોગ મટ ડવામા અમુક વ્યક્તિ ઘણુ કામ કરી શકે છે, પણ જો દરદી પોતે પણ તે વ્યક્તિની સાથે પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને સહાનુભૂતિ રાખે તો તેની અસર બહુ ત્વરાથી થાય છે મહાત્મા

ક્રાઇસ્ટે જે અનેક દરદીઓ રોગમુક્ત કર્યાં હતા તેમાં તેમણે પણ તે સર્વની સહાનુભૂતિની અપેક્ષા રાખી હતી. તેમનો ચોક્કસ સવાલ એ થતો હતો કે "શું તને શ્રદ્ધા છે?" આ રીતે દરદીમાં રહેલી જીવનશક્તિને તેઓ પ્રથમ ઉત્તેજિત કરતા હતા. જો કોઈ મનુષ્ય બહુજ નિર્બળ સ્થિતિમાં હોય, અથવા રોગને લીધે તેનું મન પોતાનું કામ કરી શકતું ન હોય, તો થોડા સમય માટે તે રોગ મટાડવામાં બીજાની મદદની અપેક્ષા રાખે તેમાં ખોટું નથી; પરંતુ જો તે પોતામાં રહેલા આંતરિક સામર્થ્યનો પણ ઉપયોગ તેમાં કરી શકે તો તે વધારે ઉપકારક થઈ પડે છે.

એક મનુષ્ય બીજાને પુષ્કળ સહાય કરી શકે એ વાત સત્ય છે અને લોકોને તેમનામાં રહેલી આંતરશક્તિઓ ખીલવવા તરફ આકર્ષવાનું શિક્ષકતરીકેનું કાર્ય ઘણું ઉત્તમ છે; પરંતુ હરકોઈ બાબતમાં સ્થાયી સુધારો મેળવવાને માટે તો દરેક મનુષ્યે જાતેજ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે પાપી મનુષ્ય મહાત્મા ક્રાઇસ્ટ પાસે આવતો, તેને તેઓ નિરંતર એમજ કહેતા કે "જા, હવે પાપ કરતો ના." અથવા તો "તારાં પાપ માફ કરવામાં આવે છે." અર્થાત્ તેઓ એજ નિયમનો ઉપદેશ આપતા હતા કે, સઘળાં દુઃખ અથવા રોગનું કારણ જાણી જોઈને કે અજાણપણે, સીધી યા આડકતરી રીતે કુદરતના નિયમોનો કરેલો ભંગજ હોય છે.

જ્યાંસુધી પાપ અથવા કુદરતી નિયમોનો ભંગ કાયમ હોય છે, ત્યાંસુધી દુઃખ પણ આવવાનું, એ નિર્વિવાદ છે. જ્યારે નિયમોનો ભંગ કરવાનું બંધ કરીને મનુષ્ય તે નિયમને અનુકૂળ વર્તવા લાગે છે, ત્યારે દુઃખનું કારણ દૂર થાય છે. જોકે ભૂતકાળમાં કરેલાં પાપ અથવા નિયમોના ભંગના પરિણામરૂપે કેટલાંક દુઃખજનક તત્ત્વો તે મનુષ્યમાં રહેલાં હોય છે; છતાં નવું દુઃખ ઉત્પન્ન કરનાર કારણ દૂર થવાથી હવે તે દુઃખદાયક સંચિત કારણોમાં ઉમેરો થતો નથી; અને ભૂતકાળના નિયમભંગને લીધે ઉત્પન્ન થયેલી દુઃખમય સ્થિતિ પણ શુભ શક્તિઓના ઉપયોગથી વીખરાવા લાગે છે.

મનુષ્યે આ સત્ય પોતાના હૃદયમાં પૂર્ણ રીતે ઠસાવવું જોઈએ કે "મારામાં તથા સર્વ પ્રાણીઓમાં રહેલું અનંત ચૈતન્ય વાસ્તવિક રીતે એકજ છે." આ માન્યતા દૃઢ થવાથી મનુષ્ય પૂર્ણ આરોગ્યમય જીવન ગાળી શકે છે અને ભૂતકાળમાં કરેલી ભૂલોના પરિ-

ણામે એકઠો થયેલો મનમાનો તથા શરીરમાનો કચરો દૂર થવા લાગે છે કારણકે મહાન ચૈતન્ય સાથેની એકતાનો ખ્યાલ એવો તો પવિત્ર અને પ્રબળ જીવનપ્રવાહ ઉત્પન્ન કરે છે કે તેના આગળ રોગમાત્ર નાશ પામી જાય છે, તેનામાં નવું જીવન આવે છે અને શરીર બહુજ મજબૂત બને છે

જ્યારે આપણને આપણી તથા પરમાત્માની વચ્ચેની એકતાનુ જ્ઞાન થશે, ત્યારેજ આપણે આપણને અનેક વ્યાધિઓના આધારભૂત જડશરીરરૂપે માનતા અટકીશું અને જ્યા આપણે પોતાને ચૈતન્ય-રૂપ માનવા લાગ્યા કે પછી આપણને એવું ભાન થતું ચાલશેજ, કે જે શરીરરૂપી ઘરમા આપણે રહીએ છીયે, તેના આપણે બાધનાર તથા સ્વામીતરીકે છીએ અને કદી પણ શરીર આપણું સ્વામી નથી અજ્ઞાનને લીધેજ અત્યારસુધી આપણે પોતાને જે વસ્તુઓના દાસ ગણીને તેની અસર આપણા શરીરપર થવા દેતા હતા, તેવી અસર હવે આપણે થવા દઇશુ નહિ કુદરતી નિયમોથી હવે આપણે ડરીશુ નહિ, પણ તેને સમજીને તેની સાથે પ્રીતિ કરીશુ. વળી તે નિયમોનો હવે આપણે એવી રીતે ઉપયોગ કરીશુ, કે જેથી આપણા ધાર્યા પ્રમાણેજ તેનુ ફળ આવે.

આ સ સારમા હજારો સ્ત્રી–પુરુષો શરીરે અત્યંત દુર્બળ હોય છે કેમકે અનેક વ્યાધિઓએ તેમના શરીરમાં ઘર કર્યું હોય છે. જો પરમાત્મતત્ત્વના દિવ્ય પ્રવાહને તેઓ પોતામાં વહેવા દે તો તેમને પણ નિરોગી અને મજબૂત બનવામા અડચણ આવે તેમ નથી આવા મનુષ્યોને એટલાજ બોધની જરૂર છે કે "પરમાત્મતત્ત્વના દિવ્ય પ્રવાહથી જરા પણ વિમુખ ન થશો તમારા હૃદયના દ્વાર તેના તરફ ખુલ્લા રાખી તે દિવ્ય પ્રવાહને આમંત્રણ આપો, એટલે તે પ્રવાહ તમારા શરીરની રગેરગમાં એટલા જોરથી વહેવા લાગશે કે તેના પ્રવાહમાં તમારા સઘળા રોગ દૂર થઇ જશે અને તમારૂં શરીર તદ્દન રોગરહિત બનશે." એક મહાત્માએ કહ્યું છે કે "બ્રહ્મજ્ઞાનથી બે તરફના લાભ છે, એક તો દિવ્ય જીવનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને શરીર પણ નિરોગી બને છે."

એક પાણીની નીક છે તેમાં થઇને કાદવવાળું પાણી નિરંતર વહ્યા કરે છે તેને તળીએ તેમજ બાજુએ કચરો ચોંટી ગયો છે, અને એમા જ્યાંસુધી કાદવવાળું પાણી વહ્યા કરશે, ત્યાસુધી તે કચરો ચોંટી રહે, એ સ્વાભાવિકજ છે. એમા ફેરફાર કરો. તે નીક

માંથી ચોખ્ખા–સ્ફટિક જેવા પાણીના ઝડપથી વહેતા પ્રવાહને વહેવા દો અને ઘણાજ થોડા સમયમાં તળીઆનો તથા બન્ને બાજુઓનો કચરો ઘસડાઇ જઇને તે નીક નિર્મળ બનશે. હવે તે નીક કદ્રૂપી નહિ, પણ સુંદર દેખાવા લાગશે અને તેમાં થઇને વહેતું જળ પણ સર્વને ઉપયોગી ગણાશે; કેમકે બહારના મનુષ્યોને પણ તે પાણી તંદુરસ્તી અને નવું જીવન આપનારૂં થશે.

જે પ્રમાણમાં તમે તમારી અને પરમાત્માની વચ્ચે રહેલી એકતાનો ખ્યાલ લાવો છો અને તેમ કરીને તમારા અંતરમાં રહેલી શુભ શક્તિઓ અને સામર્થ્યને પ્રકટ કરો છો; તે પ્રમાણમાં તમારા શરીરની આધિ–વ્યાધિ અને અશક્તિ નાશ પામી જઇને તેની જગ્યાએ આરોગ્ય અને બળ તમારા શરીરમાં પ્રકટ થવા લાગે છે; એટલુંજ નહિ પણ તમારા સંબંધમાં આવનાર દરેક મનુષ્યમાં પણ આરોગ્ય અને બળનું વાતાવરણ તમે ઉત્પન્ન કરી શકો છો, કારણ કે **રોગ જેટલો ચેપી છે તેટલુંજ આરોગ્ય પણ ચેપી છે.**

ઉપરનું લખાણ વાંચીને કોઇ એમ પણ કહેવા લાગે કે "ઉપરનાં તત્ત્વો સત્ય તો લાગે છે, પણ તેને અમલમાં કેવી રીતે મૂકવાં? તથા અમારી અંદર રહેલા રોગ અમારી મેળેજ અમે કેવી રીતે મટાડી શકીએ?" આ પ્રશ્નનો ઉત્તર એજ છે કે, મૂળતત્ત્વો જણાવવાં એજ અમારૂં કાર્ય છે. તેને કેવી રીતે પોતાના જીવનમાં ઉતારવાં એ તો દરેક વ્યક્તિનું પોતાનું કાર્ય છે. એક મનુષ્યની રીત બીજાને ઉપયોગી થાય કે ન પણ થાય, માટે સર્વ કોઇએ પોતાની સ્થિતિ, સંયોગો વગેરેનો વિચાર કરીને અનુકૂળ પડતી રીતેજ તે તત્ત્વોને પોતાના જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરવાનો છે.

અહીં એ પણ કહેવું જરૂરનું છે કે, પૂર્ણ આરોગ્યના વિચારો લાંબા વખત સુધી મનમાં રાખવાથી શરીરની આરોગ્યદાયક શક્તિને ઉત્તેજન મળે છે અને તેનું પરિણામ એ આવે છે કે, શરીર પૂરેપૂરૂં તંદુરસ્ત બને છે. 'હું તંદુરસ્ત છું'' એવી ભાવનાનું વારંવાર ઉચ્ચારણ કરવા કરતાં તે તંદુરસ્તી અનુભવવાનો પ્રયત્ન કરવાથી વિશેષ લાભ થાય છે. કેટલાક મનુષ્યોની બાબતમાં એ ભાવનાનું ઉચ્ચારણ પણ તેવો અનુભવ થવામાં મદદરૂપ થઇ પડે છે.

જે અનંત ચૈતન્યમાંથીજ વ્યક્તિગત જીવન ઉદ્ભવેલું છે અને નિરંતર ઉદ્ભવતું જાય છે, તેની સાથે જેટલા પ્રમાણમાં તમે ત-

મારી એકતાનુ ચિંતન કરો છો અને તેમ કરીને જેટલા પ્રમાણુમા તમે તમારા હૃદયના દ્વાર તે અનત ચૈતન્યનો દિવ્ય પ્રવાહ ઝીલવા ને માટે ખુલ્લા રાખો છો,તેટલા પ્રમાણુમા તમે એક એવી સક્તિ નો આશ્રય લો છો કે જેના પ્રભાવથી કાળે કરીને તમારૂ શરીર તદ્દન નિરાગી થશે અને તમારી નસોમા તદુરસ્ત લોહી દોડતુ થશે કારણુ સ્પષ્ટ છે કે, તે અનત દિવ્ય ચૈતન્યમા રોગને અવ કાશજ નથી, અને તે નિરામય ચૈતન્યની અને તમારા ચૈતન્યની એકતા હોવાથી તમારામા પણ રોગ રહી શકેજ નહિ આ ફેરફાર ત્વરાથી કે વિલબથી થવાનો **સર્વ આધાર** આ એકયના સત્ય સિદ્ધાતપર તમારી પોતાની વધારે યા ઓછી **શ્રદ્ધા અને ચિં તનપરજ રહેલો છે.**

કેટલાક મનુષ્યો આ સર્વોત્તમ અને સાચી એકતાને અનુભવવા નુ એટલુ સામર્થ્ય ધરાવતા હોય છે કે તેમના રોગ ત્વરાથી નાશ પામે છે,અને તેમના શરીરમા જે આવકારદાયક સુધારણા થાય છે તે હમેશને માટે રહે છે, જ્યારે કેટલાકને આ બાબતનો અનુભવ ધીમે ધીમે થતો જાય છે

રોગી મનુષ્યો જો નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણે હૃદયમા સ્થાયી ભાવના રાખશે તો તેમને તેથી અત્યત સહાય મળશે અને તેમના રોગ સર્વથા મટી જશે એકાત સ્થળમા પ્રથમ મનને સપૂર્ણ શાત થવા દઈ હૃદયથી સર્વ તરફ પ્રેમની ભાવના દર્શાવો અને પછી તમારા અતરાત્મા તરફ વળીને ભાવના કરો કે —

“અનત ચૈતન્ય–નિરામય તત્ત્વસ્વરૂપ પરમાત્માના તથા મારા ચૈતન્યની એકતા છે એ પરમાત્મા જીવનોનુ જીવન હોવાથી હુ પણ ચૈતન્યસ્વરૂપ છુ, મારી પણ નિરામય–નિરોગી–મૂળ પ્રકૃતિ હોઇને તેમા તે રોગનો જરા પણ સભવ નથી માત્ર આ સ્થૂલશરીરમાજ રોગે પ્રવેશ કર્યો છે અને તેથી એ શરીરના દરેક ભાગમા તે દિવ્ય ચૈતન્યનો પ્રવાહ વહે એટલા માટે તે ચૈતન્ય તરફ મારા હૃદયદ્વાર ખુલ્લા મૂકુ છુ હવે અત્યારથી–આ પળથીજ તે પ્રવાહ મારા શરીર મા વહેવા લાગ્યો છે અને શરીરને નિરોગી બનાવવાની ક્રિયા ચાલુ થવા લાગી છે”

ઉપલા શબ્દો કેવળ મોઢેજ બોલીને બેસી રહેવાનુ નથી, પર તુ એવુ બોલતી વખતે મનથી પણ એજ ભાવનામા તન્મય થવાનુ છે આ પ્રમાણે થતાજ તમારા શરીરમા નવો જીવનપ્રવાહ પૂર્ણ

તેસથી ઉછળવા લાગશે. જેઓ ચૈતન્યતત્ત્વપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી શકતા નથી, તેઓને શુભ કરતાં અશુભ તત્ત્વપર વધારે શ્રદ્ધા હોવાથી તેઓ નિરંતર માંદા રહે છે.

જો મનુષ્ય ઉપર જણાવેલી ભાવનાની રીત અંગીકાર કરે અને તેનાથી બને તેટલી વાર અમુક અમુક સમયે તે ભાવના લાવ્યા કરે તથા તે ભાવનાપર પોતાનું મન વારંવાર સ્થિર કરે, તો તેને પોતાને પણ આશ્ચર્ય ઉપજે એવી રીતે તેના મન અને શરીરપર અસર થવા લાગશે અને રોગ જતો રહીને નિરોગતા પ્રાપ્ત થશે.

જો શરીરનો કોઈ અમુકજ ભાગ રોગગ્રસ્ત હોય તો ઉપર જણાવેલી ભાવના આખા શરીરને માટે કરવા ઉપરાંત તે ભાગને માટે ખાસ ભાવના પણ કરો. આ પ્રમાણે પ્રબળ ભાવના કરવાથી તે ભાગમાં રહેલા જીવનપ્રવાહને વિશેષ ગતિ મળીને તે ભાગ નિરોગી બનતો જાય છે.

આ સ્થળે એક નિયમ પૂરેપૂરો યાદ રાખવાનો છે કે, આ પ્રમાણે આરોગ્ય મળવા છતાં પણ જ્યાંસુધી તે રોગને ઉત્પન્ન કરનારાં મૂળકારણો દૂર કરવામાં આવ્યાં ન હોય, ત્યાંસુધી તે રોગરૂપ પરિણામ સદાને માટે દૂર થતું નથી. **જ્યાંસુધી કુદરતના નિયમનો ભંગ છે, ત્યાંસુધી રોગ અને દુઃખ રહેવાનાંજ.**

ઉપલો પ્રકાર શ્રદ્ધા ને સમજણપૂર્વક આચરવાથી રોગી શરીર નિરોગી બનવા ઉપરાંત શક્તિ, ઉત્સાહ અને ચૈતન્યમાં વધારો થાય છે. ઔષધિ અથવા શસ્ત્રપ્રયોગ આદિ બાહ્ય ઉપચારોનો આશ્રય લીધા વિના કેવળ મનનીજ શક્તિવડે અનેક દેશોમાં રોગીઓના રોગ નાશ પામ્યાના અનેક દાખલા વિદ્યમાન છે. રોગ મટાડવાની આ આંતરિક રીતોને ભિન્ન ભિન્ન સ્થાનોમાં તેમજ ભિન્ન ભિન્ન સમયોમાં વિવિધ નામ આપવામાં આવ્યાં છે, પણ તે સર્વ એકસરખી રીતે એ એકજ તત્ત્વનો આશ્રય લે છે. આ વાત તો જગતમાંનો પ્રત્યેક મુખ્ય ધર્મ સ્વીકારે છેજ કે, પ્રાચીનકાળના ધર્મગુરુઓમાં પોતાની આંતરિક શક્તિઓવડે રોગ મટાડવાની શક્તિ હતી; અને જો તેમનામાં તે સમયે તે શક્તિ હતી તો આપણામાં હાલ તે કેમ ન સંભવે? શું જગતના મહાન નિયમો આજે બદલાઈ ગયા છે? નહિજ. નિયમો તો તે ને તેજ છે; પરંતુ અમુક વિરલ ભાગ્યશાળી મનુષ્યોને બાતલ કરીને બોલીએ તો વર્તમાન સમયમાં મનુષ્યજાતિનો મોટો ભાગ માત્ર ઉત્તમ સિદ્ધાંતોને ઉપર ઉપરથીજ માનનારો

અથવા બોલ્યા કરનારાજ બની ગયો છે અને તે સિદ્ધાંતોની પાછળ રહેલા સામર્થ્યને અથવા તેના રહસ્યને પિછાનવાની ભાગ્યેજ તસ્દી લેછે જે મનુષ્યોમા ખરૂ વ્યક્તિત્વ પ્રકટયુ હોય છે તેઓ તો એવી રીતે શબ્દોના ખોખાને વળગી ન રહેતા, તેની અંદર રહેલા સત્વને-ચૈતન્યને-સામર્થ્યને અવશ્ય જુએ છે અને અનુભવે છે, અને તેથી કરીને તેઓ બીજાઓને પણ એ શબ્દોનું રહસ્ય પૂરેપૂરૂ સમજાવી શકે છે

આપણને માલૂમ પડતું જાય છે અને વખત જતા આપણી વધારે ને વધારે ખાત્રી થશે કે, સઘળા રોગો અને તેને અંગે ઉત્પન્ન થતા દુઃખોનુ મૂળકારણ મન અને લાગણીઓનુ અવ્યવસ્થિત-પણુ જ છે આપણા મનની સ્થિતિના પ્રમાણમાજ કોઇ પણ વસ્તુની ઓછી કે વધારે અસર આપણાપર થાય છે જો આપણને દૃઢ વિશ્વાસ આવતો ચાલે કે, અમુક કામમા આપણી પૂર્ણ સત્તા ચાલશે અને આપણને તેનાથી કદી પણ નુકસાન થશે નહિ, તો અવશ્ય આપણી સત્તા તે કામપર ચાલશે અને કોઇ પણ પ્રકારનું નુકસાન આપણને થવા પામશે નહિ

કોઇ પણ રોગને પોષણ મળે એવો સંયોગ જો આપણા શરીરમા ન હોય તો રોગની તાકાત નથી કે તે આપણા શરીરમા પ્રવેશી શકે, તેજ પ્રમાણે કોઇ અશુભ કે અનિષ્ટ સ્થિતિને અનુકૂળ તત્ત્વો જો આપણામા ન હોય તો તે સ્થિતિની તાકાત નથી કે આપણાપર તે સવાર થઇ શકે માટે **જે કાંઈ સુદશા કે દુર્દશા આપણા પર આવી પડે તેનું કારણ બહાર શોધવાને બદલે આપણે આપણામાંજ શોધવું જોઇએ** જો તે કારણ શોધી કાઢીને તેને દૂર કરીએ તો તેથી આપણી આંતરસ્થિતિ એવી તો ઉત્તમ બનશે કે જેથી કેવળ સારી દશાજ આપણા તરફ આકર્ષાઇ આવ્યા કરશે.

સ્વભાવથીજ આપણે આપણી દશાના સ્વામી થવાને સરજાયેલા છીએ, છતાં માત્ર અજ્ઞાનનેજ લીધે જે તે સંયોગોને આધીન બની જઇ તેના ગુલામની પેઠે વર્તીએ છીએ

આપણે પવનના ઝપાટાથી ડરીએ છીએ કેમકે આપણને ભય લાગે છે કે, પવનથી આપણને તાવ આવશે કે શરદી થશે પરંતુ ખરૂ જોતા પવન તો ઉલટો આપણું જીવન હોઇને આપણા અશુદ્ધ રક્ત ને શુદ્ધ કરનાર છે, તો પછી તેનાથી ભય શો ? વળી તેની જેટલી

અસર આપણે આપણાપર થવા દઇએ, તેટલીજ થઇ શકે છે વ્યાધિઓનાં ઉપાદાનકારણ અને નિમિત્તકારણનો યથાર્થ ભેદ આપણે સમજવો જોઇએ જો આપણા શરીરને પવનનો ઝપાટો લાગે અને તેથી શરદી થાય કે તાવ આવે તો આપણે સમજવુ જોઇએ કે, પવનનો ઝપાટો તો એમાં માત્ર નિમિત્તકારણરૂપજ હતો અને ઉપાદાનકારણ તો બીજુજ હતું

પ્રચંડ વાયુના ઝપાટામાં બેઠેલા બે મનુષ્યોમાંનો એક દુર્ગત ગતિ ભોગવી રહ્યો હોય છે, ત્યારે બીજાને તેથી ઉલટો એક પ્રકારનો આનંદ લાગે છે પહેલો મનુષ્ય પોતાના સંયોગોનો દાસ હોવાથી તે પવનના ઝપાટાથી ડરે છે અને પવનથી અવશ્ય કાંઈને કાંઇ નુકસાન થવાના વિચારો તેના મનમા રમ્યા કરતા હોવાથી તે પોતાના મનરૂપી મંદિરના દ્વાર ખુલ્લા કરીને તે દ્વારા વ્યાધિને પોતાના તરફ બોલાવે છે અને આવી રીતે પવન જેવી નિર્દોષ અને લાભકારી વસ્તુ પણ તેને નુકસાનકર્તા નીવડે છે કારણ કે જે સ્થિતિનો તે પોતે વિચાર કરી રહ્યો છે, તેજ સ્થિતિને તે પોતાના તરફ આકર્ષે છે,

બીજો મનુષ્ય પોતાને સંયોગોનો સ્વામી લેખે છે, તે પવનના વેગથી જરા પણ ભય ન પામતા ઉલટો પોતાને તે સ્થિતિને અનુકૂળ બનાવે છે. આથી તે સખ્ત વાયુથી તેને કાંઇ પણ અડચણ થતી નથી એટલુજ નહિ પણ ઉલટો તે વાયુથી તેને શુદ્ધ હવાનો લાભ મળે છે અને તેની સાથે હંમે શથી પણ વધારે ઠંડો અથવા પ્રચંડ વાયુ સહન કરવાની શક્તિ તેનામા ખીલતી જાય છે.

જો પ્રચંડ વાયુજ શરદી અથવા તાવનુ કારણ હોત તો બન્ને માટે એકસરખુંજ પરિણામ આવત, પરંતુ તેમ બનતુ નથી એ ઉપરથી જણાય છે કે, તાવનુ ઉપાદાનકારણ વાયુ નથી, પણ મનની ભયપ્રદ સ્થિતિજ છે. વાયુ તો માત્ર એમા નિમિત્તરૂપજ છે અને મનુષ્યને તેના મનની સ્થિતિ પ્રમાણેજ ફળ મળે છે

ગરીબ બિચારો વાયુ! લોકો હજારો વાર સઘળો દોષ પવન પરજ નાખે છે તેઓ પોતાની નિર્બળતા ખુલ્લી જોઇ શકતા નથી અને બીજાના ઉપર પોતાની જવાબદારી નાખીને સંયોગોના સ્વામી બનવાને બદલે તેના નિસત્વ દાસ બને છે! જે મનુષ્ય ઈશ્વરનું પ્રતિબિંબ છે, જે પ્રભુની શક્તિ અને ચૈતન્યનો ભાગીદાર છે અને જે સંસારના સમગ્ર પદાર્થોનો માલિક થવાને સરજાયેલો છે, તેજ

મનુષ્ય આરોગ્યદાયક પવનના ઝપાટાથી ડરે છે ! પોતાની શક્તિનો તેને ખ્યાલજ નથી અને જે કાંઇ બહાનું હાથમાં આવે તેને ઓઠે પોતાની નિર્બળતા ઢાંકવાનો પ્રયત્ન કરે છે !

ઉપર જણાવી તેવા પવનના ઝપાટાની અસર ન થાય તે માટે મનુષ્યે મનની આંતરિક દશા પ્રથમ સુધારવી જોઇએ અને તેની સાથે શરીરને પણ તંદુરસ્ત સ્થિતિમાં લાવવાને પૂરતો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ નુકશાન કરવાની શક્તિ વાયુમાં નથી, તોપણ આપણે જ્યારે તેનામાં તેમ કરવાની પ્રેરણા અર્પીએ છીએ, ત્યારેજ તેનામાં તેમ કરવાની શક્તિ આવે છે માટે તેનો જરા પણ ભય ન રાખતા તેને મિત્રભાવે તમને અનુકૂળ બનાવો અને જોરદાર વાયુમાં થોડી થોડી વાર બેસવાની ટેવ પાડીને ધીમે ધીમે તે ટેવને વધારો જેની તંદુરસ્તી બહુ નરમ હોય, તેણે એકદમ સખત પવનમાં બેસવાનું સાહસ ખેડવું નહિ, તેમ જેના મનમાં પવનના સપાટાનો કાંઇ પણ ભય રહેતો હોય, તેણે પણ તેમ કરવું નહિ, પરંતુ તેમણે પ્રથમ મંદ પવનના ઝપાટા સહન કરવાની ટેવ પાડીનેજ આગળ વધવું બીજી હરેક બાબતમાં પણ મનુષ્યે એવીજ રીતે વિવેકબુદ્ધિને અનુસરીને વર્તવું જોઇએ

સૃષ્ટિના સર્વ પદાર્થોપર સત્તા ચલાવવાનેજ આપણો જન્મ છે જગતમાં અત્યારસુધીમાં કેટલાય મનુષ્યો તે સત્તા ચલાવવાને શક્તિમાન થયા છે, તે સૂચવે છે કે, આપણે પણ તે મુજબ કરી શકીએ તેમ છીએ જે કાર્ય એક મનુષ્ય કરી શક્યો, તે બીજો પણ ધારશે તો કરી શકશે મુદ્દો માત્ર એજ છે કે, **જેટલા પ્રમાણમાં આપણને આપણી આંતરશક્તિઓનો ખ્યાલ આવી શકે, તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણે બાહ્યસૃષ્ટિપર સત્તા ચલાવી શકીએ છીએ**, અને જો આપણને આપણી આંતરશક્તિઓનો ખ્યાલ ન આવે તો તો આપણે ગુલામ જેવાજ રહી જવાના અને સૃષ્ટિના પદાર્થો આપણાપર તેમનું સામ્રાજ્ય ચલાવ્યેજ જવાના ! બહારની સર્વ બાબતો આપણી અંદરની વૃત્તિઓ અને આપણી માનસિક સ્થિતિપર આધાર રાખે છે આધ્યાત્મિક નિયમ-અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો કુદરતનો નિયમજ એવો છે કે, **આપણા મનની સ્થિતિ જેવી હોય તેવીજ વસ્તુ અને સંયોગો આપણા તરફ આકર્ષાઇ આવે છે.**

આ જગતમાં કાર્ય-કારણના નિયમસિવાય કાંઇજ બની શકતું

નથી. અચાનક બનાવ અથવા તો ચમત્કાર જેવું આ સંસારમાં કાંઇ પણ છેજ નહિ. ઘણાખરા મનુષ્યો પોતાની વર્તમાન સ્થિતિથી અસંતોષી જણાય છે; તેમની તેવી સ્થિતિ દૂર કરવાનો ઉત્તમ ઉપાય એ છે કે, તેમણે નસીબ અથવા દૈવને માથે દોષ મૂકવાનું અને ખાલી બરબડવાનું છોડી દેવું જોઇએ; પોતાના હૃદય તરફ દૃષ્ટિ કરવી જોઇએ; પ્રતિકૂળ સ્થિતિ આવવાનાં અશુભ કારણો કે જે તેમનાજ હૃદયમાં ભય અને અજ્ઞાનરૂપે વસી રહ્યાં છે તેને સર્વથા નિર્મૂલ કરવાં જોઇએ; અને તેનું સ્થાન અનુકૂળ સ્થિતિને આકર્ષનારાં શુભ કારણોને આપવું જોઇએ. આમ કરવાથી જરૂર થોડા સમયમાં અનુકૂળ સ્થિતિ તમારા તરફ આકર્ષાઇ આવશે. સ્થૂલશરીરની બાબતમાં અને બીજી હરકોઇ બાબતમાં એજ નિયમ ચોક્કસપણે લાગુ પડે છે.

આપણી હાલની સારી યા બૂરી સ્થિતિને આપણે પોતેજ જાણીજોઇને કે અજાણપણે બોલાવી છે, તેથીજ તે આપણી તરફ ખેંચાઇ આવી છે. એ સિવાય આપણે એ સ્થિતિમાં કદિ પણ મૂકાઇએ નહિ. આ બાબત માનવી ઘણાકને એકદમ તો કઠિન લાગશે; પરંતુ તેઓ શાંતચિત્તથી વિચારશક્તિની પ્રબળ સત્તા સમજતા જશે અને તેના પોતાપર તથા આસપાસનાં બીજાં મનુષ્યોપર તેનાં થતાં પરિણામ જોતા ચાલશે તો ઉપલા કથનનો ખ્યાલ તેમને આવ્યાવિના નહિંજ રહે.

આપણે જે સ્થિતિમાં મૂકાયા હોઇએ તેને સુખકર કે દુઃખકર માનવી, એ પણ આપણાજ હાથમાં છે અમુક બનાવ, સ્થિતિ કે સંયોગ તમને પ્રતિકૂળ લાગે છે અને તેથી તમારા મનની શાંતિને ખલેલ પહોંચે છે, તેનું મુખ્ય કારણ તો એજ છે કે, તમે પોતેજ એનાથી તમારા મનની શાંતિનો ભંગ થવા દો છો. આખા જગતના બનાવોપર તમારૂં સામ્રાજ્ય ચાલે એટલી તમારામાં શક્તિ રહેલી છે, પણ તમને તે શક્તિનો ખ્યાલ નથી આવ્યો; અને પરમાત્મતત્ત્વ સાથેનું તમારૂં ઐક્ય તમે ભૂલી ગયા છો; તેથીજ તમે અમુક બનાવ યા સ્થિતિને સ્વાધીન થાઓ છો અને તેના નિયંતા થવાને બદલે દાસ બની રહો છો, તેનું એજ ખરેખર કારણ છે.

સંસારના બનાવોથી મનની શાંતિનો ભંગ ન થાય, એમ ઇચ્છનાર મનુષ્યે પોતાનું મધ્યબિંદુ શોધી કાઢવું જોઇએ. એ મધ્યબિંદુપર સ્થિર થયેલો મનુષ્ય સર્વત્ર પોતાની સત્તા ચલાવી

શકે છે, માટે ઇશ્વર સાથેનુ ઐક્ય કે જે તમારૂ મધ્યબિંદુ છે તેને શોધી કાઢો અને તેમા સ્થિર રહો, એટલે અંદરથી નવુ બળ તમારામા પ્રકટ થવા લાગશે

જો એ પ્રકારે તમે બાહ્યવસ્તુઓ અથવા સંયોગોપર ગજ્ય કરી શકતા ન હો તો પછી જે જે સંયોગો આવી પડે તે વેઠી લો અને તમારી સ્થિતિના સંબધમા વૃથા બખડાટ કરતા નહિ, અથવા તો **"જગતમાં બનતી સર્વ ઘટનાઓ પરમાત્માની અપાર દયા અને અનંત જ્ઞાનને અનુસરીનેજ બને છે."** એ સિદ્ધાંતપર વૃથા આક્ષેપ મૂકતા નહિ

હું પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક જણાવુ છુ કે, **જે મનુષ્ય પૂર્ણ થશે તેને પૃથ્વી પણ પૂર્ણ ભાસશે અને અર્ધદગ્ધ કે અપૂર્ણ મનુષ્યને પૃથ્વી પણ અવ્યવસ્થિત અને અપૂર્ણજ ભાસશે.**

તમારા અંતઃકરણના દ્વાર જો મલિન યાને પ્રતિકૂળ વસ્તુથી લેપાયલા હશે તો તે દ્વારમાંથી જગત તરફ દૃષ્ટિ કરતા જગત પણ તમને મલિન અને અવ્યવસ્થિત લાગશે માટે બડબડવાનુ બંધ કરો, અને 'હુ કમનસીબ છુ' એવુ બોલવાનુ છોડી દો જો તમે એમ ન કરી શકતા હો તો સર્વથી પ્રથમ તમારા હૃદયદ્વારને સુધારવાની જરૂર છે, એટલુજ તે ઉપરથી સાબીત થાય છે

જે પરમાત્મારૂપી સૂર્ય અંતરમા પ્રકાશ આપવા ઉપરાંત બાહ્યપદાર્થોને પણ દૃશ્ય બનાવે છે, તેનો પ્રકાશ ઝીલવાને અને અનુભવવાને તમારો કોઈ મિત્ર પોતાના હૃદયની બારીઓ નિરંતર ખુલ્લી અને નિર્મળ રાખતો હોય તો જરૂર માનજો કે, તે મિત્ર તમારા કરતા તદ્દન જૂદીજ દુનિયામા વસે છે માટે હે પ્રિય બંધો! બડબડવાનુ મૂકી દો અને પ્રથમ તમારા અંતઃકરણના દ્વારનેજ ધોઇને નિર્મળ બનાવો આ કામ તમે કરશો એટલે આ જગતમાની પૂર્વે નહિ દીઠેલી એવી અનેક સુંદરતાઓ તમારી દૃષ્ટિએ પડશે અને સ્વર્ગ યા નંદનવનનો તમને અહીંજ સાક્ષાત્કાર થશે આપણામા કહેવત છે કે "જ્યા ન પહોચે રવિ ત્યા પહોચે કવિ" એનો અર્થ એ છે કે, સૂર્યના પ્રકાશમા જે વસ્તુઓ સાધારણ મનુષ્યોને દેખાતી નથી, તેવી અનેક બાબતો કવિની પ્રતિભાશાળી બુદ્ધિ જોઇ શકે છે કારણ કે કવિનુ મન આંતરપ્રકાશથી પ્રકાશિત હોવાથી તે પ્રકાશનુ પ્રતિબિંબ બાહ્યવસ્તુઓપર પડવાને લીધે તે વસ્તુઓ પણ તેને તેના ખરા રૂપમા દેખાય છે મહાન કવિ શેક્સપિયરના એક નાટકમા એક પાત્ર બીજા પાત્રને કહે છે કે "પ્રિય

બ્રુટસ! આપણે ગુલામની સ્થિતિમાં છીએ તેનો દોષ આપણા ગ્રહનો નથી, પણ આપણો પોતાનોજ છે." શેક્સપિયરનું પોતાનું જીવન પણ ઉપરના સિદ્ધાંતને ટેકો આપે છે. વળી બીજે એક સ્થળે પણ તે જણાવે છે કે —

આપણી શંકાઓજ આપણા વિશ્વાસઘાતી મિત્રો છે. અનેક શુભ વસ્તુઓ આપણે મેળવી શકીએ તેમ છીએ, પરન્તુ તે મેળવવાનો પ્રયત્ન કરતાં આપણે ડરીએ છીએ તેથીજ તેને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી **આપણને અશુભ અને અનિષ્ટ સંયોગોમાં લાવી મૂકનાર 'ભય' જેવો બીજો કોઈ પદાર્થ નથી!** આપણે કોઇ પણ વસ્તુ અથવા મનુષ્યથી ભય રાખવા જેવું છેજ નહિ, અને જો આપણે આપણા ખરા સ્વરૂપને ઓળખીએ તો પછી આપણને તેવો ભય થતો પણ નથી

આપણે અનેક દુઃખોને અને સખ્ત આપત્તિઓને ભોગવી ચૂકેલા છતા પણ જીવતા રહી ગયા છીએ, એ પણ આપણી ખાસ વિશેષતા છે, છતા તેને વિસરી જઇને, ભવિષ્યના દુઃખોનું ચિંતન કર્યા કરીએ છીએ, અને ન હકના અનેક દુઃખો અનુભવીએ છીએ

જ્યાં શંકા છે, અશ્રદ્ધા છે, ત્યાંજ ભય છે, કારણકે અશ્રદ્ધા કે શંકા ઉત્પન્ન થયા પછીજ ભય ઉત્પન્ન થાય છે અમુક મનુષ્ય કેટલો બીકણ છે તે મને જણાવો, એટલે તે કેટલો શ્રદ્ધારહિત છે તે હું તમને કહી શકીશ માટે એ ભયનામના રાક્ષસને આપણે ઘેર પરોણાતરીકે રાખવો પાલવે તેમ નથી ચિંતા અથવા ઉદ્વેગ પણ એવીજ જાતનો ખરાબ પરોણો છે કારણકે તે એટલું બધું ખર્ચ કરાવે છે કે તેને પોતાને ઘેર રાખવોજ જોઇએ નહિ **જે સંયોગોનો આપણે ભય રાખીએ છીએ, તે સંયોગોને આપણે આપણી તરફ આકર્ષીએ છીએ** અને તેજ પ્રમાણે જો આપણે શ્રદ્ધા, નિર્ભયતા, વગેરે શુભ વૃત્તિઓ રાખીએ તો સારાજ સંયોગોને અને રૂડીજ તકોને આપણે આમંત્રણ આપીએ છીએ અને તે પણ આપણા તરફ ખેંચાઇ આવે છેજ ભયથી વ્યાપ્ત થયેલું મન નુકસાનકારક સંજોગો તરફજ પોતાના દ્વાર ખુલ્લાં રાખે છે એક સમયે પ્લેગની દેવી જતી હતી, તેને એક પૂર્વદેશ નિવાસી મુસાફરે પૂછ્યું કે 'તમે ક્યાં અને કેમ જાઓ છો?"

"પાંચ હજાર માણસોને મારવાને હું બગદાદ જાઉં છું."

થોડા દિવસ પછી તે દેવી પાછી વળતા મુસાફરને મળી, ત્યારે

મુસાફરે કહ્યુ કે "તુ તો કહેતી હતી કે બગદાદમા પાચહજાર મનુષ્યને મારીશ, પણ તે તો ૫૦ હજાર મનુષ્યોને માર્યા ?"

પ્લેગની દેવીએ જવાબ આપ્યો કે "મે તો તમને કહ્યા પ્રમાણે પાચજ હજાર માર્યા છે અને બીજા તો નાહક ભયથીજ મરી ગયા છે"

'ભય' આ પ્રમાણે માણસના દરેક અવયવને શિથિલ બનાવી દે છે, ભય લોહીની ગતિને મદ પાડે છે અને શરીરમા વહેતી પ્રાણુ શક્તિને મદ કરે છે ભયથી મનુષ્યનુ શરીર જડ, ગતિવિનાનુ અને નિસ્તેજ બની જાય છે

આ પ્રમાણે જેમ ભય રાખ્યા કરીને આપણે ભયકારક વસ્તુઓ અને સ્થિતિઓ આપણા તરફ આકર્ષીએ છીએ, તેમ બીજા મનુષ્યોને પણ આપણે ભયની સ્થિતિમા કપીને તેમની તરફ પણ તેવાજ સયોગોને પ્રેરવામા આપણે સહાયભૂત થઇએ છીએ જેટલા પ્રમાણમા આપણુ વિચારબળ મજબૂત હોય છે અને જેટલા પ્રમાણુમા બીજા મનુષ્યો વિચારની અસર તેમનાપર થઈ શકે એવી કોમળ પ્રકૃતિના હોય છે, તેટલા પ્રમાણુમા તેમને પણ ઉપર જણાવેલુ નુકસાન આપણે અવશ્ય કરીએ છીએ ખાસ કરીને નાની ઉમરના બાળકો આસપાસના સયોગો અને વાતાવરણને વિશેષ આધીન હોય છે કારણકે બહારની અસરોની છાપ તેઓના મનપર તરત જ પડી જાય છે અને પછી જેમ જેમ તેઓ વયમા મોટા થતા જાય છે, તેમ તેમ તે અસરો પ્રમાણેજ તેમનુ જીવન ઘડાતુ ચાલે છે આ પ્રમાણે આપણી માનસિક સ્થિતિની અસર આપણી આસપાસ મનુષ્યો અને બાળકોપર નક્કીપણે થયા કરતી હોવાથી આપણે આપણી માનસિક સ્થિતિને સદા ઉચ્ચ પ્રકારનીજ રાખવી જોઇએ વળી ગર્ભિણી સ્ત્રીઓએ તો મનમા ચિતા, ઉદ્વેગ, ભય, ક્રોધ વગેરેના અનિષ્ટ વિચારો જરા પણ લાવવા જોઇએ નહિ કારણ કે તેવા વિચારોની ઘણીજ સ્થાયી અને ન ભૂસાય તેવી ખરાબ છાપ ગર્ભમા રહેલા બાળકપર પડે છે બાળકનો જન્મ પછી પણ તેના સબધમા ચિતા ઇત્યાદિના અશુભ વિચારો કરીએ તો તે વિચારો આપણે ન જાણીએ તેવી રીતે તે બાળકના મનપર અસર કરવા લાગે છે અને તે બાળક બીકણુ થવા લાગે છે બાળકના સબધમા કાળજી નહિ રાખવી એ તો ખોટુ જ છે, પરતુ તે ચિતા અને ભયનુ રૂપ પકડે એટલી હદસુધી તેને પહોચવા દેવી, એ પણ એટલુજ ખોટુ છે જેમકે-ઘણી વાર માતાપિતા ચિતા કર્યા કરે છે કે, અમારા

બાળકને માથે અમુક દુઃખ તો નહિ આવી પડે? અમુક માઠો પ્રસંગ તો નહિ બને? આ છોકરો તો મૂર્ખજ નિવડવાનો અથવા માંદો પડવાનો; ઇત્યાદિ અશુભ વિચાર કરીને જે ભાવના પ્રસંગોનો સંભવ પણ ન હોય તેવા પ્રસંગોને તેઓ પોતાના બાળક તરફ આકર્ષે છે. એવા નિષ્કારણ ચિંતાના વિચારો કરવાને બદલે માતાપિતાએ નિરંતર એજ વિચાર રાખવો જોઇએ કે તેમનો છોકરો ડાહ્યો, શરીરે મજબૂત અને નીતિમાન થશે. આવી ભાવના તે છોકરાને સારો માણસ બનાવવામાં અવશ્ય સહાય કરશે અને તે છોકરો પ્રતિકૂળ સંયોગોને વશ નહિ થતાં તેનાપર જય મેળવે એવો નિવડશે.

આ સંબંધમાં મારા એક મિત્રે મને પોતાનો અનુભવ કહ્યો હતો તે અહીં ટાંકવો હું ઉચિત ધારૂં છું. તેના જીવનદરમિયાન એક સમયે તે એક ખરાબ ટેવની સામે ભારે યુદ્ધ કરી રહ્યો હતો. તે ખરાબ ટેવ યાને દુર્વ્યસનથી તે મુક્ત થાય તોજ અમુક સ્ત્રી સાથે તેનો લગ્નસંબંધ જોડાય તેમ હતું; પણ તે સ્ત્રીએ અને તેની માતાએ એવોજ વિચાર બાંધી રાખ્યો હતો કે, એ ખરાબ વ્યસન તે ભાગ્યેજ છોડી શકશે. તે નાજુક પ્રકૃતિનો હોવાથી બીજાના વિચારોની તેનાપર તુરતજ અસર થઇ જતી હતી તે ભવિષ્યની સ્ત્રી અને તેની માતાના ઉપર જણાવેલા ભય અને શંકાના શબ્દો તથા વિચારો તેનામાં બળ, ધૈર્ય અને શ્રદ્ધા વધારવાને બદલે નિર્બળતાનોજ ખ્યાલ આપ્યા કરતા. જેથી તેની તેના મનપર એવી તો પ્રબળ અસર થતી કે ઘણી વાર તે પોતાના પ્રયત્નમાં હિંમત હારી જતો અને તે વ્યસનની અનિવાર્યતા-સર્વોપરિ સત્તા સ્વીકારી લઇને તેની સામેનો યત્ન મૂકી દેવાની તૈયારીમાં આવી જતો.

ઉપલા દાખલા ઉપરથી આપણે જોઇ શકીએ છીએ કે, આ મનુષ્ય ઉપર અત્યંત પ્રેમ રાખનાર અને તેને માટે સર્વસ્વનો ભોગ આપનાર ઉપલી બે વ્યક્તિઓને વિચારમાં રહેલા અદૃશ્ય પણ નિરંતર અસર કર્યા કરનારા બળની ખબર હતી નહિ તેથીજ તેઓ તેને હિંમત આપીને તેના બળમાં ઉમેરો કરવાને બદલે ઉલટું તેનામાં જે કાંઇ થોડુંઘણું ધૈર્ય હતું તેનો પણ નાશ કરી રહી હતી અને તેથીજ તેણે વ્યસન સામે આરંભેલું યુદ્ધ વધારે વિકટ બનતું ગયું હતું.

ભય, ચિંતા અને એવા બીજા નુકસાનકારક માનસિક વિકારો કોઇ પણ પુરુષ, સ્ત્રી કે બાળક પોતાના હૃદયમાં ગણ્યા કરે અને તેને પોષણ આપ્યા કરે તો તેથી નુકસાન થયાવિના રહેતુ જ નથી ભય આરોગ્યનો નાશ કરે છે, ચિંતા શરીરને અંદરથી ચૂસવા લાગી તેના બંધારણના પાયા હચમચાવી દે છે, અને અંતે શરીર નો પણ નાશ કરે છે આ પ્રમાણે ચિંતાથી મેળવવાનુ કાંઇ નથી, ત્યારે ખોવાનુ સર્વસ્વ છે કાંઈ પણ નુકસાન અથવા માઠા બનાવ ને લીધે થયેલો શોક જો લાંબા વખત સુધી હૃદયમા રહ્યા કરે છે તો તેનુ પરિણામ પણ તેવુ જ આવે છે દરેક બાબતમા જેવી માનસિક સ્થિતિ હોય, તેવીજ શારીરિક સ્થિતિ બનવા લાગે છે હદબહારના લોભ અથવા કંજુસાઈથી પણ શરીરપર ખરાબજ અસર થાય છે ક્રોધ, ઈર્ષા, દ્વેષ, બીજાઓના દોષ જોવાનુ વલણ વિષયલાલસા, આ સર્વ વિકારો જૂદી જૂદી રીતે શરીર તથા મન બંનેને નિર્બળ બનાવ્યા વિના રહેતા નથી

આપણને માલૂમ પડતુ જશે કે, જીવનના ઉચ્ચ નિયમો પ્રમાણે વર્તવામા-એટલે કે ધાર્મિક ભાવનાઓને અનુસરવા ઉપર જ સુખ અને વૈભવનો આધાર રહેલો છે, એટલુ જ નહિ પણ શારીરિક આરોગ્ય પણ તેનાજ ઉપર વિશેષ આધાર રાખે છે એક હીબ્રુ તત્ત્વજ્ઞાનીએ જીવનરસાયનનુ ખરૂ રહસ્ય નાચેના શબ્દોમા જણાવ્યુ છે – ' ધાર્મિક મનુષ્યમા જીવનતત્ત્વ વધે છે, અને અધાર્મિક મનુષ્ય મરણ પાછળ દોડે છે " વળી આગળ વધી તેણે એમ પણ જણાવ્યુ છે કે "ધાર્મિકતામાજ સાચુ જીવન રહેલુ છે અને મરણ તો છેજ નહિ" લોકો સામાન્ય રીતે સમજી શકે તેના કરતા જે વધારે રહસ્ય ઉપના શબ્દોમા રહેલુ છે, તે પણ તેઓ જોઇ શકે, એવો સમય હવે નજીક આવતો ચાલે છે નિરંતર વધતી જતી સુંદરતા અને પ્રભાવાળા ભવ્ય શરીરમા મનુષ્યનો આત્મા રહેશે કે નાશને અંતે જઈ રહેના શરીરમા રહેશે, તેનો આધાર તેના પોતાનાજ ઉપર રહેલો છે

એ તન્ત્રી અને અનિયમિત જીવન ગાળવાથીજ અસંખ્ય મનુષ્યો અકાળે મૃત્યુને અધીન થાય છે અને એવી રીતે સુંદર મંદિરો બનવાને નિર્મિત થયેલા શરીરો તેમા વસનારા જીવાત્માઓના અજ્ઞાન, કુવિચાર અને મોહને લીધે ઉજ્જડ બની જઇ નાશ પામે છે

સૂક્ષ્મ રીતે જોઇ શકનાર મનુષ્યને—એટલે કે વિચારશક્તિના અભ્યાસીને કોઈ પણ મનુષ્યની માનસિક સ્થિતિની અસર તેના અવાજમા, ગતિમા અને ચહેરામા પણ અંકિત થયેલી જણાઇ આવે છે

આવા અભ્યાસીને જો કોઈ મનુષ્યની વર્તમાન માનસિક સ્થિતિ બરાબર જણાવવામા આવે તો તે અભ્યાસી તે ઉપરથી તે મનુષ્યનો અવાજ, ગતિ અને તેના ચહેરાનો દેખાવ પણ કહી શકશે, એટલુજ નહિ પણ સામાન્ય રીતે તે મનુષ્ય કયા રોગોને પાત્ર છે તે પણ જણાવી શકશે

જેઓએ મનુષ્ય અને અન્ય પ્રાણીઓના શરીરના બંધારણનો તથા શરીરની પૂર્ણવય કેટલા વર્ષે થાય છે, એ બાબતોનો અભ્યાસ કર્યો હોય છે તેઓ ખાત્રીપૂર્વક જણાવે છે કે, મનુષ્યશરીર લગભગ ૧૭૦ વર્ષપર્યંત ટકવુ જોઇએ પણ સમાજ તરફ દૃષ્ટિ કરતા આપણને તદ્દન જુદોજ અનુભવ થાય છે મનુષ્યો બહુજ જલદીથી વૃદ્ધ અને અશક્ત બને છે તથા મૃત્યુના પંજામા સપડાય છે અને લાંબા વખતસુધીની ખરેખરી યુવાવસ્થા તેમજ પુખ્ત અવસ્થાની તંદુરસ્તી ભાગ્યેજ નજરે પડે છે આ ઉપરથી લોકોમા હવે એવોજ વિચાર બેસી ગયો છે કે, સ્વાભાવિક રીતેજ મનુષ્યનુ આયુષ્ય ઓછુ હોય છે, અથવા વિધાતાએ પ્રથમથીજ દરેક પ્રાણીનુ આયુષ્ય નક્કી કરી મૂકેલુ હોઇ તેટલીજ મુદત તે જીવી શકે છે આ વિચારનુ પરિણામ પણ એજ આવે છે કે, ઘણુંખરા મનુષ્યો અમુક વયે પહોચતાજ બીજાઓના દાખલાઓ જોઇને માનવા લાગે છે કે "હવે ઘડપણ આવ્યુ, હવે મૃત્યુનો સમય સમીપ આવતો જાય છે, હવે થોડાજ વર્ષ કાઢવાના છે" આવા આવા અશુભ વિચારોને નિરંતર સેવીને પુષ્કળ મનુષ્યો વૃદ્ધાવસ્થાને વધારે ઝડપથી પોતા તરફ ખેંચી લાવે છે, અને અકાળે વૃદ્ધ બને છે

શરીર અને મન પ્રફુલ્લ ને સશક્ત રહે અથવા તો દુખી ને અશક્ત બને, એમા મનનીજ શક્તિઓ અદૃશ્યપણે—પરંતુ નિયમિતપણે જે કામ કર્યા કરે છે તેનો ખ્યાલ સામાન્ય મનુષ્યને આપવો કઠિન છે લોકો જો આ બાબત—અર્થાત્ મનનુ સામર્થ્ય યથાવત સમજે તો તેઓ ૧૨૦ વર્ષસુધી સુખપૂર્વક જીવવાની આશા અને ઉત્સાહ અવશ્ય રાખતા થાય

એક એંશી વર્ષની સ્ત્રી છે જે મનુષ્યો વર્ષના હિસાબથી ગણત્રી કરતા હોય તેઓને તો આ સ્ત્રી વૃદ્ધ લાગવી જોઇએ, પણ

આ સ્ત્રીને વૃદ્ધ કહેવી એ ખરેખર પ્રકાશને અંધકાર કહેવા જેવુ અથવા તો સફેદ વસ્તુને કાળી કહેવા જેવુ જ છે કેમકે પચીસ વર્ષની નવયુવતીના જેટલો ઉત્સાહ, ચપળતા અને બળ તેના શરીરમા દષ્ટિગોચર થાય છે તેણે સર્વ મનુષ્યો અને સર્વ વસ્તુઓમા શુભ તત્ત્વ જોવાની શક્તિ બચપણથીજ પોતામા ખીલવી છે એટલે તેને સર્વ સસાર, સર્વ મનુષ્યો અને સર્વ બનાવો પણ શુભજ ભાસે છે જેવો બાલ્યાવસ્થામા નાનામોટા સર્વને પોતાના તરફ આકર્ષવાનો આનદી, શાત અને પ્રેમી સ્વભાવ હતો તેવોજ આજે પણ તેનામા કાયમ છે! સેકડો અને હજારો કુટુબોમા અને મનુષ્યોમા તેણે શાતિ, પ્રેમ, આનદ અને ધૈર્યનો પ્રવાહ રેલાવ્યો છે, અને ભવિષ્યમા પણ ઘણા વર્ષસુધી તેની આવીજ સ્થિતિ કાયમ રહેશે, એમ માનવાને સબળ કારણો છે હાલના ઘણાખરા લોકોની પેઠે એ સ્ત્રીના મનમા ભય, દ્વેષ, શોક, દિલગીરી અને લોભ જેવા વિકારોએ સ્થાનજ પ્રાપ્ત કર્યું નથી અને તેથી તેના શરીરમા પણ હજીસુધી કશો વ્યાધિ થયો નથી

અજ્ઞાનને લીધે કેટલાક એમ માને છે કે 'રોગ આવવો એ તો કુદરતનોજ કાયદો છે અને રોગ થવો કે ન થવો એ કાઇ આપણા હાથમા નથી' પરતુ આ માન્યતા એકદમ ભૂલભરેલી છે ઉપર જણાવેલી એશી વર્ષની સ્ત્રીએ પોતાની જીદગીમા અનેક વારાફેરા જોયા છે, અનેક સારી–નરસી સ્થિતિઓમાથી તે પસાર થઇ છે એટલે જો તે પણ બીજાઓની પેઠે એવી ભૂલભરેલી માન્યતા ધરાવતી હોત અને હલકા મનોવિકારોથી થતી હાનિનુ જ્ઞાન જો આ પ્રભાવશાળી સ્ત્રીને ન હોત તો બીજાઓની માફક તે પણ અત્યાર પહેલા કયારનીયે રોગિષ્ઠ બની ગઇ હોત પરતુ તેને પૂર્ણ વિશ્વાસ તથા અનુભવ પણ છે કે, તે પોતાના મનની માલિક છે, અને તેથી મનપર તેનુ નિષ્કટક રાજ્ય ચાલે છે પોતાના મનોરાજ્યમા કયા વિચારોને દાખલ કરવા અને કયા વિચારોને દૂર રાખવા તેનો અધિકાર તે પોતાનાજ હાથમા રાખે છે કારણકે તે સારી પેઠે જાણે છે કે, તેની બાહ્યસ્થિતિઓનો આધાર તેની માનસિક સ્થિતિ ઉપર છે તે સ્ત્રીનું હસતુ વદન, આનદમય વૃત્તિ અને પૂર્ણ આરોગ્ય જોઇને પ્રેક્ષકના મનમા શુભ પ્રેરણા અને નિર્દોષ આનદ ઉપજ્યા વિના રહેતોજ નથી 'मन एव मनुष्याणा कारण बधमोक्षयो.' એ વાકય સ્થૂળશરીરના પણ બધ અને મોક્ષ માટે (આરોગ્ય-

અનારોગ્ય માટે) કેટલું બધું લાગુ પડે છે, તેના સાક્ષાત્ દૃષ્ટાંતરૂપ આ સ્ત્રી છે

એક દિવસ રસ્તામા થઇને તે સ્ત્રી જતી હતી, ત્યારે હું તેની ગતિ જોયા કરતો હતો રસ્તામા બાળકો રમતા હતા તેઓ તો તેને જોતાજ તેની તરફ દોડવા લાગ્યા ! તેઓ સર્વના તરફ તે પ્રેમદૃષ્ટિથી જોતી હતી કોઇની સાથે મીઠા શબ્દોથી બોલતી તો કોઇ બાળકના માથાપર હાથ ફેરવતી અને કોઇને રમવાનુ રમકડુ આપતી તો કોઇને ખાવાનુ આપતી હતી સર્વ બાળકો તેને માતાતુલ્ય ગણતા હતા અને તે પણ સર્વ બાળકોને સતાનોસમાન લેખતી હતી માર્ગમા એકાદ ધોબણ લુગડાનો ભારે ગાસડો ઉચકીને જતી જણાય કે તરતજ તે મીઠાશભર્યો એકાદ શબ્દ કહેવા માટે તેના તરફ પહોચી જતી સખ્ત કામ કરીને મજુરીના હથિયાર સાથે પાછા ફરતા એકાદ કારીગર સાથે પણ તે વાત કરવા ઉભી રહેતી, અને ગાડીમા બેસીને જતી એકાદ ઉમરાવની સ્ત્રીનો પણ તે દૂરથી પોતાની મીઠી નજરવડે સત્કાર કરતી આ પ્રમાણે ગરીબ તેમજ ધનવાન અને ઉમરાવ અથવા સામાન્ય મનુષ્ય એ સર્વપ્રત્યે તે પ્રેમભરી દૃષ્ટિથી જોતી જોતી અને મીઠા શબ્દો બોલતી બોલતી ચાલતી હતી અને તેમ કરીને તે પોતાનામા રહેલો આનદ અને ઉત્સાહ સર્વ તરફ રેડયા કરતી હતી ઉપલેજ સમયે મારી દૃષ્ટિ તે રસ્તે થઇને જતી એક વૃદ્ધ ડોસીપર પડી તે બાઇ આ સ્ત્રી કરતા વયમા પદર વીસ વર્ષે નાની હોવા છતા શરીરે વળી ગયેલી હતી અને તેના શરીરના અવયવો અક્કડ અને જડ ભાસતા હતા તેના ચહેરાપર ગમગીનીની જે છાયા પથરાઇ રહી હતી તેમા તેનો કાળો પોષાક અને મુખપરની કાળી જાળી ઉમેરો કરતા હતા તેને માથે જે દુખ પડયા હતા તેને આ પોષાક પહેરીને તે નિરતર સ્મરણમા રાખ્યા કરતી હતી અને ભૂલવાજ ઇચ્છતી ન હતી જગતની ઘટનાઓમા રહેલુ શુભપણુ તે દેખી શકતી ન હતી અને તેથી પરમાત્માના અનત પ્રેમ તથા દયામા તેને જરા પણ શ્રદ્ધા ન હતી તેના મસ્તકમા દુખ, શોક, ગમગીની અને ચિતાનાજ વિચારો ભરાઇ રહેલા હતા સુવિચારની ખામીને લીધે આનદ, ઉત્સાહ, પ્રેમ કે ધૈર્ય તો તેનામા લેશ પણ ન હતા આથી જે જે મનુષ્યોના સબધમા તે આવતી, તે બધામા તે ચેપી રોગની માફક પોતાની દુખ-શોકની જ વૃત્તિઓની અસર ફેલાવતી હતી અને તેમ કરીને જગતમા

જ્યા ત્યા વ્યાપી રહેલા દુઃખના દરીયામા પોતા તરફથી તે ઉમેરો કર્યા કરતી હતી

આ બન્ને સ્ત્રીઓના દૃષ્ટાંત ઉપરથી આપણા ખ્યાલમા આ વાત સહેલાઇથી ઠસે છે કે, **આપણા સુખ-દુઃખનુ જનક આપણુ મનજ છે.** આપણે ઇચ્છીશુ કે, જે સ્ત્રીનો આપણે પ્રથમ વિચાર કર્યો તેવીજ વૃત્તિવાળા સ્ત્રી-પુરુષો જગતમા વૃદ્ધિ પામે અને તેઓ મનુષ્યજાતિને આશીર્વાદ આપવાને અને પોતાના ઉમદા જીવનમા વહેતી જીવનશક્તિઓ આપણા જેવા ઉપર રેડવા માટે હજારો વર્ષ સુધી જીવતા રહે

શુ તમારે નિરતર યુવાન રહેવુ છે? શુ તમારે યુવાવસ્થાનો ઉત્સાહ અને આનદ પુખ્ત વયમા પણ ભોગવવો છે? તો આ અતિ મહત્વની બાબત તરફ ખાસ લક્ષ આપો અને તમારૂ માનસિક જીવન તમે કેવુ ગાળો છો તેની તપાસ કરો કેમકે તમારા એકેએક સુખદુઃખનો બધો આધાર તમારા વિચારોનીજ ઉપર રહેલો છે ગૌતમબુદ્ધે ધમ્મપદના પહેલાજ શ્લોકમા જણાવ્યુ છે કે "જેવા તમારા વિચારો હશે તેવાજ તમો બનશો, કારણ કે મન એજ સર્વસ્વ છે" રસ્કિને પણ આવોજ વિચાર ધ્યાનમા રાખી કહ્યુ છે કે "તમારા મનને સુવિચારોનાજ સ્થાનરૂપ બનાવો"

સારા વિચારોનુ કેટલુ સામર્થ્ય છે અને શુભ વિચારો સર્વ વિપત્તિઓ સામે કેવી રીતે કામ કરે છે, તે આપણે પૂર્ણપણે જાણતા નથી કારણકે આપણને બાલ્યાવસ્થાથી એવો સુબોધક પાઠ આપવામા આવ્યો નથી અસ્તુ એ સમય તો ગયો, પરતુ હવે યુવાવસ્થાની સ્ફૂર્તિ, બળ અને સૌંદર્ય તમારે જોઇએ છે? તો પ્રથમ તે સ્ફૂર્તિ, સૌંદર્ય અને બળની ભાવનાને તમારા હૃદયમા ઉતારો અને તેનાથી વિરુદ્ધ વિચારને તમારા મનમા જરાયે સ્થાન આપો નહિ આથી થોડાજ સમયમા તે પવિત્ર ભાવો તમારા શરીરદ્વારા પણ પ્રકટ થવા લાગશે અને જેટલા પ્રમાણમા એ **શુભ વિચારોમાં તમે દૃઢ રહી શકશો, તેટલા પ્રમાણમાં શરીરથી પણ જુવાન રહી શકશો.**

ઉપર જણાવ્યુ તેમ તમે વારવાર જેવા વિચારો કર્યા કરો છો, તેવાજ પ્રકારની તમારા શરીરની સ્થિતિ થવા માડે છે એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે **"તમે પોતેજ તમારા શરીરને રચો છો; એટલુ જ નહિ પણ જેવા તમારા વિચારો હોય છે,**

તેનાજ જેવા વિચારો બહારથી પણ તમારા તરફ આકર્ષાય છે." જો તમારા વિચારો આનંદી, આશાભર્યા અને ઉત્સાહયુક્ત હશે, તો સૃષ્ટિપર વ્યાપી રહેલા વિચાર–વાતાવરણમાંથી કુદરતી નિયમ પ્રમાણે તમારા તરફ પણ તેવાજ વિચારોનો પ્રવાહ ખેંચાઈ આવશે; અને જો તમારા વિચાર દિલગીરીભર્યા, ભયયુક્ત અને નિરાશાજનક હશે, તો તમારા તરફ પણ તેવા પ્રકારના ખરાબજ વિચારપ્રવાહનું આકર્ષણ થશે. માટે જો તમારા વિચારો ચિંતાયુક્ત, ઉદ્વેગભર્યા અને ગ્લાનિમય હોય તો તેમાં તમારે ફેરફાર કરવાની ખાસ જરૂર છે, એમ સમજજો. એવો ફેરફાર કરવા માટે તમારે ફરીથી બાળક જેવા બનવું જોઈએ–અર્થાત આનંદી અને બેફીકર માણસ થવું જોઈએ.

બાળકો જ્યારે ભેગાં થાય છે, ત્યારે તેમનામાં રહેલો રમવાનો ઉત્સાહ સ્વાભાવિક રીતેજ જાગી ઉઠે છે; અને જો કોઈ બાળક એકલું પડે તો તરતજ તેની ગતિ મંદ થતી જશે અને તે નિરુત્સાહી બનીને એકાંતમાં પડયું રહેશે. અર્થાત્ તે બાળક રમત–ગમતના ઉત્તમ વાતાવરણથી છૂટું પડી જતાં પોતાની સ્વાભાવિક સ્થિતિને ભૂલી જશે.

તમારા સ્વભાવમાંથી બાળકના ઉત્સાહનો જે પ્રવાહ જતો રહ્યો છે, તે તમારે પાછો મેળવવો જોઈએ. તમે ઘણાજ ગંભીર અથવા દિલગીર કે કાં તો જીવનના પ્રશ્નોના ઉંડા વિચારમાં ગરક રહ્યા કરો છો; તેને બદલે મૂર્ખ અથવા કમઅક્કલ બનો એવું નામ બાળક બનવું નથી, પરંતુ બાળકના જેવા આનંદી અને ઉત્સાહી બનવાનું છે અને ધારો તો તેવા તમે બની શકો તેમ છો. જ્યારે પણ બને ત્યારે તમે બાળકના જેવો આનંદી અને ઉત્સાહી સ્વભાવ રાખો તો મને ખાત્રી છે કે, તમે તમારું કામકાજ વધારે સારી રીતે કરી શકો. નિરંતર દિલગીરીભર્યો અને ગંભીર સ્વભાવ રાખવાથી પરિણામ અશુભજ આવે છે અને એવો સ્વભાવ લાંબો વખત રહેવાથી તેવા મનુષ્યોને હસવું આવવું પણ ભારે પડે છે. વીસ વર્ષની વયમાંજ તમારા જીવનમાંથી બાલ્યાવસ્થાનો ઉત્સાહ જતો રહેવા માંડીને તમારું જીવન ગંભીર થવા લાગે છે. એવા સંયોગોમાં તમે કોઈ ધંધામાં પ્રવેશ કરો છો, તો તુરતજ તે ધંધાની આંટીઘુંટીમા, ચિંતામાં અને જોખમદારીમાં તમે ગુંચવાઈ પડો છો અથવા તો કોઈ એવી પ્રવૃત્તિમાં તમે પડી જાઓ છો, કે

જેમાથી ચિંતા અને ઉદ્વેગનાજ કારણો બની આવે, અને જેમાથી બાળકની માફક નિશ્ચિંતપણે રમવા–ખેલવાનો સમય પણ તમને ન મળે આમ થવાને લીધે તમે વડીલો અને વૃદ્ધોની સાથે વિશેષ વિશેષ સંબધમા આવતા જાઓ છો અને તેમની નિસ્તેજ ભાવનાઓનો અંગીકાર કરીને તેમની પેઠે, ચાલતી આવેની રૂઢિઓનો કશો પણ વિચાર કર્યાવિના અંગીકાર કરો છો અને દરેક બાબતને માત્ર વ્યાવહારિક લાભનીજ દૃષ્ટિથી તપાસવા લાગો છો આ સર્વનુ પરિણામ એજ આવવુ જોઇએ અને આવ્યું છે કે, તમારામા ચિંતાયુકત અને ગમગીનીભર્યા વિચારો આવવા લાગ્યા, અને ધીમે ધીમે તમારી જીવનપ્રણાલિકા પણ એવીજ બનવા લાગી ક્રમે ક્રમે તે વિચારો તમારા લોહી અને માસમા પોતાની અસર દેખાડવા લાગ્યા તમારા મનમાથી તમારા શરીરપ્રત્યે જે વિચાર પ્રવાહ વહ્યા કરે છે, તે વિચારનુ ઘટ્ટ સ્વરૂપ એજ તમારૂ સ્થૂલશરીર છે તમારા વર્ષોના વર્ષ આજ પ્રકારે વીતે છે અને પરિણામે તમને અનુભવ થાય છે કે, તમારા અંગો અક્કડ બની ગયા છે તમારામા હવે વૃક્ષપર ચઢવાનુ બળ રહ્યુ નથી કે જે તમારામા ૧૪ વર્ષની વયે પ્રત્યક્ષ જણાતુ હતુ તમારા શરીરમા હવે પ્રથમના જેવી સ્ફૂર્તિ કે ચપળતા રહી નથી તમારા મને તમારા શરીરપ્રતિ જે નિરૂત્સાહી અને મંદ ગતિવાળા તત્ત્વોને મોકલ્યા છે, તેનુ તમારા શરીરપર ઉપર પ્રમાણે આવેલુ પરિણામ તમે પ્રત્યક્ષ જોઇ શકો છો

ઉપર જણાવ્યા જેવી સ્થિતિમા જો તમારે સુધારો કરવો હોય તો તે બહુજ ધીમેથી–પણ નક્કીપણે થઇ શકે તેમ છે તમારા વિચારો પૂર્ણ ઉત્સાહમય, આનદી અને સવ રીતે બળયુક્ત હોવા જોઇએ અને પરમાત્મતત્ત્વ ઉપર તમારે પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખવી જોઇએ કે તે તમને સત્ય વિચારોમા સ્થિર રાખે તમારે નિરાશાજનક વિચારોથી સર્વથા મુકત રહેવુ જોઇએ ઘણી વાર તમારાથી અજ્ઞાત રીતે તમારા ઘણા વખતના પુરાણા અશુભ, નિરૂત્સાહી અને ચિંતાભર્યા વિચારો તમારા મનમા આવી જશે પણ તમે તેનાથી સાવધ રહેજો અને શુભ, ઉત્સાહયુક્ત તથા આનદી વિચારોથીજ તમારા મનને ભરવા માડજો, કે જેથી તે વિચારો ધીમે ધીમે બળવાન થઇને તમારા શરીરપર પોતાની સ્થાયી શુભ અસર કરવા સમર્થ થાય

વર્તમાન સમયમા પશુઓના જેવી અજ્ઞાનતાને લીધે આપણા

શરીર નિર્બળ બન્યાં છે, પરન્તુ સર્વથા એમજ થવા કરવું જોઇએ એવો નિયમ નથી અધ્યાત્મવિદ્યાનો પ્રચાર વધવા સાથે આવી અવનતિનું કારણ આપણે વધારે જાણતા થાશું અને તેથી આ પણ સમજવામાં આવશેજ કે "શરીરનો આધાર મનપરજ છે" આ નિયમ જેમ જેમ આપણે વિશેષ જાણીશું અને તે પર વિશેષ શ્રદ્ધા રાખીને આપણું જીવન તેને અનુસરતું બનાવતા રહીશું, તેમ તેમ આપણું મનોબળ પણ વધતુંજ ચાલશે અને મનોબળનો એ વધારો શરીરબળનો પણ વધારો કરશે

શરીરનું પૂર્ણ આરોગ્ય અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય એજ માનવ જીવનની સ્વાભાવિક સ્થિતિ છે તે સિવાયની સ્થિતિ એ અસ્વાભાવિક કે કૃત્રિમ છે અને તે કુદરતી નિયમનો ભંગ યા અનાદર કરવાથીજ ઉત્પન્ન થાય છે દુ:ખ કે રોગને કાંઇ ઈશ્વરે ઉત્પન્ન કર્યાં નથી, પરંતુ મનુષ્યે કરેલા છે ચોતરફથી કુદરતના નિયમોની વચમાં મનુષ્ય રહેલું છે અને તેનો તે ભંગ કરે છે, તેથીજ તેને રોગ કે દુ:ખ આવે છે આપણને ચોતરફ દુ:ખ અને રોગને જોવાની એટલી બધી કુટેવ પડી ગઇ છે, કે તેને કદાચ આપણે સ્વાભાવિક ન માનતા હોઇએ, તો તે 'આવવા જોઇએ' એવી માન્યતા તો સર્વત્ર જોવામાં આવે છે

ભવિષ્યમાં એક સમય એવો પણ આવશે, કે જ્યારે વૈદ્યો શરીરની અવ્યવસ્થિત સ્થિતિનો ઉપચાર કરવાને બદલે પ્રથમ માનસિક અવ્યવસ્થાનોજ ઉપચાર કરશે, અને પછી તે માનસિક સુવ્યવસ્થા શરીરપર અસર કરીને શરીરને આરોગ્ય બનાવશે બીજી રીતે કહીએ તો ખરો વૈદ્ય એક ઉત્તમ શિક્ષકનું કામ કરશે લોકોને રોગવશ થયા પછી રોગમુક્ત કરવા; એના કરતાં તેઓ રોગીજ થાય નહિ એવા ઉપાયો સૂચવવા, એજ ઉત્તમ વૈદ્યનો ધંધો હોવો જોઇએ. ભવિષ્યમાં એવા વૈદ્યો ઉત્પન્ન થશે, એટલુંજ નહિ પણ દરેક મનુષ્ય જાતે વૈદ્ય બનશે

આપણે જેટલા પ્રમાણમાં જીવનના ઉચ્ચ નિયમોનું પાલન કરીશું, અને જેટલા પ્રમાણમાં મન તથા આત્માની શક્તિઓથી વધારે માહિતગાર થઇશું, તેટલા પ્રમાણમાં આપણે શરીર તરફ ઓછું ધ્યાન આપીશું—અર્થાત્ શરીરની સંભાળ તો રાખીશું પણ તેના સંબંધી ચિંતા કર્યા કરીશું નહિ

જો મનુષ્યો શરીરની ચિંતા ન કરતા હોત અને વારંવાર

'શરીર મારૂ પડશે' એવો વિચાર ન કરતા હોત, તો હજારો મનુષ્યોના શરીર હાલ કરતા વધારે સારી દશામા હોત ઘણુ ખરૂ જે મનુષ્યો શરીરસબધી બહુ ઓછી ચિતા કરે છે, તેઓના શરીર ઉલટા વધારે તદુરસ્ત માલૂમ પડે છે ઘણા મનુષ્યો શરીરની હદ બહારની ચિતા કરવાથીજ શરીરને રોગી બનાવે છે

શરીરને પૂરતુ પોષણ આપો, કસરત કરો, ખુલ્લી હવાનો લાભ લ્યો, સૂર્યનો જોઇતો પ્રકાશ તેનાપર પડવા દો, શરીરને સ્વચ્છ રાખો અને પછી જેમ બને તેમ શરીરસબધી ઓછો વિચાર કરો તમારા વિચારોમા અથવા વાતચિતમા નિરૂત્સાહી શૈલી ગ્રહણ કરતા નહિ અને રોગ કે મ દવાડનીવાતો કરતા નહિ કેમકે એવી વાતો કરવાથી તમે પોતાને તેમજ તે વાતો સાભળનારને પણ નુકસાન કરો છો માટે તમે તો એવીજ વાતો કરો, કે જેથી સાભળનાર નિર્બળ કે રોગી બનવાને બદલે બળવાન અને તદુરસ્ત બને

ઉત્સાહનો ભગ કરનારી બાબતોનો વિચાર કરવો, એજ નાશનુ કારણ છે બીજી બાબતોની પેઠે શરીરની બાબતમા પણ આ નિયમ એકસરખો લાગુ પડે છે એક વિદ્વાન ડૉકટર જેણે મનની શરીરપર થતી અસરોનો ઘણા વર્ષોસુધી બારીક અભ્યાસ કરેલો છે, તે આ સબધમા પોતાનો અભિપ્રાય નીચના સ્પષ્ટ શબ્દોમા રજુ કરે છે—"જેમ અપૂર્ણતા ઉપર વિચાર કરવાથી પૂર્ણતા પ્રાપ્ત ન થઈ શકે અને જેમ વિરોધ ઉપર વિચાર કરવાથી સપ ન થઇ શકે, તેમ રોગના વિચાર કર્યા કરવાથી નિરોગીપણુ પણ પ્રાપ્ત થઇ શકે નહિ" આ નિયમ જોતા આપણા મન આગળ આપણે હમેશા સુદર અને આરોગ્ય શરીરનોજ આદર્શ રાખવો જોઇએ

તમારા શરીરમાટે જે સ્થિતિ તમે ન ઇચ્છતા હો તેવી સ્થિતિના વિચારોજ તમે કરતા નહિ, અને રોગના ચિહ્નોસબધી વિચાર અથવા તેનોજ અભ્યાસ કર્યા કરતા નહિ તમે તમારા શરીર ઉપર પૂર્ણ સ્વામીત્વ ધરાવતા નથી, એ વિચારને તો ઘણુ વાર પણ તમે હૃદયમા સ્થાન આપતા નહિ શારીરિક રોગો ઉપર તમારી પૂરેપૂરી સત્તા છે, એ ખરી વાતજ હમેશા ધ્યાનમા રાખો અને રોગ જેવી જડ બાબતની જરા પણ સત્તા કે ગુલામગીરી ન સ્વીકારો હુ પણ બાળકોને નાનપણથીજ આરોગ્યના વિચાર કરાવીને, ઉચ્ચ ભાવનાઓ રખાવીને અને પવિત્ર જીવન ગાળાવીને, રોગ અને તેમની વચ્ચે દિવાલ બાધના શીખવીશ અને મરણના વિચારો

તેમજ રોગની કલ્પનાઓથી તેમને દૂર રહેતા શીખવીશ, એટલુંજ નહિ પણ દ્વેષ, ઈર્ષ્યા, વેર, વિષયવાસના, મત્સર વગેરે માનસિક વિકારોથી પણ દૂર રહેવાનો તેમને બોધ આપીશ

ખરાબ ખોરાક, ખરાબ પાણી અને ખરાબ વાયુથી પણ બાહુજ નુકસાન થાય છે એથી લોહી મલિન બને છે, મલિન લોહીને લીધે સ્નાયુઓ મલિન બને છે અને મલિન સ્નાયુઓને લીધે મનુષ્યના વિચારો અને નીતિ પણ મલિન બને છે પવિત્ર વિચારોની પવિત્ર જીવન ગાળવામાટે જેટલી જરૂર છે, તેટલીજ શરીરની તન્દુરસ્તી માટે પણ જરૂર છે માટે બાળકોને બચપણથીજ પોતાની સંકલ્પ શક્તિ દઢ બનાવતા અને જીવનમા આવતી અડચણો સામે યુદ્ધ કરતા શીખવવું જોઈએ, અને માંદા મનુષ્યોને આશા, શ્રદ્ધા અને આનંદ ઉપજે એવા ઉપાયો લેવા જોઈએ **આપણા વિચારો અને કલ્પનાઓની હદ એજ આપણા વિકાસની હદ છે.** મનુષ્યને પોતા ઉપર જેટલી શ્રદ્ધા હોય છે, તેના કરતા તેનો વિજય કે તેની તન્દુરસ્તી વધારે આગળ જઈ શકતાજ નથી ખરૂં કહીએ તો **વિચારો અને ભાવનાઓની અમુક હદ માં રહી જઇને આપણે આપણીજ ઉન્નતિની આડી એવી દિવાલો બાંધીએ છીએ, કે જેની પેલી બાજુ આપણાથી જઇ શકાયજ નહિ.**

જગતમા સર્વ કોઇ પોતાના જેવાજ બાળકો ઉત્પન્ન કરે છે દ્વેષ, ઈર્ષ્યા, વેર, અશુભચિન્તન–એ વગેરે માનસિક વિકારોને પણ બાળકો હોય છે

દરેક ખરાબ વિચાર તેના જેવાજ બીજા વિચારને જન્મ આપે છે અને આ વિચારરૂપી દરેક બાળક પણ બીજા પોતાના જેવાજ બાળકોને પેદા કરે છે આ પ્રમાણે આખું જગત એવા ખરાબ બાળકોથી ભરાઇ જાય છે હકીકત આ પ્રમાણે હોવાથી ભવિષ્યના ઉત્તમ વૈદ્યો શરીરને કેવળ ઔષધોથીજ ભરી દેશે નહિ ભવિષ્યની માતાઓ પણ પોતાના બાળકોને ક્રોધ, દ્વેષ અને ઈર્ષ્યારૂપી વ્યાધિઓને પ્રેમરૂપી ઓષધવડેજ દૂર કરવાનું શીખવશે ભવિષ્યમા થનારા સાચા વૈદ્ય લોકોને આનંદી સ્વભાવ અને શુભ ભાવના રાખવાનું તથા ઉમદા કાર્યો કરવાને બનાવશે, કે જેથી શરીર તેમજ હૃદયને પુષ્ટિ મળે **કેમકે આનંદી સ્વભાવ શ્રેષ્ઠ ઓષધનું કામ સારે છે.**

માનસિક સ્વસ્થતાની પેઠે શારીરિક આરોગ્ય પણ તમે જેની

જેની સાથે સબધ રાખશો તેનાજ ઉપર આધાર રાખે છે સર્વ જીવનોનુ મૂળ જે અનત પરમાત્મતત્ત્વ, તેમા જ્યારે નિર્બળતા કે રોગનો સભવજ નથી, તો પછી તે પરમાત્મતત્ત્વ સાથેજ તમે બને તેટલો વધારે અને યથાર્થ સબધ રાખો આ સબંધ તમારે કાંઇ નવો બાધવાનો નથી, પણ અનાદિ કાળથીજ તે ચાલુ છે માત્ર તમે તે વાત ભૂલી જઇને અનન્ય વાતો માની લીધી, તેથીજ તમે દુખી છો, માટે હવે એનો ઉપાય પણ એજ છે કે તમે તેની સાથેના સબધનુ ભાન જાગ્રત કરો અને તે તત્ત્વની મહામંગલમય શક્તિ તમારા હૃદયમા છૂટથી વહેવા દેવાને માટે તમારા હૃદયના દ્વાર પૂર્ણપૂર્ણ ખુલ્લા રાખો આથી તમને જલદીથી સુધરતી જતી તંદુરસ્તી નો અને વધતી ચાલતી શક્તિનો અનુભવ અવશ્ય થવા લાગશે

મનુષ્ય જેવો વિચાર કરે છે તેવોજ તે થાય છે, તોપછી ઉઠો અને ઈશ્વરની સાથે તમારી નિત્યસિદ્ધ એકતાનો વિચાર કરવા લાગો હવે આપણે આ આરોગ્યના સમગ્ર વિષયને એકજ વાકયમા જણાવીશુ કે **“જેમ ઈશ્વર નિરોગ છે, તેમ તમે પણ નિરોગ છો ”** તમારા આ ખરા સ્વરૂપનો ખ્યાલ તમારે અવશ્ય લાવવો જોઇએ આ ખ્યાલ-આ જાગૃતિ જ્યારે તમારામા પ્રકટ થશે, ત્યારેજ એના પ્રતાપે તમારા શરીરની કેવી સારી સ્થિતિ થશે તેનો તમને ખરો ખ્યાલ આવી શકશે માટે ફરી પણ કહેવાનુ કે, સર્વ પ્રથમ તો તે અનત ચૈતન્ય સાથેની તમારી એકતાનો ખ્યાલ તમારે લાવવો જોઇએ અને પછી તેનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ “ઈશ્વરી ઈચ્છા એ તમારી ઇચ્છા અને તમારી ઇચ્છા એ ઈશ્વરી ઇચ્છા છે, અને ઈશ્વરને સર્વ વસ્તુ પ્રાપ્ત છે, તો તમારે પણ છે ” આમ સતતપણે એકતાનુ ચિતન કરવાથી જેમ જેમ ભેદભાવ દૂર થતો જશે, તેમ તેમ શારીરિક રોગો અને નિર્બળતાઓનો નાશ થતો જશે, એટલુજ નહિ પણ એથી કરીને આપણા વિકાસને અટકાવનારી દિવાલો પણ તૂટવા લાગશે

બધુઓ ! એ પરમાત્મતત્ત્વમા-એ અનત ચૈતન્યમા મગ્ન થઈ તેનો અપૂર્વ આનદ પ્રાપ્ત કરો તમારી સર્વ ભાવનાઓ એથી અવશ્ય સિદ્ધ થશે અને તમારા હૃદયમાથી આપોઆપજ એવો ધ્વનિ નીકળશે કે “ હુ સર્વથા સુખી છુ . ”

ભવિષ્યમા સારી સ્થિતિ થશે અને મારા બનાવો બનશે, એવો માત્ર ખ્યાલજ લાવીને બેસી રહેતા નહિ, પરતુ આ પળેજ

એ શાશ્વત ચૈતન્યનો અનુભવ કરવા લાગો અને તમારા જીવન-વ્યવહારમાં પણ એ ઉચ્ચ ભાવનાઓને ઉતારો. તમારા દિવ્ય અને ખરેખરા છતાં ભૂલી જવાયલા પવિત્ર હક્કનો ખ્યાલ લાવો, એટલે તમારી સંપૂર્ણ ખાત્રી થશે કે, તમે દરેક ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ વસ્તુ અને સ્થિતિને મેળવવાને લાયક અધિકારી છો.

પ્રકરણ ૪ થું

પ્રેમનો પ્રભાવ

પરમાત્મા પ્રેમના સમુદ્રરૂપ છે.જે પળે આપણે પરમાત્મા સાથે આપણા ઐકયનુ નિશ્ચયપૂર્વક ભાન કરીએ છીએ,તેજ પળે આપણામાં એટલો બધો પ્રેમ અને આનંદ વ્યાપી રહે છે, કે જેથી આપણે સ-ર્વત્ર શુભજ જોઇએ છીએ, તેમજ સર્વ પ્રાણીપદાર્થો સાથે પણ એ-કતાના સંબંધમાં આવીએ છીએ કે જેથી આપણે કોઇપણ વ્યક્તિને નુકસાન કરી શકીએ નહિ. વાસ્તવમાં આપણે સર્વ એકજ મહા-ન શરીરનાં અંગોરૂપ હોવાથી તે શરીરનાં સર્વ અંગોને ઈજા કર્યા-સિવાય આપણે તેના એક પણ અંગને ઇજા કરી શકીએ નહિ.

સર્વ મનુષ્યોનાં જીવનની એકતાનો આપણને જેમ જેમ વિશેષ વિશેષ પરિચય થતો જશે, તેમ તેમ આપણને જણાશે કે, જે પરમાત્મસત્તા સર્વના મૂળરૂપ છે, તેનાજ અંશરૂપ આપણે સર્વ છીએ અને સર્વ વ્યક્તિઓમાં એજ ચૈતન્યશક્તિ કામ કરી રહી છે. વળી આવો ખ્યાલ આવવાની સાથેજ આપણા સર્વ પ્રકારના દ્વેષ અને બીજાઓસંબંધી બંધાઈ ચૂકેલા ખોટા વિચારો દૂર થવા લાગે છે; આપણો પ્રેમ સર્વવ્યાપી થઈને પોતાનું નિષ્કંટક રાજ્ય ચલાવે છે અને આપણે ગમે ત્યાં જઇએ કે ગમે તેવા મનુષ્યો સાથે સંબંધમાં આવીએ ત્યાં બધે આપણે ઇશ્વરનેજ જોતાં શીખીએ છીએ. આપણે શુભદર્શી થતા ચાલીએ છીએ અને આપણને સર્વત્ર શુભજ જણાય છે. ખરૂં કહેતાં તો આવી ભાવનાની કિંમત સ્થૂલ શબ્દોમાં યથાર્થ વર્ણવી શકાય તેમજ નથી.

એ માર્ગે ચાલતાં ધીમે ધીમે આ વાતનું પણ આપણને અનુભવસિદ્ધ જ્ઞાન થશે કે, **આપણો સ્વાર્થજ સર્વ અપરાધ-સર્વ પાપનું મૂળ છે; અને સર્વ સ્વાર્થનું મૂળ અજ્ઞાન છે.** આ અનુભવ થતાં બીજાનાં કાર્યો અને પદાર્થો તરફ આપણે ઉદાર-

ભાવથી જોતા શીખીશુ કેવળ અજ્ઞાની મનુષ્યજ બીજાના ભોગે પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા ઇચ્છે છે જ્ઞાની તો સમજે છે કે, પર માત્માના વિરાટ શરીરરૂપી જગતના આપણે દરેક જણ ભિન્નભિન્ન અ શ અથવા પરમાણુરૂપે હોવાથી બીજા અ શ અથવા પરમાણુ ઓનુ અહિત કરીને આપણુ હિત સાધવુ, એ કેવળ હાનિકારકજ છે **'સર્વના હિતમાંજ આપણું ખરૂં હિત સમાયેલું છે'** એ સિદ્ધાત જ્ઞાની પુરુષ સર્વથા સ્વીકારે છે અને વ્યવહાર-મા મૂકે છે

આપણે વિચારી ગયા તેમ મનુષ્યના સર્વ અપરાધો, દોષો અને પાપોનુ મૂળ સ્વાર્થજ છે અને સર્વ સ્વાર્થોનુ મૂળ અજ્ઞાન છે તે ઉપરથી આ સિદ્ધાત પણ ફલિભૂત થાય છે કે, **મનુષ્યમા પોતામાં કાઈ દુર્ગુણ રહેલો નથી, પણ 'અજ્ઞાન'જ સર્વ દુર્ગુણોની ખાણ છે; માટે આપણા પરિચયમાં આવે તે તે મનુષ્યોમાં રહેલા સદ્ગુણોજ જોતા રહી તે ગુણોનેજ પ્રોત્સાહન આપવું એજ આપણો ધર્મ છે** જો આપણો અ તરાત્મા સામી વ્યક્તિ ના અ તરાત્મા સાથે આવી રીતે બોલશે, તો તેનો અ તરાત્મા પણ તેવોજ પ્રત્યુત્તર આપશે અને એમ એકબીજાના સદ્ગુણો ખીલવા લાગશે **જો આપણે આપણામાંના આસુરી ગુણોથી સામા-ને બોલાવીશું તો તેનામાથી પણ આસુરી ગુણોજ બોલ** વા લાગશે અને તેનુ પરિણામ તેનામા તેમજ આપણામા અવ ગુણોજ પ્રકટાવવામા અને ખીલવવામા આવશે

'અમુક મનુષ્યમા તો કાઇ માલ નથી" એમ બોલતા ઘણાને આપણે સાભળીએ છીએ, પરતુ આવુ કહેનાર પૂરો જ્ઞાની નથી **તમે દીર્ઘદૃષ્ટિથી ઉ ડા ઉતરીને જોશો તો દરેક મનુષ્યમાં પ્રભુને જોઈ શકશો. અલબત્ત, પ્રભુને જોવાને માટે તમારે પણ પ્રભુસરખા (વધારે સદ્ગુણી ને સદાચારી) બનવું પડશે.** મહાત્માઓ દરેક મનુષ્યમા રહેલા શ્રેષ્ઠ તત્ત્વનેજ ઉદ્દેશીને બોધ આપતા આવ્યા છે કેમકે તેમણે પોતે સાક્ષાત્કાર કરેલો હોવાથી દરેક વ્યક્તિમા રહેલા પ્રભુને તેઓ જોઇ શકે છે પાપી અને ચાડાળ મનુષ્યોમા ભળવામા અને તેમને બોધ તથા સહાય આપવામા એજ કારણથી તેમને સ કોચ નથી લાગતો પછી બીજાઓ તેમના તે કાર્યને વખોડે તો પણ શુ ? અનેક ધર્મસ્થા પકોએ પોતાના સત્કાર્યમાટે તે કાળના સ્વાર્થી મનુષ્યો તરફથી

અથવા સામાન્ય જનસમાજ તરફથી નિંદા, તિરસ્કાર વગેરે અનેક પ્રકારના દુઃખ સહન કરેલા છે કારણ કે બિચારા મિથ્યાભિમાનમાં, સ્વાર્થમાં અને અજ્ઞાનમાં ડૂબેલા મનુષ્યો, કનિષ્ઠ માણસોમાં તો પરમાત્મતત્ત્વને ક્યાંથીજ જોઇ શકે ?

'અમુક મનુષ્ય ભૂલ અથવા તો પાપ કરે છે' એવો વિચાર કરીને આપણેજ તેને ભૂલ કે પાપનું સૂચન કરીએ છીએ જો તે નાજુક પ્રકૃતિનો હોય અથવા તેનામાં વ્યક્તિત્વ બરાબર ન ખીલ્યું હોય તો આવા વિચારોની તેનાઉપર ખરાબજ અસર થતી હોવાથી તે બદલ આપણે પોતે પણ પાપનાજ ભાગી બનીએ છીએ એજ પ્રમાણે જો આપણે 'અમુક મનુષ્ય સારો છે, ભલો છે, સત્યવાદી છે' એવી ભાવના નાખીએ તો સારાપણાનું, ભલમનસાઇનું અને સત્યવાદીપણાનું તેના મનને સૂચન થશે અને તેના ચારિત્ર્યપર તેની ઘણીજ લાભદાયક અસર થશે અને તે બદલ આપણે પણ પુણ્યભાગી થઇશું, એટલુંજ નહિ પણ આ પ્રમાણે આપણે જે જે મનુષ્યના સંબંધમાં પ્રેમ અને સદ્ભાવ દર્શાવીએ છીએ અને તેમનામાં રહેલા પ્રેમને અને સદ્ગુણોને પ્રોત્સાહન આપીએ છીએ, તેમના હૃદયમાં આપણાપ્રત્યે પણ તેવોજ પ્રેમ પ્રકટ થાય છે જો **આખું જગત તમને ચહાય એમ ઈચ્છતા હો તો તમે પણ આખા જગતને ચહાવા લાગો** અને પુનઃ પણ કહેવાનું કે, વિચારબળને લગતા આ સિદ્ધાંતો સદાકાળ યાદ રાખજો કે, બીજાપ્રત્યે જેટલા પ્રમાણમાં આપણે પ્રેમ દર્શાવીશું, તેટલા પ્રમાણમાં બીજા પણ આપણાપ્રતિ પ્રેમ દર્શાવશેજ કેમકે વિચારો પણ શક્તિઓજ છે અને દરેક શક્તિ પોતાનાજ જેવી બીજી શક્તિઓ ઉત્પન્ન કરે છે, તથા દરેક વિચારને અનુકૂળ બીજા વિચારો વિચારપ્રદેશમાંથી સ્વાભાવિક રીતેજ ખેંચાઈ આવે છે

તમારા છુપામાં છુપા વિચારોને પણ પવિત્ર રાખો; કારણકે તેઓમાં પણ અદ્ભુત સામર્થ્ય રહેલું છે તમારા મુખમાંથી નીકળતા શબ્દોમાં તે વિચારોનો ભાવ જણાઇ આવે છે અને તમારા ભવિષ્યના નિયંતા પણ તે શુભ વિચારોજ હોય છે

મારો એક મિત્ર છે, તે પોતાના મનની વૃત્તિ સર્વદા પ્રેમમયજ રાખે છે તે નિરંતર સર્વપ્રતિ પ્રેમનાજ વિચારો કેળવે છે 'વિચાર પોતાની અસર કર્યાવિના રહેતોજ નથી' એ અબાધ્ય નિયમને અનુસરીને તેના વિચારો જે પણ મનુષ્યના સંબંધમાં આવે છે,

તેને માટે આશીર્વાદરૂપ નિવડે છે, તેમજ તે આખા જગતને પણ અસર કરે છે વળી આ બાબતનુ બીજુ એ પણ પરિણામ આવે છે કે, મારા તે મિત્ર તરફ સર્વ દિશાએથી પ્રેમના વિચારો જુદે જુદે રૂપે આવ્યાજ કરે છે

પશુઓને પણ આવા વિચારોની અસર થાય છે કેટલાક પશુઓના શરીર એવા નાજુક હોય છે કે, મનુષ્યો કરતા પણ તેમના પર આપણા વિચારો, ભાવનાઓ અને માનસિક સ્થિતિની અસર વધારે ઝડપથી થાય છે માટે જ્યારે પણ આપણે કોઈ પશુને જોઇએ, ત્યારે તેનાપ્રત્યે પણ આપણે પ્રેમના વિચાર કરતા રહેવુ જોઇએ આપણે તે **વિચારને શબ્દોથી દર્શાવીએ કે મનમાં રાખીએ, છતાં તેની અસર તો સામાપર થવાનીજ.** પશુ ઉપર કેવી ઝડપથી તેની અસર થાય છે અને તે કેટલી ત્વરાથી આપણા પ્રેમ અને દિલસોજીનો ઉત્તર આપે છે, એ જોવુ એ ખરેખર આનદદાયક છે

દરેક સ્થળે આપણને પ્રભુજ દેખાય એવા જગતમા વસવુ અને વિચરવુ એ કેટલુ બધુ આનદદાયક હોઇ શકે ? અને એવી લાયકાત આવવી એ કેટલો બધો ભાગ્યોદય સમજવો ? આપણે એવાજ જગતમા રહી શકીએ અને જગત આપણે માટે તેવુજ બની રહે, એ વાત આપણા પોતાનાજ હાથમા છે જેટલા પ્રમાણમા આપણું જીવન શુદ્ધ ને ઉદાર થશે, તેટલા પ્રમાણમા આપણે દરેક વ્યક્તિમા પ્રભુને જોતા શીખીશુ, અને જેમ જેમ દરેક વ્યક્તિમા પ્રભુને નિહાળીશુ, તેમ તેમ જગત પણ આપણે માટે ઉપર જણાવ્યા જેવુ બનતુ જશે તથા આપણને પ્રભુમય જગતમા વસેલા અનુભવીશુ

જેમ જેમ આપણે બીજાઓમા પ્રભુને જોતા શીખીએ છીએ, તેમ તેમ તેઓમા રહેલા પ્રભુને તેનામા પ્રકટ થવામા આપણે મદદ કરીએ છીએ કેવો ઉચ્ચ અધિકાર ! કેવુ દાતાપણુ ! કેવુ અહો ભાગ્ય ! એ અધિકાર જે કોઇ મેળવવા ઇચ્છે, તે પ્રત્યેકને મળી શકે તેમ છે **જો તમારે એ અધિકાર જોઇતોજ હોય તો બીજાઓ સંબંધી ખરાબ અભિપ્રાય બાંધવાનું કે મત આપવાનું છોડી દો; અને દરેક ક્ષણે બદલાતી જતી, ઉન્નતિ પામતી અને ભૂલો કરતી તેની ઉપાધિ તરફ (મન, બુદ્ધિ, શરીર ઇ૦ તરફ) દૃષ્ટિ રાખવાને બદલે તે**

ઉપાધિમાં રહેલા, નિર્વિકાર શાશ્વત અને અખૂટ ચૈતન્ય-રૂપ અને આનંદમય પ્રભુ તરફજ જોતાં શીખો કે જેથી કરીને તમારામાં પણ તેનું ભવ્ય સ્વરૂપ પ્રકટ થાય

ઉપલા વિચારો પૂરેપૂરા સમજી લઈને એવી યોગ્યતા માટે બનતો પ્રયત્ન કરીએ તો તેને પરિણામે આપણું હૃદય પણ પ્રેમથી એવું ઉભરાય છે, કે જેથી આપણા સંબંધમાં આવનારા દરેક મનુષ્ય ઉપર સંમોહન અને જીવન આપનાર તે પ્રેમની અલૌકિક અસર થાયજ થાય આ પ્રમાણે થવાથી આપણા પરિચયમાં આવનારાઓ આપણા તરફ પણ પ્રેમનાજ વિચારો મોકલે છે અને સર્વ બાજુએથી આપણા તરફ પ્રેમજ વહ્યા કરે છે. મનુષ્યમાં જેટલા પ્રમાણમાં પ્રેમ હોય, તેટલા પ્રમાણમાં તેણે ઈશ્વરને મેળવ્યો છે અથવા તેટલા પ્રમાણમાં તે પ્રભુમય બન્યો છે, એમ સમજવું; કારણ કે પ્રભુ પોતે અપાર પ્રેમમય છે

એક રીતે વિચારીએ તો પ્રેમ એજ સર્વસ્વ છે માનવજીવનની ચાવીજ પ્રેમ છે અને તેનામાજ આખી દુનિયાને હલાવવાનું સામર્થ્ય રહેલું છે માટે સર્વ તરફ તમે પ્રેમનાજ વિચારો મોકલો અને સર્વ તરફથી પણ તેવાજ વિચારો પ્રાપ્ત કરો, એ કેટલું બધું લાભદાયક છે! જો આમ ન કરતા તમે દ્વેષ અને ઈર્ષ્યાનાજ વિચાર કરશો, તો પછી બીજા મનુષ્યો પણ તમારાપ્રત્યે તેવાજ વિચારો કરશે.

તમારા હૃદયમા ઉત્પન્ન થતો દરેક વિચાર એક બળરૂપે બહાર જાય છે અને બહારથી તે પોતાના જેવા વિચારોને સાથે લઈને પાછો આવે છે આ નિયમ અચળ છે. તમારા મનમાં ઉત્પન્ન થતા પ્રત્યેક વિચારની, પ્રથમ તો તમારા પોતાનાજ શરીરપર અસર થાય છે પ્રેમ અને તેના જેવી બીજી શુભ લાગણીઓ, એ મનુષ્યની સ્વાભાવિક અને ઈશ્વરી નિયમને અનુસરતી લાગણીઓ હોવાથી તે તમારા શરીરને આરોગ્ય અને જીવન બંને આપે છે; તમારા વદનને સુંદર બનાવે છે, તમારા અવાજને બળવાન બનાવે છે અને તમને બીજી પણ દરેક રીતે વધારે ને વધારે આકર્ષક બનાવે છે. આ પ્રમાણે જેટલા પ્રમાણમાં આપણે સર્વ તરફ પ્રેમના વિચારો નાખીએ તેટલા પ્રમાણમા સર્વ તરફથી પણ આપણા તરફ પ્રેમના વિચારો આકર્ષાઈ આવીને

તે આપણા મન ઉપર તથા શરીર ઉપર પણ અસર કરતા હોવાથી બહારથી પણ આપણા બળમા વધારો થયા કરે છે

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દરેક પળે **તમે તમારા વિચારો વડેજ તમારા મનને તથા શરીરને રચતા હોવાથી તમે કેવા વિચારો કરો છો. તે તરફ અનન્ય લક્ષ્ય રાખો**

દ્વેષ અને બીજી અશુભ લાગણીઓ દરેક માણસ માટે અસ્વાભાવિક—અકુદરતી હોવાથી વિશ્વ વ્યવસ્થાથી પણ તે પ્રતિકૂળ છે પ્રેમ એ જેમ ઈશ્વરી નિયમનુ અનુસરણ છે, તેમ પ્રેમની વિરુદ્ધની લાગણીઓ એ ઈશ્વરી નિયમની વિરોધી છે અને જ્યા ઈશ્વરી નિયમનો વિરોધ અથવા ભગ થયો, ત્યા તેના પરિણામરૂપે દુ ખ અને વ્યાધિ એક યા બીજા રૂપમા આવ્યાવિના રહેવાનાજ નહિ આ નિયમમાથી કોઈ પણ છટકી શકે તેમ નથી જો તમે ક્રોધ, દ્વેષ, અશુભચિતન, તિરસ્કાર અથવા નિદાના વિચારો કર્યા કરો, તો તમારા શરીરના બધારણ ઉપર તેથી ઝેરી અને નાશકારકજ અસર થવાની એ અશુભ વિચારો તમારા શરીરના બાધાને અદરથી તોડવા માડીને અમુક પ્રકારના રોગોને ઉત્પન્ન કરે છે તમારા અશુભ વિચાર આ પ્રમાણે તમારાજ હકમા વિનાશક નીવડવા ઉપરાત તેને લીધે બીજાઓ તરફથી પણ એવાજ પ્રકારના વિચારો તમારા તરફ આકર્ષાઈ આવતા હોવાથી તે પણ તમારા શરીરના બધારણને વધારે નુકસાન કરવા લાગે છે

'જે તરવાર ઝાલે છે તે તરવારથીજ મરે છે' અથવા **'ખોદે તે પડે'** આ કહેવતમા ગભીર સત્ય રહેલુ છે વિચારશક્તિમા રહેલા સૂક્ષ્મ—પણ અસાધારણ સામર્થ્યનો જેને ખ્યાલ હશે તેણે સ્વીકારવુજ પડશે કે જ્યારે આપણે બીજા મનુષ્યતરફ બધી દ્વેષનો વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે તે અશુભ વિચારરૂપી રાક્ષસો તે માણસ તરફ જાય છે અને તેના મનમા પણ સામા તેવાજ દ્વેષના વિચારો ઉપજાવીને તે મૂળ મનુષ્યનીજ તરફ પાછા ખેચાઈ આવે છે માત્ર દ્વેષનાજ નહિ, પરતુ સ્વાર્થ, લોભ, ક્રોધ મદ ઇત્યાદિ દરેક અશુભ વિચારની એવીજ અસર થાય છે માટે એવી હલકી લાગણીઓને હૃદયમા સ્થાન આપવાથી જેનાપ્રત્યે તે રાખવામા આવી હોય અથવા દર્શાવવામા આવી હોય, તેના કરતા તે રાખનાર અથવા દર્શાવનારને પોતાનેજ તે વધારે હાનિ પહોચાડે છે

ઉપર પ્રમાણે પ્રેમ એ પ્રેમનો જનક છે અને દ્વેષ એ દ્વેષનો જનક છે પ્રેમ અને શુભ ભાવના શરીરને પ્રોત્સાહન અને જીવન આપે છે, ત્યારે દ્વેષ અને અશુભ ભાવનાથી શરીર અ દરથી ઘસાવા લાગે છે અને શિથિલ થતુ જાય છે

જગતમા અનેક પ્રેમાળ માણસો, વીર આત્માઓ અને પવિત્ર તથા સત્યવાદી સ્ત્રી-પુરુષો હયાત હોવાથી જગતને તમારી ઉચ્ચ મા ઉચ્ચ ભાવનાઓ આપો, એટલે એ દરેક આત્માઓની ઉત્તમ ભાવનાઓ તમારા તરફ પણ જરૂર આકર્ષાશેજ

પ્રેમ આપો અને તમને પ્રેમ મળશે; બળ આપો અને તમને બળ આવી મળશે; વિશ્વાસ રાખો એટલે બીજાઓ પણ તમારાપર વિશ્વાસ રાખશે.

દ્વેષનો બદલો પ્રેમરૂપે આપવાથી તમે તમારી જાતને વિશેષ ઉન્નત બનાવો છો, એટલુ જ નહિ પણ તમારા તરફ દ્વેષ રાખ નારને મિત્ર બનાવી લઈને લૌકિક હિત પણ સાધી શકો છો

એક દુનિયાના મહાત્માએ કહ્યુ છે કે **"ચીડીઆપણાનો જવાબ નમ્રતાથી આપો અને આડાઈનો જવાબ માયાળુ પણાથી આપો** પ્રેમાળ હાથ એક વાળ પકડીને પણ હાથીને દોરી શકે છે, માટે તારા **શત્રુને પણ નમ્રતાથી પ્રત્યુત્તર આપ શાંતિનું ઉલ્લંઘન એજ પાપ છે "** એક બુદ્ધધર્મી કહે છે કે ' જો કોઈ મનુષ્ય અજ્ઞાનથી પણ મને નુકસાન કરશે તો તેના બદલામા તેને મારો પ્રેમ આપીશ, અને **તે મને વધારે નુકસાન કરશે, તેમ હુ તેનું વધારે ભલુ કરીશ "** ચીનનો એક ડાહ્યો પુરુષ બોધ આપે છે કે "જ્ઞાની પુરુષ અપકારનો બદલો ઉપકારથી વાળે છે " હિંદુધર્મ પણ એજ જણાવે છે કે ' અશુભનો બદલો શુભવડે આપો દ્વેષને પ્રેમથી **જીતો દ્વેષનો નાશ દ્વેષથી નહિ, પણ પ્રેમથીજ થાય છે"**

ખરો જ્ઞાની કોઈને પણ પોતાનો શત્રુ ગણશે નહિ આપણે કોઈ વાર એવુ પણ સાભળીએ છીએ કે "હરકત નહિ, એની સાથે પણ હુ નિભાવી લઈશ " હવે આ નિભાવી લેવાના બે પ્રકાર છે એક તો સહન કરી લેવુ અને બીજો પ્રકાર એ કે શઠની સાથે શઠ થવુ પરતુ પાછલા પ્રકારે વર્તવાથી તો તમે પોતે પણ તેના જેવી હલકીજ સ્થિતિમા તમારી જાતને ઉતારી પાડો છો અને તેથી તમો બ નેને ઘણુ નુકસાન થાય છે

આપણે કેટલીક વાર કોઈને આમ બોલતા સાભળીએ છીએ કે "મે અમુક વ્યક્તિ તરફ કદાપિ દ્વેષનો વિચાર કર્યો નથી અથવા એવી લાગણી ધરાવતો નથી અને તેને મે મારો શત્રુ થવાનુ પણ કારણ આપ્યુ નથી છતા પણ તે મારા તરફ દ્વેષ રાખે છે તેનુ કારણ શુ ?" કારણ એ કે હાલનુ નહિ તો પૂર્વ કાળનુ અથવા પૂર્વ જન્મનુ પણ કાઈને કાઈ કારણ હોય તોજ એવુ બને જો હાલની કે પૂર્વની પણ તમારી પ્રતિકૂળ ભાવના કે વર્તણુક તેના તરફ ન થઈ હોય તો તમારા તરફ તેવુ બની શકેજ નહિ હકીકત આ પ્રમાણે હોવાથી પ્રથમ તો તમારામા દ્વેષની ભાવના નથી એનીજ પાકી ખાત્રી કરો અને તે છતા, તથા કોઈપણ પ્રકારનુ બાહ્ય કારણ ન અપાયા છતા પણ જો કોઈ તમારા તરફ દ્વેષ રાખે, તો તેના ઇલાજતરીકે પ્રારભથી તે અતસુધી તમે તેના તરફ પ્રેમ અને શુભેચ્છાના વિચારો મોકલ્યા કરો આમ કરવાથી તમે જરૂર તેના દ્વેષને નિર્મળ બનાવશો અને તેનામા તમને હેરાન કરવાની શક્તિજ રહેશે નહિ કેમકે **પ્રેમ એ દ્વેષ કરતા વધારે બળવાન છે અને તેથી દ્વેષનો જય પ્રેમવડે** થવોજ જોઈએ

પણ જો ઉપર પ્રમાણે ન કરતા તમે દ્વેષના બદલામા દ્વેષજ દર્શાવો, તોપછી તમે પોતેજ તેના દ્વેષને વિશેષ બળ આપો છો, યાને સળગેલા અગ્નિમા લાકડા નાખીને તે અગ્નિને વધારો છો આ રીતે તમે અશુભ શક્તિઓને જે બળ આપો છો, તેથી તમારા પોતાનાજ હકમા સર્વ રીતે ગેરફાયદો છે માટે તેમ ન કરતા ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે દ્વેષના બદલામા તમે પ્રેમજ મોકલો, જેથી સામાનો દ્વેષ તમારી પાસેજ આવી શકશે નહિ અને વળી તમારા શત્રુને મિત્રના રૂપમા ફેરવવાને તથા તમારા પોતાના પણ અવગુણો અને મન ઉપર કાબુ વધારતા શીખશો તમારા શત્રુને જે સમયે જે પ્રમાણની સેવા અથવા સહાયની ખાસ જરૂર હશે, તે પણ તમે કરી શકશો અને આગળ જતા એની માફક ગોથા ખાતા અને ચિતાના વમળમા ધમદાતા બીજા પણ અનેક માનવબધુઓનો ઉદ્ધાર કરી શકશો

આપણે ધારીએ છીએ તે કરતા પણ વધારે મોટી અગવડો અને હાડમારીઓ ઘણાખરા લોકો અનુભવતા હોય છે માટે તેમના વડા અને વધારે નનજા બધતરીકે તેમના પ્રત્યે વધારે

દયા, વધારે દિલસોજી અને વધારે નમ્રતા બતાવવાની આપણી અનિવાર્ય અને પવિત્ર ફરજ છે. હકીકત આ પ્રમાણે હોવાથી તમે જો સમજુ માણસ હો, તો તો તમારે બીજાઓપ્રતિ તિરસ્કાર કે દ્વેષ બતાવવાને બદલે જેમ બને તેમ વધારે સહાનુભૂતિ અને પ્રેમજ દર્શાવવો જોઇએ.

બીજાને ઉન્નત બનાવવામાં તમારી પોતાની પણ ઉન્નતિ સ્વાભાવિક રીતે થયાજ કરે છે. બીજાનું ભલું કરવામાં તમે તમારા હુંપણાને અને લૌકિક હિતને જેટલું ભૂલી જાઓ છો, તેટલુંજ તેનું પરિણામ પણ વધારે આવે છે.

તમારા તરફ બીજો જેવી ખરાબ રીતે વર્તે છે, એવીજ રીતે જો તમે તેની સાથે વર્તવા તૈયાર હો તો તે ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, બીજા મનુષ્યો તમારા તરફ દ્વેષ રાખે અથવા તમને હેરાન કરે એવાં તત્ત્વો તમારામાં રહેલાં છે અને તેથી તમે તમારી હાલનીજ સ્થિતિને લાયક છો અને તેથી તેને માટે તમારે બરબડવું જોઇએ નહિ. જો તમારામા પારૂં જ્ઞાન હોય તો તમે બરબડો પણ નહિ.

"આપણે એકબીજાને સહાય અને આશ્વાસન આપીશું. કારણ કે માર્ગ ઘણે સ્થળે વિકટ છે; પગ ઘણી વાર થાકેલા હોય છે અને હૃદય પણ ઘણે ઠેકાણે નિરાશ બનેલા હોય છે. વળી જ્યારે કોઈ દરકાર કરનાર ન હોય ત્યારે બોજો ઉઠાવવો એ બહુજ મુશ્કેલ લાગે છે."

બંધુઓ! એકબીજાનો હાથ ઝલો. પ્રેમની મધુરતાથી અને દિલસોજીભરી આંખોથી એકબીજાને નિહાળો. જીવનનો ખાસ ખોરાક જે પ્રેમ, તેના વિના અનેક લોકો ભૂખે મરી જાય છે; તેવા વખતમાં તમારા હૃદયનો પ્રેમ કેવળ તમારા હૃદયમાંજ રાખી મૂકતા નહિ. વળી નમ્ર વાણી પણ સાક્ષાત્ સ્વર્ગમાંથી ઝરતો દિવ્ય રસ છે.

દયાવિનાનું જીવન એ ખરૂં જીવન નથી, પરંતુ જીવતું મરણ છે; માટે સર્વ બાજુએ દયા–પ્રેમનો પ્રવાહ તમારા હૃદયમાંથી વહેવા દો. એથી તમને અલૌકિક આનંદ અને શાંતિ પ્રાપ્ત થશે; કારણ કે ઇશ્વર એ પ્રેમ છે અને પ્રેમ એ ઈશ્વર છે.

"સર્વ પાપો, દોષો અને અયોગ્ય વર્તનો, એ સર્વ અજ્ઞાનમાં-

થીજ દેખાવે છે” આ નિયમ યથાર્થ સમજ્યા પછી કોઇનામાં પણ દોષ, પાપ કે અયોગ્ય વર્તન આપણી નજરે પડતાં આપણને તેના કરનાર વ્યક્તિ તરફ દયા અને દિલગીરી સિવાય કોઇ પણ લાગણી ઉપજવી જોઇએ નહિ દયાએ પછી પ્રેમનું રૂપ લેવું જોઇએ અને પ્રેમે પ્રકટ સેવાનું રૂપ લેવું જોઇએ છે આપણો એ અજ્ઞાન અને નિર્બળ બંધુ ટટાર ઉભો રહેતા શીખે અને પોતાની જાતનો સ્વામી બને, ત્યાંસુધી આપણે તેને બનતી મદદ આપવી જોઇએ. આપણો દિવ્ય મર્મ આ પ્રકારનો છે આમ છતાં પણ મનુષ્યનો ખરો વિકાસ તો તેના પોતાના ઉપરજ આધાર રાખે છે કેમકે જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્યને પોતાના દિવ્ય સ્વભાવનું જ્ઞાન થતું ચાલે છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં તે પોતાની જાતનો સ્વામી થઇ શકે છે

આપણને આપણી દિવ્યતાનું ભાન થયું છે એ વાત જ્યાંસુધી આપણા જીવનવ્યવહારના આપણે ન દર્શાવી શકીએ, ત્યાંસુધી નાના મનુષ્યમાં રહેલી દિવ્યતા પ્રકટ કરવામાં આપણે ખરી મદદ ય આપી શકતા નથી ઉપદેશથી નહિ પણ જાતિવર્તનથી, માન્યતાથી નહિ પણ વર્તનથી અને ‘અમુક પ્રકારે જીવન ગાળવું જોઇએ’ એવું બોલવાથી નહિ પણ તે પ્રમાણે જીવન ગાળવાથીજ આપણને આપણી દિવ્યતાનું ભાન થશે અને ત્યારેજ આપણે બીજાના દિવ્યતા પ્રકટાવવા શક્તિમાન થઇશું કેમકે મનુષ્ય એ અનુકરણ કરનાર પ્રાણી છે, બીજામાં રહેલી ઉચ્ચતા સાક્ષાત જોવાથીજ તેને પોતામાં ઉચ્ચતા પ્રકટાવવાનું મન થાય છે

આપણે જેવું વાવીએ છીએ તેવું જ લણીએ છીએ વાવેલી વસ્તુ પોતાના જેવી બીજી અનેક વસ્તુઓને ઉત્પન્ન કરે છે આપણે જેમ બીજાને મારીને ઈજા કરી શકીએ છીએ, તેમ વિરોધી વિચારોથી પણ નુકસાન કરી શકીએ છીએ પરંતુ આ પ્રમાણે આપણે જ્યારે પણ બીજાને નુકસાન કરીએ છીએ, ત્યારે આપણે પોતાને પણ નુકસાન અવશ્ય કરીએ છીએ. નેકડો મનુષ્યોના અશુભ વિચારો પોતા તરફ આવવાને લીધે ઘણા મનુષ્યો માંદા પડયા છે અને કેટલાક મરણ પણ પામ્યા છે

દ્વેષથી જેમ જગતને આપણે નરકસમાન બનાવીએ છીએ, તેમ પ્રેમથી આપણે તેને સ્વર્ગસમાન પણ બનાવી શકીએ છીએ.

આપણે આગળ વાંચી ગયા કે ‘ પ્રભુવિનનું જીવન એ

જીવન નથી, પણ જીવતું મરણ છે.' જે જીવન સર્વ તરફ પ્રેમ બતાવે છે, તેજ જીવન પૂર્ણ છે, ભરપૂર છે અને સૌંદર્ય તથા શક્તિમાં વૃદ્ધિ પામતું જાય છે આવું ઉન્નત જીવન સર્વ કોઈને પોતાના વિશાળ પ્રેમના ક્ષેત્રમા આકર્ષે છે અને દિનપ્રતિદિન તેનો વિસ્તાર અને કાર્યપ્રદેશ વધતા જાય છે એક મનુષ્ય જેટલા વિસ્તારમા પ્રેમ અને મૈત્રી દર્શાવી શકે છે, તેટલા પ્રમાણમા તે મહાન ગણાય છે, અને જેટલા પ્રમાણમા મનુષ્ય સંકુચિત, અભિમાની અને અતડો રહે છે, તેટલા પ્રમાણમા તેની લઘુતા પ્રકટ થાય છે એકાદ મૂર્ખ મનુષ્ય સર્વથી દૂર ભાગીને એકલો રહી શકે એ સહેલું છે, પરંતુ પોતાના પ્રેમને સર્વગત બનાવવો અને સર્વને પોતાના બનાવવા, એમા મનની વિશેષ ઉદારતા અને બળ જોઈએ છીએ

જેઓ પડનોજ વિચાર કરનાર અને પોતાનોજ લાભ તપાસનારા છે, તેઓ અતડા સ્વભાવના હોય છે અને ઉદાર સ્વભાવના નિ સ્વાર્થી મનુષ્યો હેતાળ સ્વભાવના હોય છે સંકુચિત સ્વભાવના પુરુષો સર્વદા સ્વાર્થ માટેજ ઉત્સુક જણાય છે, ત્યારે ઉદાર સ્વભાવ ના મનુષ્યો પરોપકાર કરવામાજ આનંદ માને છે સંકુચિત વૃત્તિ વાળો માન મેળવવા સારૂ અહીં–તહીં રખડયા કરે છે, ત્યારે ઉદાર વૃત્તિવાળો એકાતમા રહેતા છતા પણ આખા જગતને પોતા તરફ આકર્ષે છે સ્વાર્થી મનુષ્ય પોતાની જાતનેજ ચહાય છે, ત્યારે ઉદાર મનુષ્ય આખા જગતને ચહાય છે અને આખા વિશ્વપ્રત્યે ના પ્રેમમા તેની પોતાની જાત પણ આવી જાય છે

મનુષ્યમા જેમ પ્રેમ વધારે તેમ તે ઇશ્વરની સમીપ વધારે આવતો જાય છે કારણ કે ઇશ્વર એ અનંત પ્રેમનું સ્વરૂપ છે. જેમ જેમ તે દિવ્ય ચૈતન્ય સાથેના આપણા ઐક્યનો આપણને અનુભવ થતો ચાલે છે, તેમ તેમ તે પ્રેમ આપણા હૃદયને, અંતઃકરણને અને શરીરને એટલા બધા ભરી નાખે છે, કે જેથી તે પ્રેમ આપણામાથી બહાર ઉભરાવા–ફેલાવા લાગે છે અને આખા જગતના જીવનને વધારે ફળરૂપ તથા વધારે આનંદી બનાવે છે.

આપણને પરમાત્મતત્ત્વ સાથેના આપણા ઐક્યનો જેમ જેમ વિશેષ ખ્યાલ આવતો ચાલે છે, તેમ તેમ માનવબંધુઓ સાથે આપણો સંબંધ કેવો રહેવો જોઇએ, તેનો પણ ખ્યાલ આવતો ચાલે છે, અને બીજાની સેવામાં પોતાનું જીવન વાપરવામાંજ આ-

પણને આપણા ખરા જીવનનો અનુભવ થાય છે, એ મહાન નિયમનુ આપણને વધુને વધુ ભાન થતું ચાલે છે વળી એની સાથે આપણને એમ પણ સમજાતું ચાલે છે કે, આપણે બીજાને માટે જે શુભ કાર્ય કરીએ છીએ, **તેની સાથે આપણું પોતાનું પણ ભલું થતુંજ ચાલે છે.** એની સાથે એ પણ સમજાતુ ચાલે છે કે, **બીજાને નુકસાન કરવામાં આપણે પોતાની જાતને પણ અવશ્ય નુકસાન કરીએ છીએ** વળી આ વાત પણ અનુભવાતી ચાલે છે કે, જે મનુષ્ય સ્વાર્થી જીવન ગાળે છે, તે તો સાવ સંકુચિત જીવન ગાળે છે અને વિશાળ જીવનનો તેને ખ્યાલ જ હોતો નથી બીજી તરફ જે મનુષ્ય બીજાની સેવામા પોતાની જાતને ભૂલી જાય છે, તેનુ જીવન બહુજ વિશાળ તથા ભવ્ય બનતું જાય છે અને તેથી કોઈ પણ વ્યક્તિને ઘના આનંદ, સુખ કે ઉન્નત અનુભવનો તેને પણ લાભ મળ્યા કરે છે કારણ કે તેનુ જીવન હવે સમગ્ર જીવનના એક ભાગરૂપ બનેલુ હોય છે

ખરી સેવાના સબંધમા બીજા પણ એક-બે ગૌરવ અને જરૂરના છે એક દિવસે કોઈ મંદિરના દરવાજા આગળ એક લંગડો બેઠો બેઠો ભીખ માગતો હતો બીજાઓની પેઠે માત્ર એકાદ દિવસ ચાલે એટલુ નાણુ આપીને બીજે દિવસે પાછો તેને તે પરતંત્ર સ્થિતિમા તેને નાખી મૂકવાને બદલે **પીટરે** તેને નીચેના શબ્દો કહીને તેની ખરી સેવા બજાવી કે "મારી પાસે રૂપુ કે સોનુ નથી, પણ જે કાંઇ છે તે તને આપુ છુ" એમ કહીને તેણે તેનુ લંગડાપણું દૂર કર્યું **પીટરે** આ પ્રકારની તેને મદદ કરીને તેને એવી સ્થિતિમા મૂક્યો કે જેથી તે પોતાની જાતને મદદ કરી શકે—સ્વતંત્ર રહી શકે મનુષ્ય પોતાની જાતને મદદ કરતા થાય એ પ્રકારની તેને મદદ કરવી, એજ ઉત્તમમા ઉત્તમ માનવસેવા છે, કેમકે પૈસા વગેરેની સીધી મદદ ઘણીવાર તેને ઉલટી નિર્બળ બનાવનારી થઇ પડે છે, માટે દરેક સંયોગો વિચારીનેજ વર્તવું ઘટે છે મનુષ્યને પોતાની જાતને મદદ કરતો કરવો, તેને પોતાનાજ પગપર ઉભો રહેતો કરવો, એમાજ તેનુ ખરૂ હિત સમજવાનુ છે

મનુષ્યને તેની પોતાની જાતનું જ્ઞાન મેળવવામા સહાય આપવી અને તેમા પણ તેનાથી અજાણી રહેલી તેની પોતાની શક્તિઓની તેને માહિતી આપવી, એના જેવો માનવસેવાનો બીજો ઉત્તમ માર્ગ નથી

'પરમાત્મતત્ત્વ સાથે તેનુ પોતાનુ ઐક્ય છે' એ સત્યની ખાત્રી કરી આપવાથી તે પરમાત્મતત્ત્વ તરફ પોતાના હૃદયરૂપી દ્વાર ખુલ્લા મૂકતા શીખશે, કે જે રસ્તે ઈશ્વરી શક્તિઓ તેના તન-મનમા પ્રવેશી શકે

આપણા અનેક સામાજિક પ્રશ્નોનુ હજીસુધી નિરાકરણ આવતુ નથી, પણ જો આ મહાન સત્યોને લોકો વિશેષ વિશેષ જાણતા જાય અને અમલમા મૂકતા જાય તો સહેલાઈથી એ સામાજિક પ્રશ્નોનો નિવેડો આવી શકે અને આ પૃથ્વી સ્વર્ગસમાન થઈ શકે

પ્રકરણ ૫ મુ

જ્ઞાન અને પ્રતિભા

પરમાત્મા અનુપમ સુખ અને જ્ઞાનના અખૂટ ભડારરૂપ હોવાથી જેટલા પ્રમાણમા આપણે તેની સાથેનુ આપણુ ઐક્ય ચિતવીએ છીએ અને અનુભવીએ છીએ, તેટલા પ્રમાણમા આપણા અતઃકરણમા પણ તે જ્ઞાન અને સુખનો પ્રવાહ વહેવા લાગે છે, અને આપણે વિશ્વના મૂળસ્વરૂપ તે પરમાત્મતત્ત્વ તરફ સત્વર જઈ શકીએ છીએ અને પરિણામે મનુષ્યજાતિના મોટા ભાગને જે પરમાત્મતત્ત્વ રહસ્યરૂપ લાગે છે, તેનો આપણે સાક્ષાત્કાર કરી શકીએ છીએ એ અનુભવસિદ્ધ જ્ઞાન અને અલૌકિક પ્રતિભાની પ્રાપ્તિ કરવા માટે તે દિવ્ય પરમાત્મતત્ત્વમા આપણી પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ, અને માત્ર પુસ્તકો કે મનુષ્યોપરજ આધાર નહિ રાખતા પોતાના અતર તરફ વળવુ જોઈએ, કે જ્યા તે જ્ઞાનસ્વરૂપ પરમાત્મા વિશેષભાવે વિરાજમાન છે આવા મનુષ્યને કાઈ શકા ઉપજે તો તે વિષે પણ તેણે તે અતર્યામી પરમાત્માનેજ પૂછવુ જોઈએ કારણ કે પ્રભુ કહે છે કે 'તેઓ પૂછી રહે તે પહેલાજ હુ જવાબ આપીશ'

આ પ્રમાણે જ્યારે જ્ઞાનના એ અનત મૂળ તરફ આપણે વળીએ છીએ, ત્યારે આપણે અમુક વ્યક્તિ કે સસ્થા કે પુસ્તકોના ગુલામ રહેતા નથી અલબત્ત, એ બાહ્ય પદાર્થોદ્વારા આવતો સત્યનો પ્રકાશ ઝીલવાને આપણે આપણા કાન ઉઘાડા રાખવા ખરા, પરતુ

એ સર્વને જ્ઞાનના મૂળરૂપે નહિ ગણુતા સાધનરૂપેજ ગણુવા જોઇએ. વસ્તુનુ સ્થળ, મહત્તા અને મેળવવાનો વિધિ બાહ્ય સાધનોદ્વારા જાણી શકાશે, પણ મેળવવાની વસ્તુ તો ખુદ આપણા અતરમાજ રહેલી છે

"સત્ય આપણા અતરમાજ રહેલુ છે બહારથી આવતું નથી એકેએક પ્રાણી-પદાર્થમા એક છુપુ મધ્યબિદુ રહેલુ છે, જ્યા સત્ય તેના પૂર્ણસ્વરૂપમા વસે છે"

એક ગભીર અને સત્ય શિક્ષણ એ છે કે **"તારી જાતપ્રત્યે તું સાચો રહેજે"** યાને 'તારા અતકરણને કદી ઠગતો નહિ' કારણ કે તે અતકરણદ્વારાજ ઇશ્વરી અવાજ તને સભળાઇ શકે તેમ છે એ અતકરણુજ આપણુને અને જગતમાના પ્રત્યેક પ્રાણીને પ્રકાશ આપનારો આતર-દીપક છે, આતર-પ્રતિભા છે, આત્માનો પવિત્ર અવાજ છે અને પ્રભુનો પરમ હિતકર આદેશ છે જો તું તે આદેશ અને અવાજપ્રત્યે અભિમુખ અને શ્રદ્ધાવાન રહીશ તો તે નિરતર તને ઉપદેશ આપ્યા કરશે કે "સીધો માર્ગ આ રહ્યો આ પ્રમાણે ચાલ્યા કર"

દરેક ધર્મના ગ્રથોમા જણાવેલુ છે કે, અમુક અમુક જિજ્ઞાસુ ઓને અને પવિત્ર મનુષ્યોને કેટલેક અનુભવ મળ્યા પછીજ તેમના અતરમા એ 'ધીમો અને શાત' આતરનાદ સભળાતો આ અવાજ તેમના અતકરણનો લાગે છે, પણ ખરૂ જોતા અંત કરણ મારફતે પ્રભુજ તેમને એ ઉપદેશ આપતો હોય છે જો આપણે પણ એ 'ધીમા અને શાત' અવાજને અનુસરીને આપણુ જીવન ગાળીશુ, તો તે આપણુને વધારે સ્પષ્ટતાથી સભળાવા લાગશે, અને સાથે ચાલનારા બાહોશ ભોમિયાની પેઠે આપણુને સીધે માર્ગે દોરવશે આ પ્રમાણે બનવામા મોટામા મોટી અડચણ એજ હોય છે કે, આપણે તે અવાજને સાભળતા નથી યા સાભળવા માગતા નથી, અથવા સાભળીએ છીએ તો તેને અનુસરતા નથી આ પ્રમાણે આપણા પોતાનાજ ઘરમા ફાટફૂટ છે આપણે ઘડીકમા આ બાજુ તો ઘડીકમા બીજી બાજુ ખેચાઇએ છીએ, તેથીજ કોઈ પણ બાબતમા સફળ થઇ શકતા નથી, અને સહાસામા ત્રિશકુની પેઠે આપણી અવદશા થાય છે

મારો એક મિત્ર આ આતરિક અવાજને યથાર્થ સાભળે છે, તરતજ તે અવાજના સૂચન પ્રમાણે વર્તે છે એ અવાજ પણ તેને

એવી રીતે દોરવે છે કે તેને હાથે યોગ્ય વખતે, યોગ્ય રીતે અને યોગ્યજ કામ થાય છે અને કદાપિ તે સંશયદશામાં હોતો નથી

પણ આ સ્થળે કોઇ શંકા કરે કે "અંતપ્રેરણા પ્રમાણે–અંતરના અવાજ પ્રમાણે ચાલવું, એ કોઇ વખતે નુકસાનકર્તા પણ ન નિવડે? ધારો કે, એ અંતરનો અવાજ આપણને કોઇનું નુકસાન કરવા સૂચવે તો?"

આ શંકાનો એજ ઉત્તર આપી શકાય કે, આવો ભય રાખવાનું કંઇજ કારણ નથી કારણ કે અંતઃકરણદ્વારા બોલતો પ્રભુનો અવાજ–કોઇનું પણ નુકસાન કરવા તરફ અથવા તો સત્ય અને ન્યાયના ઉચ્ચ ધોરણ વિરુદ્ધ કોઇને દોરવતોજ નથી છતાં જો કોઇ વાર તમને એવોજ વિચાર આવે, તો નક્કી સમજજો કે, તે અંતર્યામી પરમાત્માનો અવાજ નથી, પણ તમારા હલકા સ્વભાવ તરફનું સૂચન છે

મનુષ્યને જ્યારે પોતાના વ્યક્તિત્વનું ખરૂં ભાન થાય છે, ત્યારેજ તેનામાં ખરૂં જ્ઞાન અને આંતપ્રેરણા જાગ્રત થાય છે, અને જ્યારે તેને અનંત ચૈતન્ય સાથેના પોતાના ઐક્યનું ભાન થાય છે, ત્યારેજ તેને આત્મશક્તિનું ભાન થાય છે, અને જે છુપાં ગૂઢ સ્થો પ્રથમ નથી સમજાયાં હોતાં તે આવું ભાન થતાં ખુલ્લાં થઇ જાય છે અંતરમાંથી શક્તિઓ પ્રકટ કરવાનો આજ માર્ગ છે, ખરેખરી કેળવણીનો આજ પ્રકાર છે

અનંત ચૈતન્યસ્વરૂપ પરમાત્માનો અવાજ સાંભળવાને જો આપણે હૃદયનાં દ્વાર ખુલ્લાં રાખીશું તો જાણવાયોગ્ય સર્વ બાબતો આપણને સ્પષ્ટ થતી ચાલશે, અને આપણા પોતાના સ્વરૂપ ઉપરાંત વસ્તુમાત્રનું ખરૂં સ્વરૂપ આપણે પીછાણી શકીશું

કુદરતમાં કાંઇ નવા તારાઓ, નવીન નિયમો કે નવીન શક્તિઓ ઉત્પન્ન થતી નથી, પરંતુ અનંત જ્ઞાનમય પરમાત્મા તરફ આપણાં હૃદયનાં દ્વાર ખુલ્લાં રાખવાને લીધે પ્રથમ નહિ જણાયેલા તારાઓ, નિયમો અને શક્તિઓના અસ્તિત્વનું જ્ઞાનજ મેળવી શકીએ છીએ એક રીતે આ પ્રમાણે મેળવેલું જ્ઞાન આપણે માટે નવું પણ કહી શકાય કેમકે પરમાત્મતત્ત્વ સાથેનું તેમજ વસ્તુમાત્ર સાથેનું આપણું ઐક્ય પ્રથમથીજ હોવા છતાં આપણે માટે તો એ બાબતની માહિતી નવીજ હોય છે આ પ્રકારનું યથાર્થ જ્ઞાન થયા પછી આપણને જગતની પળે પળે બદલાતી વસ્તુસ્થિતિઓપર

આધાર નહિ રાખવો પડતા આત્માની ઉડી ગુહામા રહી શકીએ છીએ અને જરૂર જણાય ત્યારે તેના દ્વાર ઉઘાડીને બહાર પણ જોઇ શકીએ છીએ તથા બહારથી આપણી ઇચ્છા મુજબની વસ્તુઓ ગ્રહણ કરી શકીએ છીએ

ઉપર જણાવેલા ઈશ્વિરી જ્ઞાન અથવા અધ્યાત્મજ્ઞાનનુ નામ 'પ્રજ્ઞા' પણ છે એ પ્રજ્ઞા અત સ્ફુરણદ્વારાજ પ્રકટ થાય છે બહાર ની અનેક વસ્તુઓનુ જ્ઞાન આપણને યાદશક્તિદ્વારા અથવા વાચવા કે સાભળવાથી પણ પ્રાપ્ત થઇ શકે, પરતુ 'પ્રજ્ઞા' તો એના કરતા ઘણીજ ઉચી વસ્તુ છે અને તે બહારથી નહિ, પણ અતરમા થીજ સ્ફુરે છે

જે કોઇ મનુષ્યને આ ઉડા જ્ઞાનરૂપી–'પ્રજ્ઞા'ના પ્રદેશમા દાખલ થવુ હોય, તેણે પ્રથમ તો માનસિક અભિમાનથી મુક્ત થવુ જોઈએ તેણે એક નાના બાળકના જેવા સાચા–નિષ્કપટી અને સત્યગ્રાહી બનવુ જોઈએ, કારણ કે અજ્ઞાનદશામા બાધી લીધેલા ભૂલ ભરેલા વિચારો એ માર્ગમા વિઘ્નરૂપ થાય છે

ધાર્મિક, સામાજિક, રાજકીય અને વિજ્ઞાનશાસ્ત્રસબધી મડળો તરફ દૃષ્ટિ કરતા જણાશે કે, તેમાના ઘણા મનુષ્યો માન સિક અભિમાનને લીધે પોતાના અગત વિચારોમા અને આગળ થી સ્વીકારી લીધેલી ભાવનાઓમા એટલા બધા લુબ્ધ થઇ ગયા હોય છે કે તેમના હૃદયમા સત્યના વિશાળ અને પ્રતિદિન પ્રકટ થતા નવા નવા સ્વરૂપોને માટે સ્થાનજ હોતુ નથી આવા મનુષ્યો વિકાસક્રમમા આગળ વધવાને બદલે સકુચિત વિચારના બનીને તેની તેજ સ્થિતિમા લાબા કાળસુધી પડયા રહે છે અને સત્યને ગ્રહણ કરવાને અસમર્થ બને છે આવા મનુષ્યો જગતના ઉન્નતિ ક્રમને સહાય આપવાને બદલે પથ્થરની પેઠે વિકાસક્રમમા વિઘ્ન રૂપ નીવડે છે પરતુ આવી સ્થિતિ લાબો સમય ટકી શકતી નથી વખત જતા એવા મનુષ્યોના શરીરો પ્રબળ ઉન્નતિચક્રના અનિ વાર્ય વેગથી ઘસાઇ–પીસાઇને બાલુ થઇ જાય છે અને ઈશ્વરી સત્યનો રથ દૃઢતાથી આગળ વધવા માડે છે જ્યારે વરાળયત્રને ચલાવવાના પ્રયોગો કરવામા આવતા હતા અને તે યત્ર સપૂર્ણ લોકોપયોગી બન્યુ ન હતુ, તે સમયે ઇગ્લાડના એક પ્રખ્યાત વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીએ એક ચોપાનિયુ પ્રકટ કરીને એવુ સિદ્ધ કરવા માગ્યુ હતુ કે, કદાચ વરાળયત્રનો પ્રયોગ સિદ્ધ થાય તોપણ

તે દરિયાઈ વહાણોને તો કદી પણ ઉપયોગી થઈ શકશે નહિ કારણ કે આવડો મોટો દરિયો ઓળંગવા જેટલી વરાળ પેદા કરવા સારૂ જોઈતા પુષ્કળ કોલસા વહાણમાં રાખી શકાવા અશક્ય છે પરંતુ આશ્ચર્યકારક તો એ છે કે, જે આગબોટ ઇંગ્લાંડથી અમેરિકા પ્રથમ ગઈ, તેજ આગબોટમાં તે ચોપડીઆની પ્રથમ આવૃત્તિ પણ હતી! કેવું આશ્ચર્ય! પરંતુ જાણી જોઈને સત્યની સામે પોતાના હૃદયદ્વાર બંધ કરનારા મનુષ્યો તો વળી એથીએ વધુ આશ્ચર્યકારક હોય છે

'સત્ય' કાંઈ અમુક રૂઢ પ્રણાલિકાઓ અથવા લોકપ્રિય વિચારો તરફથી આવતું નથી, તેમજ તે રૂઢ થયેલા વિચારો અને માન્યતાઓને બંધબેસતું આવે એવું પણ હોતું નથી એટલુંજ નહિ પણ ઘણી વાર તો તે તેનાથી ઉલટું જ હોય છે આથી અહીં એક વસ્તુ યાદ કરવા જેવી છે કે —

"તમારા અંતઃકરણરૂપી ગૃહમાં સુદિશા તરફની બધીજ બારીઓ ઉઘાડી રાખો, કે જેથી વિશ્વની સઘળી ભવ્યતાઓ તેમાં પ્રવેશી શકીને તેને સુંદર બનાવે જેઓ માત્ર એકાદ મતપંથ જોગી નાનકડીજ બારી ખુલી રાખે છે, તે તો દશે દિશાઓ તરફના—અમપ્ય ઉમદા કિરણોથી અને સુખદાયક શાંત લહરિઓથી બે નસીબજ રહે છે માટે વહેમના અને એકદેશીપણાના પડદાઓને ચીરી નાખો સત્ય આવી શકે એટલી વિશાળ અને સ્વર્ગ જેટલી ઉંચી બારીઓ પણ તમારા અંતઃકરણને છેજ માટે તેને પૂરેપૂરી ખોલી નાખીને તેનાદ્વારા તે દિવ્ય હવા અને પ્રકાશને છૂટથી આવવા દો, તારાઓનું અલૌકિક ગીત અને કુદરતનો મધુર અવાજ શ્રવણ કરવાને તમારા અંતઃકરણને કેળવો, એટલે પછી જેવી રીતે સૂર્યમુખી પુષ્પ સૂર્યસન્મુખજ વળે છે, તેમ તમારૂં હૃદય પણ સત્ય અને ભલાઈ તરફજ વળી જશે અને શાંતિથી છવાયલા બ્રહ્મગિરિના શિખરોએ પહોંચવામાં તમને મદદ કરવાને માટે હજારો અદૃશ્ય સત્વો પોતાના હાથ નીચા લંબાવશે, તેમજ કુદરતની સર્વ શક્તિઓ તમારા પ્રયત્ન અને બળને અધિક બલિષ્ઠ બનાવશે માટે હે સજ્જન! તમે અર્ધસત્યોનો ત્યાગ કરી દઈ અખિલ સત્યનો સ્વીકાર કરવામાં જરા પણ ભય કે સંકોચ રાખો નહિ"

અભિમાન, આગાઉથી બાંધી રાખેલા વિચારો અથવા ખોટી માન્યતાઓ વગેરેમાંના કોઈ પણ કારણને લીધે જ્યારે મનુષ્ય

સત્યની સામે પોતાના હૃદયના દ્વાર બંધ કરે છે, ત્યારે વિશ્વ વ્યાપક નિયમ પ્રમાણે તે વ્યક્તિ તરફ 'સંપૂર્ણ સત્ય' ત્યાં આગળ આવી શકતું નથી જ્યાંથી પણ સત્ય આવે ત્યાંથી તેનો સ્વીકાર કરવા માટે જે મનુષ્ય પોતાના હૃદયના દ્વાર પૂરેપૂરા ખુલ્લા રાખે છે, તેનાજ તરફ તે મહાન નિયમ પ્રમાણે સર્વ સ્થળેથી અને સર્વ દિશાઓમાંથી સત્ય વહેવા લાગે છે અને તેને પરિણામે તે મનુષ્ય પોતે પણ પૂરો સ્વતંત્ર બને છે કારણ કે **સત્યજ એવી અલૌકિક વસ્તુ છે કે સર્વ પ્રકારે આપણને સ્વતંત્ર બનાવે છે** આથી ઉલટા પ્રકારવાળો પ્રથમ વર્ણવેલો મનુષ્ય તો બિચારો બંધનમાંજ પડ્યો રહે છે, કારણ કે તેણે સત્યને આમંત્રણ પણ આપ્યું નથી, અને માર્ગ પણ આપ્યો નથી **જ્યાં સત્યની ઈચ્છા અને સ્વીકાર માનપૂર્વક થતાં નથી, ત્યાં તે પણ જતું નથી**

જ્યાં સત્યને માન અને સ્થાન મળતું નથી, ત્યાં સત્યની સાથે રહેલા આશીર્વાદો–અનેકવિધ લાભો પણ આવી શકતા નથી ઉલટુ તેને ઠેકાણે શારીરિક, માનસિક અને આત્મિક જડતા, રોગ અને જન્મ-મરણજ રહ્યા કરે છે કોઈ મનુષ્ય સ્વતંત્રપણે અને કશા પણ બંધનવિના સત્યને શોધતો હોય તેને જો કોઇ અટકાવે તો તેવો માણસ ચોર અને ઠગારા કરતા પણ વધારે અધમ અને ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે કારણ કે તે બીજા મનુષ્યની ઉન્નતિમાં વિઘ્ન નાખીને તેને મોટું નુકસાન કરે છે

પ્રભુનું સત્ય એટલું તો વિશાળ, મહાન અને ભવ્ય છે, કે કોઇ પણ ધર્મ કે વ્યક્તિ તેનો એકહથ્થુ ઈજારો લઈ શકે નહિ જગતમાં ધર્મોપદેશક અનેક મળી આવશે, પરંતુ ખરો ઉપદેશક 'બીજાઓએ અમુકજ માનવું જોઈએ' એવો આગ્રહ કદી પણ કરશે નહિ ખરો શિક્ષક તો શિષ્યને તેના પોતાના સંબંધી તેમજ તેની આંતરશક્તિઓ સંબંધી ખરા જ્ઞાનસુધી લાવી મૂકે છે, કે જેથી તે શિષ્ય સત્યનું ખરું સ્વરૂપ પોતાની મેળેજ આગળ વધીને અનુભવી શકે

એકદેશી શિક્ષકોમાં સ્વાર્થ, અહંકારવૃત્તિ અથવા ઐહિક લાભની તૃષ્ણા રહેલી હોય છે અને તેથી તે સંપૂર્ણ સત્ય પોતા સિવાય બીજા કોઈ પાસે નથી એવો ખોટો દાવો રાખવાવાળો ધર્માંધ, મૂર્ખ અથવા કપટી માણસ હોય છે

[illegible] અને એ કહેવાની બહાર

તે કોઈવાર નીકળ્યોજ ન હતો. એક દિવસ સમુદ્રમાં રહેનાર દેડકો એ કૂવામાં આવ્યો. કૂવાવાળા દેડકાએ તેને પૂછ્યું કે "તમે કોણ છો ? અને ક્યાં રહો છો ?" તેણે કહ્યું કે "હું અમુક જાતિનો દેડકો છું અને સમુદ્રમાં રહું છું."

"સમુદ્ર ! સમુદ્ર એટલે શું ? તે ક્યાં છે ?"

"સમુદ્ર એટલે પાણીનો અગાધ જથ્થો અને તે અહીંથી દૂર પણ નથી."

"તમારો સમુદ્ર કેવડોક મોટો છે ?"

"અહા ! બહુજ મોટો !"

પાસે પડેલો પથ્થર બતાવીને પૂછ્યું કે "શું આના જેવડો ?"

"અરે એનાથી તો ઘણોજ મોટો."

જે પાટીઆ ઉપર તે બન્ને ઉભા હતા તે પાટીયું બતાવીને પૂછ્યું કે "શું આના જેવડો ?"

"અરે એ ક્યાને તે ક્યાં ? એ તો ઘણોજ મોટો."

"ત્યારે એનાથી તે વળી કેવડોક મોટો હોય ?"

"ભાઈ ! જે સમુદ્રમાં હું રહું છું તે તો તારા આ આખા કૂવા કરતાં પણ ઘણો વધારે મોટો છે, તારા કૂવા જેવડા લાખો કૂવા તેમાંથી ભરી લીધા હોય તોપણ તે સમુદ્ર જરાય ઉણો થાય તેમ નથી."

"ઢોંગ ! ઢોંગ ! તું કોઈ બડો કપટી અને જૂઠો જણાય છે ! મારા કૂવામાંથી ચાલ્યો જા, જા ચાલ્યો જા. તારા જેવા ગપ્પી દાસનું મારે કામ નથી"

શાસ્ત્રો કહે છે કે "તમે સત્યને જાણશો કે તરતજ તે સત્ય તમને સ્વતંત્ર બનાવશે." જો સત્ય સામે તમારા હૃદયદ્વાર બંધ રાખશો–તમારા માની લીધેલા સંકુચિત વિચારોને પકડી રાખશો તો તે વિચારો તમને મૂર્ખ અને અવિચારી બનાવશે. બુદ્ધિના વિષયો ભણીને ગર્વિષ્ઠ થયેલા ઘણા મનુષ્યોને ઉપલું કથન લાગુ પડે તેમ છે. ગાંડપણ અથવા મૂર્ખતા એટલે માનસિક વિકાસનું અટકવું તે. ગમે તે કારણસર જે મનુષ્યો સત્યની સામે–એટલે ખરૂં કહીએ તો પોતાના વિકાસની સામે–પોતાના હૃદયનાં દ્વાર બંધ કરી બેસે છે, તેઓને ગાંડાના નામથી નથી બોલાવવામાં આવતા, તોપણ વસ્તુતઃ તેઓ ગાંડાજ છે. અમુક વ્યક્તિ, અમુક પુસ્તક કે અમુક સંસ્થા તરફથી અમુક વાત જણાવવામાં આવે છે તેટલાજ માટે તે ખરી હોવી જોઇએ, એમ જે કોઈ વગર વિચારેજ

માની બેસે છે, તેનો માનસિક વિકાસ અટકીજ પડે છે

જે મનુષ્યો આ તત્ત્વિક પ્રકાશને અગત્યનો સમજી તેને વધારવા નો શ્રમ લેવાને બદલે બાહ્યસાધનો ને બાહ્યાચારોમાજ વખત ગાળ્યા કરે છે, તેઓની પણ ઉપર પ્રમાણેજ સ્થિતિ થાય છે માટે નિર્ભય અને દ્રઢવ્રતધારી વૉલ્ટ વિટમેનની સાથે આપણે પણ એમજ કહેવુ જોઇએ કે—

"આજ પળથી હરેક પ્રકારની મર્યાદા અને બધનોથી મારા અતરાત્માને સ્વતત્ર માનુ છુ મારી ઇચ્છા પ્રમાણેજ હુ ચાલીશ કેમકે મારી જાતનો હુજ સર્વથા અને સપૂર્ણ સ્વામી છુ બીજાઓ ના કથનનો વિચાર કરીશ અને યોગ્ય લાગતા ગ્રહણ પણ કરીશ પરતુ એમ કરીને કોઇનો તાબેદાર નહિ રહુ પણ મને મર્યાદામા રાખનારી સર્વ હદો અને મર્યાદાઓથી હુ સાવ છૂટો થઇશ"

'ઈશ્વરનુ અમર્યાદિત સત્ય સર્વને માટે એકસરખુ ખુલ્લુ છે' એ વિચારથી આપણને અતિશય આનદ થવો જોઈએ કેમકે **જેટલા પ્રમાણમા મનુષ્ય સત્યને શોધે છે અને તેને મેળ વવા માટે હૃદયનુ દ્વાર ખુલ્લું રાખે છે, તેટલા પ્રમાણમાં સત્ય પણ તેના હૃદયમા અવશ્ય સ્થાન લે છે**

જગતમા જે કાઇ આપણે માટે જાણવા યોગ્ય છે તે સર્વ, એ સત્યને—એ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવાનો નિયમ જાણવાથી અને તેને વિવેકપૂર્વક અમલમા મૂકવાથી—અવશ્ય જાણી શકાય છે અને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે **જો એ જ્ઞાનને ગ્રહણ કરતાં આવડે તો પછી જગતમાંની સર્વ વસ્તુઓ આપણી પોતાનીજ છે, એમ નક્કી સમજવું.**

આપણા અંતરમાં એક એવું મધ્યબિંદુ રહેલું છે, કે જેનામાં આપણે માટે લાયક થઈ પડે તેવી કોઈપણ વસ્તુ-સ્થિતિને પોતા તરફ ખેંચવાનું અગાધ સામર્થ્ય રહેલું છે

આપણા જીવનમા જ્યારે પણ એવા પ્રસગો આવે કે જે વખતે શુ કરવુ અથવા કયો માર્ગ સ્વીકારવો એ આપણને ન સ મજાય, ત્યારે નક્કી સમજવુ કે, તેમા દોષ આપણો પોતાનોજ છે

જો દોષનુ મૂળ આપણામાજ રહેલુ હોય તો તેનો પ્રતીકાર પણ આપણામાથીજ જડી આવશે જો આપણે નિરતર જાગ્રત રહીએ અને આપણી અદર રહેલા પ્રકાશ અને શક્તિઓનુ જો આપણને ભાન રહ્યા કરે, તો અમુક સમયે શુ કરવુ એવા સશયનો

પ્રસંગજ આવે નહિ. કેમકે અંતરાત્માનું તેજ સર્વદા પ્રકાશી રહેલું છે અને કોઇ પણ વસ્તુને આપણી અને તે પ્રકાશની વચ્ચે આડી ન આવવા દઇએ તોજ આપણે આપણું ખરૂં કર્તવ્ય જાણ્યું છે, એમ સમજવું.

એક મહાન પુરુષ કે જેણે આંતરપ્રકાશ મેળવ્યો છે અને અમુક પ્રસંગે શું કરવું અને કેમ કરવું, એવો સંશય ઉઠવાનો જેને પ્રસંગજ નથી; તે આ સંબંધમાં જણાવે છે કે "અમુક બાબત-માં કયો માર્ગ હોવો એવી જ્યારે તમને શંકા થાય અને માર્ગ-સૂચક બાહ્યસાધનોનો આશ્રય લેવાથી પણ માર્ગ જડે નહિ, ત્યારે એ બાબત વિષે "તમારાં આંતરચક્ષુને જોવા દેજો અને આંતર-શ્રવણેંદ્રિયને સાંભળવા દેજો." આ સાદી, સ્વાભાવિક અને સુંદર ક્રિયા કાંઇ પણ શંકા, તર્ક અથવા પ્રશ્નોસિવાય અસ્ખલિતપણે થવા દેજો. સઘળા વિકટ પ્રસંગે અને અસાધારણ ગુંચવણના સમયે આપણે આ એક સાદી સૂચનાને લક્ષ્યમાં રાખવી જોઇએ કે "તારા ઓરડામાં દાખલ થા અને દ્વાર બંધ કર." શું આનો અર્થ એવો થાય છે કે, આપણે આપણા એક ખાનગી ઓરડામાં પેસીને અં-દરથી તેને તાળું દેવું ? જો અર્થ એવોજ થતો હોય તો સર્વ મનુષ્યો આ શિક્ષણને અમલમાં મૂકી શકે નહિ. કેમકે પૃથ્વીપર કે દરિયાપર કે પર્વતપર તે શી રીતે અમલમાં મૂકી શકાય ? અને આ ધાર્મિક શિક્ષણ તો સર્વને માટે, સર્વકાળને માટે અને સર્વ સંયોગોમાં અમલમાં મૂકવા માટે છે.

એક અંતઃસ્ફુરણવાળો મનુષ્ય હતો. તેનું કામ કરવાનું મેજ જે હોલમાં પડયું રહેતું, ત્યાં ઘણા સદ્‌ગૃહસ્થો પોતાનું વ્યાપાર-સંબંધી કામકાજ કરતા હતા અને મોટા સાદે વાતો પણ કરતા; પરંતુ તેની આસપાસ થતા અવાજેથી આ મનુષ્ય જરા પણ સંક્ષોભ પામતો નહિ. પોતાને કોઇ પ્રશ્ન ગહન લાગે, તે સમયે તે પ્રશ્નનો ઉકેલ લાવવાને આ આત્મશ્રદ્ધાવાળો મનુષ્ય તરતજ પોતાની આસપાસ માનસિક પડદો એવી રીતે નાખી શકતો હતો, કે જાણે તે એકાંતમાં જંગલમાંજ બેઠો હોય ! તે મૌન અને શાંત દશામાં પોતાના પ્રશ્નસિવાય કાંઇ પણ જોતો કે સાંભળતો નહિ; અને જ્યાંસુધી તે પ્રશ્નનો પ્રત્યુત્તર તેના અંતરમાંથી ન સ્ફૂરે, ત્યાંસુધી તેની તેજ સ્થિતિમાં બેસી રહેતો હતો. આને પરિણામે પોતાને મળતા જવાબમાં તે મનુષ્ય કદી પણ છેતરાતો ન હતો.

અતરમા સત્યનુ દર્શન થાય તોજ હૃદયની ભૂખ ભાગે છે કેમકે સત્યનુ દર્શન થવુ એ જગલમા અમૃતની વૃષ્ટિ થવાસમાન છે અતસ્ફુરણવાળા મનુષ્યને પોતાને જોઇતું આધ્યાત્મિક ભોજન દરરોજ એ સ્ફુરણદ્વારા મળી આવે છે, પણ આ અતસ્ફુરણનો અમલ-અનુસરણ સત્વર થવુ જોઈએ એમા વિલબ થવાથી વચ્ચે પડદો આવી જાય છે અને જો મનુષ્ય તે અતસ્ફુરણ પ્રમાણે ચાલવામા વધારે ને વધારે વિલબ કરતો ચાલે તો એવો પણ સમય આવે કે જ્યારે તેના મનમા ખોટી ભ્રમણાઓ ઉદ્ભવીને અતસ્ફુરણની સાથે હલકી વાસનાઓ પણ ભેળવી દે

આ બાબતમા આ સર્વમાન્ય નિયમ પણ સ્વીકારવો જોઇએ કે, **સત્યને જાણવામાટે સત્યસિવાયની અન્ય સર્વ ઈચ્છાઓ ને દૂર કરો અને નિસશય સત્ય જણાયું કે તરતજ તે પ્રમાણે ચાલવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરો** સત્યના જિજ્ઞાસુએ સત્યપ્રત્યેજ અનન્ય પ્રેમ રાખી તે સિવાયની બીજી કોઇ પણ ઇચ્છા ને સ્થાન આપવુ જોઈએ નહિ જો આ પ્રમાણે યથાર્થ ચ લશો તો તમારો માર્ગ સ્વર્ગીય સત્યથી પ્રકાશિત થશે આ પ્રમાણે તમારા અતરમા એ સ્વર્ગીય સત્ય પ્રકટશે, એટલે પછી બહાર તમારા આચરણમા પણ એ સ્વર્ગીય પ્રકાશ તમને સત્યનેજ માર્ગે દોરવ શે "અદરના ઓરડામા જવુ" એનો અર્થ ઉપર કહ્યો તેજ છે આનુજ નામ સત્યજ્ઞાન, આનુજ નામ સ્વર્ગનો પ્રકાશ અને આનુજ નામ આત્માનો અવાજ સાભળવો છે મનુષ્યનુ અત કરણ સ્વભાવથીજ એવુ સ્વચ્છ અને દિવ્ય છે કે જેટલા પ્રમાણમા તેની ઉપરનો મેલ દૂર કરીને પરમાત્માના તેજને ગ્રહણ કરવાને લાયક બનાવીએ તેટલા પ્રમાણમા તેનાદ્વારા પ્રત્યેક વસ્તુ અને રહસ્ય જાણી શકાય છે કારણ કે જ્યારે આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ ખીલે છે, ત્યારે સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ-બને પ્રકારની ઇદ્રિયોની શક્તિઓને અને મર્યાદાઓને તે ઓળગી જાય છે હકીકત આવી હોવાથી જેટલા પ્રમાણમા મનુષ્ય એ આતરિક સ્વચ્છતાથી અને દિવ્ય પ્રકાશથી દૂર રહે છે, તેટલા પ્રમાણમા એ દિવ્ય દૃષ્ટિ, દિવ્ય શ્ર ચરણ અને અલૌકિક રહસ્યો પણ તેનાથી દૂરજ રહે છે

જેટલા પ્રમાણમા આપણે ઇદ્રિયો અને બુદ્ધિની મર્યાદાને ઓળગી જઈએ છીએ અને પરમાત્માનો પ્રકાશ પામતા ચાલીએ છીએ, તેમ તેમ આપણને તે અતર્યામીનો અવાજ વધારે મળવાના

લાગે છે, અને જો આપણે તે અવાજ પ્રમાણે વર્ત્યા જઈએ છીએ તો તે અવાજ પણ નિરંતર આપણને ખરોજ માર્ગ દર્શાવ્યે જાય છે જે કોઈ આ પ્રમાણે ઉત્તમ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરીને તેને આચરણ-અનુભવમા ઉતારશે, તે મનુષ્ય મરણ પછીજ સ્વર્ગે જશે એમ નથી, પરંતુ અત્યારે, કાલે અને સદાકાળ તે સ્વર્ગમાંજ રહે છે

આવી સ્વર્ગીય સ્થિતિ સર્વને માટે અને સદાને માટે ખુલ્લી છે જ્યારે પણ આપણે સત્ય માર્ગે વળીએ છીએ, ત્યારે આ સ્થિતિ પણ-જેવી રીતે પવન વાય છે અને પુષ્પ ખીલે છે, તેવી રીતે-આપણા તરફ આવી પહોંચે છે

હા, એ વસ્તુસ્થિતિ કાંઈ ધનથી ખરીદાતી નથી કે તેની અમુક સ્થૂલ કિંમત નથી તે તો એક એવી દશા છે, કે જેનો સાક્ષાત્કાર ધનિક તેમજ દરિદ્રી, નોકર તેમજ શેઠ અને રાજા તેમજ રંક સર્વ કોઈ કરી શકે છે, કેમકે પ્રત્યેક મનુષ્ય તેનો એકસરખો અને હક્કદાર વારસ છે જો એકાદ નિર્ધનને પણ તે સ્થિતિનો અનુભવ થાય તો તે એક રાજા કરતા પણ વધારે ભવ્ય સ્થિતિમાં રહી શકે, અને વધારે ઉમદા જીવન ગાળી શકે

જો તમારે પણ એ ઉચ્ચમા ઉચ્ચ, પૂર્ણમા પૂર્ણ અને વિશાળમા વિશાળ જીવન અનુભવવુ હોય તો 'દિવ્ય પરમાત્મચૈતન્યથી તમારૂ આત્મચૈતન્ય ભિન્ન છે' એ ભૂલભરેલા-અસત્ય ખ્યાલને તુરતજ દૂર કરો અને તેની સાથે તમારો અભેદ-એકતા હોવાના વિચારને કાયમ કરો જેટલા વધુ પ્રમાણમા તમે તે વિચારને વળગી રહેશો, તેટલા વધુ પ્રમાણમા તમને પણ તેનો વિશેષ ને વિશેષ પરિચય થતો ચાલશે, અને જેમ જેમ એને અનુસરતું જીવન તમે ગાળતા ચાલશો, તેમ તેમ સર્વ હિતકારી વસ્તુઓ તમારા તરફ આકર્ષાઈ આવશે, અને તમને જે કાંઈ કામ કરવાનુ પ્રાપ્ત થશે તે કોઈ પણ જાતના ભય કે સંકોચ સિવાય કરી શકશો અને આવતી કાલનો વિચાર આજ નહિ કે-તા કાલપરજ કરવાનુ ગમશે કારણ કે તમને પૂરેપૂરી ખાત્રી થયેલી હોય છે કે, આવતી કાલનો શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ખોરાક તમને આવતી કાલે મળી આવશેજ, અને તેથી આવતી કાલ ન આવે ત્યાંસુધી **તેની તમારે કશીજ કાળજી કરવાની જરૂર નથી.**

જો મનુષ્ય ઉપલા સત્ય સિદ્ધાંતમા સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખે છે, તો તે સિદ્ધાંત પણ તેને કદાપિ દગો દેતો નથી મનુષ્યો અનિ

શ્ચિત-ડગમગતી-શ્રદ્ધા રાખે છે તેથીજ પરિણામ પણ અનિશ્ચિત અને અસ તોષકારક આવે છે પરમાત્મા કરતા વધારે સત્ય, વધારે ઉત્તમ અને વધારે વિશ્વાસપાત્ર વસ્તુ આ સમગ્ર સ સારમા બીજી કોઇ પણ નથી જે સર્વભાવે તેને શરણે જાય છે તેને તે દગો દે એવી તો કલ્પના પણ કેમજ લવાય? કેમકે તે તો ઉલટો તેને પોતાનુ સર્વસ્વ સોપવાને અને પોતાની બરાબરનો બનાવવાને સદા આતુર હોય છે માટે ગમે તે કામ કરતા, ગમે તે સ્થિતિ મા, દિવસે કે રાત્રે અને સૂતા કે જાગતા મનુષ્યે પોતાની અને પરમાત્માની વચ્ચે રહેલા અભેદભાવને યાદ રાખીને તેનેજ અનુસરતુ જીવન ગાળવુ ઉચિત છે જીવનનુ ઉડામાઉડુ રહસ્ય અને શ્રેષ્ઠમા શ્રેષ્ઠફળ એમાજ રહેલુ છે માત્ર જાગ્રતમાજ એનો અભ્યાસ થઇ શકે છે એમ નથી ઉ ઘતા પણ થઇ શકે માટે ઉ ઘના સ બ ધ મા પણ આપણે આ સ્થળે કેટલીક બાબતો વિચારીશુ, કે જેથી તે સ્થિતિમા પણ આપણે બોધ અને પ્રકાશ મેળવી શકીએ

નિદ્રાસમયે માત્ર સ્થૂલશરીરજ આરામ લે છે અને શાત હોય છે, માનસિક શરીર તો પોતાની ક્રિયા કર્યાજ કરે છે દિવસમા-જાગ્રત અવસ્થામા શરીરને જે ઘસારો પહોચે છે, તે ઘસારાને દૂર કરી શરીરને નવુ જીવન આપનાર નિદ્રા છે આ પ્રમાણે ઉ ઘ એ નવુ બળ આપવા માટે કુદરતે કરેલી ગોઠવણ તરીકે છે, તેથી જો ઉજાગરા કરવામા આવે અથવા શરીરને જોઇતી નિદ્રા ન મળે અને આ રીતે શરીરને દિવસમા પહોચેલી હાનિનો ઉ ઘદ્વારા પૂરતો બદલો ન આપવામા આવે તો પછી શરીર ધીમે ધીમે ઘસાતુ જાય છે, નિર્બળ બને છે અને એવી સ્થિતિમા કોઇ પણ પ્રકારના રોગને શરીરમા પ્રવેશ કરવો સુગમ થઇ પડે છે

આપણે હાલ શરીરોનો જે ઉપયોગ કરીએ છીએ, તેના કરતા વધારે ઉચ્ચ પ્રકારના ઉપયોગ સારૂ આપણને તે આપવામા આવ્યા છે એનો આપણે એ ઉત્તમ ઉપયોગ કરી જાણતા નથી, તેથીજ એ શરીરો આપણા નોકર મટીને માલિક બની બેઠેલા હોય છે, એટલે પછી જેમ જેમ આપણને આપણા મનની તથા આત્માની ઉચ્ચ શક્તિઓનો ખ્યાલ આવતો જાય છે, તેમ તેમ એ અવળી સ્થિતિ ફેરવાતી જઇને આપણા ઉચ્ચ તત્ત્વોજ એ જડ શરીરપર અમલ કરવા લાગે છે અને શરીરમા ઘુસી ગયેલા હલકા પ્રકારના પર માણુઓ ખરવા માડે છે તથા શરીર વધારે સૂક્ષ્મ અને વધારે ભવ્ય

થતું આવે છે. આ પ્રમાણે મનને પોતામાંથી તેમજ જે ઉચ્ચ તત્ત્વોની સાથે તે સંબંધમાં આવે છે તેમાંથી અલૌકિક આનંદ મળવા માંડે છે અને ખાવા-પીવાની તથા દરેક પ્રકારના ઉપભોગની આસક્તિ ઓછી થતી આવે છે. તથા અત્યારસુધી જે હલકી જાતના, અપચો કરે તેવા ખાનપાનો તથા માંસ-મદિરા વગેરે વિકારોને ઉત્તેજિત કરે તેવા પદાર્થોનો ઉપયોગ થયા કરતો હોય તેની તેની રુચિ ઓછી થતી ચાલીને તેને બદલે તે શરીરને જરૂર જોગું જ પોષણ આપનારો, મગજને શાંત રાખનારો સાત્વિક ખોરાક ખાવાને તે ટેવાય છે. આ પ્રમાણે તેનું શરીર વધારે સાત્વિક, સૂક્ષ્મ અને સારા પરમાણુઓવાળું બનવાથી શરીરને ઘસારો ઓછો પહોંચે છે અને જે કાંઈ પહોંચે છે તે ત્વરાથી પુરાઈ જઈને શરીર બહુ નિયમિત અને સમતોલ સ્થિતિમાં રહે છે. શરીરની આવી સ્થિતિ થવાથી તેને નિદ્રાની પણ બહુ ઓછી જરૂર રહે છે અને તે ઓછી નિદ્રા પણ આવા સારા અને સૂક્ષ્મ પરમાણુઓના બનેલા શરીરને ઘણીજ લાભકારક નીવડે છે.

આ રીતે જેમ જેમ શરીર વધારે સૂક્ષ્મ અને શુદ્ધ પરમાણુઓવાળું બનતું જાય છે, તેમ તેમ તે જીવાત્માને પણ ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચાડવામાં સહાયભૂત નીવડે છે, કવિ બ્રાઉનિંગે એજ વાત ધ્યાનમાં રાખીને કહ્યું છે કે "સઘળી સારી વસ્તુઓ આપણીજ છે, કારણ કે જેમ જીવાત્મા શરીરને મદદ કરે છે, તેમ શરીર જીવાત્માને મદદ કરે છે."

ઉપલા વિવેચનથી હરકોઈને સમજાશે કે, શરીરને વિશ્રામ આપવાને અને લાગેલો ઘસારો પૂરવાને નિદ્રા અત્યંત અગત્યની છે હા, અંતરાત્માને એવા આરામની જરૂર નથી, અને તેથી શરીર નિદ્રાધીન હોય ત્યારે પણ એ તો પોતાનું કામ કર્યાંજ કરે છે.

એ અંતરાત્માની કામગીરીના ઉંડા જ્ઞાનવાળા પુરુષો જણાવે છે કે, એના પ્રતાપે આપણે ધારીએ તો નિદ્રામાં પણ મુસાફરી કરી શકીએ છીએ. કેટલાક મનુષ્યો નિદ્રામાં જોયેલા દેખાવો, મેળવેલી માહીતીઓ અને બનેલા બનાવોને જાગ્યા પછી પોતાના સ્થૂલ મગજમાં પણ લાવવાને શક્તિમાન હોય છે, પણ ઘણાખરા મનુષ્યો તેમ કરવાને સમર્થ હોતા નથી, એટલુંજ નહિ પણ કેટલાક તો ઉપયોગમાં આવે એવું જાગૃત અવસ્થાનું જ્ઞાન પણ ખોઈ દે છે. આ બાબતના અનુભવીઓ જણાવે છે કે, જો આ બાબતને લગતા નિયમો યથાવત સમજવામાં આવે, તો આપણી મરજી

તમારા મનને શાંત બનાવો છો અને બહારથી પણ તેવીજ શાંત સ્થિતિ તમારા તરફ આકર્ષાઇ આવે છે.

પ્રથમ ઉપર પ્રમાણે શાન્ત સ્થિતિમાં આવ્યા પછીથી અમુક જોઇતો પ્રકાશ અથવા માહિતી મેળવવાને માટે તમે અત્યગ્ર અને શાન્તચિત્તથી દૃઢ ઇચ્છા કરો અને તે મળશે કે નહિ એવી શંકાને મનથી દૂર કરો, (કારણ કે શાંતિ અને શ્રદ્ધામાંજ તમારૂં બળ રહેલું છે) તથા દૃઢતાથી માનો કે, તમે જાગશો ત્યારે તમને ઈચ્છેલી માહિતી અથવા પ્રકાશ મળીજ શકશે. એ પછી નિદ્રામાંથી જાગો ત્યારે બહારજગતની પ્રવૃત્તિઓ તમારૂં મન આકર્ષે તે પહેલાંજ તમારો અંતરાત્મા તમારા મગજપર જે છાપ પાડે તે ગ્રહણ કરવાની સ્થિતિમાં થોડી વાર પડી રહો, અને તે પ્રકાશ અથવા માહિતી તમને મળે કે તત્કાળ વિનાવિલંબે તે પ્રમાણે ચાલવાને તત્પર થાઓ. જેટલા પ્રમાણમાં તમે એ અંતરના અવાજને માન આપીને તે પ્રમાણે વર્તવા માંડશો, તેટલા પ્રમાણમાં તે અવાજ પણ તમને વિશેષ અને વિશેષ બળથી પોતાનો પ્રકાશ આપ્યા કરશે.

તમે નિઃસ્વાર્થ હેતુથી કે ગમે તો તમારી તંદુરસ્તી અને બળ વધારવાના હેતુથી તમારી માનસિક શક્તિઓ ખીલવવા માગતા હશો, પરંતુ જો તમે તેને અનુકૂળ તમારા મનની સ્થિતિ રાખશો તો અમુક શક્તિઓની સાથે તમે સંબંધમાં આવશો, તે શક્તિઓ તમારામાં કામ કરવા લાગશે અને તમારૂં ધારેલું પરિણામ લાવી આપશે, એ વાત નક્કીજ છે. તમારી ઇચ્છાઓને જરા પણ ન ટોચ કે સંશયવિના મનવડે કે મુખથી શબ્દોમાં પ્રકટ કરવાથી સૂક્ષ્મ તત્ત્વમાં તમે એવી ધ્રુજારીઓ ઉત્પન્ન કરો છો, કે જે કોઇ પણ સ્થળે પોતાની છાપ પાડે છે, અને બીજી શક્તિઓને જાગ્રત કરીને તેમજ બીજી શક્તિઓની સાથે મળી જઇને તમારી ભાવનાઓને સફળ કરે છે. જે મનુષ્ય આ બાબતના ઉચ્ચ નિયમો અને શક્તિઓને અનુકૂળ રહીને વર્તે છે, તેનાથી કોઇ પણ વસ્તુ સ્થિતિ દૂર રહી શકતી નથી. **પોતાની અંદર રહેલી શક્તિઓને જે જાણે છે અને જે તેનો સદુપયોગ કરે છે, તે મનુષ્યની સર્વ ભાવનાઓ ફળિભૂત થતી ચાલે છે.**

ઉંઘવા જતી વખતે જેમ જેમ તમે પ્રેમના, શુભેચ્છાના અને શાંતિ તથા રૂપના વિચારો ચોતરફ વહેવડાવતા રહેશો, તેમ તેમ તમારી નિદ્રા વધારે શાંતિમય, સુખકર અને બળવર્ધક થશે, અને

તમારી શારીરિક, માનસિક આધ્યાત્મિક શક્તિ વધતી જશે

મારો એક મિત્ર કે જે તેના મનુષ્યજાતિપ્રત્યેના ભલા કામો માટે સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે, તે જણાવે છે કે, ઘણી વાર તે મધ્યરાત્રિએ એકાએક જાગી ઉઠે છે અને તેજ સમયે તેના મન આગળ વિજળીના ઝબકારાની પેઠે તેને કરવા યોગ્ય કામની રૂપરેખા અથવા યોજના તરી આવે છે આંતરસ્ફુરણને ગ્રહણ કરવાની સ્થિતિમા તે શાંત પડયો રહેતો હોવાથી તે યોજનાને વિજયી રીતે પાર ઉતારવાની યુક્તિ પણ તેના આગળ એજ રીતે પ્રકટ થાય છે અને તેને અમલમા મૂકીને જગતને હેરત પમાડે તેવી યોજનાઓ, કે જેનો તેને બીજી કોઇ રીતે ખ્યાલ પણ આવી શકયો ન હોય તેને તે ચાલુ કરી શકે છે અને તેમા વિજય મેળવી શકે છે તે ઉચ્ચ નિયમોને અનુસરીને પોતાનુ જીવન ગાળતો હોવાથી પોતાના શરીરના તેમજ મનના પરમાણુઓને ઉચ્ચ પ્રકારના અને સૂક્ષ્મ પ્રેરણાઓને ગ્રહણ કરી શકે એવા બનાવી શકયો છે, અને અમુક ઉચ્ચ ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવા પાછળ પોતાનુ સમગ્ર જીવન તેણે અર્પણ કર્યુ છે આ ઉચ્ચ પ્રેરણાઓ કેવી રીતે અને કોના તરફથી આવે છે, એ વાત તે સમજી શકતો નથી દરેક મનુષ્ય આ વિષે કલ્પનાઓ કરશે, પણ તેનુ ખરૂ રહસ્ય તો થોડાજ સમજી શકશે, છતા આટલુ તો સમજી શકીએ તેમ છીએ અને તે સમજવુ જરૂરનુ પણ છેજ કે, જે મનુષ્ય ઉચ્ચ નિયમો પ્રમાણે પોતાનુ જીવન ગાળે છે અને તે નિયમો જાણવાને ઉત્સુક રહે છે, તેનેજ આવી પ્રેરણાઓ પ્રાપ્ત થાય છે

આપણે પણ જે પ્રમાણમા આપણી સ્થિતિ ઉચ્ચ નિયમોને અનુકૂળ બનાવીશુ, તે પ્રમાણમા દિવ્ય સંદેશો અને પ્રેરણાઓ અવશ્ય પ્રાપ્ત કરતા થઇશુ આ બાબતનો એક ઉંડો અભ્યાસી જણાવે છે કે "જ્યારે શરીર ઉંઘતુ હોય, ત્યારે આધ્યાત્મિક કેળવણી મેળવવી એ કાંઇ બહુ ભારે વાત નથી" જો આપણે આપણી બાહ્યસ્થિતિ ઉપર જેટલુ લક્ષ આપીએ છીએ તેટલુ લક્ષ આપણી આંતરસ્થિતિ ઉપર પણ આપવા માંડીએ તો એ બાબતમા પણ આપણને પણ એવોજ અનુભવ થવા માંડશે આપણી વર્તમાન સ્થિતિ અને ભવિષ્યમા થનારી સ્થિતિનો આધાર આપણાજ વિચારો ઉપર રહેલો છે કારણ કે દિવસ કરતા રાત્રે આપણા વિચાર વધારે બળવાન હોય છે અને બાહ્યસૃષ્ટિમા જ્યારે આપણે ઉંઘતા હોઇએ છીએ, ત્યારે આંતરસૃષ્ટિમા જાગ્રત હોઇએ છીએ એ આંતરસૃષ્ટિ પણ ખરી

દુનિયા છે, અને તેની સારી યા નરસી સ્થિતિનો આધાર મનુષ્યની માનસિક અને નૈતિક ઉન્નતિપર રહેલો છે જે સમયે આપણે બાહ્ય ઇન્દ્રિયોદ્વારા અનુભવ મેળવતા નથી, તે સમયે આપણે આંતર ઇન્દ્રિયોદ્વારા જ્ઞાન મેળવતા હોઇએ છીએ માટે આ વિષયની ખરી કિંમત સમજવામા આવ્યા પછી મનુષ્યને જે કોઇ બાબત ઉપર ખાસ માહિતી મેળવવાની ઇચ્છા થાય, તે વિષય ઉપર તેણે ચિંતન કરતા કરતા ઉંઘી જવુ જોઈએ સામાન્ય મનુષ્યોને તો ઉંઘમા માત્ર વૃથા સ્વપ્ન જ આવ્યા કરે છે, ત્યારે જ્ઞાની મનુષ્યો એજ નિદ્રામાથી અનેક અનુભવો મેળવે છે, અને સામાન્ય મનુષ્યમા પોતાના સ્વપ્નો ને સમજવા જેટલી પણ શક્તિ હોતી નથી, ત્યારે આગળ વધેલા જીવાત્માઓ પોતાના તેમ જ બીજાના સ્વપ્નોનુ પણ રહસ્ય સમજી શકે છે આનુ કારણ સમજવાને આપણે દૂર જવુ પડે તેમ નથી મુખ્ય જરૂર એમા નિર્મળ જીવન ગાળવાની છે, મોઢાની વાતો કરવાની નથી મનુષ્યનુ ખરૂ સામર્થ્ય પવિત્ર જીવન ગાળવામા રહેલુ છે પોતાની ઉચ્ચ ભાવના પ્રમાણે જીવન ગાળવા મથનારને ઉત્તમ સામર્થ્ય અને આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે, એટલુ જ નહિ પણ તેનો મનુષ્ય જગત માટે પણ બહુ ઉપકારી થાય છે

અસ્તુ આટલી હકીકત જાણ્યા છતા પણ હે વાચનાર અને સાભળનાર! કનિષ્ઠતારૂપી નરકમા તમારે હજી ક્યાસુધી પડી રહેવુ, તેનો બધો આધાર તમારી પોતાનીજ મરજી ઉપર છે જે પણ ક્ષણે તમે તે નરકમાથી છૂટવાને ઇચ્છશો, તેજ ક્ષણે તમને તે માર્ગ લેતા કોઈ પણ રોકે તેમ નથી

આ પ્રમાણે મનુષ્યને સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરાવનાર પણ મનુષ્ય પોતેજ હોવાથી જ્યારે પણ તે ખરા હ્રદય થી સ્વર્ગ મેળવવા ઇચ્છશે, ત્યારે કુદરતની પણ સર્વ શક્તિઓ તેને તે કામમા અવશ્ય સહાય આપશે

મનુષ્ય જ્યારે પ્રભાતકાળમા જાગ્રતસ્થિતિમા આવે છે, ત્યારે તેનુ મગજ એવી સ્થિતિમા હોય છે કે તેના ઉપર વધારે ઉંડી છાપ પડી શકે એ સમયે તેના બાહ્ય દુનિયા સાથેના સર્વ સબધો થોડા વખતને માટે બધ પડી ગયા હોય છે વળી મન પણ વધારે સ્વતંત્ર અને સ્વાભાવિક સ્થિતિમા હોઇને છાપી પાડવાને તૈયાર કરેલા કાચની પેઠે તરત જ અસર થઇ શકે એવી સ્થિતિમા હોય છે પ્રાતઃકાળમા દિવસની પ્રવૃત્તિ શરૂ થઇ, મનની સ્થિતિ ચપળ થાય, તે પહેલા જ ઉપલા કારણોથી મનુષ્યના મનમા ઉંચા

અને સાચા વિચારો સ્ફુરી આવે છે ઘણા લોકો પ્રાત કાળમા વધારે સારૂ કામ કરી શકે છે, તેનુ પણ આજ કારણ છે માનવજીવનને ઉત્તમ બનાવવામા એ સમય ઘણોજ ઉપયોગી છે એ સમયે મન કોરા કાગળ જેવુ રહેતુ હોવાથી તેની પ્રવૃત્તિને આપણે આપણી ઇચ્છા પ્રમાણે ઘણાજ ઉચ્ચ માર્ગ તરફ વાળી શકીએ–એટલે કે મનને અમુક મનગમતા ઉચ્ચ પ્રકારનુ વલણ આપી શકીએ–તેમ છીએ

દરરોજ પ્રાત કાળનો સમય એજ આરભનો સમય છે એ સમયે આપણે જાણે કે જીવનની શરૂઆતજ કરતા હોઇએ તેમ ભૂતકાળને ભૂલી જવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ, અને સ્મરણમા રાખવુ જોઇએ કે, **જેમ આપણી આજની સ્થિતિ આપણા ભૂતકાળપરથી રચાયેલી છે, તેજ પ્રમાણે આપણા આવતી કાલના–ભવિષ્યના જીવનનો આધાર પણ આપણા આજના વર્તમાન જીવન ઉપરજ રહેલો છે** માટે જેમ ગઇ કાલનો વિચાર કરવાની આપણને જરૂર નથી, તેમ આવતી કાલનો વિચાર પણ આવતી કાલપર રાખીને આજે તો માત્ર આજનોજ વિચાર કરવો જોઇએ

"દરરોજ નવો પ્રારભ થાય છે, દર સવારે દુનિયા નવી જન્મે છે હે દુ ખ અને પાપથી કટાળેલા મનુષ્યો ! જુઓ જુઓ, તમારે તેમજ મારે–દરેકને માટે આશાનુ નવુ કિરણ સ્ફુરે છે"

"ભૂતકાળ ભૂતમા લીન થઈ ગયો, કામ થઇ ગયા, આસુ રેડાઇ ગયા ગઇ કાલની ભૂલો ગઈ કાલે ઢાકી લીધી ગઇ કાલના અસહ્ય ઘા ગત્રિના શાતિજનક પ્રભાવથી રૂઝાયા"

"હવે ભૂતકાળને જવા દો, થયુ તે ન થયુ થવાનુ નથી. ભવિષ્ય આપણા હાથમા છે અને તેને સુધારવા માટે વર્તમાન કાળ–આજનો દિવસ પણ આપણા હાથમા છે"

"આજે આકાશ નવીન પ્રકાશથી ઝળકે છે આજે પૃથ્વી નવા જીવન સાથે જન્મ લેતી જણાય છે, કટાળેલા અવયવો શાત રાત્રિ વીત્યા પછી સૂર્યનો પ્રકાશ મેળવવાપૂર્વે પ્રાત કાળના ઝાકળના સ્નાન કરી પૂર્ણ શાન્ત બનીને ધીમેથી ઉઠતા નજરે પડે છે"

"દરરોજ નવો પ્રારભ થાય છે હે મન ! મધુર ગીત સાભળ અને ભૂતકાળના પાપો, શોકના પ્રસગો, ગુચવણભરેલા પ્રશ્નો, આવનારી આપત્તિ, એ સર્વ ગમે તેટલુ હોય તો પણ ધૈર્યધારણ

કરીને નવા દિવસની સાથે તું પણ નવુ જ જીવન ગાળવા માંડ ”

પ્રાત કાળનો એક કલાક, અહા! તેમા કેટલુ બધુ ભવ્ય, ઉમદા અને શાશ્વત જીવનનો અનુભવ કરાવવાનુ સામર્થ્ય રહેલુ છે! માટે ભૂતકાળને ભૂલી જઇને અને ભવિષ્યનો વિચાર દૂર કરી દઇને તે કલાકથી નવુ જ જીવન ગાળવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરો બીજો કલાક આવે નહિ ત્યાસુધી તેનો વિચારસરખો પણ કરતા નહિ કેમકે ઉચ્ચ ચારિત્ર રચવાનુ અને ઉચ્ચ વિચારો તથા સયોગોને આકર્ષવાનુ ખાસ રહસ્ય અને બળ આ પ્રાત કાળના કલાકમા રહેલુ છે મનુષ્યે કલ્પના કરી હોય એવી ઉમદામા ઉમદા જીદગી આ સમયનો સદુપયોગ કરવાથી બનાવી શકાય તેમ છે કારણ કે **એવી એક પણ ભવ્ય વસ્તુ કે સ્થિતિ આ વિશ્વમાં નથી કે જેના તરફ સતત પ્રયાણ કરનાર તેનાથી બેનશીબ રહી શકે**

દરેક મનુષ્ય આ પ્રયોગ અજમાવી શકે તેમ છે જગતમા એવો એક પણ મનુષ્ય નથી કે જે પોતાની ઉચ્ચ ભાવના પ્રમાણેનુ જીવન એક કલાક ગાળી ન શકે ધારો કે, તેમ કોઇ ન પણ કરી શકે, પરંતુ જો તે પોતાના પ્રયત્નમા દૃઢ આગ્રહવાળો હોય તો 'જેવાની તરફ તેવુ આકર્ષાય છે' તે નિયમ પ્રમાણે તે પ્રયત્નશીલ મનુષ્ય દરેક કલાકે પોતાના ઉચ્ચ ધ્યેયની સમીપ તો આવતોજ ચાલે છે બીજા કલાકે એથી પણ વધારે સમીપ તે આવતો ચાલે છે, અને એમ કરતા કરતા એવો સમય પણ આવી પહોચે છે, કે જ્યારે તે ઉચ્ચ સ્થિતિ તેને માટે સ્વાભાવિક બનતી ચાલે છે અને તેનાથી વિરુદ્ધની અથવા ઉતરતા પ્રકારની સ્થિતિ તેને માટે અસ્વાભાવિક બની જાય છે!

આ પ્રમાણે વિશ્વના ઉચ્ચમા ઉચ્ચ તત્ત્વ—પરમાત્મા—પ્રત્યે જે કોઇ પ્રેમ કરે છે અને સબધમા આવવા મથે છે, તેની સાથે તે સર્વોચ્ચ પરમાત્મ-તત્ત્વ પણ પ્રીતિ અને પરિચય વધારતું ચાલે છે અને તેને પરિણામે દુનિયામાના સર્વ શુભ તત્ત્વો તેને અનુકૂળ થઈ મદદ કરતા ચાલે છે, કારણ કે તે તેઓ સર્વના મૂળને અનુકૂળ થતા શીખ્યો છે

પ્રકરણ ૬ ઠ્ઠું

સંપૂર્ણ શાન્તિ

પરમાત્મા શાન્તિના અગાધ સાગરરૂપ હોવાથી જે પળે આપણે પરમાત્માની સાથે આપણું ઐક્ય અનુભવીએ છીએ, તે પળે આપણા તનમનમાં શાન્તિનો પ્રવાહ વહેવા લાગે છે. કારણ કે જ્યાં શાન્તિની સાથે એકતા સધાય ત્યાં શાન્તિ રેલાવીજ જોઈએ. આ પ્રકારે દૈવી અંતઃકરણવાળા બનવું, એજ પ્રભુમય જીવન અને યથાર્થ શાન્તિ છે. આપણે ઈશ્વરરૂપજ છીએ, એ સત્યનું આપણને ભાન થાય અને તેને અનુસરીને જીવન ગળાય તો સમજવું કે, હવે આપણે દૈવી અંતઃકરણવાળા બન્યા છીએ. એવા દૈવી અંતઃકરણદ્વારાજ પરમાત્મા સાથે વધુ ને વધુ એકતાનો–અને પૂર્ણ શાન્તિનો, અનુભવ થશે.

ચારે બાજુએ નજર ફેંકતાં આપણને જણાય છે કે, લાખો સ્ત્રીપુરુષો ચિંતામાં ડૂબી રહેલાં છે અને શાન્તિરૂપી વાયુનો તેમને સ્પર્શ પણ થતો નથી. મનથી, શરીરથી તેમજ બાહ્ય સ્થિતિથી કંટાળીને તેઓ શાન્તિ મેળવવાને માટે અનેક સ્થળે ફરે છે અને કદાચ સમગ્ર પૃથ્વીનું પર્યટન કરે છે, તોપણ તેમનો સર્વ પ્રયત્ન વ્યર્થ જાય છે. એથી તેમને શાન્તિ મળતી પણ નથી અને મળવાની પણ નહિ. કારણ કે જે સ્થળમાં તે નથી ત્યાં તેઓ તેને શોધે છે. શાન્તિનું સ્થાન તો અંતરમાંજ છે અને જો **અંતરમાં શાન્તિ ન શોધાઇ તો બીજે કોઇ સ્થળે તે મળી શકવાની નહિ.**

શાન્તિ બાહ્યપદાર્થોમાં કે જગતમાં નથી પણ પોતાના આત્મામાંજ રહેલી છે. તેને બહારથી મેળવવાને માટે આપણે ગમે તેટલા માર્ગો લઇએ, પ્રયત્નો કરીએ, નાના પ્રકારના ભોગ ભોગવીએ અને જગતના દરેકે દરેક સ્થળમાં ખોળીએ, તોપણ તે આપણને મળનાર નથી. કારણ કે જ્યાં તે છેજ નહિ, ત્યાંથી તે કેવી રીતે મળી શકે ? એને માટે તો મનુષ્ય જે પ્રમાણમાં પોતાની બાહ્યભોગની ઇચ્છા અને વાસનાઓને સંયમમાં રાખી અંતરાત્માના આદેશ પ્રમાણે વર્તે છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં તે સત્ય આનંદ અને

યથાર્થ શાન્તિ અનુભવી શકે છે એમ કહેવાને બદલે મનુષ્યો જેટલા પ્રમાણમાં વાસનાઓના આદેશ પ્રમાણે વર્તે છે, તેટલા પ્રમાણમાં તેઓ અધિક રોગી, દુઃખી અને અસંતોષીજ બને છે

ઈશ્વરની સાથે ઐક્ય સમજવામાં અને સાધવામાંજ શાન્તિ રહેલી છે જેવી રીતે બાળક પોતાની માતા સાથે સ્વાભાવિક પ્રેમ અને ઐક્ય રાખીને સુખ-શાન્તિમાં રહે છે તેવીજ રીતે આપણે માટે પણ આપણા પરમ પિતાની સાથે એકતા સમજવા અને સાધવામાં સુખ શાન્તિ રહેલાં છે જે મનુષ્યોએ અનંત શાન્તિસ્વરૂપ પરમાત્મા સાથે ઐક્ય જાણ્યું અને અનુભવ્યું છે તેઓના જીવનમાં આનંદ ઉભરાઈ જાય છે આ સંબંધમાં એક યુવક મિત્રનું મને સ્મરણ થઈ આવે છે તે ઘણાં વર્ષ સુધી બિમાર હાલતમાં હતો તેના શરીરનું આરોગ્ય તેનું તેજ તદ્દન ઉડી ગયું હતું, મન જ કમજોર બન્યું હતું, જીવનમાં આનંદ આપનાર તેને કાંઈ પણ ભાસતું ન હતું સર્વ બાજુએ નિરાશાના ડુંગરા જણાતા હતા અને તેને જોનારને પણ તેને માટે નિરાશાજ ઉત્પન્ન થતી હતી પરંતુ પાછળથી જ્યારે તેજ મનુષ્ય સર્વશક્તિમાન પરમાત્માની સાથે એકતાનો અનુભવ કરવા લાગ્યો, ત્યારે તેના અંતઃકરણમાં દિવ્ય શાન્તિ અને દિવ્ય આરોગ્ય દાખલ થવા માંડ્યાં, અને પરિણામે હાલમાં તે સંપૂર્ણ આરોગ્ય ભોગવે છે હવે મને જ્યારે પણ તે મિત્ર મળે છે ત્યારે તેનો ચહેરો જાણે એમજ કહેતો જણાય છે કે 'જીવન આફત નથી પણ જીવવાયોગ્ય છે'

એક પ્રીતનો અનુભવનાર મારો સ્નેહી છે તે જ્યારે પોતાનું કામ પૂરું કરી સાંજ સમયે પોતાના ગૃહ તરફ વળે છે, ત્યારે તેના મનમાં તેમજ બહારની વાતાવરણમાં પરમાત્મા સાથેની એકતાની ટહેલ એટલી તો ઊંડી અસર થાય છે કે જેને લીધે, તે જમીનપર ચાલે છે કે કોઈ શક્તિ તેને અદ્ધર ચલાવે છે તેનું પણ તેને ભાન હોતું નથી '

આ પ્રમાણે એકતાનો અનુભવ કરનાર ઘણા નિર્ભય બને છે ' પરમ શક્તિમાન પરમાત્મા મારા રક્ષક છે ' એવો તેને દૃઢ વિશ્વાસ હોવાથી નિર્ભયતા પણ વધતી જાય છે આવા મનુષ્ય માટે એમ પણ કહી શકાય કે ' કોઈ પણ શસ્ત્ર અસ્ત્રનો આઘાત તેને થતો નથી, રોગ થતા નથી, કુદરત પણ તેને અનુકૂળ બને છે અને જંગલી હિંસક પશુઓ પણ તેના આગળ શાંત થઈ જાય છે '

આવી અમોઘ શક્તિ જેમના જીવનમા પ્રકટ થતી દેખાય છે, તેમનામા જાણે એક પ્રકારની વશીકરણ વિદ્યા હોય એવુ બહારના મનુષ્યોને લાગે છે

જે સમયે આપણે ભય પામીએ છીએ, તેજ સમયે તે ભય જનક વસ્તુને આપણા તરફ આકર્ષાઇ આવવાનુ દ્વાર પણ આપણે ખુલ્લુ કરીએ છીએ જે મનુષ્ય કોઇ પશુથી ભય પામતો નથી, તે મનુષ્યને તે પશુ પણ હેરાન કરતુ નથી કવાચીજ ભયજનક વસ્તુ આપણા તરફ આકર્ષાય છે કૂતરા જેવુ પ્રાણી પણ મનુષ્ય ને લાગેલો ભય તરત સમજી જાય છે અને ત્યારેજ તે તેને કરડવા નુ સાહસ કરે છે માટે જેટલા પ્રમાણમા પરમાત્મા સાથેની આપણી એકતા આપણે અનુભવીશુ તેટલાજ પ્રમાણમા આપણે શાંત અને નિર્ભય થઇ શકીશુ, અને તે પછી જે નાની નાની બાબતો પ્રથમ આપણને ઉદ્વેગ કરતી હતી, તેનાથી આપણે ઉદ્વેગ પામીશુ નહિ વળી આવા મનુષ્યો બીજા મનુષ્યોથી છેતરાતા પણ નથી, કારણ કે તેઓ બીજાઓના હૃદય વાચી શકે છે અને સામા મનુષ્યોના અંતરનો હેતુ સમજી શકે છે

એક દિવસ એક ગૃહસ્થ મારા એક મિત્રને મળ્યા અને બહાર નો શિષ્ટાચાર દર્શાવી બોલ્યા કે "આપના દર્શનથી મને આજે બહુ આનદ થયો છે ' મારા મિત્રે વિજળી જેવી ચપળતાથી તેના વિચાર જાણી લઇને તેની આખ સામે દૃષ્ટિ નાખી જવાબ વાળ્યો "ના, તમે ભૂલ કરો છો, મને મળવાથી તમને આનદ નથી થયો, પણ ઉલટુ તમારૂ ચિત્ત ખિન્ન થયુ છે, એમ તમારા ચ્હેરા ઉપરથી જણાઇ આવે છે" તે ગૃહસ્થે પણ સરળતાથી જવાબ વાળ્યો કે "આ બાહ્ય શિષ્ટાચારના જમાનામા અતર ગમે તે હોય પણ બહારથી તો આનદ બતાવવો જોઇએ" મારા મિત્રે ફરીથી તેની દૃષ્ટિ સામે તાકીને જવાબ વાળ્યો કે "ભાઇ ! તમે ભૂલ કરો છો તમારા હૃદયમા એક વાત હોવા છતા બોલવામા બીજી વાત જણાવો, એવી કુટિલતા જવા દઇને જે તમારા હૃદયમા હોય તેજ કહી દેવાની જો તમે ટેવ પાડશો, તોજ તમને તમારા પોતાના મહત્ત્વનો ખ્યાલ આવશે અને એવાજ સદાચારથી તમે વિજયી નીવડશો "

ઉપર પ્રમાણે આપણે પણ લોકોની પરીક્ષા કરતા શીખીશુ, ત્યારે આપણને પણ છેતરાવાના કે નિરાશ થવાના ઓછાજ પ્રસગ આવશે, અને આપણે પણ કોઇને ઉચા આસમાને ચઢાવી દઇશુ

નહિ કેમકે અસત્ય લાબો વખત ટકી શકતુંજ નથી પરીક્ષા કરવાની શક્તિને અભાવે ઘણી વખત આપણે બીજાની હદબહાર પ્રશસા કરીએ છીએ, પણ આપણે આ રીતે ખરી મિત્રતા બતાવતા નથી

શાન્તિસ્વરૂપ પરમાત્મા સાથેના ઐકયનો જો આપણને યથાર્થ ખ્યાલ આવે તો પછી અમુક વ્યક્તિએ મને નુકસાન કર્યું, એવા વિચાર લાવીને આપણી શાન્તિનો ભગ કરી શકશે નહિ જે સત્ય અને ન્યાયના તત્ત્વો અખિલ વિશ્વમા વ્યાપી રહેલા છે અને જે તત્ત્વોજ અતે વિજયી નીવડવાના છે, તે તત્ત્વોને અનુસરીને જો આપણે આપણુ જીવન ઘડીએ તો પછી આપણી શાન્તિમાં કદાપિ ભગ થશે નહિ

આપણને પરમાત્મા સાથેના આપણા ઐક્યનો ખ્યાલ આવે તો પછી આપણા મિત્ર અથવા સબધીઓના મૃત્યુથી કે આધિ વ્યાધિથી આપણને વ્યાકુળતા થશે નહિ કારણ કે આપણને ખબર હોય છે કે, મૃત્યુ કાઈ માણસનુ પોતાનુ થતુ નથી, પણ તેના દેહનુજ થાય છે અને એ મરેલો કહેવાતો મિત્ર પોતે તો અનત ચૈતન્યનોજ એક અશ હોઇને સદાને માટે અજર અમર જીવન રૂપજ છે શરીરના પડવાથી કાઈ તેના અજર-અમરપણામા હાની પહોચતી નથી આવી આપણને અડગ ખાત્રી હોવાને લીધે આપણે નિરતર શાતિમાજ રહીએ છીએ એટલુજ નહિ પણ બીજા જે નિર્બળ મનુષ્યો આવા જ્ઞાનના અભાવે ઉદ્વેગ પામતા હોય તેઓને પણ આપણે એમજ કહીએ છીએ કે —

" હે પ્રેમાળ મિત્રો ! જ્ઞાન મેળવો અને તમારા આસુ લુછી નાખો તમે જે શરીરને વળાવ્યુ તે તો એક પણ આસુને માટે યોગ્ય નથી કારણ કે તે તો એક એવી રદ્દી છીપ જેવુ છે કે જેમા મોતી હતુ તે ઉડી ગયુ છે અને હવે તે છીપ નકામી છે, માટે તેનુ ચિતન જવા દો અને તે મોતી-તે આત્મા તો અત્યારે પણ હયાતજ છે '

વિયોગના સબધમા પણ આ વાત ધ્યાનમા રાખવા જેવી છે કે, આત્માને કશી મર્યાદા નથી અને બે જીવાત્માની વચ્ચેનો સબધ, ચાહે તો બને જીવા માઓ શરીરમા હોય અથવા એક જીવ શરીરમા હોય અને બીજો શરીરરહિત સ્થિતિમા હોય તોપણ થઇ શકવો સભવિત છે, અને જે પ્રમાણમા મનુષ્ય ઉચ્ચ આત્મિક દશાનો અનુભવ કરે છે, તે પ્રમાણમા તેવો સબધ રાખવાની

શક્તિ પણ તેનામાં ગુપ્ત હતી તે પ્રકટ થતી જાય છે.

આપણે આપણા હૃદયનાં દ્વાર જે વસ્તુને માટે ખુલ્લાં મૂકીએ, તેજ વસ્તુ આપણને મળે છે. પ્રાચીનકાળમાં લોકો ઈશ્વરી દૂતો-ફિરસ્તાઓને જોવાની પ્રબળ ઇચ્છા કરતા હતા અને તેમને તેઓ જોઈ પણ શકતા હતા. તેઓ ત્યારે જોઈ શકતા તો પછી અત્યારે આપણે ન જોઇ શકીએ, એવું કાંઇજ નથી; કારણ કે સૃષ્ટિના મહાન નિયમો તે સમયની પેઠે અત્યારે પણ એકસરખી રીતે કામ કરી રહ્યા છે. હાલમાં એ દેવદૂતો આપણા જોવામાં નથી આવતા તેનું પણ એજ કારણ છે કે, આપણે તેમને આમંત્રણ આપતા નથી; અથવા તો તેઓ આવી શકે તેવી અનુકૂળ સ્થિતિ આપણે કરતા નથી; અને જે દ્વારથી તેઓ આવી શકે તેમ હોય છે, તે દ્વારોને આપણે ખુલ્લાં રાખવાને બદલે બંધ રાખી મૂકીએ છીએ.

શાંતિના અપાર સાગરસ્વરૂપ પરમાત્માની સાથે જેમ જેમ આપણો સંબંધ વધતો ચાલશે, તેમ તેમ આપણામાં શાંતિ પણ વધતીજ ચાલશે; અને જ્યાં જ્યાં આપણે જઇશું, ત્યાં ત્યાં પણ એ શાંતિની સુવાસ પણ સાથે લેતા જઇશું. જેટલા પ્રમાણમાં પરમાત્માનું પરમ શાંતિદાયક ચૈતન્ય ઝીલવાને આપણા હૃદયનાં દ્વાર આપણે ખુલ્લાં કરીશું, તેટલા પ્રમાણમાં શાંતિને પણ આપણે આપણામાં જરૂર આકર્ષી શકીશું; અને જેટલા પ્રમાણમાં તે શાંતિ આપણી પાસે હશે, તેટલા પ્રમાણમાં આપણે બીજાઓને પણ શાન્તિ આપી શકીને આપણી ચારે બાજુએ આશીર્વાદનો પ્રવાહ વહેવરાવી શકીશું.

જેને એ આંતરશાંતિ મળી હોય, એવા માણસના સંબંધમાં આવવાથી આપણને પણ આનંદજ થાય છે, ચિંતા અને ઉદ્વેગ દૂર થાય છે અને મગજપરનો બોજો દૂર થતો લાગે છે. જગતમાં એવા મનુષ્યો સર્વત્ર શાંતિ અને આશીર્વાદનોજ પ્રવાહ ફેલાવ્યા કરે છે. જ્યાં દિલગીરી જુએ ત્યાં તેઓ આનંદ ફેલાવે છે, ભય હોય ત્યાં ધૈર્ય ઉપજાવે છે, નિરાશા હોય ત્યાં આશા આપે છે અને નિર્બળને સબળ બનાવે છે.

તત્ત્વમસિ "તું તેજ છે" અથવા સોઽહં "તે હું છું" આ વાક્યનો અનુભવ પામનાર મહાપુરુષ જ્યાં જ્યાં જાય છે, ત્યાં ત્યાં શાન્તિજ પ્રસરાવે છે. કેમકે તેણે પોતાનું મધ્યબિંદુ શોધી કાઢ્યું છે. આખા વિશ્વમાં એકજ મધ્યબિંદુ છે અને તે પરમાત્માની

અનત ચૈતન્યશક્તિ–ચિત્શક્તિ છે જગતના સર્વ વ્યવહારની સચાલક એજ શક્તિ છે જે પણ માણસે એ મધ્યબિંદુને શોધ્યુ હોય છે, તેવોજ માણસ તે ચિત્શક્તિ સાથે ઐક્ય અનુભવી શકે છે અને તેજ જીવનમુક્ત છે, કારણ કે પરમાત્મા તેનોજ આત્મા છે

આવા પુરુષની શક્તિની પણ સીમા નથી કારણ કે સર્વ શક્તિઓનુ ઉદ્ભવસ્થાન જે પરમાત્મા તેની સાથે તેને એકતાનો સબધ હોવાથી તે સર્વ સ્થળેથી પોતાની તરફ શક્તિને આકર્ષે છે પોતાના અમાપ બળનુ તેને ભાન હોવાથી સર્વ બાજુએ બળના વિચારોને તે મોકલે છે અને તેમ કરીને–સરખે સરખા પદાર્થ આકર્ષાતા હોવાના નિયમ પ્રમાણે–તે પોતાના પ્રત્યે પણ બળનાજ વિચારો ચોતરફથી આકર્ષે છે અને વિશ્વમાની અસામાન્ય વસ્તુસ્થિતિઓની સાથે તે ઐક્ય અનુભવે છે

"જેની પાસે હશે તેને આપવામા આવશે" આ બાઇબલના વાક્યમા કુદરતી નિયમનુ સ્પષ્ટીકરણ છે તેના બલિષ્ઠ, નિશ્ચયાત્મક અને સામર્થ્યયુક્ત વિચારો સર્વ બાજુએથી તેને વિજય અપાવે છે અને તે દ્વારા સર્વ બાજુએથી તેને સહાય મળે છે તેની ભાવના પ્રમાણેજ તેની વિચારસૃષ્ટિ બધાય છે અને તે વિચારસૃષ્ટિ ધીમે ધીમે સ્થૂલસૃષ્ટિરૂપે પણ પરિણમે છેજ કારણ કે વિચારો અદૃશ્યપણે કામ કરતા હોય છે, તોપણ તે વહેલા કે મોડા સ્થૂલ રૂપમા પણ પ્રકટ થાય છે

આવા મનુષ્યને ભયના કે નિષ્ફળતાના વિચાર આવતાજ નથી કદાચ આવો કોઇ વિચાર તેના હૃદયમા ઉદ્ભવે તોપણ તે તરતજ તેને પોતાની મનોસૃષ્ટિમાથી દૂર કરે છે અને તેથી બાહ્ય સૃષ્ટિમાથી આવા વિચારો તેના તરફ ખેચાતાજ નથી કારણ કે વિચાર પણ બીજા પોતાના જેવાજ વિચારોને પોતા તરફ આકર્ષે છે આ કારણથી તેની આસપાસ રહેલા બીકણ, અસ્થિર તથા અશુભદર્શી માણસોના નિર્બળ અને નિરુત્સાહી વિચારો તેનાપર અસર કરી શકતા નથી જે કોઇ નિર્બળતા અને ભયનાજ વિચારો કર્યા કરે છે, તેની માનસિક શક્તિ અને શરીરબળ પણ ઘટતા ચાલે છે તથા વિશ્વમા રહેલા કનિષ્ઠ વિચારો તેના તરફ ખેચાઈ આવતા હોવાથી તેનીજ તેનાપર અસર થવા લાગે છે આ પ્રમાણે તે શક્તિહીન થતો જાય છે તેમા પણ કુદરતનોજ કાયદો પોતાનુ કામ કરે છે

માણસના વિચાર જેમ જેમ જોર પકડતા ચાલે છે, તેમ તેમ

તેવાજ પ્રકારના વિચારો તેના અંતરમા ઉત્પન્ન થાય છે, અને બહારથી પણ તેવાજ વિચાર તે ખેંચે છે આથી ધૈર્યના વિચાર કરનાર માણસમા ધૈર્ય વધે છે અને ભયના વિચાર કરનારમા નિર્બળતા આવે છે હકીકત આવી હોવાથી જેનામા શ્રદ્ધા અથવા ધૈર્ય હોય છે, તેજ સંયોગોનો સ્વામી બનીને પોતાના શક્તિ જગતમા પ્રદર્શિત કરે છે, અને જેનામા શ્રદ્ધા–અર્થાત્ ધૈર્ય હોતા નથી, તે ભય અને આગામી આપત્તિઓનો વિચાર કરીને સંયોગો ને આધીન થઇ રહે છે

આ પ્રમાણે મનુષ્યને જે જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે તે સ્થિતિનો ઉત્પન્ન કરનાર તે પોતેજ હોવાથી ફલિત થાય છે કે, પોતાની સ્થિતિ કેવી બનાવવી, એ વાત દરેકના પોતાનાજ ઉપર આધાર રાખે છે આ દૃશ્યજગતની દરેક વસ્તુ ઉપજવાનું મૂળ ઠેકાણુ અદૃશ્ય અને આધ્યાત્મિક વિચારસૃષ્ટિમા રહેલુ છે, કારણકે દૃશ્યજગત એ કાર્યરૂપ છે ને અદૃશ્યજગત એ કારણરૂપ છે મનુષ્ય અંતસ્થ વિચારસૃષ્ટિમા જેવુ જીવન ગાળે છે, તેવુજ ધીમે ધીમે દૃશ્ય–સ્થૂલ સૃષ્ટિમા પણ પ્રકટ થતુ જાય છે માટે જો તેણે પોતાની બાહ્ય–સ્થૂલ પરિસ્થિતિ બદલવી હોય તો પ્રથમ તેણે અદૃશ્ય જગતમા–પોતાની આંતરસ્થિતિમા ફેરફાર કરવાની જરૂર છે મનુષ્યોને જો આ સિદ્ધાંતનો યથાર્થ ખ્યાલ આવે તો નિરાશામા ગરક થયેલા હજારો મનુષ્યો ધૈર્ય ધારણ કરીને કામ કરવા લાગશે અને વિજય પ્રાપ્ત કરશે તથા પીડા પામતા અને રોગથી રીબાતા અનેક મનુષ્યો બળ અને તંદુરસ્તી મેળવી શકશે અને શોકમા મગ્ન થયેલા હજારો મનુષ્યો આનંદી થશે

ભયની ગુલામગીરીમા રહેલા જે હજારો મનુષ્યો આપણી આસપાસ નજરે પડે છે, તેઓ ખરૂં જોતા શક્તિસંપન્ન અને પરાક્રમી હોવા જોઇએ, છતા નિરુત્સાહી અને નિર્બળ જણાય છે તેઓની ગતિ મંદ પડી ગયેલી જણાય છે, પ્રયત્ન શિથિલ જણાય છે અને ચારે બાજુએ તેઓને ભયજ ભય દૃષ્ટિએ પડે છે અમુક વસ્તુની તંગીનો ભય, ભૂખમરાનો ભય, લોકમતનો ભય, અમુક વ્યક્તિઓના ખાનગી અભિપ્રાયનો ભય, આગામી આપત્તિનો ભય, મંદવાડનો ભય, મરણનો ભય–આવા વિવિધ પ્રકારના ભયનાથી કોઈ ને કોઈ પ્રકારના ભયમા મનુષ્યો સપડાયેલાજ રહ્યા કરે છે ઘણા મનુષ્યોને તો ભય રાખવાની ટેવજ પડી ગયેલી હોય

છે જગતમા ભયના વિચાર પણ સર્વત્ર વાતાવરણમા ધૂમી રહેલા હોવાથી તેમના તરફચારે બાજુએથી તેવા વિચારો આકર્ષાય છે "માગ ઉપરિ નારાજ થશે, હુ નિર્ધન થઇ જઇશ, મનેનોકરીથી અલગ કરશે, મારો ધધો નહિચાલે" એવા એવા અનેક વિચારો કરીને જે દશાથી ભય પામવામા આવે છે, તેજ દશાને મનુષ્યો પોતા તરફ આકર્ષે છે

ભયથી કોઇ પણ પ્રકારનો લાભ નથી અને હાનિ સર્વથા છે કોઇ એમ પણ કહેતુ જણાય છે કે "હુ જાણુ છુ કે, ભયથી હાનિ છે, પરતુ શુ કરૂ ? તેનો ત્યાગ કરવાનુ મારામા સામર્થ્ય નથી" આવુ કહીને તે એમજ સૂચવે છે કે, તેના પોતાનાસ્વરૂપ નુ અથવા પોતે કોણ છે તેનુ તેને બિલકુલ ભાન નથી **તમારી શક્તિઓને જાણવાને માટે પ્રથમ તો તમારે તમારા આત્માને ઓળખવો જોઇએ,** કારણ કે જ્યાસુધી તમારી શક્તિઓનો યથાર્થ ખ્યાલ તમને ન આવે, ત્યાસુધી તમે ડહાપણ પૂર્વક અને પૂર્ણ રીતે તેનો ઉપયોગ પણ નજ કરી શકો

'ભય દૂર થતો નથી' એવો વિચાર સરખો પણ ન કરો 'મારા થી નહિ બની શકે' એવો વિચાર જો તમે નાખશો, તો મોટે ભાગે તમે તે કરી શકશો પણ નહિ પણ જો તમે 'હુ કરી શકીશ' એવી ભાવના કરો અને ભાવના પ્રમાણે વર્તો તોજ તમે તે કામ કરી શકશો, એટલુજ નહિ પણ જો તમારી ભાવના બલિષ્ઠ હશે તો તેમા તમે વિજય પણ પ્રાપ્ત કરશો વર્જીલ કવિએ કેટ લાક ખલાસીઓના સબધમા લખ્યુ છે કે તેઓ વિજય મેળ વી શકયા, કારણ કે તેઓને પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી કે "અમે વિજય મેળવીશુ" આનુ કારણ એ છે કે મનની શ્રદ્ધામય સ્થિતિ શરીરમા પણ ઉત્સાહ રેડે છે, અને તેથી બળ અને સહનશક્તિ મળે છે અને તેથીજ તેઓ વિજય મેળવે છે

માટે તમારાથી બની શકશેજ, એવી શ્રદ્ધા રાખો અને એટલી શ્રદ્ધા ન હોય તો પ્રથમ આ વિચારને બીજરૂપે તો ગ્રહણ કરોજ પછી એ વિચારને તમે તમારા ચૈતન્યમા રોપો, તેને તેવાજ વિચા રો રૂપી પાણીવડે સિચતા રહો, પોષણ કરતા રહો, ધીરે ધીરે તે અવશ્ય ઉગશે, ફલાશે અને ચારે બાજુએથી બળ ગ્રહણ કરશે, ચારે બાજુએ વીખરાઇ જવાથી નિરૂપયોગી થઈ પડેલી તમારી આત્મશક્તિને આ વિચાર એક સ્થળે એકઠી કરશે અને તેને ઉપ

યોગી તથા કૃષ્ણમય બનાવશે. સારા સ્વભાવના, સબળ, ધૈર્યવાન અને નિર્ભય મનુષ્યોનો સમાગમ-એ વિચારરૂપી બીજ-પૂરૂં પાડશે. અને બીજા એવાજ વિચારોની સાથે તમારો સંબંધ વધશે. આવાં સાધન સાધવામાં જો તમે આગ્રહી અને શ્રદ્ધામય હશો, તો એવો પણ સમય આવશે, કે જ્યારે ભયનો કાળુ તમારા-પર જરા પણ રહેશે નહિ; અને નિર્બળતાના પૂતળારૂપ અથવા સંયોગોને આધીન થવાને બદલે તમે બળવાન સ્તંભરૂપ અને સંયોગોના સ્વામી બની રહેશો.

તાત્પર્ય એકે જે શક્તિ સર્વના ભલાને વાસ્તે કામ કરી રહી છે તે શક્તિમાં-તે અનંત શક્તિમય પરમાત્મામાં અને આપણા પોતામાં વધારે વિશ્વાસ ઉપજાવવાની જરૂર છે.સ્થિતિ ગમે તેવી પ્રતિકૂળ હોય, સંયોગો ગમે તેટલા વિરુદ્ધ હોય, તોપણ આ સત્ય પ્રતીતિને ન ખોવી કે **"અનેક બ્રહ્માંડો અને સૃષ્ટિઓ જેના નિયમમાં છે, તે સર્વશક્તિમાન પરમાત્માના હાથમાં આપણી લગામ છે."** આ સત્યની પ્રતીતિ આપણને શીખવશે કે "સૌ સારૂં જ છે." **"જે મનુષ્યનું મન પરમાત્મામાં લીન છે, તેની સંભાળ પરમાત્મા રાખે છે."**

આ સંસારમાં પરમાત્મા કરતાં કોઇ પણ વસ્તુ વધારે દૃઢ, સુરક્ષિત અથવા વિશ્વાસપાત્ર નથી. આપણા હૃદયનાં દ્વાર ખોલી તે પરમાત્મશક્તિને આપણાદ્વારા વહેવા દેવી, એ આપણા પોતાનાજ હાથમાં છે. એ બાબતનો જેમ જેમ આપણને અધિકાધિક ખ્યાલ આવતો જશે, તેમ તેમ આપણામાં અધિક અધિક બળ પ્રકટ થતું જણાશે.

જો આપણે તેની સાથે એક થઇને કામ કરીશું તો તે પણ આપણી સાથે એક થઇને કામ કરશે; અને તે ઉપરથી આપણને અનુભવપૂર્વક આ વાત પણ સમજાશે કે, **જે લોકો ભલાઇને પસંદ કરે છે, તેના ભલાને વાસ્તે જગતની સર્વ વસ્તુઓ કામ કરે છે.** આમ થતાં ભય કે સંશય આપણામાં કાંઇ પણ રહેલો હશે તો તે ચાલ્યો જશે અને તેનું સ્થાન એવી અડગ શ્રદ્ધા લેશે, કે જેના સમાન બીજું કાંઇ પણ બળ નથી.

જડવાદ મનુષ્યને નિરાશા તથા દોષદૃષ્ટિ તરફ ઘસડી જાય છે. જડવાદ બીજું કરી પણ શું શકે ? આપણામાં અને આપણીદ્વારા તથા બીજી વસ્તુઓમા વસ્તુઓદ્વારા કામ કરતી આધ્યાત્મિક

શક્તિ મનુષ્યને ધર્મિષ્ઠપણા તરફ લઇ જાય છે, એ પ્રકારનું જ્ઞાનજ મનુષ્યને આશાવાદી અને શુભદર્શી બનાવે છે કેમકે અશુભ દર્શીપણું એ નિર્બળતા છે અને શુભ દૃષ્ટિ મનુષ્યને સામર્થ્ય તરફ દોરે છે. જેને પરમાત્મામા વિશ્વાસ છે, તે દરેક પ્રકારનુ દુઃખ સહન કરી શકે છે કેમકે સુદર હવાને જેટલી ગભી તા અને પ્રસન્નતાથી સ્વીકારવામા આવે તેટલીજ ગભીરતા અને પ્રસન્નતાથી તે તે ફાનની સામે પણ થઇ શકે છે 'કેમકે એનુ પરિણામ શુ આવશે તે અગાઉ થી તે જાણે છે, અને શાશ્વત રક્ષણ કરનારા હોય તેને સહાય આપવાને સદા તયાર છે એવો તેને પાકો વિશ્વાસ હોય છે તેને નીચેના વચનમા સપૂર્ણ વિશ્વાસ હોય છે કે ' પ્રભુપર વિશ્વાસ રાખો ધીરજથી રાહ જુઓ અને તે તમારી મનો કામના પૂર્ણ કરશે જે મનુષ્ય લેવાને તૈયાર છે, તેને સર્વ મળે છે આ કરતા વધારે સ્પષ્ટ શબ્દ બીજા કેવા હોય ?

જે પ્રમાણમા આપણે તે સર્વશક્તિમાન પરમાત્માના હથિયાર બનીને કામ કરતા શીખીશુ તે પ્રમાણમા પરિણામની ચિતા આપણે ઓછી કરવી પડશે અને ચિતા ઓછી તેટલી શાન્તિ વધારે રહે છે તથા દિવસોના વહેવા સાથે શાતિનુ બળ વધવા લાગે છે આ પ્રમાણે જેણે પરમાત્માપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને આવી શાન્તિ પ્રાપ્ત કરી હોય છે તેજ કહી શકે છે કે –

હુ ઉતાવળથી નહિ પણ ધીરજથી કામ કરૂ છુ, કારણ કે ઉતાવળથી શુ પ્રાપ્ત થવાનુ છે? હું શાશ્વત માર્ગનો પથિક છુ અને જે વસ્તુત મારૂ છે તે તો મને મળશેજ જાગતા કે ઉઘતા, દિવસે કે રાત્રે હુ જે મિત્રોને શોધું છું તે મિત્રો મને પણ શોધે છેજ કોઈ પણ તોફાની પવન મારી જીવન નૌકાને અવળે માર્ગે દોરવાને તથા ભાગ્યના પ્રવાહને ફેરવવાને સમર્થ નથી જેવી રીતે સમુદ્ર પોતાના સજાતીય જળને પીછાને છે અને પર્વત ઉપર ઉત્પન્ન થતા ઝરાને નદીરૂપમા ફેરવી પોતાના તરફ આકર્ષે છે,તેવીજ રીતે પવિત્ર અન્તરાત્મા તરફ શુભ વસ્તુ પણ આકર્ષાય છેજ જેમ અન્ત પડતા તારાઓ અવશ્ય પ્રકાશે છે અને જેમ દરિયામા ભરતી-ઓટ નક્કીપણે થાય છે, તેજ પ્રમાણે જે મારૂ છે તે મને પણ અવશ્ય મળશેજ તેમા સમય, સ્થાન, ઉચાઈ, નીચાઇ કાઇ પણ અતરાયભૂત થઇ શકે તેમ નથી ”

પ્રકરણ ૭ મું

પૂર્ણ શક્તિની પ્રાપ્તિ

ઈશ્વર અનંત શક્તિમય છે અને જે પ્રમાણમાં આપણું અંતઃકરણ એ અનંત શક્તિમય પરમાત્મા તરફ ખુલ્લું રાખીશું, તે પ્રમાણમાં આપણામાં પણ તે શક્તિ પ્રકટ થશેજ ઈશ્વરને સર્વ વસ્તુ શક્ય હોવાથી ઈશ્વરની સાથે એકતા અનુભવનારને પણ કશું અશક્ય રહેતું નથી સર્વ વસ્તુઓના નિયામક પ્રભુની સાથે એકતા અનુભવવી એમાંજ અપાર સામર્થ્યનું રહસ્ય રહેલું છે, અને જે પ્રમાણમાં આપણે આ એકતા અનુભવીશું, તે પ્રમાણમાં સર્વ લૌકિક મર્યાદાઓને આપણે ઉલ્લંઘી જઈશું

જો ઉપરો નિયમ સત્ય હોય (અને તે સત્યજ છે) તો પછી શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાને માટે જ્યાં ત્યાં ફાંફાં માર્યા કરવાથી લાભ શો? તે પ્રાપ્ત કરવાને આ અથવા પેલી ગાળનનો અભ્યાસ કરવાથી ફાયદો શો? પર્વતના શિખર તરફજ ચાલ્યા જવાને બદલે તેની ખીણોમાં અને બાજુઓના ભટકવાથી લાભ શો? આ સંસારના સર્વ ધર્મપુસ્તકોમાં મનુષ્યને જે સર્વ પ્રાણીઓથી શ્રેષ્ઠ બતાવવામાં આવ્યો છે, તે તેના બે હાથ ને બે પગવાળા શરીરને લીધે નહિ પણ તેના દૈવી સ્વભાવને લીધે છે એવા ઘણા મોટા અને બળવાન પશુઓ આ જગતમાં છે કે જેના ઉપર સ્થૂલ દૃષ્ટિએ મનુષ્યનું સ્વામીત્વ ચાલી શકતું નથી, પરંતુ પોતાને સ્વાભાવિક રીતે મળેલી માનસિક, નૈતિક અને આત્મિક શક્તિઓનો ઉપયોગ કરવાથી તે પશુઓ ઉપર પોતાનું સ્વામીત્વ ચલાવી શકે છે જે કામ શરીરબળથી નથી થતું, તે મનોબળથી થઈ શકે છે જે પ્રમાણમાં મનુષ્ય પોતાને જડ શરીર માનતો મટીને આત્માતરીકે ઓળખવા લાગે છે, તથા એવા પ્રકારનું જીવન ગાળવા માંડે છે, તે પ્રમાણમાં બીજા મનુષ્યો કરતાં તેની શક્તિમાં વધારો થતો ચાલે છે દુનિયાના ધાર્મિક સાહિત્યમાં જ્યાં જ્યાં જે જે ચમત્કારો વર્ણવ્યા છે, તે ચમત્કારો માત્ર તેજ સમયમાં અથવા તેજ સ્થાનમાં બની શકે, એમ સમજવાનું નથી ચમત્કારને વાસ્તે કાંઈ અમુકજ યુગ કે ઠેકાણું હોવું જોઈએ, એવું નથી જે કાંઈ ભૂતકાળમાં બની શક્યું

છે તે સર્વ આજે પણ તે નિયમોનો આશ્રય લેવાથી બની શકે તેમ છે જેઓ પરમાત્મા સાથે એકતા અનુભવીને તેની શક્તિઓના દ્વારરૂપ બન્યા હતા, તેવા મનુષ્યોએજ તે ચમત્કારો પણ કર્યા હતા

હવે પ્રશ્ન એ થાય છે કે, ચમત્કાર એટલે શુ ? શુ ચમત્કાર એ કોઈ અલૌકિક બનાવ છે ? સામાન્ય મનુષ્યો સામાન્ય સ્થિતિમા જે કામ કરી શકે, તેના કરતા જે બનાવ ઉચ્ચ પ્રકારનો હોય તેનેજ અલૌકિક કહી શકાય ચમત્કારનો અર્થ આ સિવાય બીજો નથી સર્વવ્યાપી, સર્વજ્ઞ અને સર્વશક્તિમાન પરમાત્મા સાથે જેણે પોતાની એકતા અનુભવી છે, તેવો મનુષ્ય ઇશ્વરી નિયમો અને શક્તિઓનુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તેનો ઉપયોગ કરે છે, તેને મર્યાદિત શક્તિવાળા સામાન્ય લોકો ચમત્કાર ગણે છે અને તે ચમત્કાર કરનારને લોકોત્તર માણસ ગણે છે માટે એવા માણસ જે નિયમોનો અને શક્તિઓનો ઉપયોગ કરે છે, તે નિયમો અને તે શકિતઓને સમજીને આપણે પણ જો તેનો તેવો ઉપયોગ કરીએ તો આપણે પણ તેવાજ ચમત્કાર કરી શકીએ સાથે એ પણ સ્મરણમા રાખવુ જોઈએ કે, જેમ જેમ આપણે નીચી દશામાથી ઉચી દશામા આવતા જઈએ છીએ અને જેમ જેમ જડવાદનાથી અધ્યાત્મવાદ તરફ વળતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ ભૂતકાળમા ચમત્કારરૂપ ગણાતી બાબતો આપણને સામાન્ય અને સ્વાભાવિક લાગવા માડે છે, અને આજે જે ચમત્કારરૂપ લાગે છે, તે પણ તેજ રીતે ભવિષ્યમા આપણને સ્વાભાવિકજ લાગવા માડશે સસારમા શરૂથીજ આમ ચાલ્યુ આવે છે

જે મનુષ્યે ઈશ્વરની સાથે એકતા અનુભવી હોય છે, તે ચમત્કારી લેખાતા કાર્યો કરે છે અને પોતાના ઉચ્ચ શક્તિઓ સાથેના અનુભવને લીધે બીજા મનુષ્યોથી તે જુદો પડી આવે છે

જે કામ એક મનુષ્ય કરી શકે તે બીજો પણ કરી શકે કેમકે સર્વત્ર એકજ નિયમ પ્રસરી રહેલો છે હા, શક્તિમાન થવુ અથવા શક્તિહીન થવુ, એ તો આપણા પોતાનાજ હાથમા છે જે મનુષ્યને પૂર્ણ વિશ્વાસ આવે છે કે, હુ ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકીશ, તેજ મનુષ્ય તેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે મનુષ્ય જે જે મર્યાદાઓ પોતાને માટે બાધે છે, તે મર્યાદાઓજ તેને આગળ વધતો અટકાવે છે જેમ દૂધમાની મલાઈ દૂધ કરતા ઉત્તમ હોવાથી ઉપરજ તરી આવે છે, તેમ જગતમા પણ જેઓ પોતામા રહેલી

ઉચ્ચ શક્તિઓને કેળવવા ઇચ્છે છે, તેઓ પણ બીજાઓ કરતાં ઉત્તમ હોવાથી સામાન્ય મનુષ્યોની ઉપર જ તરી આવે છે

આપણે બાહ્ય સંજોગોવિષે ઘણી બાબતો સાંભળીએ છીએ, પરંતુ આ વાત ખાત્રીપૂર્વક માનવી કે, કોઇ સંયોગો માણસને બનાવતા નથી પણ મનુષ્યજ સંયોગોને બનાવે છે, માટે તેણે સંયોગોને પોતાની ભાવના પ્રમાણે બનાવવા જોઇએ જ્યારે આ વાત આપણને સારી રીતે સમજાશે, ત્યારે આ વાત પણ માલૂમ પડશે કે, આપણી પરિસ્થિતિમાંથી બહાર નીકળવું એ ઘણી વખત તો જરૂરનુંજ હોતું નથી કારણ કે આપણે એજ પરિસ્થિતિમાંથી કેટલુંક શીખવાનું હોય છે, અને પ્રાપ્ત શક્તિનો યોગ્ય ઉપયોગ કરીએ, તો એ વર્તમાન સ્થિતિમાંથી પણ હિતાવહ સંયોગોને ઉત્પન્ન કરી શકીએ તેમ છીએ

ઉપલું પીંજણ વંશપરંપરાગત સંસ્કારને પણ લાગુ પડે છે તેથી આ પ્રશ્ન ઘણી વાર પૂછવામાં આવે છે કે, શું વંશપરંપરાગત સંસ્કારો ઉપર પણ જય મેળવી શકાય? પરંતુ જેને પોતાના સાચા સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી હોતું, તેજ આવો પ્રશ્ન પૂછે છે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે, જો આપણે એમ માનીએ કે, વંશપરંપરાના સંસ્કારો પર આપણે જય નહિ મેળવી શકીએ, તો આપણે જય પામીશું નહિ અને જેવી ને તેવીજ સ્થિતિ રહેશે આપણને જેમ જેમ આપણા સ્વરૂપનું ભાન થતું આવશે અને આપણી અખંડ શક્તિઓનો ખ્યાલ આવશે, તેમ તેમ વંશપરંપરાગત હાનિકારક સંસ્કારો જરૂર ઘટવા માંડશે, અને આપણા પરમાત્મસ્વરૂપનો પૂર્ણ અનુભવ થતાં તે સર્વ સંસ્કારો સમૂળા પણ નાશ પામશે એક કવિ કહે છે કે —

" એવી એક પણ ટેવ નથી કે તેનાપર જય ન મેળવી શકાય આ અમુક ટેવ તો બાપદાદાથી ઉતરી આવેલી છે, અથવા તો અમુક ટેવ કે સ્વભાવ આપણા જીવનને નીચું અને શિક્ષાપાત્ર બનાવે છે, એવું કદી માનતા પણ નહિ ને બોલતા પણ નહિ '

તારા પિતા અને પ્રપિતા માટે પણ તે મહાન શક્તિ તૈયાર હતી, અને હવે તારે માટે પણ તે એકપગે તૈયાર છે એ શક્તિ અત્યંત મજબૂત, સુંદર અને દૈવી છે, અને તેનાપર વિશ્વાસ રાખનારને વિજય એકદમ અપાવે છે

એવું એક પણ ઉચ્ચ પદ નથી, કે જ્યાં તું ચઢી ન શકે

વખત જતા તુ સઘળા વિજય પ્રાપ્ત કરી શકીશ માટે તારી ગમે તેવી ભૂલો થઈ હોય અને થાય તોપણ તું સુસ્ત થઈને પડી રહેતો નહિ, પણ ઈશ્વરી રક્ષણરૂપી ઢાલપર આધાર રાખીને પ્રયત્નવાન રહેજે

સંસારમાંની એકે એક ટેવ અને વાસના ઉપર તું જય મેળવી શકે તેમ છે કેમકે તું પણ તે અનંત પરમાત્માનોજ એક ભાગ છે કે જે પરમાત્માના બળ આગળ કશુંજ ટકી શકે તેમ નથી.

ઘણા મનુષ્યો હલકા પ્રકારનું જીવન ગાળે છે તેટલા માટે કે તેમનામા વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય હોતુ નથી શુ તમારે આ જગતમાં પ્રભાવશાળી બનવુ છે ? તો પછી તમારા પોતાનાપરજ આધાર રાખો—સ્વતંત્ર બનો તમારી જાતને સાધારણ મનુષ્યમા ન ગણો અને 'અમે રંક છીએ, અમારાથી શુ થશે' એમ પણ ન બોલો

જેમનામા વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્ય નથી અને જેઓ પોતાની જાતને અયોગ્ય રૂઢિના બંધનોને વેચી ચૂક્યા છે, તેવા રૂઢિના ગુલામોને આધીન રહો છો, તેથીજ તમારી અનિષ્ટ દશાને તમે લંબાવો છો, અને એક એવો વખત પણ આવશે કે તમે જેમને ખુશ રાખવાને માટે અનિષ્ટ રૂઢિઓ સ્વીકારી હશે, તેઓ પણ તે બદલ તમારા તરફ અભાવ દર્શાવશે

જો તમે ડહાપણ વાપરીને તમારૂ વ્યક્તિત્વ જાળવી રાખો તો તમે તમારી જાતના સ્વામી બનો છો, અને વધારે ઉચ્ચ તથા લાભ દાયક સ્થિતિ મેળવવામા એ વ્યક્તિત્વ બહુજ ઉપકારક થઈ પડે તેમ છે બીજાઓમા ઘેટાની માફક ભળી જવાથી તેઓ તમને જે માન આપશે, તેના કરતા તમારૂ વ્યક્તિત્વ બતાવવાથી સમજુ માણસો તમારાવિષે સારો અભિપ્રાય બાંધશે **ખરો વીરપુરુષ સર્વને પોતાના તરફ આકર્ષે છે અને સર્વ તેનાપર વિશ્રામ રાખે છે.**

પરમાત્મા સાથેના પોતાના સંબંધનું ભાન થવુ એજ મહત્ત્વ ની વાત છે, અને જો તમા કરવા યોગ્ય મુખ્ય કાર્ય પણ એજ છે "સંયોગો પ્રમાણે ચલાવી લેવું એ શુ ઠીક નથી? ' એવો પ્રશ્ન પૂછવામા આવે તો એકજ જવાબ આપી શકાય કે, **સાચી નીતિ તો અંતરાત્માને માન આપીને ચાલવુ એજ છે**, કેમકે જેવી રીતે દિવસ પછી રાત્રિ નક્કીપણે આવે છે, તેમ અંતરાત્માને વફાદાર રહેનાર પણ નક્કીપણે કોઈને દગો દેતો નથી

જો આપણે પરમાત્મા ઉપર વિશ્વાસ રાખીને લોકોના ગ્લા

પ્રાયથી નહિ ડરીએ, તો પ્રભુ પણ અવશ્ય આપણને સહાય આપશે. જો લોકોને ખુશ કરવામાટેજ આપણે જીવન ગાળીએ તો લોકો તેથી ખરા અર્થમા કદાપિ ખુશ થતા નથી ઉલટા જેમ જેમ તેમને ખુશ કરવાને આપણે તેમના ગુલામ બનતા જઇએ છીએ, તેમ તેમ આપણા તરફ તેમની માગણીઓ વધતીજ જાય છે તમારૂં જીવન કેમ દોરવવું અને ખીલવવું એ માત્ર તમો અને તમારા પ્રભુ વચ્ચેનો સવાલ છે આમ છતાં જો તમે સર્વસાધારણ લોકો તરફ દોરવાઇ જાઓ છો, તો તમે ખોટા માર્ગે ચડવાના ભયમા છો

જ્યારે આપણને આપણા આતન્કિ સ્વાતન્ત્ર્યનુ ભાન આવે છે અને સર્વનિયતા પરમાત્માને આપણા જીવનનુ મધ્યબિંદુ બનાવીએ છીએ, ત્યારે આપણે પોતેજ નિયમરૂપ બનીએ છીએ અને રૂઢિઓના ગુલામોને અનિષ્ટ રૂઢિઓમાથી મુક્ત કરવાનુ કામ હાથ ધરી શકીએ છીએ

એ પરમાત્મારૂપી મધ્યબિંદુ જ્યારે પણ આપણા હાથમાં આવે છે, ત્યારે તે મનોહર સરળતા કે જે મહાન પુરુષને આકર્ષણીય બનાવે છે, તે આપણામા પણ ઉતરે છે અને બધો આડંબર જતો રહે છે કારણ કે જેનામાં નિર્બળતા હોય છે, તેજ બહારનો વિવેક અને આડંબર રાખે છે. જે કોઇ બહારના ડોળવડે બીજાને આંજવા ફરે છે, તેમનામા કાઈ પણ ખાસ ખામી અવશ્ય હોવી જોઇએ

આ સ્થળે પૂછડી કાપેલા ઘોડાપર સ્વારી કરનાર મનુષ્યની વાત મને યાદ આવે છે પોતા તરફ લોકોનુ ધ્યાન ખેચવા સારૂજ તે ઘોડાની પૂછડી કાપવાની ઘાતકી રીત સ્વીકારે છે

પણ જે આ પ્રમાણે બીજાઓને મૂર્ખ બનાવવા ઇચ્છે છે, તે પોતેજ મૂર્ખ બને છે કારણ કે જેમનામા ખરૂ જ્ઞાન અને વિવેકશક્તિ હોય છે, તેઓ તો અમુક વ્યક્તિ શા ઉદ્દેશથી અને કયા કારણથી અમુક કામ કરે છે, તે તરતજ સમજી જાય છે

જે કોઈ સ્વાભાવિક રીતે પોતાનું સામર્થ્ય વાપરે છે, તેજ ખરો મહાન પુરુષ છે. જે મનુષ્યોને પોતાની મૂળ શક્તિ-આત્મશક્તિનુ ભાન થયુ હોય છે, તેઓ બીજાઓ જુએ-જાણે તેવુ કામ થોડુ અને નાછૂટકેજ કરતા જણાય છે, છતા વસ્તુત તેઓજ મહાન કર્મયોગી હોય છે એમનો અનત

ચૈતન્ય સાથે સંબંધ થયેલો હોવાથી તેઓ ઉચ્ચ સ્થિતિમાં રહીને ઉચ્ચ શક્તિઓવડે કામ કરે છે, તેઓ સર્વ જોખમદારીઓથી પણ મુક્ત—નંદિત રહે છે, કારણ કે તેઓ સમજી ચૂક્યા હોય છે કે, તેમની અંદર અનંતશક્તિજ કાર્ય કરી રહી છે અને તેઓ તો તે શક્તિના માત્ર હથિયારરૂપજ છે.

સર્વોત્તમ શક્તિને પ્રાપ્ત કરવાનું મુખ્ય રહસ્ય અને સાધન એ છે કે, કાર્ય કરવાનાં બાહ્યસાધનો સાથે આપણી અંતરશક્તિનો સંબંધ સાધવો. જો તમે ચિત્રકાર હો તો જેટલા પ્રમાણમાં તમે એ કાર્ય સાથે તમારી અંતરશક્તિઓનો સંબંધ-ઉપયોગ કરો છો, તેટલા પ્રમાણમાં તમે ઉત્તમ પ્રકારના ચિત્રકાર બનો છો. તમારા આત્માદ્વારા જે પ્રેરણા તમને મળે છે, તેના કરતાં વધારે ઉચ્ચ ચિત્ર બીજે પ્રકારે તમે કદી પણ બનાવી શકશો નહિ. તમારા અંતરમાં ઉચ્ચ પ્રેરણા આવવા ને માટે તમારે કરવાનું માત્ર એટલુંજ કે, તમારા અંતઃકરણરૂપી દ્વારને પરમાત્માની પ્રેરણા ઝીલવાને લાયક બનાવી ખુલ્લું રાખવું જોઈએ

શું તમારે છટાદાર વક્તા થવું છે? જેટલા પ્રમાણમાં તમે ઉચ્ચ શક્તિઓ સાથે સંબંધમાં આવશો અને તેને અનુસરીને વર્તશો, તેટલા પ્રમાણમાં તે શક્તિઓ તમારાદ્વારા બોલવા લાગશે અને તમે મનુષ્યોના મન જીતવાની અને તેમને સન્માર્ગે વાળવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરશો. જો તમે બગાસાં પાડ્યા કરીને અને હાથપગ પછાડ્યા કરીને કેવળ સ્થૂલસાધનોનોજ ઉપયોગ કરશો, તો તેનું પરિણામ પણ તેવુંજ આવશે, અને જો તમે હૃદયનું દ્વાર ખુલ્લું રાખી પરમાત્મા તરફ વળશો તો તેનોજ અવાજ તમારાદ્વારા બોલવા લાગશે અને તેથી તમે સત્ય અને અસરકારક વક્તા થઈ શકશો. ટુંકમાં એજ કે જેટલા વધારે અંતર્મુખ બનશો તેટલી તમારાદ્વારા ઈશ્વરની શક્તિ વધારે પ્રકટ થશે.

જો તમારે ગાયક થવું હોય તો તે શક્તિને માટે ઈશ્વર તરફ તમારા હૃદયને ખુલ્લું મૂકો, એટલે ઈશ્વરી નાદ તમારામાં સૂરના રૂપમાં પ્રકટ થશે. બીજી રીતે તમે ગમે તેટલો અભ્યાસ કરો, તોપણ પેલે રસ્તે તમે જેટલો લાભ મેળવી શકશો, તેટલો બીજે રસ્તે મેળવી શકશો નહિ. કેમકે જેનામાં ગાયનકળા ન સામાન્ય રીતની સાથે પરમાત્માની સાથે એકતા અનુભવવાની કુંચી રહેલ છે, તેના ગળામાંથી એવા તો મધુર અને આહ્લાદક સૂર નીકળે છે,

કે જેની સાંભળનારાઓ ઉપર ન ભૂંસાય તેવી અસર થાય છે.

ગરમીના દિવસોમાં જ્યારે મારો તંબુ કોઇ જંગલમાં હોય છે, ત્યારે કોઇ કોઇ વાર પ્રાતઃકાળમાં હું મારા ખાટલાપર જાગતો પડી રહું છું. પ્રથમ તો તદ્દન શાંતિ હોય છે, પણ પછી ધીમે ધીમે ચીં ચીંના અવાજ કાને પડવા શરૂ થાય છે; અને દિવસ ઉગવા માંડે છે, તેમ તેમ તે અવાજ વધતા ચાલી છેવટે આખું જંગલ મધુર ગીત ગાઈ રહ્યું હોય એવો ખ્યાલ આવે છે! આ મધુર ધ્વનિ કાઢવામાં જાણે કે વૃક્ષો, પાંદડાં અને ઝાડીઓ સર્વ ભાગ લેતાં હોય એવુંજ મને રોજ લાગતું હતું. એક સમયે આ પ્રમાણે કુદરતનો સંગીતમય ધ્વનિ ચાલી રહ્યો હતો, ત્યારે મેં વિચાર્યું કે, સંગીતશાસ્ત્રમાં આમાંથી કેટલું બધું શીખી શકાય? પક્ષીઓ પાસે પણ આપણે કેટલું બધું જાણી શકીએ?

જે રીતે પક્ષીઓ કુદરતી ઉચ્ચ શક્તિઓ તરફ પોતાનાં હૃદય-દ્વાર ખુલ્લાં રાખીને તે શક્તિઓને પોતાની અંદર કાર્ય કરવા દે છે, તેજ પ્રમાણે જો આપણે પણ આપણામાં તે શક્તિઓને કામ કરવા દઇએ તો શું આપણે પણ લોકોનાં મન ખેંચી ન શકીએ? ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને ગ્રીસદેશના મહાત્મા ઑર્ફીઅસ પોતાના મધુર ધ્વનિથી મનુષ્યોના, પશુ-પક્ષીઓના અને છેવટે વૃક્ષોના તથા નદીઓના આત્મા પણ પોતાની તરફ હરી લેતા, તેમાં આ પ્રયોગસિવાય બીજું શું હોઇ શકે?

મિ૦ સેંકી નામનો એક સારો ગાયક છે. તેણે ડેન્વર નામના શહેરમાં પોતાનું અતિ પ્રખ્યાતિ પામેલું ગાયન ગાઇ બતાવવા પહેલાં પોતાનું જીવનવૃત્તાંત નીચે પ્રમાણે કહી સંભળાવ્યુ હતું:—

"મેં મિ૦ મુડી નામના મારા મિત્રની સાથે ગ્લાસગોથી એડીનબરો જતાં એક સ્થળે પુસ્તકો વેચનારની દુકાનેથી એક ધાર્મિક વર્તમાનપત્રની એક નકલ એક આનો આપીને લીધી. અમે બન્ને જણ ગાડીમાં જતા હતા, તે વખતે તે વર્તમાનપત્રનાં પાનાં ફેરવતાં મારી દૃષ્ટિ તેમાંની એક કવિતાપર પડી. મિ૦ મુડી તરફ વળીને મેં કહ્યું કે, મારે જોઇતું ગાયન મને મળી આવ્યું. મુડી એ સમયે પોતાના વિચારમાં મગ્ન હતો, તેથી તેણે મારા કથનપર ધ્યાન આપ્યું નહિ. મને એ ગાયનનો સૂર નક્કી કરવાનો સમય મળ્યો નહિ, જેથી મારા ગાયનોના પુસ્તકમાં તે કવિતાવાળો કકડો વર્તમાનપત્રમાંથી કાપીને એમનો એમજ મેં મૂકી દીધો."

"એક દિવસ એડીનબરોમાં મોટી સભા મળી તે સમયે ડૉ૦ બોનરે 'સાધુચરિત ભગ્નાદ' એ વિષય ઉપર ઘણું સારૂ ભાષણ આપ્યું તે પછી મિ૦ સુડીએ મને એક ગાયન લક્ષ કરવા કહ્યું મારા મનમાં નેવાસનું ભજન ગાવાનો વિચાર આવ્યો, પણ તે મે ઘણી વાર ગાયું હતું તેથી પછી તે વર્તમાનપત્રવાળુંજ ગાયન ગાવા મે વિચાર્યું એ ગાયનનો રાગ મને માલૂમ ન હતો, તેમજ તેનો રાગ બેસાડવાનો સમય પણ મને મળ્યો ન હતો આથી હું જરા ગુંચવાયો કે હું તે શી રીતે ગાઇ શકીશ ? પછી છેવટે એવો વિચાર સૂઝ્યો કે, તેનો રાગ ગમે તે હોય પણ હું તો તે ગાઇશજ પછી તે ગાયનને મે મારી સામે મૂક્યું, વાજું વાગવા લાગ્યું અને મો ખોલીને મે ગાવાનો પ્રારંભ કર્યો ! પહેલી કડી પૂરી કરી, લોકો એકચિત્તે સાભળતા રહ્યા, મે એક લાંબો શ્વાસ લીધો અને આવી સારી રીતે શું હું બીજી કડી પણ ગાઇ શકીશ ! એવું મનમાં આશ્ચર્ય થયું મે પ્રયત્ન કર્યો, અને પછી તે કામ પણ સુગમ થયું ! છેવટે ભજન પૂરૂ થયું ત્યારે તેનો એટલો બધો પ્રભાવ પડેલો જણાયો કે આખી સભા ગાવાની ઢબથી છક થઇ ગયેલી જણાઇ અને અનેક મનુષ્યો તો અશ્રુ સારી રહ્યા હતા ! મારા જીવનનો એ ઘણો બારીક સમય હતો, પરંતુ મિ૦ સુડી કહેવા લાગ્યો કે, આવું સારૂ ગાયન પૂર્વે મે કદી સાભળ્યું નથી પછી એ ગાયન જ્યાં ત્યાં ગવાવા લાગ્યું અને મારી કીર્તિ સર્વત્ર વ્યાપી રહી "

મિ૦ સેકીની પેઠે જો આપણે પણ ઉત્તમ પ્રેરણા મેળવવા માટે આપણા હૃદયમંદિરને ખુલ્લું રાખીશું તો ત્યાં પણ તે પ્રેરણા જરૂર પ્રવેશ કરશે આપણે તેમ કરવામાં કસર રાખીએ છીએ, તેથીજ આપણા કામકાજમાં ઓછપ આવે છે

શું તમે સારા લેખક થવા ધારો છો ? તો એમાં પણ વિજય ની એક કુંચી યાદ રાખવા જેવી છે-"જે પણ વિચારો તમને વ્યાજબી જણાય તે નિર્ભયતાથી લખીને સત્યવાદી બનો, અર્થાત્ અંતર્યામી પરમાત્માની પ્રેરણાને વફાદાર રહીને લખો—અને જરૂર તમે પણ એક સારા લેખક થઇ શકશો ગમે તેટલું લાંબુંચોડું લખે તોપણ પોતાનામાં હોય તેના કરતા અધિક સત્વ કોઈ લેખક આપી શકતો નથી, માટે જેણે વધારે સારૂ લખવું હોય તેણે પોતેજ પ્રથમ તો વધારે સારા બનવું જોઈએ"

જે લેખકનુ વ્યક્તિત્વ મહાન હોય, જેનો ઉદ્દેશ ઉચ્ચતર હોય, જેની લાગણીઓ ઉંડી હોય અને જે નિરતર દિવ્ય પ્રેરણા તરફ પોતાના હૃદયદ્વાર ખુલ્લા રાખતો હોય, તેના લખાણમા પણ એવા અવર્ણનીય સૌદર્ય, જ્વલત શક્તિ અને હૃદયસ્પર્શિતા ઉભરાઈ જાય છે, કે જેથી વાચકોના હૃદયમા પણ તે લેખકે અનુભવેલા ભાવો અને ભાવનાઓ ઉપજ્યાવિના રહેતા નથી

ઉત્તમ વાચનારાઓ તો લેખકના શબ્દોની પેલી પાર જઈને તેનુ હૃદય પણ વાચી શકે છે, લેખકનો આત્મા તે શબ્દોદ્વારા તેના હૃદયમા પ્રકટ થાય છે, અને તેથીજ તેના ભાવ અને પ્રેરણા વાચનારમા ઉત્પન્ન થાય છે આથીજ આવા લેખકોના લખાણ બીજા સામાન્ય પુસ્તકોથી જૂદા પડી જઈ અસાધારણતરીકે ગણાય છે

પ્રભાવશાળી લેખક પોતાની આત્મિક શક્તિ પુસ્તકમા રેડતો હોવાથી તે ઝડપથી વેચાય છે, કારણકે એવુ પુસ્તક દરેક મનુષ્ય જાતે વાચે છે અને પોતાના મિત્ર-સ્વજનોને વાચવા ભલામણ કરે છે ઇમર્સન ઠીકજ કહે છે કે "સારૂ પુસ્તક જગતમા ફરતુજ ફરે છે, તે સારા સારા મનુષ્યોના હાથમા જાય છે અને તેઓ તેને આનદથી વાચીને પછી બીજા પોતાના સજાતીય વિચારના મનુષ્યો પાસે લઈ જાય છે આ પ્રમાણે તે પુસ્તક અનેક ડાહ્યા અને ઉદાર પુરુષોને પોતા તરફ આકર્ષે છે, તેઓના અસ્પષ્ટ વિચારોને સ્પષ્ટ કરે છે, ઉગતા વિચારોને પુષ્ટ કરે છે અને પોતાની જાતને વધુ ને વધુ પ્રસિદ્ધિ આપે છે"

આવા ગ્રથકારો પોતાની પ્રસિદ્ધિમાટે પુસ્તક લખતા નથી, પણ ઉચ્ચ વિચારોની લોકોના હૃદયપર અસર થાય તથા લોકોને તે પુસ્તકદ્વારા એવી પ્રેરણા મળે, કે જેથી તેઓનુ જીવન વધારે વિશાળ, મધુર, સુદર અને પરિપૂર્ણ બને, તેઓને પોતાની આત્મિક ઉચ્ચ શક્તિઓના જ્ઞાન ઉપરાત તે ઉચ્ચ શક્તિઓને અને ઉચ્ચ આનદને પણ તેઓ પ્રાપ્ત કરી શકે અસામાન્ય લેખકો એવાજ આશયથી પુસ્તકો લખે છે અને તેથીજ તેઓ વધારે સારૂ કામ અને લોકસેવા બજાવી શકે છે

આવા ઉચ્ચકક્ષ આત્માઓ સિવાયના બીજા બધા લેખક માત્ર નિયમનાજ ગુલામ હોય છે અને તેથી તેઓ પોતાની શક્તિને ખીલવા નહિ દેતા ગાડરીઆ પ્રવાહ પ્રમાણેજ ચાલે છે હાલનો એક સારો ગ્રથકાર લખે છે કે "મારા પુસ્તકમા તાકના

ઝાડની ગંધ આવશે, માખીઓના ગણગણાટથી તે ગાજી ઉઠશે અને મારી બારીપર બેસી પોતાની ચાંચમાં ઘાસનું તણખલું અથવા દોરીનો કકડો લઈ જનાર ચકલી પણ મારી વાર્તામાં ભાગ લેતી જણાશે." આના જવાબમાં હું કહું છું કે "પ્રિય લેખક! તમારા જેવા કોઇ કોઇ નિડર અને મહાન ગ્રંથકારોનાં પુસ્તકો વાંચીને પછી પોતાને સુધારવાને બદલે લોકોને દોષ આપવા નીકળી પડેલા સંખ્યાબંધ લેખકોનાં નજીવાં પુસ્તકો કરતાં—આ તમારી તાડના ઝાડની સુગંધ અને માખીઓના ગણગણાટને હું વધારે આવકારદાયક ગણીશ."

શેકસપિયરપર એવો આરોપ મૂકવામાં આવે છે કે, તેણે પોતાના ગ્રંથોમાં પૂર્વના ગ્રંથોમાંથી થોડા ઘા વધારે ઉતારા કર્યા છે. તેના જવાબમાં લેન્ડોર કહે છે કે "મસદના કરતાં તેનામાં પોતાના વિચારોની અધિકતા છે. તેણે મૃતશરીરોમાં જીવન-શક્તિનો સંચાર કર્યો છે." આવા મનુષ્યો સંસારને ચાલુ ચીલે ચાલતા નથી, પણ સંસારને પોતાને ચીલે ચલવે છે.

સારો લેખક અમુક જડ નિયમોનો ગુલામ બની રહેવાનું પસંદ કરતો નથી. તે તો હૃદયસ્થ પરમાત્માના એક હલકીયાનું જ કામ કરે છે, કે જેથી જગતમાં રહેલા પોતાના માનવબાંધવોના દરરોજના જીવનકલહ ઓછા થાય; તેઓના જીવનમાં આશા અને મધુરતાનાં કિરણ રેડાય; અવિચારી અને પશુવૃત્તિનાં પામર મનુષ્યો વિચારશીલ, દયાળુ અને નમ્ર થાય; બીકણ અને સંકોચ પામતી સ્ત્રીઓની ગુપ્ત શક્તિઓ પ્રકટ થઇ તેમનો પ્રભાવ એવો અવર્ણનીય થાય કે જે તેમને પોતાને પણ હેરત પમાડે. આ બધું જેથી કરીને થાય એવુંજ કામ કરવું—એવુંજ જ્ઞાન રેલાવવું; એજ અસાધારણ લેખકનું કર્તવ્ય હોય છે. જેથી કરીને માણસોને પોતાના આત્માની દિવ્યતા અને અમરપણાનું ભાન થાય, અને જેથી પોતાના આત્માની દિવ્યતાનો સાક્ષાત્કાર તેની સમૃદ્ધિ, શક્તિ અને વૈભવ સાથે થાય; એવાજ માર્ગ તરફ જો લેખક પોતાના વાચકને દોરવી શકે; તો પછી ટીકાકારો તેના પુસ્તકની પ્રશંસા કરે વા નિંદા કરે તેની કશીજ દરકાર કર્યાવિના તે લેખક પોતાને કૃતકૃત્ય માનશે. મોટા તાડોના વનની અંદર શાંત વસંતઋતુનો વાયુ જે અનુપમ સંગીત ઉત્પન્ન કરે છે, તેની આગળ થોડીક સુકી ડાંખળીઓનો ખડખડાટ જેમ હિસાબમાં નથી; તેમ

તેના પુસ્તકે ઉત્પન્ન કરેલી અનુપમ અસર આગળ તે પુસ્તકની કરવામાં આવતી સ્તુતિ કે નિંદા કશાજ મહત્વની નથી.

જો તમે ધર્મગુરુ હો તો બીજાઓના મર્યાદિત-સંકુચિત અભિપ્રાયોની ધુંસરીમાંથી મુક્ત થઈને જેટલા પ્રમાણમાં તમારા અંતર્યામીના દિવ્ય નાદને માન આપતા ચાલશો, તેટલાજ પ્રમાણમાં તમે સારી સત્તાથી બોલી શકશો; તથા ભવિષ્યવાદીઓનાં વચનો શોધવા પડવાને બદલે તમે પોતેજ ભવિષ્યવાદી થઇ રહેશો. કેમકે એ ઉત્તમોત્તમ માર્ગ જેટલો ભૂતકાળમાં ખુલ્લો હતો, તેટલોજ અત્યારે પણ ખુલ્લો છે અને આ વિશ્વમાં સર્વ શક્તિઓનું મૂળ પણ સર્વ સ્થળે એકજ છે. માટે તમે ચિત્રકાર હો, વક્તા હો, ગાયક હો, લેખક હો, ધર્મગુરુ હો કે ગમે તે હો, પણ આટલું સ્મરણમાં રાખજો કે, બીજાઓના હૃદયને આકર્ષવાં હોય તો તેની પણ શક્તિ અને લાયકાત તો તે અનંત શક્તિરૂપ પરમાત્માને અનુસરવામાંજ રહેલાં છે, કે જેથી તે શક્તિ તમારાદ્વારા કાર્ય કરે અને પ્રકટ થાય. જો તમે આ બાબત ધ્યાનમાં નહિ લીધી હોય, તો પછી બીજી સર્વ બાબતોમાં તમે નિષ્ફળ અથવા ફિક્કાજ નીવડશો. જો તમે આ પાયાભૂત યોગ્યતા મેળવવાનું ચૂક્યા, તો પછી તમારું કામ ત્રીજા નંબરનું કે ચોથા નંબરનું અને બહુ તો કોઈ વાર બીજા નંબરનું થશે; પણ તે પહેલા નંબરનું તો નહિજ થાય. કોઈ પણ કામમાં તમે સર્વો-પરિપણું તો ભોગવી શકશોજ નહિ.

તમે તમારા આત્માનું-સર્વાત્માનું-પરમાત્માનું-મહત્વ જેટલું પણ વધારે સમજી શકશો, તેટલાજ પ્રમાણમાં તમે તમારા કાર્યમાં ફતેહમંદ થઇ શકશો. જ્યાંસુધી તમે માત્ર તન-મન-નીજ અહંતા-મમતામાં રમ્યા કરો છો, ત્યાંસુધી તમે તમારે માટે એવાં બંધનોજ ઉત્પન્ન કર્યા કરો છો, કે જે બંધનો તમને આગળ વધવા દેશે નહિ. જ્યારે તમે તે અનંતશક્તિરૂપ અને અનંત ચૈતન્યરૂપ પરમાત્મા સાથેની તમારી સદાકાળની અને કુદરતી એકતાને સમજશો અને તમારાદ્વારા તે પરમાત્મા કાર્ય કરી શકે એવી રીતે તમારા અંતઃકરણને પવિત્ર તથા હૃદયદ્વારને ખુલ્લું રાખી શકશો; ત્યારે તમે કલ્પના પણ નહિ રાખી હોય એવા અસામાન્ય જીવનનો અનુભવ તમને થતો ચાલશે અને દિવ્યતા પ્રકટતી ચાલશે. એવી સ્થિતિમાં હૃદયની પવિત્રતાના

પ્રતાપે તમે એમ પણ કહી શકશો કે –

"હે પરમાત્મા ! હું મારા જન્મસિદ્ધ હકકથી તારી સાથે એક છું; અને સર્વ સ્વર્ગીય શક્તિઓ પણ પૃથ્વીના છેડાસુધી આ દિવ્ય હક્ક પ્રકટ કરી રહી છે મારા એ દિવ્ય હક્કનો વિચાર કરૂં છું, ત્યારે મારૂં જીવન ગુલાબની માફક ખીલી ઉઠે છે, તે પરમ સુંદર સુગંધમય વાતાવરણ મારી ઉપર અને સર્વ બાજુએ વ્યાપી રહે છે, આત્માના ઉંડાણમાં આનંદનું મધુર ગીત સાંભળું છું અને દેવતાઓ પણ ભેગા મળીને સુંદર ગીત ગાતા હોય તેવી અસર અનુભવું છું વળી અંતર્યામીની શક્તિ મારી ચારે બાજુએ ચળકતી દિવાલની માફક ફરી વળતી હોય અને મને આ પૃથ્વી-પરથી ઉંચે લઇ જતી હોય એવુ પણ લાગે છે"

પ્રકરણ ૮ મું–વૈભવપ્રાપ્તિ

પરમાત્મા સર્વ રિદ્ધિ-સિદ્ધિના સ્વામી છે સર્વ વસ્તુઓ અને સ્થિતિઓ તેમાથીજ ઉદ્‌ભવે છે એવા અનંત જ્ઞાન-શક્તિમય પ્રભુની સાથે જેને એકતાની પ્રતીતિ અને અનુભૂતિ થયેલી હોય છે તે જેવી રીતે લોહચુંબક લોઢાને આકર્ષે છે, તેમ સર્વ વસ્તુઓને પોતાના તરફ આકર્ષે છે

જે મનુષ્ય નિરંતર મનમા ગરીબાઇનાજ વિચાર કર્યા કરે છે, તેને તેવાજ સંયોગો મળતા રહે છે અને તેથી તે ગરીબજ રહે છે, અને જે ગમે તેવી સ્થિતિ છતા પણ પવિત્ર આચરણપૂર્વક વૈભવનાજ વિચારો કર્યા કરે છે, તે સમૃદ્ધિજ મેળવે છે આકર્ષણનો જે નિયમ સર્વત્ર વ્યાપી રહેલો છે, તેની સાથે આ નિયમ પણ તેટલોજ સંબંધ રાખે છે કે, દરેક વસ્તુ પોતાના જેવી-સ્વજાતીય વસ્તુને પોતાના તરફ આકર્ષે છે. હકીકત આવી હોવાથી વિશ્વના સર્વ પદાર્થોના ઉદ્‌ભવસ્થાનરૂપ પરમાત્મા સાથેના આપણા સદાકાળના ઐક્યનો અનુભવ જેમ જેમ આપણને વિશેષ થતો જાય છે, તેમ તેમ સૃષ્ટિના વસ્તુસમુદાયમાંથી આવશ્યક સર્વ વસ્તુઓ વિપુલતાથી પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ આપણે મેળવતા ચાલીએ છીએ, અને તેનાવડે આપણે ચાહીએ તે પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ

જેમ પરમાત્મા સર્વ પદાર્થોમા છે, તેમ સર્વ પદાર્થો પણ

પરમાત્મામાંજ રહેલા છે, તેવી જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય સર્વ પદાર્થોમાં ઈશ્વરને રહેલો જાણી શકે છે તથા એ જ્ઞાનને અનુસરીને જેટલા પ્રમાણમાં તે ઉત્તમ જીવન ગાળે છે, તેટલા પ્રમાણમાં જે કાંઈ પરમાત્માનું છે તે પણ તેનુંજ બની રહે છે મનુષ્ય પોતાને જેટલા પણ પ્રમાણમાં તેની પાસેથી લઈ શકવા જેવી સ્થિતિમાં મૂકે છે, તેટલા પ્રમાણમાં પરમાત્મા પણ તેને ઉદારતાથી આપે છે હા, સારી વસ્તુઓ તે કોઈને પણ કે વગર લાયકાતે આપતો નથી કેમકે આપે તો સામાને નુકશાનજ થાય

ખરૂં ધર્મિષ્ઠપણું એજ ખરૂં જ્ઞાનીપણું છે કેમકે જ્ઞાની મનુષ્ય પોતાની શક્તિઓ સત્કાર્યમાંજ યોજે છે અને જગદીશ્વર પણ તેવાજ કાર્યો અને તેવાજ મનુષ્યો માટે પોતાના ભંડાર ખુલ્લા મૂકે છે જેટલા પ્રમાણમાં તેની આકાંક્ષા યોગ્ય અને સ્હાપણવાળી હોય તેટલા પ્રમાણમાં ઈશ્વરી ખજાનામાંથી તે પૂરીજ પડે છે આમ જ્યારે કરતા મનુષ્યને જ્યારે સૃષ્ટિના ઉચ્ચ નિયમોમાં અને નિયંતા પ્રભુમાં પૂર્ણ વિશ્વાસ આવશે, ત્યારે તો નિર્ધનતા તેના ઉપર જરા પણ સત્તા ચલાવી શકશે નહિ

શું હાલમાં તમે નોકરીવગરના બેઠા છો? તમને સારી નોકરી નહિ મળે, એવોજ ભય જો તમે રાખ્યા કરશો, તો તેવી નોકરી મળવાનો સંભવ ઓછોજ રહેશે, અને મળશે તોપણ તમારી યોગ્યતા કરતાં હલકા પ્રકારની મળશે માટે તમારી હાલની સ્થિતિ અને સંયોગો ગમે તેવા પ્રતિકૂળ હોય તોપણ તમારે આ સત્ય વાત તમારા અંતઃકરણમાં પૂર્ણ દૃઢતાથી જાગ્રત રાખવી કે, તમારી અંદર એવી શક્તિઓ રહેલી છે કે જેનામાં હાલમાં જણાતી પ્રતિકૂળ અને હાનિકારક સ્થિતિપર જય મેળવવાનું સામર્થ્ય રહેલું છે અને તે શક્તિનો તમે આશ્રય લો અને તેનો ઉપયોગ કરો તો લોહચુંબક તરફ જેમ લોઢું ખેંચાતું આવે છે, તેમ નોકરી પણ તમારી તરફ ખેંચાતી આવશે, અને તમે જે નોકરી ગુમાવી હતી, તેના કરતાં પણ સારી નોકરી તમને મળી આવશે, અને તમને એવું કહેવાનો પણ પ્રસંગ આવશે કે "આગલી નોકરી ગઈ તે ઠીકજ થયું, ઈશ્વરે અનુગ્રહજ કર્યો "

જે અનંતશક્તિમય પરમાત્મા સચરાચર વિશ્વને ચલાવે છે, નિયમમાં રાખે છે અને જે સર્વ બ્રહ્માંડોનો નિયંતા છે, તેજ પરમાત્મશક્તિ તમારી અંદર કામ કરી રહી છે, એ સત્ય ખ્યાલ મનમાં

લાવો, અને એ ઉપરાંત તમારા વિચારબળનો પણ ઉપયોગ કરતાં શીખો. કેમકે વિચાર પણ મહાન શક્તિ હોવાથી જો તેનો ઉપયોગ બુદ્ધિપૂર્વક કરવામાં આવે તો તેનું સામર્થ્ય વિલક્ષણ અને કલ્પનાતીત છે માટે 'તમને યોગ્ય સમયે યોગ્ય નોકરી અવશ્ય મળશે' એવી સતત ભાવના રાખો અને તેને કદી પણ શિથિલ ન બનવા દેતા આશારૂપી જળથી તેનું સિંચન કરો. આવી ઉચ્ચ ભાવના રાખવાથી તમે એક એવા દૈવી વર્તમાનપત્રમાં જાહેર ખબર આપો છો કે જેના ગ્રાહકોની સંખ્યા અસીમ છે અને જે પૃથ્વીના આ છેડાથી પેલા છેડાસુધી પ્રસરેલું હોઈ જેની ખ્યાતિ સકલ વિશ્વવ્યાપી છે જો તમે એ દૈવી વર્તમાનપત્રમાં યોગ્ય રીતે જાહેરખબર આપતા આવડે તો બીજા વર્તમાનપત્રો કે જે જાહેરખબર માટે ઉત્તમ સાધનરૂપ ગણાય છે, તેના કરતા આ દૈવી વર્તમાનપત્રથી તમને વિશેષ લાભ થશે જે પ્રમાણમાં ઉચ્ચ નિયમોને તમે પીછાણશો અને તદનુસાર તમારૂં જીવન ગાળશો, તે પ્રમાણમાં તમે આ કામ સંતોષકારક રીતે કરી શકશો, એમાં સંશય નથી

જ્યારે "જોઈએ છે" એવા મથાળાવાળા વર્તમાનપત્રોના કોલમો વાંચો, ત્યારે પણ તે એમ ને એમજ નહિ વાંચતા એવી ભાવના કર્યા પછીજ વાંચવા માંડો કે 'મારે લાયક નોકરીની ખબરપ્રત્યે મારૂં હૃદય તત્તજ સાક્ષી પૂરશે ' જો તમે આ પ્રમાણે પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી કરશો તો યોગ્ય નોકરીની જાહેરખબર આગળ તમે આવી પહોંચશો કે તરતજ અંતઃસ્ફુરણ થશે કે, આ નોકરી સ્વીકારવા યોગ્ય છે આ અંતરના અવાજને તમારા આત્માનોજ અવાજ સમજીને તત્તજ તેને અમલમાં મૂકો

તમને એમ લાગતું હોય કે, મળેલી નોકરી કરતા તમે ઉંચી નોકરી મેળવવાને લાયક છો તો તમે તમારા મનમાં એવીજ ભાવના રાખો કે આ નોકરી ઉંચે ચઢવાની સીડીના એક પગથિયારૂપ છે આવી ભાવના રાખવા સાથે તમારી હાલની નોકરી પૂરી કાળજી અને પ્રમાણિકતાથી કરો, કે જેથી તમે ઉંચી નોકરી નહિ ટાઈથી મેળવી શકો જો તમે તમારી હાલની નોકરીનું કામ સારી રીતે પ્રમાણિકપણે અને એકનિષ્ઠાથી નહિ કરો, તો તે નોકરી તમને ઉંચે ચઢાવનારી નહિ, પણ નીચેજ ઉતરનારી થઈ પડશે

વૈભવપ્રાપ્તિનો પણ આજ મુખ્ય નિયમ છે. તમારાપર કોઈ

દેખીતી આપત્તિ આ[illegible] શક્તિમાન ન થતાં તે સ્થિતિનો અને તેટલો સદુપયોગ કરો અને એવી ભાવના રાખો કે, શુભ દિવસો શીઘ્ર આવશે. આવી ભાવના સતત અને અડગ રીતે રાખવાથી આપણે એવી સૂક્ષ્મ અને અનિવાર્ય શક્તિઓને ગતિમાં મૂકીએ છીએ, કે જેના પ્રભાવથી, હાલ જે વસ્તુઓનો આપણે કેવળ વિચારજ કરીએ છીએ, તે વસ્તુઓ સ્થૂલરૂપમાં પણ યથાકાળે પ્રકટશેજ. વિચારની શક્તિઓ અદૃશ્ય છતાં એવી જોરાવર છે કે જો શુભ ભાવના યોગ્ય રીતે ભાવવામાં આવે તો તે સ્થૂલ રૂપમાં અવશ્ય પ્રકટે. માટે 'આપણાથી તે શું બને?' 'મારૂં નશીબજ ફુટેલું છે' એવા એવા નિરાશાજનક વિચારો ન કરતાં તમારી સ્થિતિ સુધરે એવાજ પ્રયત્નો પાછળ સમયનો સદુપયોગ કરો. તમારી ભાવનાને શાંતિથી, દૃઢતાથી અને શ્રદ્ધાથી જાગ્રત રાખો. તેને આશારૂપી જળનું નિરંતર સિંચન કર્યા કરો. આ પ્રમાણે કરવાથી તમે તમારી ઇષ્ટ સ્થિતિને તમારી તરફ લોહચુંબકની માફક આકર્ષી શકો તેમ છો. 'અમુક વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાથી તમારી ઉન્નતિ થશે અને તમે બીજાઓને વધારે ઉપયોગી થઈ શકશો' એવી જો તમારી અભિલાષા હોય તો એવો નિશ્ચય કરો કે, તે વસ્તુ તમને યોગ્ય સમયે, યોગ્ય રસ્તે અને યોગ્ય સાધનદ્વારા મળી આવે; અથવા તો તમને એવો માર્ગ જડે કે જે દ્વારા તમે તે વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી શકો.

અમેરિકાના એક શહેરમાં એક સ્ત્રી રહેતી હતી. તેને અમુક સારા કામને માટે અમુક રકમની જરૂર હતી. તે રૂપિયા નહિ મળવાનું કારણ તે સમજી શકતી ન હતી. આંતરિક શક્તિઓમાં તેને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો, તેથી તેણે પોતાના મનની સ્થિતિ ઉપર મુજબની બનાવી. એક દિવસ પ્રાતઃકાળમાં એકાંતમાં શાંતિપૂર્વક તેણે વિશ્વની મહાન શક્તિની સાથેનું પોતાનું ઐક્ય ચિંતવ્યું. પરિણામ એ થયું કે, તે દિવસની સાંજ પણ ન પડી તે પહેલાં એક સદ્‌ગૃહસ્થ જેના કુટુંબ સાથે તેને પરિચય હતો, તે ત્યાં આવ્યો અને આગ્રહપૂર્વક તેણે પોતાને ત્યાં થોડો સમય કામ કરવા વિનંતિ કરી. આ વિનંતિને પોતાની ભાવનાનો પ્રત્યુત્તર સમજીને તેણે તે કામ સ્વીકારી લીધું અને તે સદ્‌ગૃહસ્થને પૂર્ણ સંતોષ થાય એવી રીતે તે કામ બજાવ્યું. કામ પૂરું થતાં તેના ધારવા કરતાં પણ વધારે નાણું તેના હાથમાં મૂકવામાં આવ્યું. મહેનતના

પ્રમાણમા એ રકમ વધારે જણાવાથી તેણે તે લેવા ના પાડી, પણ તે સદ્‌ગૃહસ્થે કહ્યુ કે "અમા ! બાળકની તમે જે ઉત્તમ સેવા કરી છે, તેના પ્રમાણમા આ રકમ કાંઈજ નથી" આ પ્રમાણે એ બાઈને પરમાર્થી કામમાટે જેટલા ધનની જરૂર હતી, તેથી પણ અધિક રકમ મળી ગઇ અને તરતજ તેણે તે કામ આરભ્યુ

ઉચ્ચ શક્તિઓ કેવી રીતે કામ કરે છે, તેના જે અનેક દાખલા આપી શકાય તેમ છે, તેમાનો એક ઉપર જણાવેલો દાખલો આપણને એક વધુ ઉપયોગી બોધપાઠ આપે છે તે એ કે "તમારા ખોળામા વસ્તુઓ એની મેળે આવીને પડશે એમ માની લઇ કેવળ હાથ જોડીને બેસી નહિ રહો, પણ તમારી ઉચ્ચ શક્તિઓને ગતિમા મૂકો અને પછી જે પણ કામ કરવાનુ હાથ આવે તે કરવા માંડો અને તે પણ સારી રીતે કરો વળી જો એથી પણ ઉચ્ચ પ્રકારના કામની આકાક્ષા રહેતી હોય તો એવી ભાવના જગવો, કે જેથી એ હાલનુ જ કામ તમને વધારે ઉચ્ચ કામ મળી આવવામા સાધનભૂત થાય"

જગતની સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની જો તમારા હૃદયમા આકાક્ષા હોય તો તે સ્થિતિને માટે યોગ્ય હોય તેવાજ વિચારોથી તમારા મનને ભરી દો અને તેવાજ વિચારોમા રહો જો તમે મનથી હવેલીમા રહેવાની ભાવના કરશો તો હવેલી પણ તમારી તરફ ખેચાઇ આવશે, પણ આ ભાવના કરતી વખતે હાલની ઝુપડી ઉપર તમને તિરસ્કાર ન થવો જોઇએ, તેમજ તે શ્રેષ્ઠ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાને અધીરા પણ બનવુ જોઇએ નહિ તમારી વર્તમાન સ્થિતિમા પણ તમે તે ઉચ્ચ સ્થિતિ ભોગવતા હો એવીજ ભાવના રાખો. આવી ભાવનાઓ શાતિથી અને સતતપણે કરવી જોઇએ જો તમે પિત્તળની થાળીમા ભોજન કરતા હો તો તે વખતે એવીજ ભાવના રાખો કે, આ પિત્તળમાથીજ રૂપાની થાળીમા ખાવાનો પ્રસગ આવશે, પર તુ ચાદીની થાળીમા ભોજન કરનારપ્રતિ તમને દ્વેષ જરા પણ ન આવવો જોઈએ કારણ કે એવા દુષ્ટ વિચારોજ મહત્ત્વાકાક્ષાની સિદ્ધિમા ઉપયોગી થઇ પડનારા મનોબળને અસ્તવ્યસ્ત કરી નાખે છે અને તેથી વિજય દૂર ને દૂર ઠેલાય છે

જેને આતરશક્તિઓસબધી જ્ઞાન છે અને જે પોતાનુ દરેક કર્તવ્ય તે જ્ઞાનને અનુસરીને બજાવે છે, તેવો એક મિત્ર નીચે પ્રમાણે સૂચન કરે છે—"તમે કોઈ વાર ભયકર જગલમા જાઓ

અને તે સમયે જો કોઈ રીંછ તમારાપર હુમલો કરવાનું કરે તો તે સમયે જો તમે ભયભીત થયા તો અવશ્ય માનજો કે, તેના પંજામાંથી તમે બચી શકશો નહિ, પણ નિર્ભય ચિત્તથી જો તમે એક નજરે તે પશુ તરફ દૃષ્ટિ નાખશો, તો તે પશુ તમને કાંઈ પણ હેરાન કર્યા સિવાય નાસી જશે.*

આ ઉપરથી આપણે એ શીખવાનું છે કે, આપત્તિને વખતે ધૈર્ય છોડી દેવાથી તે આપત્તિ માણસપર બેવડું બળ દાખવશે અને જો તેની સામે ઉભા રહેવાનું બળ તેનામાં હશે તો તે આપત્તિ આપોઆપજ દૂર ભાગવા માંડશે અને તેને બદલે સંપત્તિ આવવા માંડશે જ્યારે આપત્તિ આવે ત્યારે ધૈર્યથી અને શાંતચિત્તથી તેનું સ્વરૂપ વિચારો, નિષ્કારણ ચિંતા, ભય કે પશ્ચાત્તાપ કરવાને બદલે તમારી અંદર રહેલી મહાન શક્તિરૂપી અજેય સેનાને તેની સામે લાવો, એટલે તેને જોતાંજ વિપત્તિરૂપ શત્રુ નાસી જશે.

આત્મશક્તિના સામર્થ્યપર પૂર્ણવિશ્વાસ હોવો એજ વિજયનો રામબાણ ઉપાય છે પ્રત્યેક મનુષ્યની સફળતા-નિષ્ફળતાનો આધાર તેની બાહ્ય સ્થિતિપર નહિ પણ તેના પંડ ઉપર રહેલો છે, એ બાબતનો જ્યારે આપણને પૂરો ખ્યાલ આવશે, ત્યારે આપણામાં એક એવી શક્તિ પ્રકટશે કે જે આપણી બાહ્ય પ્રતિકૂળ સ્થિતિને ફેરવીને અનુકૂળ સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરશે જેમ જેમ આપણને ઉચ્ચ નિયમોનું જ્ઞાન થશે અને જેમ જેમ તે નિયમોને આપણા જીવનમાં ઉતારીશું, તેમ તેમ આપણે આપણી જાગ્રત થયેલી આત્મશક્તિઓને એવા રૂપમાં દોરવીશું કે જે બાહ્ય સૃષ્ટિમાંથી ઘરબેઠાંજ સફળતા અને ઇષ્ટ પદાર્થો આપણા તરફ ખેંચી લાવશે.

ઘણાખરા મનુષ્યો ડાહ્યા હોવાનું અભિમાન રાખે છે, પણ ખરૂં જોતાં તેઓ તેવા હોતા નથી કારણ કે પોતાનું શ્રેય શામાં રહેલું છે, એજ તેઓ જાણતા હોતા નથી અને તેથી તેમનું સર્વ ડહાપણ માત્ર આ જગતના અશાશ્વત પદાર્થો પાછળજ દોડધામ કરવામાં આવી રહેલું હોય છે

કોઈ મનુષ્ય આખી દુનિયાને જીતે, પરંતુ જો તે પોતાના આત્માને ન ઓળખે-હું વાસ્તવમાં શું છું અથવા કોણ છું, અને મારૂં આ સમાગમમાં આવવાનું શું પ્રયોજન છે, એ વાત જો તે ન જાણે તો તેના જયથી લાભ શો ? આ પ્રમાણે આ સંસારમાં

* જુઓ સ્વામી રામતીર્થનું ચરિત્ર

લાખો અને કરોડો મનુષ્યો માત્ર એટલાજ માટે જીવનનો ખરો લાભ ખોવવાનું ભુલે છે કે પોતાના જીવનનો અને શરીરનો કક્કો પણ તેમની જાણવામા હોતો નથી! તેઓ ભલે પોતાને અમુક ધન-વૈભવના માલીક માને, પણ વસ્તુતઃ તો ધન-વૈભવજ તેમના ઉપર માલીકી ચલાવતા હોય છે! તેઓ પોતાનું, બિજાનું કે જગતનુ કંઈપણ ખાસ ભલુ ન કરી શકતા પોતાનું જીવન વૃથા ગુમાવતા હોય છે, અને જે સ્થૂલશરીરવડે આ સ્થૂલ દુનિયાની સાથે તેઓ સંબંધમાં હતા, તે શરીર જ્યારે તેઓને છોડવું પડે છે, ત્યારે તો એ બિચારા જ્ઞાન-હિન મનુષ્યોની સ્થિતિ ઘણીજ શોચનીય બને છે કારણ કે સંચિત પદાર્થોમાથી તેઓ ફુટી બદામ પણ સાથે લઈ જઈ શકતા નથી, અને આત્મિક સંપત્તિ તો લેશ પણ તેમની પાસે હોતીજ નથી, એટલે તેઓ તદ્દન ખાલી હાથેજ આ દુનિયામાથી ચાલ્યા જાય છે!! દયાળુ કામો, ઉચ્ચ સદ્‌ગુણો, આત્માની ખીલવેલી શક્તિઓ ઇત્યાદિ આતર્જીવનની સમૃદ્ધિ કે જે આત્માનો ખરો વૈભવ છે, તે તરફ તો એ અજ્ઞાની મનુષ્યોએ ધ્યાનજ આપેલુ હોતુ નથી, એટલુંજ નહિ પણ ઉલટી કેટલીક નુકસાનકારક ખાસિયતો તેમણે મેળવેલી હોય છે જગતમા રહીને પોષેલી ખરાબ વૃત્તિઓ અને વાસનાઓનો નાશ કાંઇ સ્થૂલશરીરનો નાશ થવાથી થઇ શકતો નથી, પરંતુ પરલોકમા પણ તે સાથે રહીને માણસને સતાવ્યા કરે છે।

જેણે અશાશ્વત સ્થૂલ વૈભવનોજ સંચય કરવામા પોતાનું જીવન ગુમાવ્યુ હોય છે, તે સ્થૂલશરીર છૂટવા પછી પણ વાસનાની બેડીમાથી મુક્ત થઇ શકતો નથી કેમકે પરલોકમાં વાસનાને તૃપ્ત કરવાનુ સાધન તેને મળી શકતું નથી. તે અમુક ટેવનો ગુલામ બનેલો હોવાથી કેટલાક વખતસુધી તો બીજી સારી બાબતો તરફ તેનુ ચિત્તજ ચોટતુ નથી અને પોતાની ઇચ્છા તૃપ્ત કરવાનું સાધન નહિ મળવાથી રીબાય છે। જે ધનસંચયને તે પોતાનો માનતો હતો, તેનો તો તેની પાછળના ઉડાઉ છોકરાઓ વગેરેના હાથે દુરુપયોગ થતો જોઇને ઉલટો તે વિશેષ દુઃખી થાય છે તે પોતાના ધનનુ વસિયતનામું કરે તો પણ તેનો અમલ કરવામા તે હવે ભાગ લઇ શકતો નથી, એ પણ ઘણી વાર તેના દુઃખનુ કારણ બને છે

હકીકત આ પ્રમાણે હોવાથી લૌકિક વૈભવ અને સમૃદ્ધિને મા-

પણાં માનવામાં આપણે કેટલી બધી મૂર્ખતા દર્શાવીએ છીએ ? પ્રભુની પૃથ્વીને અમુક એકરની વાડ બાંધીને કહેવું કે, આ પૃથ્વી મારી છે એ પણ કેવું વિચિત્ર છે ? જે ચીજને આપણે આપણી પાસે સદા રાખી ન શકીએ, તે આપણી છેજ નહિ. લોકોમાં આપણે વસ્તુઓના માલીક કહેવાઇએ, અથવા તો આપણે તે વસ્તુઓને સંગ્રહી રાખીએ, તેથી કાંઇ તે વસ્તુઓ આપણા ઉપયોગમાં આવતી નથી. આપણે એ વસ્તુઓને વાપરીએ–તેનો સદુપયોગ કરીએ, એટલાજ માટે તે આપણા હાથમાં આવે છે. આપણે તો ફક્ત એના ટ્રસ્ટી છીએ અને આપણને જે સોંપવામાં આવ્યું હતું, તેનો આપણે શો ઉપયોગ કર્યો, તેનો ટ્રસ્ટીતરીકે આપણે જરૂર જવાબ આપવો પડશે.

જે મનુષ્યને ઉચ્ચ જીવનનો અનુભવ થવા લાગ્યો છે, તે કદી પણ ધન એકઠું કરવા ઇચ્છતો નથી; તેમ બીજી બાબતોમાં પણ હદબહાર જવા ચાહતો નથી. “મારા અંતરમાં સર્વોત્તમ ધન ભરેલું છે ” એવો જેમ જેમ તેને ખ્યાલ આવતો જાય છે, તેમ તેમ બાહ્ય ધનનું મહત્વ તેને મન ઓછું થતું ચાલે છે. તે સમજવા લાગે છે કે, તેની પોતાની અંદર જે અખૂટ ભંડાર ભરેલો છે, તેમાંથી ઇષ્ટ વસ્તુઓ જ્યારે પણ જોઇએ ત્યારે અને જોઇએ તેટલી તે મેળવી શકે તેમ છે; એટલે પછી તે સ્થૂલ ધન એકઠું કરવામાં તે વખત ગુમાવતો નથી. કારણ કે તે જાણે છે કે, તેમ કરવાથી તેનો સમય જીવનની શાશ્વત વસ્તુઓપરથી ખસેડી હલકી વસ્તુઓની ચિંતા અને સંભાળ પાછળ ગાળવો પડે છે. આવી સમજણને લીધે એ બુદ્ધિમાન મનુષ્ય તો પ્રથમ આંતરરાજ્યનેજ શોધે છે; અને ખાત્રીથી માને છે કે, જ્યારે તે મળશે, ત્યારે તેની સાથે અન્ય સર્વ વસ્તુઓ તેને મળીજ જશે.

મહાત્મા ક્રાઇસ્ટ કે જેની પાસે કાંઇજ ન હતું, છતાં વસ્તુતઃ સર્વ કાંઇ હતું, તેણે ઠીકજ કહ્યું છે કે, **ઊંટને સોયના કાણામાં પેસવું જેટલું કઠણ છે, તેટલું ધનવાનને સ્વર્ગમાં જવું (મોક્ષ પામવું) કઠણ છે.** કહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે, જો કોઇ મનુષ્ય પોતાનો સઘળો વખત પોતાને જોઇએ તે કરતાં વધારે જડ પદાર્થો એકઠા કરવામાં અને સાચવવામાં પસાર કરે, તો પછી અંતરનું તે અલૌકિક રાજ્ય કે જેની પ્રાપ્તિથી સર્વ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થાય છે, તે રાજ્ય મેળવવાને તો તેને ક્યાંથીજ સમય મળે ? બંને બાબતોમાં કયી વધારે ઉત્તમ છે, તેનો ખ્યાલ લાવો.

એક બાજુએ લાખો-કરોડો એકઠા કરવા અને તેની વળગણ રાખવી, તથા બીજી બાજુએ એવી શક્તિઓ અને નિયમોનું જ્ઞાન મેળવવું કે જેથી ફરીને સઘળી જરૂરીઆતની ચીજો મળી આવે, આ બેના જે ઉત્તમ માર્ગ હોય તે પસંદ કરો

ઉચ્ચ જ્ઞાનના આત્મરાજ્યમાં પ્રવેશ કરનાર મનુષ્ય, દુનિયાના ધનધામ કે લોકકીર્તિ પાછળ ગાંડા થઈ ફરનારા સામાન્ય મનુષ્યોના જેવો હોતો નથી. જેમ શરીરના રોગથી મનુષ્ય કંટાળે, તેમ તે એવા ગાંડપણથી ખરો બુદ્ધિમાન મનુષ્ય કંટાળે છે જ્યારે ઉચ્ચ શક્તિઓનો આપણને અનુભવ થતો જશે, ત્યારે આ બાહ્ય ધન કે જે આપણને મદદ કરવાને બદલે આપણી ઉન્નતિને અટકાવે છે, તેનેજ શોધ્યા કરવાને બદલે ખરાજ ધનને-સાચા જીવનનેજ-શોધીશું

મનુષ્યોના મોટા ભાગનું જીવન ઘણું સંકુચિત અને હલકું હોવાનું કારણુજ એ છે કે, તેમણે આખી જીંદગી કેવળ ધન કમાવામાંજ ગાળી હોય છે પાછલા જીવનનો અને સંગ્રહેલા ધનનો હજી પણ જો તેઓ ઉંડી બુદ્ધિપૂર્વક સદુપયોગ કરવા માંડે તો હજી પણ તેઓ પોતાની બાકીની જીંદગી સુખમય અને સુંદર બનાવી શકે તેમ હોય છે

જે મનુષ્યે આખી જીંદગી માત્ર ધનજ કમાવામાં અને સાચવવામાં ગાળી હોય છે અને જે બહુ તો મરણની વખતેજ દાનપુણ્ય વાસ્તે નાણાં કાઢે છે, તે મનુષ્યની જીંદગી ઉત્તમ નહિ પણ કનિષ્ઠજ કહી શકાય મારા ફાટી ગયેલા જૂના નકામા જોડા હું કોઈને આપી દઉં તેમાં કાંઈજ મહત્ત્વ નથી, પરન્તુ નવા મજબૂત જોડા ટાઢે પગે દાઝતા ગરીબને આપી દઉં તેમાંજ પરોપકાર છે વળી એ જોડાની સાથે જો હું તેને મારો પ્રેમ પણ આપું તો તેને પણ બેવડી બક્ષીસ મળે છે અને મને પણ બમણી આશિષ મળે છે

મનુષ્યે એકઠા કરેલા ધનનો સદુપયોગ કરવાનો સૌથી સારો સમય અને માર્ગ એજ છે કે, તે જીવે ત્યાંસુધી દિનપ્રતિદિન પોતેજ પરોપકાર પાછળ તેનો સદુપયોગ કરે. આ પ્રમાણે કરવાથીજ તેનું પોતાનું જીવન વધારે ઉન્નત અને વિકાસવાળું થશે. એક સમય એવો પણ આવશે કે જ્યારે પોતાની પાછળ પુષ્કળ ધન મૂકી જવું એ તેની એક પ્રકારની અપકીર્તિ લેખાશે. તાત્પર્ય એજ કે, પરોપકારના કામ પોતાની

ભવિષ્યની પ્રજાને અથવા ટ્રસ્ટીઓને સોંપી જવા કરતાં જીવતાં જીવત અને પંડેજ તેનો બને તેટલો વધારે સદુપયોગ કરવો જોઈએ.

આજકાલ મહેલ અને હવેલીઓમાં રહેનારાં ઘણાં મનુષ્યો ઝુંપડીવાળાથી પણ જીવનની ખુબીમાં ઘણાં ગરીબ હોય છે. એવા મનુષ્યો ભલે મહેલના માલીક હોય છતાં તે મહેલ તેમને માટે તો અનાથાલય જેવોજ હોય છે. જે વસ્તુઓ કેવળ એકઠીજ કરી રાખવામાં આવી હોય, અને જે કોઈના ઉપયોગમાં આવે તેમ ન હોય તેનો નાશ કરીને બીજા સારા ઉપયોગી આકારમાં લાવવા માટેજ કુદરત ઉધઇ અને કાટ વગેરે સાધનોનો ઉપયોગ કરે છે. વળી એક એવો પણ નિયમ કુદરતમાં કામ કરી રહ્યો છે, કે જેના પ્રભાવથી કેવળ સંગ્રહ કરનારની આનંદ ભોગવવાની શક્તિ બુઠ્ઠી થતી જાય છે અને ઉચ્ચ શક્તિઓ નાશ પામતી જાય છે.

ઘણા પુરુષો નજીવી વસ્તુઓને વળગી રહીને ઉમદા ચીજો મેળવવામાં બેનસીબ રહે છે. જો નજીવી ચીજોનો તેઓ સદુપયોગ કરે તોજ નવી ચીજોને તેમની પાસે આવવાનો અવકાશ મળે તેમ હોય છે. માત્ર સંગ્રહજ કર્યા કરવાથી તો કોઈ ને કોઈ પ્રકારની હાનિજ થાય છે અને સદુપયોગ કરવાથી નવું જ્ઞાન અને જીવન મળ્યાં કરે છે.

જો એકાદ વૃક્ષ, લોભથી પોતાપરનાં જૂનાં સૂકાં પાંદડાં પોતાના ઉપર વળગાડીજ રાખે, તો પાછી વસંતઋતુમાં સુંદર પત્ર-પુષ્પવાળું નવજીવન તેને કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય? એવું વૃક્ષ ધીમે ધીમે જીર્ણ થતું ચાલીને છેવટે મરીજ જાય છે. વૃક્ષે, જેમ પોતાનું જીવન લંબાવવા માટે જૂનાં પાંદડાં નીકળી જવા દઈને નવાં પાંદડાંને અવકાશ આપવો જોઇએ, તેમ મનુષ્યોએ પણ જગતના પદાર્થોનો સંગ્રહ ન કર્યા કરતાં તેનો સદુપયોગ કર્યા કરવાથી અને વિવેકપૂર્વક તે બીજાને અર્થે વાપરવાથી નવી ચીજો પોતાની મેળે તેને આવી મળે છે, કે જે અસલની ચીજો કરતાં તેની હાલની જરૂરિયાતોને માટે વિશેષ લાભકારી હશે. પરમાત્માનો અખૂટ ભંડાર પણ એજ પ્રકારે આપણને પ્રાપ્ત થઇ શકે છે; એટલુંજ નહિ પણ આપણે પોતે પણ પરમાત્માના સામર્થ્ય અને ઐશ્વર્યને જગત તરફ વહેવરાવનારી એક એવી નળીરૂપ બની શકીએ કે જે નળીદ્વારા બીજાં પણ અનેક યોગ્ય મનુષ્યો તે સામર્થ્ય અને ઐશ્વર્યનો લાભ મેળવી શકે છે.

પ્રકરણ ૯ મું

મહાત્મા,જ્ઞાની,ઋષિ અથવા જગદુદ્ધારક થવાનો નિયમ

આપણે અહીં સુધી જે સત્યો વિચાર્યા, તે તો આપણી બુદ્ધિ પ્રમાણેજ વિચાર્યા છે માટે હવે આપણે મહાત્માઓ અને સમર્થ વિચારકોએ પ્રકટ કરેલા વિચારોના પ્રકાશથી એ સત્યોની તુલના કરીએ

અત્યારસુધી જે કાંઇ લખવામાં આવ્યું છે તેનો સારાંશ એ છે કે, મનુષ્યજીવનનું સર્વોત્કૃષ્ટ કર્તવ્ય, અનંત ચૈતન્ય સાથેની પોતાની અનાદિસિદ્ધ એકતાનું ભાન અને અનુભવ કરવામાં તથા તેના દિવ્ય પ્રવાહપ્રત્યે આપણા અંતઃકરણને ખુલ્લું મૂકવામાં રહેલું છે મહાત્મા ક્રાઇસ્ટે કહ્યું છે કે "હું અને મારા પરમ પિતા એકજ છીએ" વળી તેમણે કહ્યું છે કે "જે વાત હું તમને જણાવું છું, તેનો કહેનાર હું નહિ પણ અંતર્યામી પરમાત્મા છે, કારણ કે સર્વ કાર્યનો કર્તા તેજ છે" અર્થાત્ મનુષ્ય પોતે કર્તા નથી, પણ જે પ્રમાણમાં તે પ્રભુની સાથે રહીને કામ કરે છે, તે પ્રમાણમાં તેની મારફતે તે પરમાત્માજ કાર્ય કરે છે તે આગળ કહે છે કે "મારા પિતા કામ કરે છે, અને હું કામ કરૂં છું." અર્થાત્ પરમાત્મા શક્તિ મોકલે છે, હું તેને ઝીલું છું અને તેની સાથે એકતાન થઈ કામ કરૂં છું. આગળ વધીને તે એટલે સુધી કહે છે કે "તમે ઈશ્વરી રાજ્ય અને તે આપનારી ધાર્મિકતાને શોધો, કે જે વડે સર્વ વસ્તુઓ આપોઆપ તમને મળી જશે." વળી તેણે કહ્યું છે કે "સ્વર્ગ કાંઇ બહાર નથી, પણ આપણી અંદરજ રહેલું છે ઈશ્વરી રાજ્ય કાંઇ આપણાથી ભિન્ન નથી"* મતલબ કે, જ્યારે ઈશ્વરની સાથેના ઐક્યનું તમને ભાન થશે, ત્યારેજ તમને ઈશ્વરી રાજ્ય જડશે અને જડશે એટલે સર્વ ઇષ્ટ વસ્તુઓ એની મેળેજ આવી મળશે. બાઈબલમાં એક ઉડાઉ છોકરાનું દૃષ્ટાન્ત છે, તે

---

* આપણા ગીતા, ઉપનિષદ્ વગેરેમાં આવા વચનો ઓછા નથી, પણ આ પુસ્તકના મૂળ લેખક પોતે ખ્રિસ્તી હોઈ તેમણે ખ્રિસ્તના વચન ટાંક્યા છે, એટલે અહીં પણ તેજ કાયમ રહ્યા છે. થોડી જગ્યામાં આવા હજારો દિવ્ય વાક્યો વાંચવા હોય તો નિર્ણયસાગર પ્રેસની "મહાવાક્ય-રત્નાવલિ" નામે નાની સરખી ચોપડી બહુજ ઉપયોગી છે સંપાદક

આ સ્થળે બંધબેસતું આવે તેવું છે. તે ઉડાઉ છોકરાએ વિષય-ભોગમાં પોતાની સઘળી દોલત ખર્ચી નાખી; છતાં પણ જ્યારે તેનું ચિત્ત સંતોષ ન પામ્યું અને પોતે જાણે માત્ર પશુજ હોય એમ તેને ભાસવા લાગ્યું; ત્યારેજ તેને ભાન આવ્યું અને કહેવા લાગ્યો કે "હું હવે જાગીશ, અને મારા પિતા પાસે જઈશ." બીજી રીતે વિચારીએ તો આ બધું ભ્રમણ કર્યા પછીજ તેનો આત્મા કહેવા લાગ્યો કે "તું પશુ નથી પણ તે પરમ પિતાનો પુત્ર છે. ઉઠ અને તે પિતા પાસે જા, કે જેની પાસે સર્વ પ્રકારનો અખૂટ ખજાનો છે." આ ઉપરથી જણાય છે કે, સત્ય જીવન પરમાત્મામાંથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. માતપિતા તો આપણને માત્ર શરીરરૂપી ઘરજ પૂરૂં પાડનારાં છે; અને આપણું સત્ય જીવન તો તે પરમાત્મામાંથીજ ઉદ્ભવેલું છે.

એક દિવસે કોઈએ એક મહાન પુરુષને કહ્યું કે, તમારાં ભાઈ, બહેન વગેરે તમને મળવાને વાસ્તે બહાર આવી ઉભાં રહ્યાં છે. તેના જવાબમાં તેમણે કહ્યું છે કે "મારો ભાઈ કોણ? મારી બહેન કોણ? મારી માતા કોણ? જે **મારા પરમ પિતાની ઇચ્છાને અનુસરીને પોતાનું જીવન ગાળે છે, તેજ મારો ભાઈ છે, તેજ મારી બહેન છે અને તેજ મારી માતા છે.**"

ઘણાં મનુષ્યો સ્વજનના બંધનમાં બંધાયેલાં હોય છે; પરંતુ માત્ર લોહીના સંબંધથી જોડાયાં, તેથીજ તે આપણાં ખરાં સંબંધી એ નથી. જેઓ **આપણી સાથે વિચારમાં અને આચારમાં એક છે, તેઓજ આપણાં ખરાં સંબંધીઓ છે.** પછી તે સંબંધીઓ આપણી નજદીક રહેતાં હોય કે દુનિયાના કોઈ પણ ભાગમાં રહેતાં હોય. એવાં સંબંધીઓએ એકબીજાને કદી જોયાં નહિ હોય તોપણ આકર્ષણના નિયમાનુસાર તેમનાં હૃદય એક-બીજા તરફ આકર્ષાશેજ.

એક સ્થળે કહ્યું છે કે त्वमेव माता च पिता त्वमेव। આ કથનમાં પ્રભુના પિતૃત્વનો પણ મહાન સિદ્ધાંત રહેલો છે અને તે ઉપરથી ફલિત થાય છે કે, આપણે સર્વ બંધુઓ છીએ. વળી એમાં ઉત્તમ બાબત આ રહેલી છે કે, મનુષ્ય અને ઈશ્વરની એકતા છે, અને તેટલા માટે સકળ મનુષ્યજાતિની એકતા છે. જ્યારે આપણ-ને આ બાબતનું જ્ઞાન થાય છે, ત્યારે આપણને ખુલ્લું જણાઈ આવે છે કે, જે પ્રમાણમાં આપણે પરમાત્માની સાથેની આપણી એકતાનો અનુભવ કરીશું અને જે પ્રમાણમાં આપણે ઈશ્વરાભિ-

મુક્ત થઇશું, તે પ્રમાણમાં સકળ માનવજાતિને ઉંચે લઇ જવામાં—ઈશ્વરપ્રતિ એક પગથિયું ચઢાવવામાં—આપણે સહાયક થઇશું

મહાત્મા ક્રાઇસ્ટે એક સ્થળે કહ્યું છે કે "જ્યાંસુધી તમે નાના બાળકસમાન નહિ થાઓ, ત્યાંસુધી સ્વર્ગીય રાજ્યમાં તમે પ્રવેશ કરી શકશો નહિ" બીજે સ્થળે એમ પણ કહ્યું છે કે "માનવજીવનનો આધાર કેવળ રોટી ઉપરજ નથી"

આ ઉપરથી એ ઉપદેશ નીકળે છે કે, આ સ્થૂલજીવનનો આધાર કેવળ અન્નપર નથી, પણ જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય અનંત જીવનની સાથે સંબંધ બાંધી શકે છે, તેટલા પ્રમાણમાં તેનું સ્થૂલ જીવન પણ સુધરતું જાય છે આવું હોવાથી "જેઓ હૃદયના પવિત્ર છે, તેઓને ધન્યવાદ ઘટે છે, કારણ કે તેઓ પરમાત્માને જોઇ શકશે"

મનુ ભગવાને કહ્યું છે કે "જે મનુષ્ય પોતાના આત્મામાં પરમાત્માને જોઇ શકે છે અને જે સર્વ તરફ સમભાવથી જુએ છે, તેજ સર્વોત્કૃષ્ટ આનંદ પ્રાપ્ત કરે છે" ડીયેનેસીઅસે કહ્યું છે કે "આપણે આ સ્થૂળદેહમાં રહેવા છતાં પણ મુક્ત થઇ શકીએ" જે સત્યનો આપણે વિચાર કરીએ છીએ તે સત્ય, ગોતમબુદ્ધના જીવનમાં તેમજ ઉપદેશમાં પ્રત્યક્ષ માલૂમ પડે છે તેમણે કહ્યું છે કે "લોકો અહંભાવને છોડતા નથી, માટેજ બંધનમાં પડયા છે" દેહાભિમાનને દૂર કરી પરમાત્મ-તત્ત્વ સાથે એક્તા અનુભવવી એજ મહાત્મા બુદ્ધના ઉપલા ઉપદેશનો રહસ્યાર્થ છે સર્વ મહાત્માઓનો એવોજ અભિપ્રાય છે

મહાત્મા સ્વીડનબોર્ગ પણ જણાવે છે કે, ઉચ્ચ જીવન અનુભવવા માટે આપણામાં દિવ્ય પ્રવાહ આવવાની જરૂર છે, અને જેટલા પ્રમાણમાં તે પ્રવાહ ઝીલવાને આપણે લાયક થઇએ, તેટલાજ પ્રમાણમાં તે પ્રવાહ આપણી અંદર અને આપણાદ્વારા કામ કરે છે 'ફ્રેન્ડઝ' નામનું એક ધર્મમંડળ એમજ માનતું કે, મનુષ્ય જેટલા પ્રમાણમાં પરમાત્મા તરફ પોતાના આત્માને વાળે છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં મનુષ્યના આત્મામાં પરમાત્મા બોલે છે એક બીજા સંતે પણ કહ્યું છે કે "આપણે સર્વ દિવ્ય સામર્થ્યમય પરમાત્માને વહેવા માટેની નીકો છીએ અને જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્ય એ દિવ્ય પ્રવાહને પોતાની અંદર વહેવા દે છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં તે ભવિષ્યવેત્તા, પેગંબર કે મહાત્મા બને છે" ગમનાગમના

* अहममेव पद्धो हि निरहममेति मुधवाः "[illegible]"

ઇતિહાસમાંથી પણ એજ વાત જણાઈ આવશે કે, જે જે મનુષ્યોએ અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં પ્રવેશ કરીને અલૌકિક શક્તિ મેળવી છે, તેમણેજ સત્ય શાંતિ અને અપૂર્વ આનંદ અનુભવ્યા છે ડેવિડ નામનો એક સાધુ બાદશાહ દૃઢ અને શક્તિમાન હતો જેટલા પ્રમાણમાં તે ઈશ્વરી ધ્વનિ શ્રવણ કરતો હતો, તેટલા પ્રમાણમાં તેનો આત્મા ઈશ્વરની સ્તુતિમાં લીન થઈ જતો અને તે, તે ઈશ્વરી અવાજને અનુસરીનેજ પોતાનું જીવન ગાળતો હતો એમ કરવામાં જ્યારે પણ તેની ભૂલ થતી, ત્યારે તેનો આત્મા દુઃખ અને દિલગીરીથી રોતો હોય એમ તેને લાગતું હતું આ બાબત દરેક વ્યક્તિને અને દરેક પ્રજાને એકસરખી લાગુ પડે છે જ્યાં સુધી યાહુદી લોકો ઈશ્વરને માનતા હતા અને તેની આજ્ઞાને અનુસરીને વર્તતા હતા, ત્યાંસુધીજ તેઓ સુખી, સંતોષી અને શક્તિવાળા હતા, અને તેમના સામે થવાને કોઈની પણ તાકાત નહતી પછી જ્યારે તેઓ કેવળ પોતાનાજ બળપર આધાર રાખવા લાગ્યા અને તેઓની પાછળ જે ઈશ્વરી બળ કામ કરતું હતું તેને ભૂલવા લાગ્યા, ત્યારેજ તેઓ હારવા લાગ્યા અને નિરાશાના વમળમાં પડયા.

જેઓ ઈશ્વરીય આજ્ઞાને સાંભળે છે અને તે પ્રમાણે પોતાનું જીવન ગાળે છે, તેઓને ધન્ય છે—આ વાક્યમાં પરમ સત્ય રહેલું છે કેમકે જેટલા પ્રમાણમાં એ ઉચ્ચ પ્રકાશને અનુસરીને આપણે આપણું જીવન ગાળીશું, તેટલાજ પ્રમાણમાં આપણું જ્ઞાન અને સુખ વધતું જશે

સર્વ પેગંબરો, ઋષિઓ અને જગદ્‌ગુરુઓ પોતપોતાનું મહાન પદ અમુક કુદરતી નિયમો પ્રમાણે વર્તવાથીજ મેળવી શક્યા છે. સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મા સાથેનું ઐક્ય સમજ્યા પછી તેઓએ તેને અનુભવ્યું પણ હતું. પરમાત્માને તો સર્વ તરફ સમભાવ હોઈ કોઈના તરફ પણ પક્ષપાત નથી સતો, ઋષિઓ અને જગદ્‌ગુરુઓને કે પાપીઓને કાંઈ તે પોતે ઉત્પન્ન કરતો નથી તે તો મનુષ્યોનેજ ઉત્પન્ન કરે છે, પણ જે મનુષ્ય પોતાના જીવનની પરમાત્મજીવન સાથે એકતા અનુભવે છે, તે પેગંબર કે ઋષિ કે મહાત્મા બને છે એ પરમાત્મા કોઈ પણ ગલ, પ્રજા કે દેશ તરફ પક્ષપાત ધરાવતો નથી જે પણ દેશની પ્રજા અથવા લોકો તેને પિછાણે છે, તેઓજ તેની ઉચ્ચતા મેળવી શકે છે. ચમત્કાર પણ અમુક સ્થાનમાં અથવા તો અમુક સમયમાંજ ક—

જોઈએ, એવુ નથી જ્યાં પણ અને જ્યારે પણ અનુકૂળ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યા અને ત્યારે ચમત્કારો થયા છે અને થાય છે જેવી રીતે પ્રાચીન કાળમા ઉચ્ચ નિયમોને માન અપાતું હતું, તેવુ માન અત્યારે આપવામા આવે તો અત્યારે પણ પ્રાચીન કાળના જેવાજ ચમત્કારો બની શકે પ્રાચીન કાળના મહાન પુરુષો ઈશ્વરની સાથે ચાલતા હતા 'ઇશ્વરની સાથે ચાલતા હતા' એ શબ્દોમાજ તે પુરુષોના મહત્ત્વનું રહસ્ય રહેલુ છે કેમકે જેટલા **પ્રમાણમાં મનુષ્ય ઈશ્વરની સાથે ચાલે છે, તેટલાજ પ્રમાણમાં તે** મહાન છે આમા પણ કાર્ય-કારણનો નિયમ કામ કરી રહ્યો છે

પ્રભુ કોઈને સમૃદ્ધિશાળી બનાવતો નથી, પણ જે મનુષ્ય પ્રભુને પિછાણી ઉચ્ચ નિયમ પ્રમાણે જીવન ગાળે છે, તે આપો આપજ સમૃદ્ધિશાળી થાય છે પેગબર સોલોમનને તેની મરજી પ્રમાણે માગવાનુ કહેતા તેણે બુદ્ધિ વાપરીને જ્ઞાનનીજ માગણી કરી કારણ કે જ્ઞાનમા બધુજ સમાઈ જાય છે~

आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपुरात्मनः ॥

આત્માજ આત્માનો બધુ છે અને આત્માજ આત્માનો શત્રુ છે આપણા મિત્ર આપણે અને શત્રુ પણ આપણેજ છીએ જેટલા પ્રમાણમા આપણા હૃદયમા રહેલા સર્વોત્તમ તત્ત્વના આપણે મિત્ર બનીશુ, તેટલાજ પ્રમાણમા આપણે સર્વના સાચા મિત્ર બનીશુ, અને જે પ્રમાણમા તે તત્ત્વના આપણે વિરોધી બનીશુ, તેટલા પ્રમાણમા આપણે સર્વના શત્રુ બનીશુ જેટલા પ્રમાણમાં આપણે આપણા હૃદયને ઉચ્ચ શક્તિઓ તરફ ખુલ્લુ રાખીને તેના પ્રવાહને આપણા હૃદયમા વહેવા દઈશુ, તેટલાજ પ્રમાણમા તે પરમશ્રેષ્ઠ પ્રેરણાઓના બળથી આપણે મનુષ્યજાતિના અને એક-બીજાના ઉદ્ધારક બની શકીશુ

~ આપણા ગાયત્રી મત્રની પણ એજ ખુબી અને મહત્તા છે કે, તેમા ને જ્ઞાનાદિ સર્વ ઐશ્વર્યના અખૂટ ભડાર અને મહાન દાતા-સ્વરૂપ સર્વવ્યાપી સવિતૃદેવ પરમાત્માનુ ધ્યાન ધરીને બુદ્ધિનો વિકાસ પ્રાર્થવામા આવ્યો છે સંપાદક

પ્રકરણ ૧૦ મું

સર્વ ધર્મોમાં રહેલી તત્ત્વની સમાનતા

જે પરમ સત્યનો આપણે અત્યારસુધી વિચાર કરતા આવ્યા છીએ, તેજ સત્ય સર્વ ધર્મનું મૂળ તત્ત્વ છે. દરેક ધર્મમાં તે માલૂમ પડે છે. સર્વ ધર્મો તેના સંબંધમાં એકમત છે. સર્વ મનુષ્યો અમુક એકજ ધર્મ માનતા હોય કે ભિન્ન ભિન્ન ધર્મના અનુયાયીઓ હોય, છતાં તે સર્વે આ બાબતમાં મળતા આવે એ સ્વાભાવિકજ છે.

કોઈએક સ્થળના લોકો માંહેમાંહે લડતા હોય, એવામાં જો ત્યાં એકાએક કોઈ આફત આવી પડે–નદીમાં રેલ આવે, દુકાળ પડે કે મરકી ફેલાય–તો તેજ સમયે તેઓ બધા અંગત મતભેદો અને કલેશકંકાસ છોડી દઈને તે સંકટ દૂર કરવા માટે એકસાથે કામ કરવા મંડી પડે છે. આમ થવાનું એજ કારણ કે, અશાશ્વત અને ધીમે ધીમે ઉન્નતિ પામતું જડ–અનાત્મતત્ત્વજ તકરારો, વાદવિવાદો અને કલેશો વગેરેને ઉત્પન્ન કરે છે; અને આત્મારૂપી શાશ્વત તત્ત્વ તો પ્રેમ અને સેવાના રૂપમાં સર્વદાસ એકસાથે કામ કરે છે.

સ્વદેશાભિમાનનો ગુણ ઉત્તમ છે અને દરેક મનુષ્ય પોતાના દેશપ્રતિ પ્રેમ રાખે, એ બહુ સારી વાત છે; પરંતુ જો હું મારા સ્વદેશપ્રતિ પ્રેમ રાખું અને બીજા દેશોને ધિક્કારૂં તો તેમાં મારા હૃદયની લઘુતાજ પ્રકટ થાય છે અને તેથી સ્વદેશપ્રત્યેના સાચા પ્રેમની કસોટીમાં પણ હું નિષ્ફળજ નીવડીશ. હું સ્વદેશના જેટલોજ પ્રેમ અન્ય દેશોપ્રતિ રાખું, તોજ મારા હૃદયની ઉદારતા અને વિશાળતા કહેવાય; અને આવા પ્રકારનુંજ સ્વદેશાભિમાન પ્રશંસનીય અને વિશ્વાસ રાખવા લાયક છે.

પરમાત્માજ અખિલ વિશ્વના સર્વ જીવોના અનંત મૂળરૂપ છે; તેજ સર્વના આધારભૂત છે; સર્વ જીવોની મારફતે અને સર્વ જીવોના જીવનરૂપે પણ તે પ્રભુજ કામ કરી રહ્યા છે. સર્વ લોકો અને સર્વ ધર્મો આ બાબતનો સ્વીકાર કરે છે; અને જો આ વાત ખરા હૃદયથી સ્વીકારવામાં આવે તો પછી કોઇ પણ મનુષ્ય નાસ્તિક કે અધર્મી ઠરે તેમ નથી.

ઈશ્વરના સંબંધમાં કેટલાકો જે અભિપ્રાય ધરાવે છે તે જો ખરા હોય તો તેને અનુસરીને કેટલાક નાસ્તિક અને અધર્મી ઠરે

ખરા કેટલાક ભક્તો અને ધાર્મિક ઝનુનવાળા પુરુષો ઈશ્વરમા-ગુણના નામથી-એવા દોષોનુ આરોપણ કરે છે, કે જે દોષો કોઈ સામાન્ય મનુષ્ય પણ પોતાને લાગુ પાડવાની રજા આપી શકે નહિ ઇશ્વર પોતાના બાળકો પ્રત્યે ક્રોધ, ઇર્ષ્યા કે વેર જેવી આસુરી વૃત્તિઓ રાખી શકેજ નહિ, છતા અણસમજુ મનુષ્યો ઈશ્વરમાટે તેવોજ અભિપ્રાય ધરાવે છે ! ક્રોધ, ઈર્ષ્યા, વેર વગેરે દોષો જેનામા હોય એવા કોઈપણ મનુષ્યવિષે આપણે હલકો અભિપ્રાય ધરાવીએ છીએ, છતા આશ્ચર્યની વાત એ છે કે, એવા દોષોનુ ખુદ ઈશ્વર ઉપરજ આરોપણ કરતા મનુષ્યો અચકાતા નથી !

ખરી રીતે વિચારીએ તો ચોખ્ખા દિલના સ્પષ્ટવક્તાઓજ ધર્મના ખરા મિત્રો છે, તેઓજ પરમાત્માના ખરા ભક્તો છે અને તેઓજ મનુષ્યજાતિના ખરા સેવકો છે મહાત્મા બુદ્ધ, ક્રાઇસ્ટ, નાનક, કબીર વગેરે એવા ખરેખરા સ્પષ્ટવક્તા હતા કારણ કે તેઓ ચાલતા આવેલા અયોગ્ય રીતરિવાજો અને માન્યતાઓને વશ થયા ન હતા

જ્યારે મહાત્મા બુદ્ધે હિસારૂપી દુષ્ટ રાક્ષસીની વિરુદ્ધ પ્રબળ શસ્ત્ર ઉઠાવ્યુ અને પશુયજ્ઞના પ્રાચીન રિવાજની વિરુદ્ધમા ઉપદેશ શરૂ કર્યો,ત્યારે તે સમયના ધર્મિષ્ઠગણાતા ઘણાયે આસ્તિક પુરુષોએ તેમને નાસ્તિક અને પાખડી કહેવામા કસર રાખી ન હતી પરતુ જ્યારે તેમના ઉપદેશનો પ્રચાર થયો અને ઇશ્વરી જ્યોતિ તેમના દ્વારા ચમકવા લાગી, ત્યારે સર્વ કોઇ તેમના તરફ પૂજ્યબુદ્ધિથી જોવા લાગ્યુ અને લોકો તેમને ઈશ્વરાવતારતરીકે ઓળખવા લાગ્યા

જે અતિ મહત્ત્વના સત્યની બાબતમા આપણે સર્વ એકમત છીએ, તે સત્ય એક સોનેરી દોરીરૂપ છે અને તે સર્વ ધર્મમા વ્યાપી રહેલી છે જ્યારે પણ આપણે તે સત્યને આપણા પોતાના દરરોજના જીવનમા વણીશુ, ત્યારે નજીવા મતભેદો, સાકડા હૃદયના અભિપ્રાયો અને હસવા જેવી તકરારો તેમની ક્ષુદ્રતાને લીધે આપોઆપજ ચા ચા જશે, અને હૃદયમા એવી ઉદારતા આવશે કે એક યાહુદી ખ્રિસ્તી દેવળમા, એક ખ્રિસ્તી યાહુદી દેવળમા, એક મુસલમાન હિદુમદિરમા અને એક હિદુ મસ્જીદમા તેમજ એક બૌદ્ધ ખ્રિસ્તીમદિમા અને એક ખ્રિસ્તી બૌદ્ધમદિરમા જઇને પ્રભુની ઉપાસના કરતા જરા પણ અચકાશે નહિ લોકો પોતાના ઘરમા બેસીને, પર્વતપર જઇને અથવા તો પોતાનો દર

રોજનો ધંધો કરતાં કરતાં પ્રભુની ઉપાસના કરી શકશે. ઉપાસનાને માટે પ્રભુ અને આત્મા એ બેનીજ જરૂર છે. અમુક કાળ, સ્થાન કે પ્રસંગની એમાં જરૂર નથી. કેમકે દરેક સમયે અને દરેક સ્થળમાં આત્મા અને પ્રભુ મળી શકે અને પરસ્પર વાત કરી શકે.

ઘણી બાબતો એવી હોય છે કે જેના સંબંધમાં બધા એક-મત ન થાય. પરંતુ તે બાબતો નજીવી અને અંગત હોઈ કાળે કરીને નાશ પામી જાય છે. મૂળ સિદ્ધાંતને નહિ સમજનાર એવો એક ખ્રિસ્તી પ્રશ્ન કરે છે કે, શું ક્રાઈસ્ટને ઈશ્વરી પ્રેરણા નહોતી થઈ? હા, થઇ હતી; પણ ઈશ્વરી પ્રેરણા ઝીલનાર તે એકલાજ ન હતા. એક બૌદ્ધ પૂછવાને દોરવાય કે, શું બુદ્ધને સત્યનો પ્રકાશ મળ્યો ન હતો? હા, મળ્યો હતો; પણ તે પ્રકાશ મેળવનાર કાંઈ તે એકલાજ ન હતા.

મુસલમાનબંધુ એમ સવાલ કરવાને દોરવાય કે, શું મહમદ સાહેબે ઈશ્વરી અવાજ નહોતો સાંભળ્યો? હા, સાંભળ્યો હતો; પણ તે અવાજ સાંભળનાર કાંઇ તેઓ એકજ ન હતા. કોઇ ખ્રિસ્તી પૂછે કે, શું બાઇબલ ઈશ્વરપ્રેરિત નથી? હા છે; પરંતુ બીજા પણ ઇશ્વરપ્રેરિત ગ્રંથો છે. એક બ્રાહ્મણ એમ પૂછી શકે કે, શું વેદો ઈશ્વરપ્રેરિત નથી? હા છે, પરંતુ બીજા પણ પવિત્ર ગ્રંથો ઈશ્વરપ્રેરિત છે. તમારા પવિત્ર ગ્રંથોને ઈશ્વરપ્રેરિત માનવામાં તમારી ભૂલ નથી; પણ જગતમાં બીજા પણ જે ઇશ્વરપ્રેરિત ગ્રંથો છે, તે બાબતમાં આનાકાની કરો છો, તેમાંજ તમારી ભૂલ થાય છે અને તમારી સંકુચિત વૃત્તિ જણાઇ આવે છે.

સર્વ પવિત્ર પુસ્તકો અથવા પ્રભુપ્રેરિત ગ્રંથોનું મૂળ એકજ પરમાત્મા છે. પોતાનાદ્વારા ઈશ્વર બોલી શકે એટલે દરજ્જે જેઓ પોતાનાં અંતઃકરણ પવિત્ર અને ખુલ્લાં રાખે છે, તેમનાદ્વારા ઈશ્વર-જ ઉપદેશ આપે છે. તેની પ્રેરણા ઝીલવામાટે કેટલાક વિશેષ લાયક હોય અને કેટલાક ઓછા લાયક પણ હોય. તેનો દિવ્ય અવા-જ સાંભળવા માટે જે પ્રમાણમાં મનુષ્ય પોતાના આત્માને તેના તરફ ખુલ્લો રાખે છે, તે પ્રમાણમાં તે તેની પ્રેરણાને અવશ્ય ગ્રહણ કરી શકે છે. પવિત્ર ગ્રંથનો એક લેખક જણાવે છે કે, જ્ઞાન એ દિવ્ય શક્તિનો શ્વાસ છે અને દરેક જમાનામાં જે પવિત્ર આત્મા-ઓ તે શ્વાસને પોતાના અંતરમાં ઝીલે છે, તેઓ પ્રભુના મિત્રો અને પેગંબરો બને છે.

પરમાત્માએ માત્ર અમુક થોડાજ મનુષ્યો આગળ, અમુક-

જ સમયે અને આ પૃથ્વીના અમુકજ વિભાગમા પોતાનુ સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યું છે, એવુ સમજનારા મનુષ્યો ખરેખર સકુચિત વૃત્તિ વાળા–અલ્પજ્ઞ–છે સત્ય વાત એજ છે કે, પ્રભુની પોતાની પેઠે તેનો પ્રેમ અને જ્ઞાન સર્વ દેશ અને સર્વ કાળમા મનુષ્યોમાટે તૈયાર છે. જે પણ દેશમાનો જે પણ મનુષ્ય તેને પૂર્ણભાવથી ભજે છે અને સત્યપરાયણ જીવન ગાળે છે, તેના તરફ અનિવાર્ય નિયમને અનુસરીને આપોઆપજ પ્રભુના જ્ઞાન અને પ્રેમ આકર્ષાઇ આવે છે, અને તેને જીવાત્મામાથી મહાત્મામા ફેરવી નાખે છે

જો ઉપલા સત્યની આપણને યથાર્થ પ્રતીતિ થાય તો પછી અમુક વ્યક્તિ કયા ધર્મને અનુસરે છે, એ બાબત નકામી થઇ પડે છે, અને આ પરમ સત્ય પ્રમાણે પોતાનું જીવન તે કેટલે અશે ગાળે છે, તેજ વાત તે માણસની યોગ્યતાની તુલના કરવા માટે ખાસ અગત્યની રહે છે 'મારોજ ધર્મ સાચો છે' એવી એકદેશી વૃત્તિ જેટલા પ્રમાણમા આપણે ઓછી કરીને ઉપલા સર્વમાન્ય સત્ય તરફ પ્રીતિ વધારતા જઈશુ, તેટલાજ પ્રમાણમા બીજાઓને તેમના ધર્મમાથી આપણા ધર્મમા લાવવાનુ કામ આપણને ભૂલ ભરેલુ અને બીનજરૂરી લાગશે, એટલુજ નહિ પરંતુ અનુકૂળ આવે તેવે માર્ગે સત્યનો સાક્ષાત્કાર કરવામા તેમને ઉલટા આપણે સહાયજ આપીશુ ચીનનો એક વિદ્વાન જણાવે છે કે **"હૃદયના પ્રમાણિકપણામાંજ ધર્મનું ખરૂં રહસ્ય સમાયેલું છે"** અને આપણને શોધ કરતા માલૂમ પડશે કે, ધર્મસસ્થાપકના નામને યોગ્ય દરેક મહાન પુરુષનો આવોજ સિદ્ધાત છે

સઘળા ધર્મના મૂળ તત્ત્વો એકસરખા છે જૂદા જૂદા લોકોના વિકાસના પ્રમાણમા માત્ર નાની નાની બાબતોમાજ તેમના મત જૂદા પડે છે અને ઘણી વાર પૂછવામા આવે છે કે "તમારો ધર્મ કયો?" પ્રત્યુત્તરમા હુ જણાવુ છુ કે "પ્રિય બધુ! આવો પ્રશ્ન તમારે કેમ પૂછવો પડયો? જેમ અનત જીવનરૂપ પરમાત્મા એકજ છે, તેમ ધર્મ પણ એકજ છે જૂદા જૂદા લોકોની જૂદી જૂદી સમજશક્તિને લીધે તેમજ દેશ, કાળ ઇત્યાદિ સયોગોના ભેદને લીધેજ એક મૂળ ધર્મના જૂદા જૂદા ફાટારૂપે સપ્રદાયો નીકળેલા છે અને તે ભેદો પણ વસ્તુત બહુજ ઓછા મહત્ત્વના છે જેમ જેમ જીવાત્મા વિશેષ વિકાસ પામતો જાય છે, તેમ તેમ તેને આ ભેદો ઓછા અગત્યના લાગે છે, જેથી જગતમા દેખાતા

જૂદા જૂદા નામવાળા ધર્મો યથાર્થ રીતે તો એકજ ધર્મ છે. જે ક્ષણે આપણે ઉપર જણાવેલા સત્યનો અનાદર કરીને સત્ય ધર્મના શાશ્વત અને જીવનપ્રદ તત્ત્વથી દૂર ખસીએ છીએ, તેજ ક્ષણે આપણે અમુક બંધનોથી બંધાઈએ છીએ; અને જેટલા પ્રમાણમાં આપણે ઉપર પ્રમાણે વર્તીએ છીએ, તેટલા પ્રમાણમાં આપણે આપણી આસપાસ એવી દિવાલો બાંધીએ છીએ, કે જેથી બીજા ધર્મના મનુષ્યો પણ આપણાથી દૂરજ રહે છે. આ પ્રમાણે આપણને પોતાને પણ વિશ્વવ્યાપી સત્યનો સાક્ષાત્કાર કરવામાં એ દિવાલો અડચણરૂપ થાય છે. કેમકે **જે માન્યતા કે સિદ્ધાંત સર્વવ્યાપી નથી તે સત્યના નામને લાયક નથી.**

ધર્મ તો ફક્ત એકજ છે. ઈશ્વરી પ્રેરણા પામેલો ઈરાનના પવિત્ર ગ્રંથોનો લેખક જણાવે છે કે "હું ગમે તે રસ્તો ગ્રહણ કરૂં, છતાં આગળ જતાં તે તારી પાસે લઈ જનારા ધોરી માર્ગમાંજ ભળી જાય છે." ઈશ્વરે જગતમાં પાથરેલી ધર્મરૂપી વિશાળ શેતરંજીમાં જૂદા જૂદા ધર્મોરૂપી જૂદા જૂદા રંગના અટાપટાઓ છે અને તે ઉપર આકાશની પેઠે ઉચ્ચ અને નીચ, ધનવાન અને ગરીબ એ સર્વને માટે એકસરખો અને પૂરેપૂરો અવકાશ છે.

એક બૌદ્ધ મહાત્મા કહે છે કે, **પવિત્ર મનુષ્યો પ્રત્યેક ધર્મને માન આપે છે.** એક ચીનનો તત્ત્વજ્ઞાની જણાવે છે કે "વિશાળ હૃદયનાં મનુષ્યો ભિન્ન ભિન્ન ધર્મોમાં રહેલા એક અભિન્ન સત્યને જુએ છે, ત્યારે સંકુચિત દૃષ્ટિવાળાની નજરે કેવળ ભેદભાવજ દેખાયા કરે છે." હિંદુધર્મ જણાવે છે કે "अयं निजः परो वेत्ति गणना लघुचेतसाम्। उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुंबकम् અર્થાત્ આ મારૂં છે અને આ પારકું છે, એવું તો સંકુચિત હૃદયવાળાંજ મનુષ્યો માને છે; પરંતુ ઉદાર ચરિત્રવાળાઓને તો સમગ્ર પૃથ્વી કુટુંબતુલ્ય છે." એક ખ્રિસ્તી જણાવે છે કે "વેદીપર જૂદા જૂદા પ્રકારનાં પુષ્પ ચઢે છે, પણ સર્વની પૂજાનું લક્ષ્ય તો એકજ હોય છે." સ્વર્ગ એક મહેલરૂપ છે અને તેમાં પેસવાનાં અનેક દ્વાર છે. હરેક મનુષ્ય પોતાને અનુકૂળ આવે તે દ્વારથી તે મહેલમાં દાખલ થઈ શકે છે. શું આપણે બધા એકજ પ્રભુનાં બાળકો નથી? પ્રભુએ આ પૃથ્વી ઉપર વસતી સઘળી પ્રજાઓને એકજ લોહીની બનાવી છે. અર્વાચીન કાળમાં એક જ્ઞાનીએ કહ્યું છે કે "મનુષ્યના આત્માને માટે પ્રાચીન સમયમાં જે લાભકારક હતું, તે પ્રભુએ તે સમયના લોકોને

શીખવ્યું હતું, અને અત્યારે જે લાભકારક છે તે અત્યારે શીખવે છે"

રાજકવિ ટેનીસને એક સ્થળે કહ્યુ છે કે "મે એક સ્વપ્ન મા એવુ જોયુ કે, પથ્થર ઉપર પથ્થર મૂકીને એક પવિત્ર મકાન બનાવવામા આવ્યુ એ પવિત્ર મકાન નહોતું મદિર કે નહોતી મસ્જીદ કે નહોતું (ખ્રિસ્તી ભાઈઓનુ) દેવળ તે ઘણુ જ ઉચુ અને સાદુ હતું તથા સ્વર્ગમાથી આવતી દરેક પવનની લ્હેરને માટે તેના દ્વાર ખુલ્લા હતા, આથી સત્ય, શાન્તિ, પ્રેમ અને ન્યાય, આ ચાર તત્ત્વોએ આવીને તે પવિત્ર મકાનમા નિવાસ કર્યો હતો"

ધર્મ એ તેના ખરા સ્વરૂપમા તો મનુષ્યના આત્માને આનદ આપનારી ઉચામા ઉચી વસ્તુ છે જ્યારે આપણને ધર્મનો તેના ખરા સ્વરૂપમા અનુભવ થાય છે, ત્યારે આપણને લાગે છે કે, તે ધર્મ કદાપિ ઉદાસીનતા, અધકાર કે દુખ ઉત્પન્ન કરશે નહિ, પણ સર્વથા શાતિ, આનદ અને સુખનોજ આપનાર થશે એ ધર્મ કોઈને પણ તિરસ્કારપાત્ર નહિ લાગે, પણ સર્વને રુચિકર થશે ધર્મગુરુઓએ આ સત્ય સિદ્ધાતોને બરોબર સમજવા જોઈએ અને લોકોને તેમના આત્માના સ્વરૂપસબધી અને આત્મા-પરમાત્માના ઐકયસબધી જ્ઞાન આપવામા પોતાના સમયનો અને શક્તિનો વ્યય કરવો જોઈએ જો આમ થાય તો એટલો બધો આનદ વ્યાપી રહે અને મદિરો, મસ્જીદો તથા દેવળોમા લોકોના એટલા તો ઝુડના ઝુડ આવે કે તે સ્થળોમા એ લોકો સમાઈ પણ ન શકે, અને લોકોના હૃદયમાથી આનદના ઉદ્‌ગાર નિરતર એટલા બધા નીકળ્યા કરે, કે જેથી તે દરરોજના ઉપયોગી, સત્ય અને જીવનશક્તિને આપનારા ધર્મને સર્વ કોઈ ચાહવા લાગે સસારના **દરરોજના જીવનમાં જે ધર્મ જેટલે અંશે લાભકારી નીવડે તેટલેજ અશે તે ધર્મ** સત્ય છે જો તે આ કસોટીમા પસાર ન થઈ શકે તો સમજવુ કે, તે ધર્મ ધર્મના નામને પાત્ર નથી દરરોજના કાર્યમા ઉપયોગી થઈ પડે એવાજ ધર્મની મનુષ્યને સદા જરૂર છે એવા ધર્મસિવાય બીજા ધર્મના સબધમા કરેલો શક્તિ અને સમયનો વ્યય નિરર્થક છે વ્યવહારમા દરરોજ આવી પડતા પ્રસગો ઉપર એ ધર્મનો આપણે ધ્યાનપૂર્વક સદુપયોગ કરીએ, તોજ આપણે ખરી રીતે જીવ્યા છીએ એમ કહી શકાય જો એટલુ પણ ન કરી શકીએ તો આપણું જીવન નિરર્થકજ ગયું છે, એમ સમજવુ

પ્રકરણ ૧૧ મું

સર્વોત્કૃષ્ટ સંપત્તિ પામવાનો સરસ માર્ગ

મને વારવાર પૂછવામા આવે છે કે "પરમાત્મા સાથેના ઐક્યનો અનુભવ કરવાનો વ્યાવહારિક માર્ગ કયો ? તમે જણાવેલા સિદ્ધાંતો ઘણાજ સુદર છે અને ખરા પણ લાગે છે, પરતુ જે અનુભવથી અતિ આશ્ચર્યકારક પરિણામ આવે, તે અનુભવને આપણા જીવનમા આપણે કેવી રીતે ઉતારી શકીએ ?"

માર્ગ તો સરલ છે અને તેને વિકટ બનાવવો કે નહિ, એ પણ આપણાજ હાથમા છે એ માર્ગની કુચી "ખુલ્લાં રાખો" એ શબ્દોમા રહેલી છે

આપણે તો બસ આપણા અત કરણના દ્વાર ખુલ્લા રાખવાના છે, કે જેથી તે અનત ચૈતન્યનો દિવ્ય પ્રવાહ પોતાને પેસવાના માર્ગની રાહ જોયા કરે છે તે આપણામા દાખલ થઈ શકે શિખર ઉપરના મુખ્ય જળાશયમા તો તે દિવ્ય ચૈતન્યરૂપ અમૃતવારિ ભરેલુજ છે માત્ર તેની સાથે સબધ રાખતો દરવાજોજ ખુલ્લો કરો, એટલે તરતજ તે પાણી પોતાના જાતિસ્વભાવને અનુસરીને નીચેના ખેતરમા ભરાવા લાગશે અને તેને ફળદ્રુપ બનાવશે અનત જ્ઞાન, અખૂટ સામર્થ્ય અને અપાર આનદના અમાપ સાગરરૂપ પરમાત્મા સાથે આપણે શો સબધ છે અને તેનો આપણી સાથે શો સબધ છે, તે અત્યારસુધીમા આપણે બહુજ સારી રીતે વિચારી ગયા છીએ, જેથી હવે ફક્ત કહેવાનુ એટલુજ છે કે, તે પરમાત્મા અને આપણી વચ્ચેના ઐક્યનો સાક્ષાત્કાર કરો મન અને હૃદય તેના અદ્ભુત ઐશ્વર્યને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય અનુકૂળ સ્થિતિમા આવી શકે તેવી રીતે તેમને ખુલ્લા રાખવા, એ સર્વથી મુખ્ય બાબત છે, અને તે પછી અતઃકરણની તીવ્ર ઇચ્છા એ બીજી બાબત છે સ્થૂલ ઇંદ્રિયો બાહ્ય પદાર્થોથી સક્ષોભ ન પામે એવી મનની એકાત શાત સ્થિતિમા દરરોજ થોડી પળ સુધી રહેવાનો અભ્યાસ પાડવો, એ પ્રારભમા ઘણુજ સહાયકારક થઇ પડશે એ શાતિના સમયમા પ્રભુની કૃપાનો અથવા તેની સાથેના ઐક્યનો અનુભવ મળે એવી આતુર સ્થિતિમા રહો અને આ પ્રસાદ

રૂપ અનુભવ તમને અવશ્ય થશે, એવી દઢ ભાવના રાખો. અનુભવરૂપ કિરણ પ્રથમ તમારા અંતરાત્મામાં ઉતરશે અને પછી તમારા મનમાં પ્રગટ થઇને ધીમે ધીમે તેની શક્તિ તમારા શરીરના દરેક અંગમાં તમે પ્રગટ થતી અનુભવશો. જે પ્રમાણમાં તમને આ અનુભવ થશે, તે પ્રમાણમાં તેની શાંતિજનક અને પ્રકાશ આપનારી શક્તિ તમારામાં કામ કરતી તમને લાગશે, તથા તમારો અંતરાત્મા, મન અને શરીર એ સર્વ એકબીજાને અનુકૂળ થતા ચાલીને આખા જગતની સાથે તમે અનુકૂળ સંબંધમાં આવવા લાગશો. તમે ઉપર જણાવેલી ઉચ્ચ દશારૂપી પર્વતની ટોચે ઉભા હો, ત્યારે પ્રભુનો જે હિતાવહ નાદ તમે સાંભળો, તે નાદને તમે ત્યાંથી નીચે ઉતરો ત્યારે પણ યાદ રાખીને તમારી સાથે લેતા આવજો. જો કે તમને તે અતિ ઉચ્ચ દશાનો અનુભવ દરેક પળે નહિ થાય, તોપણ આ રીતે તમે ત્યાં અનુભવેલી સુંદરતા, પ્રેરણા અને પ્રકાશનું સ્મરણ કરીને તદનુસાર ઉત્તમ પ્રકારનું જીવન તો અવશ્ય ગાળી શકશો.

આ રીતે અભ્યાસ વધારતા વધારતા એવો પણ સમય તમારા જીવનમાં આવી પહોંચશે કે જ્યારે એકાદ વ્યાપારીની દુકાનમાં અથવા તો ઘોંઘાટવાળા બજારમાં પણ તમે બાહ્ય વિષયોપર માનસિક પડદો નાખીને તમારા મનને અંતર્મુખ કરી શકશો અને અનંત જીવન, અનંત પ્રેમ, અનંત જ્ઞાન, અનંત શાંતિ, અનંત શક્તિ અને અનંત સમૃદ્ધિના મૂળરૂપ પરમાત્મા—કે જે તમને દોરવે છે, તમને જાગવે છે, તમારૂં રક્ષણ કરે છે અને તમને માર્ગ દર્શાવે છે, તેનો અનુભવ કરી શકશો. **શાશ્વત આર્થ** ના તે આનુજ નામ છે પ્રભુને પીછાણવો અને પ્રભુ સાથે ચાલવું તે પણ આજ સ્થિતિ પ્રભુને પોતામાં જોવો તે પણ આજ દશા આનુજ નામ નવો જન્મ અથવા બીજો જન્મ પહેલો જન્મ સ્થૂલ છે અને બીજો જન્મ આધ્યાત્મિક છે, કેમકે એ સમયે પશુવૃત્તિ નાશ પામી દૈવી વૃત્તિનો જન્મ થાય છે મનુષ્યની ગમે તેવી માન્યતા યા શ્રદ્ધા હોય, પણ અનંત પ્રભુમય જીવનનો આસ્વાદ તો આ સ્થિતિનો જે કોઇ અનુભવ કરે તેજ લઇ શકે છે, કારણ કે પ્રભુને પીછાણવો તેજ પ્રભુમય જીવન છે 'ધીમે ધીમે આપણને પ્રભુનો અનુભવ થશે' એવા વાક્યોને બદલે 'અત્યારે આ પળેજ તે સુંદરતાની મૂર્તિનો સાક્ષાત્કાર થઇ શકે છે' એવાજ ઉદ્‌ગાર

એવા મનુષ્યના હૃદયમા સ્ફુરવા લાગે છે

જો આપણી ઇચ્છા હોય અને આપણે દૃઢ સંકલ્પ કરીએ તો આજ દિવસે, આજ કલાકે અને આજ પળે આપણને આવા અનુભવ–આવી પ્રતીતિ થઈ શકે જો આપણે આપણુ મુખ ખરી દિશા તરફ ફેરવીએ તો સંપૂર્ણ સાક્ષાત્કારની ભવ્ય સ્થિતિ, આજ નહિ તો કાલે પણ જરૂર આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ જો પર્વતના શિખર તરફ આપણું મુખ રાખીએ અને પછી જો ધીમે અથવા ઉતાવળે ચાલ્યા કરીએ તો આપણે વહેલા કે મોડા તે શિખર ઉપર પહોચીશુજ. પણ જ્યાસુધી આપણે એ ખરી અને સીધી દિશા તરફ વળીએ અને ચાલીએ નહિ, ત્યાસુધી કદિપણ આપણે ત્યાં પહોચી શકીએ નહિ કવિ ગેટેએ ઠીકજ કહ્યુ છે કે –

" જો તમે ખરા અંત કરણથી કામ કરવા ઇચ્છતા હો તો આ પળનેજ લાભ લો, અને જે પણ તમે કરી શકતા હો, અથવા કરી શકશો એમ ધારતા હો તેનો પ્રારભ કરો આવી હિંમતમાજ તમારી બુદ્ધિ, શક્તિ અને ચમત્કાર રહેલો છે કામમાં જોડાઓ અને માનસિક બળ વધશે, કામ આરભો અને પૂરું પણ થશે

ગૌતમ સિદ્ધાર્થે–ભવિષ્યના બુદ્ધે–પણ કહ્યું હતું કે–"સત્ય શું છે તે માગ જાણવામા આવ્યુ છે એટલે હવે હુ જરૂર એ કાર્ય સિદ્ધ કરીશ અને બુદ્ધ થઈ શકીશ" આવી નિશ્ચયની પ્રબળ તાથીજ ગૌતમસિદ્ધાર્થે અહી ને અહીં બુદ્ધ થઈને નિર્વાણની પ્રાપ્તિ કરી હતી આ પ્રમાણે આ નિર્વાણપ્રાપ્તિ–આ પરમાત્મ સાક્ષાત્કાર આ ઠેકાણે અને અત્યારે પણ શકય છે, એવો બુદ્ધનો ઉપદેશ હતો, અને એ ઉપદેશવડે એ શકયતા સમજાવીને તેઓ કરોડો મનુષ્યોને પ્રકાશનો માર્ગ બતાવી શક્યા હતા

મહાત્મા જીસસે કહ્યુ હતુ કે "શુ તમને માલૂમ નથી કે, મારે મારા પિતાનું કામ કરવાનુ છે ?" આ પ્રમાણે આ બાબત ને પોતાનો ઉદ્દેશ બનાવીને તેમણે અય ન કર્યો તેથીજ તેમણે "હુ તથા મારા પિતા એક છીએ" એ પરમ સત્યનો સાક્ષાત્કાર કર્યો આ પ્રમાણે પૃથ્વીપર વસવા છતા પણ તેમણે તે પરમ સ્વારાજ્યનો પૂર્ણ અનુભવ કર્યો તેમનો પણ એજ ઉપદેશ હતો કે, અહીં અને આ વખતે પણ મનુષ્યો આ તત્ત્વનો અનુભવ કરી શકે તેમ છે આ ઉપદેશદ્વારા તેમણે લાખો મનુષ્યોને અનુભ વનો પ્રકાશ આપ્યો છે. વ્યાવહારિક બાબતો વિષે પણ આ કરતાં

વધારે પ્રભાવશાળી અને લાભકારી ઉપદેશવાક્ય બીજા થોડાજ મળશે કે **"પ્રભુના સામ્રાજ્યનો અનુભવ કરો, એટલે દુનિયાની બધી ચીજો તમને પોતાની મેળે મળી રહેશે"**

જે મનુષ્ય સત્યનિષ્ઠ અને પ્રમાણિક છે અને જેણે એવા ઉપદેશોનુ રહસ્ય સમજવા પ્રયત્ન કર્યો છે, તે મનુષ્ય જરૂર તેની સત્યતાને અને કયા નિયમોપર એ ઉપદેશનો આધાર છે તે પણ બરાબર રીતે સમજ્યા વગર રહેશે નહિ

હુ જાતે એવા મનુષ્યોના સબધમા આવ્યો છુ કે જેમણે અનત જીવન સાથેની પોતાની એકતા અનુભવેલી છે અને જેઓ તે અનત જીવનરૂપ પરમાત્માની પ્રેરણા પ્રમાણેજ જીવન ગાળે છે, તથા પરમ શ્રેષ્ઠ સત્યના જ્વલત દષ્ટાતરૂપ થઇ રહ્યા છે—અર્થાત તેમને માત્ર પ્રેરણાઓજ મળે છે એમ નથી, પરતુ તેમનુ આખુ જીવન તે પ્રેરણાઓ પ્રમાણે ચાલ્યા કરે છે

જે કોઇ અનત જીવનરૂપ પરમાત્મા સાથેની પોતાની એકતાનો યથાર્થ ખ્યાલ લાવી તદનુસાર પોતાનુ જીવન ગાળી શકે છે, તેજ નિરતર પરમ સ્વારાજ્યનો અનુભવ કરી શકે છે, એવાજ મનુષ્યોને સઘળી આવશ્યક વસ્તુઓ આપોઆપ આવી મળે છે, કોઇ પણ ચીજની તેમને ઓછપ નડતી નથી, શુ કરવુ અથવા કેવી રીતે કરવુ તેની પણ તેમને ચિતા કરવી પડતી નથી, તેઓ નચિત જીવન ગાળે છે, અને અનત સર્વજ્ઞ શક્તિ તેમની માર્ગપ્રદર્શક હોવાથી તેઓને કોઈ પણ જાતની જોખમદારી અથવા ચિતા રહેતી નથી આવા પ્રભુમય બની ચૂકેલા જીવનમુક્ત મહાત્માના ગુણોનુ કેટલુક વર્ણન કરવુ ? જો આવા મહાપુરુષોનો અને એમા પણ ખાસ કરીને જે બે ત્રણ પુરુષોનો ખ્યાલ આ (મૂળ) લખનારને આ પળેજ આવે છે, તેમનો જીવનક્રમ આ સ્થળે સવિસ્તર આપવામા આવે તો કેટલાકને તે ચમત્કારરૂપ અથવા તો અવિશ્વાસયોગ્યજ જણાય પરતુ આ વાત સ્મરણમા રાખવી ઘટે છે કે, જે કામ એક મનુષ્ય કરી શકયો, તે કામ બીજો પણ કરી શકે કેમકે દરેક મનુષ્યનુ જીવન *પરમાત્માના અશરૂપ અને તેની સાથે સબધવાળુ છે* જો મનુષ્ય એ પરમાત્મતત્ત્વ સાથે અને શ્રેષ્ઠ નિયમોની સાથે પોતાની એકતા સમજીને તદનુસાર જીવન ગાળે તો તેનુ—અને બધા તેમ કરે તો દરેક મનુષ્યનુ જીવન તેવાજ પ્રકારનુ થઇ શકે આખા જગતમા વ્યાપી રહેલા એ પરમ દિવ્ય પ્રવાહમા દાખલ

થવા માટે આ જીવન છે મનુષ્ય જ્યારે આ દિવ્ય જીવનના પ્રવાહમાં દાખલ થાય છે, ત્યારે પછી તેને પોતાની જીંદગી બોજારૂપ લાગતી નથી જેવી રીતે ભરતી–ઓટ નિયમિત રીતે થયા કરે છે, જેવી રીતે બધા ગ્રહો આપોઆપ પોતાના અમુક ચક્રમાં ફર્યા કરે છે, જેવી રીતે ઋતુઓ એક પછી એક આવ્યા કરે છે, તેવીજ સ્વાભાવિક રીતે એવા મનુષ્યનું જીવન ચાલ્યા કરે છે.

આપણા જીવનમાં સર્વ પ્રકારના કલેશકંકાસ, શંકાઓ, વ્યાધિઓ, દુઃખ, ભય, ચિંતા, હાડમારીઓ વગેરે ઉપજે છે, તેનું મુખ્ય કારણ એજ છે કે, આપણે દિવ્ય ક્રમાનુસાર આપણું જીવન ગાળતા નથી, અને જ્યાસુધી આપણે હાલની પેઠેજ આપણું જીવન ચાલુ રાખીશું, ત્યાસુધી તો એવા તેવાં દુઃખ આવ્યાજ કરવાનાં. દિવ્ય જીવનપ્રવાહની વિરુદ્ધ વર્તવું એજ કઠિન હોઈને તે પ્રવાહની સાથે ચાલવાથી તો ઉલટો તે મહાન શક્તિનો આપણને લાભ મળે છે આ પ્રમાણે આ કામ તો ઉલટું સરળ અને નિર્ભય છે. અનંત જીવન સાથેના આપણા ઐક્યનો અનુભવ કરવો એનુંજ નામ દિવ્ય જીવન અથવા પ્રભુમય જીવન છે આ અનુભવ કરવાથી આપણી આસપાસની સર્વ વસ્તુ સાથે–પરમધામ અને અખિલ બ્રહ્માંડની સાથે આપણે અનુકૂળ સંબંધમાં આવીએ છીએ. આપણા અંતરાત્મા, મન તથા શરીરની વચ્ચે એકવાક્યતા વ્યાપી રહે છે જ્યારે આવી સ્થિતિ થાય છે, ત્યારેજ પૂર્ણ અને સર્વાંગ જીવનનો આપણને અનુભવ થાય છે આ સ્થિતિ થઈ એટલે પછી જડ ઇંદ્રિયોનું રાજ્ય આપણાપર ચાલી શકશે નહિ, સ્થૂલ જીવન માનસિક જીવનને વશ થશે અને માનસિક જીવન ઉપર આત્મિક જીવન પ્રકાશ પાડીને તેને વશ વર્તાવી શકશે આપણામા જે કાંઈ જીવનની અપૂર્ણતા અને એકદેશીયપણું હશે તે ચાલ્યાં જશે, અને શારીરિક, માનસિક તથા આત્મિક જીવનનો–તેની સુંદરતા તથા નિરંતર વધતા જતા આનંદ અને શક્તિઓ સહિત–આપણને અનુભવ થશે, તથા જીવનના પ્રશ્નોનો નીકાલ લાવનાર એજ એક ધોરી રસ્તો છે, એનું આપણને ભાન થશે શરીરને કેવળ કષ્ટ આપવાથી તેમજ શરીરનું લાલન કરવાથી આ માર્ગ જડશે નહિ આ જગતમા દરેક વસ્તુનો ઉપયોગ છે, પણ તેનો ડહાપણપૂર્વક ઉપયોગ કરવો ઘટે છે જેમ જેમ આપણે આપણા તન અને મનનો સદુપયોગ કરતા ચાલીએ છીએ તેમ

તેમ આપણને ઉચ્ચ અનુભવો થતા જાય છે, અને તેથી આપણી શક્તિઓ ઓછી થતી નથી, પણ ઉલટી વિશેષ ખીલતી જાય છે જેમ જેમ આપણા શરીરમાથી હલકા પરમાણુઓ ઓછા થતા જાય છે અને જેમ જેમ સૂક્ષ્મ અને ઉચ્ચ પ્રકારના પરમાણુઓ તેનુ સ્થાન લે છે, તેમ તેમ આપણી બધી ઇંદ્રિયો સૂક્ષ્મ આદો લનો ગ્રહણ કરવાને વધારે લાયક બને છે, અને જે શક્તિઓ આપણામા હોવાનો આપણને ખ્યાલ પણ નથી હોતો તે શક્તિઓ અનુભવાવા લાગે છે આ પ્રમાણે સ્વાભાવિક રીતે ઇંદ્રિયાતીત જીવનનો આપણને અનુભવ થાય છે, અને ઉચ્ચ નિયમો તથા સત્યની વિવિધ બાજુઓ આપણી આગળ પ્રત્યક્ષ થાય છે આ પ્રમાણે ઇંદ્રિયાતીત જીવન અને ઉચ્ચતમ દશાઓનો અનુભવ થાય છે, એટલે પછી અમુક મનુષ્યમા અમુક શક્તિઓ કે જ્ઞાન હતું કે નહિ, એવી તેવી બાબતોની તકરાર કરવામા વખત ગુમા વવાનુ આપણે છોડી દઈએ છીએ કારણ કે આપણે પોતેજ તે જ્ઞાન અને શક્તિઓનો અનુભવ કરી શકીએ છીએ આ પ્રમાણે થવાથી હવે આપણે કેવળ બીજાનાજ કહેવા મુજબ લોકોને દોરવીશુ નહિ, પણ આપણા પોતાનાજ જ્ઞાન અને અનુભવપૂર્વક બોલીશુ અને તેથી પૂર્ણ સત્તા સાથે બોલીશુ દુનિયામા ઘણી વસ્તુઓ એવી છે કે, જ્યાસુધી આપણે અમુક પ્રકારનુ જીવન ગાળીને તે વસ્તુઓ પ્રત્યક્ષ થાય એવી સ્થિતિમા આપણી જાતને મૂકીએ નહિ, ત્યાસુધી તે વસ્તુઓને આપણે જોઇ શકીએજ નહિ

"જે પ્રભુની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલશે, તેજ પ્રભુનો સિદ્ધાંત સમજી શકશે" મહાતત્વજ્ઞાની પ્લોટીનસે કહ્યુ છે કે "જે મન **પ્રભુને જાણવા ઈચ્છતું હોય તેણે પ્રભુમય પણ બનવું જોઇએ"** જેટલા પ્રમાણમા આ ઉચ્ચ નિયમનુ અને પરમ સત્યનુ આપણને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થશે, તેટલા પ્રમાણમા આપણે પણ જ્ઞાની બનીશુ અને પરમાત્માની પ્રનાલિકારૂપ પણ થઇશુ કે જે પ્રનાલિકાદ્વારા બીજાઓ પણ તે નિયમો અને સત્યને જાણી શકે

આ પ્રમાણે પરમ ચેતન્યરૂપ પરમાત્માનો અનુભવ થયા પછી તે મનુષ્ય જ્યારે જ્યારે કોઇ પણ સ્થળે જાય છે અને જૂદા જૂદા મનુષ્યોના સબધમા આવે છે, ત્યારે ત્યારે સર્વમા એવા પ્રકારની પ્રેરણા ઉત્પન્ન કરે છે, કે જેના બળથી તેઓને એક પ્રકારની શક્તિ પોતામા આવી હોય એવો અનુભવ થાય છે આપણામા જે પ્રકારની શક્તિઓ કામ કરી રહી હોય છે,

તેજ પ્રકારનો પ્રભાવ આપણે ચોતરફ અને પ્રત્યેક ક્ષણે ફેલાવ્યા કરીએ છીએ. જેવી રીતે પુષ્પમાંથી સુગંધ ફેલાય છે, તેવી રીતે આપણામાંથી એક પ્રકારની સારી યા નરસી અસર ચારે બાજુએ ફેલાયાજ કરે છે. ગુલાબનું પુષ્પ સર્વ દિશાએ પોતાની સુગંધ ફેલાવે છે અને તેની સમીપમાં આવનાર સર્વને તે સુગંધની અસર થવાથી તેમને આનંદ અને પ્રોત્સાહન મળે છે; અને એક ખરાબ છોડવો ચોતરફ દુર્ગંધ ફેલાવીને તેની પાસે વધુ વખત રહેનારને માંદા પાડે છે અથવા ગાંડા બનાવે છે; તેમ મનુષ્યનું જીવન પણ જેમ વધારે ઉચ્ચ પ્રકારનું હોય છે, તેમ તે ચોતરફ બીજાઓમાં પ્રોત્સાહન આપનારાં અને લાભદાયી આંદોલનો ફેલાવે છે; અને મનુષ્યનું જીવન જેમ વધારે અધમ હોય તેમ તે મનુષ્ય પોતાના સંબંધમાં આવનાર મનુષ્યોને નુકસાનકારક આંદોલનો પહોંચાડે છે. આવી રીતે દરેક મનુષ્ય પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે એક યા બીજા પ્રકારની અસર બીજાઓ ઉપર અવશ્ય કરે છે.

જે નાવિકો હિંદી મહાસાગરમાં પોતાનાં નાવ ચલાવે છે, તેઓ જણાવે છે કે, કેટલાક ટાપુઓમાંથી ચંદનની સુંગધ ઘણે દૂરથી આવવા લાગે છે અને એ સુંગધને લીધે તેઓ અમુક ટાપુની નજદીકમાં આવી પહોંચ્યા છે, એવું તેમને જ્ઞાન થાય છે. આ ઉપરથી તમારે પણ તમારા અંતરને એવું શુદ્ધ બનાવવું જોઇએ કે જેથી તમે જ્યાં જ્યાં જાઓ, ત્યાં ત્યાં તમારામાંથી પણ છૂપી–છતાં પ્રબળ શક્તિ વહ્યાજ કરે અને સર્વને શુભ અસર કર્યા કરે. એમ કરવાથી તમે તમારી સાથે પ્રેરણાશક્તિ લઇ જશો અને દરેક સ્થળે આશીર્વાદ ફેલાવી શકશો. આથી તમારા મિત્રો અને બીજા લોકો કહેવા લાગશે કે "તમારા આવવાથી અમારા ઘરમાં શાન્તિ અને આનંદ ફેલાય છે." જ્યારે જ્યારે તમે બહાર ફરવા નીકળશો, ત્યારે ત્યારે થાકેલા, કંટાળેલા અને માંદા મનુષ્યો ઉપર પણ તમારો પ્રવાહ પડશે; તેમનામાં નવો જીવનપ્રવાહ વહેવા લાગશે અને નવી સ્ફૂર્તિ આવશે. જે ઘોડાની પાસે થઇને તમે પસાર થશો તે ઘોડો પણ અર્ધો મનુષ્યની માફક તમારા સામું આતુરતાથી જોવા લાગશે. અર્થાત જ્યારે મનુષ્યને પરમાત્મજીવનનો અનુભવ થાય છે, ત્યારે તેની શક્તિઓમાં જૂદોજ પ્રભાવ આવે છે. માટે "આપણે આવા પ્રકારનું જીવન અત્યારે અને અહીં પણ ગાળી શકીએ તેમ છીએ." એ સત્યને જાણવું, એજ આ જીંદગીમાં સર્વશ્રેષ્ઠ જ્ઞાન

છે અને એજ મોટામાં મોટો લહાવો છે. કેમકે એવું જ્ઞાન થતાંજ મનુષ્ય આનંદનાં ગીત ગાવા લાગે છે; અને વળી જ્યારે તેને તે દિવ્ય જીવનનો અનુભવ-અર્થાત સાક્ષાત્કાર થાય છે, ત્યારે તો તેના હૃદયમાંથી આવા પણ ઉદ્‌ગાર પણ નીકળી પડે છે કેઃ-

"અહા! હું સર્વ સમયે અનંત જીવનમાં રહેલો છું. સર્વ વસ્તુઓ મને હવે દિવ્ય ભાસે છે. હું અલૌકિક અન્નનું ભોજન અને અલૌકિક અમૃતનું પાન કરૂં છું. જ્યારે હું ઈન્દ્રધનુષ્યના ચળકતા લાલ, વાદળી, સોનેરી રંગનું પ્રકાશમય મિશ્રણ આકાશમાં જોઉં છું, ત્યારે તેમાં પણ મને પ્રભુનો અપાર પ્રેમ દેખાઇ આવે છે. જ્યારે હું પક્ષીઓને આનંદ સાથે ગાતાં જોઉં છું અથવા તો જ્યારે ચોતરફ ખુશબો ફેલાવતાં સુંદર પુષ્પોને ખીલેલાં નિહાળું છું અથવા તો પ્રાતઃકાળના તેજસ્વી રંગોનો કે રાત્રિનો ભવ્ય દેખાવ નજરે પડે છે, ત્યારે મારો આત્મા આનંદમાં ગરકાવ થઇ જાય છે અને મારી વૃત્તિઓ પ્રભુના મહિમામાં તન્મય થઇ જાય છે."

કોઇ પણ મનુષ્ય જેમ જેમ અનંત જીવન સાથેના પોતાના સ્વાભાવિક ઐક્યનો અનુભવ કરે છે અને તેને અનુસરતું જીવન ગાળે છે, તેમ તેમ સર્વ જરૂરી ચીજો આપોઆપ તેને આવી મળે છે. પોતાના હૃદયદ્વારને ખુલ્લું મૂકી તેના પ્રવાહની પ્રનાલિકા બનવાથી તેની સાથે સંબંધમાં આવનારને અનંત જીવનની ભવ્યતા, સુંદરતા અને આનંદનો સાક્ષાત્કાર અવશ્ય થાય છે. આવો મનુષ્ય પૃથ્વીપર વસવા છતાં સ્વર્ગીય સામ્રાજ્યનો ઉપભોગ કરી શકે છે. આ રીતે આપણે સ્વર્ગને પૃથ્વીપર લાવી શકીએ છીએ; અથવા ખરૂં કહેતાં પૃથ્વીને સ્વર્ગમાં લઇ જઇએ છીએ. આથી દુર્બળતાને બદલે સબળતા, નિસ્તેજતાને બદલે તેજસ્વિતા, દુઃખને બદલે સુખ, દિલગીરીને બદલે આનંદ, ભયને બદલે નિર્ભયતા, અને માત્ર શ્રદ્ધા કે આશાને બદલે અનુભવજ્ઞાન પ્રકટે છે. આવી રીતે મનુષ્ય શાંતિ, શક્તિ અને આવશ્યક વસ્તુસ્થિતિની વિપુલતા પ્રાપ્ત કરે છે અને અનંત ચૈતન્યની સાથે અભેદ અનુભવી પ્રભુમય બની રહે છે.

રાલ્ફ વાલ્ડો ટ્રાઈનના જીવનસંબંધી ટુંક નોંધ

મિ ટ્રાઇનના પુસ્તકોમા પ્રકટ થયેલ બળ અને શાંતિ જોઈ લોકો માનવાને દોરવાય છે કે, તેણે વર્ણવેલી ઉચ્ચ દશા તેણે અનુભવી હશે, અને તે પ્રાપ્ત કરવાની અનુકૂળતા તેને મળીજ હશે પ્રથમતુ અનુમાન થઈ છે, પણ તેના સયોગો અનુકૂળ કે સુખમય હતા, એવો ખ્યાલ તદ્દન ખોટો છે, કારણકે શાંતિ અને ધૈર્ય પ્રાપ્ત કરનારા ઘણા પુરુષોની માફક તે પણ અનેક હાડમારીઓમાથી પસાર થયો છે'

મિ. ટ્રાઇનનો જન્મ અમેરિકામા ઇલીનોઇમ પરગણામા માઉન્ટ મોરિસ ગામમા સન ૧૮૮૬ મા થયો હતો બાલ્યાવસ્થાથીજ તે ગરીબાઇ અને દુ ખમય સ્થિતિમા ઉછર્યો હતો, અને તેનામા માલૂમ પડતી ધીરજ, ખત અને ઉદ્યોગ વગેરે ગુણો મોટે ભાગે તેની એવી પરિસ્થિતિને લીધેજ ખીલ્યા છે, એમ નિ સશય કહી શકાય

તેનો ઇરાદો કાર્થેજ કૉલેજમા એકેડેમીમા અભ્યાસ કરવાનો હોવાથી તે માટે જોઇતુ દ્રવ્ય તેણે લાકડા કાપીને અને એવુજ બીજુ કામ કરીને મેળવ્યુ હતુ તેની પાસે અભ્યાસ કરવા જતી વખતે માત્ર ૨૪૦ રૂપીઆ હતા આટલી નાની રકમ ઉપર તેના કરતા કમહિમત અને નિશ્ચયવાળા વિદ્યાર્થીએ આ પગલુ કદાપિ ભર્યુ ન હોત ત્યાનો અભ્યાસ પૂરા કર્યા પછી તે નૉક્ષ કૉલેજમા જોડાઇને ૧૮૯૧ મા ગ્રૅજ્યુએટ થયો, અને તે પછી પોતાના ગામમા તે ક્રૅશીઅર નીમાયો

તે ભવિષ્યમા કેવો થશે અને તેના વિચારો કેવુ રૂપ લેશે, તેનો પુરાવો તેના કૉલેજના અભ્યાસના બીજા વર્ષમા મળી આવ્યો. અમેરિકાના દયાધર્મ વર્ધક મડળે "ગુન્હા અટકાવવામા દયામય કેળવણીની અસર" એ વિષય ઉપર સૌથી ઉત્તમ નિબધ લખનાર કોઈ પણ કૉલેજના વિદ્યાર્થીને ૨૫ પાઉડનુ ઇનામ આપવાનુ જાહેર કર્યુ હતુ મિ ટ્રાઇનનો નિબધ કમિટિએ સૌથી ઉચ્ચ કોટિનો ગણ્યો, કારણ કે તેમા તેની ઉત્તમ લેખનશૈલી તેમજ તે વિષયસબધી દિલસોજી પ્રકટ જણાઇ આવ્યા હતા વિસ્કોન્સીન યુનિવર્સિટિમા એક વર્ષ ગાળ્યા પછી તેણે બાલ્ટીમોર જ્હોન હોપકિન્સ યુનિવર્સિટિમા જોડાઈ ઇતિહાસ, રાજકીય અને સામાજિક શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો આ સઘળો સમય ખાનગી શિક્ષણ આપી તેણે ગુજરાન ચલાવ્યુ હતુ

જ્યારે આપણે વિચારીએ છીએ કે મિ ટ્રાઇન એકાત અને જોખમદારી વિનાના સયોગોમા નહિ પણ વિવિધ અને કસોટી કાઢે તેવા પ્રસગોમાજ રહ્યો છે, ત્યારે તેની કલમ અને તેના જીવનની ભવ્યતા

આપણાપર બમણી અસર કરે છે તેણે શિક્ષણ અને ભાષણ આપવા ઉપરાંત ઘણા પ્રકારની મજુરી કરી છે, ઉદ્યોગ કર્યા છે અને વર્તમાનપત્રના ધંધામા પણ કામ કર્યું છે કેટલીક વાર તો શહેરના મોટા લત્તામા કામવગરના અને ભુખ્યા ફરવાનો પણ તેને પ્રસગ આવેલો છે

કેટલાક વર્ષથી તે સમાજ તથા અર્થશાસ્ત્રને લગતા કામમા ઘણોજ અગત્યનો ભાગ લે છે તેના પુસ્તકો 'ચૈતન્યપ્રદ પુસ્તકો' તરીકે અમેરિકામા ગણનામા આવ્યા છે

તેના પુસ્તકોની દરેક દેશમા ચારે બાજુએથી માગણી થાય છે લોકો સજીવ ધર્મની શોધમા છે, એ વાતની આ માગણીથી સાબીતી મળે છે તેના પુસ્તકોના અનેક ભાષામા ભાષાતર થયા છે

તેની ભાષામા ખાસ માધુર્ય રહેલુ છે. તે ઉચ્ચમા ઉચ્ચ તત્ત્વજ્ઞાનના વિચારો ઘણીજ રસમય અને સરળ વાણીમા પ્રકટ કરી શકે છે તેનો સદેશો અભણ તેમજ શિક્ષિત વર્ગ એકસરખી રીતે વાચી સમજી શકે છે તેની લોકપ્રિયતાનુ મુખ્ય કારણ એ છે કે, તે હૃદયથી અને જાતિઅનુભવથી બોલે છે, તેમજ હૃદયની ભાવનાઓને સારા સ્વરૂપમા બીજાઓ સન્મુખ જણાવવાની તે અનુપમ શક્તિ ધરાવે છે ('બુકનોટ્સ સપ્લિમેન્ટ'પરથી)

સસ્તુ સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલયનાં પુસ્તકોનું

विगतवार सूचिपत्र

(આની છેવટે સંક્ષિપ્ત સૂચિપત્ર પણ જોડેલું છે.)

અમદાવાદ–સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલયમાં ભિક્ષુ–અખંડાનંદના
પ્રબંધથી મુદ્રિત અને પ્રકાશિત.
સં. ૧૯૮૫ ફાગણ માસ.

સારા ગ્રંથો વાંચવાના મહાન ફાયદા

यस्यास्ति सद्ग्रन्थविमर्शभाग्य, किं तस्य शुष्कैश्चपलाविनोदैः ॥

અર્થાત્—જેને સારા સારા ગ્રંથો વાચવાવિચારવાનુ સદ્ભાગ્ય મળેનુ હોય તેના આગળ ચચળ લક્ષ્મીના શુષ્ક વિનોદ શી ગણતરીમા છે ?

"તમે ગમે તેવી નવલકથાઓ અને બાજુ જે આવ્યું તે વાચવા મડી પડો છો, પણ એવુ તો તમે થોડુ વાચો તેમજ સારૂ ગીતાજી વાચો, વેદાતના બીજા પુસ્તકો વાચો, કેમકે તેની આખા જીવનસુધી જરૂર છે ' સ્વામી વિવેકાનદ

"પુસ્તકોમા હું ગુથાયેલો રહી શકતો તેથી મને બે માસ વધારે જેલ મળત તોપણ હુ કાયર થાત નહિ, એટલુ જ નહિ પણ મારા જ્ઞાનમા ઉપયોગી વધારો કરી શકવાથી હુ ઉલટો વધારે સુખચેનમા રહેત હુ માનુ છુ કે, જેને સારાં પુસ્તકો વાચવાનો શોખ છે, તે ગમે તે જગ્યાએ એકાતવાસ સહેલાઇથી વેઠી શકે છે × × એક પછી બીજુ, એમ પુસ્તકો વાચતા છેવટે તમે અતરવિચાર પણ કરી શકશો મ૦ ગાધીજી

'બધુઓ' સારા પુસ્તકો એટલે શુ એ તમે જાણો છો ? સારા પુસ્તકોની કિમત તમે સમજો છો ? ભાઈ હજી આપણે એ નથી સમજતા જો સમજતા હોઇએ તો આપણી હાલત આવી ન હોય મને તો લાગે છે કે, જ્ઞાન એ આકાશ છે અને પુસ્તકો એ તેમા શોભી રહેલા ચળકતા તારાઓ છે જ્ઞાન એ સમુદ્ર છે ને પુસ્તકો તે લાભ લઇ શકાય તેવા વહાણો છે જ્ઞાન એ સૂર્ય છે અને આપણા ઘરમા આવી શકે એવો તેનો પ્રકાશ તે પુસ્તકો છે, જ્ઞાન એ સોનાની ખાણ છે અને પુસ્તકો તે તેમાથી બનાવેલા આપણને બધબેસતા થાય તેવા દાગીના છે, જ્ઞાન એ મોટામા મોટી કિમતી નોટો છે અને પુસ્તકો તે આપણા રોજના ઉપયોગમા આવી શકે એવા ચલણી સિક્કાઓ છે, જ્ઞાન એ વાયુ છે અને પુસ્તકો તે એ વાયુને ખેચી લાવી ઠડક આપનાર પખાઓ છે, જ્ઞાન એ અગ્નિ છે અને પુસ્તકો તે એ અગ્નિથી પ્રકટાવેના દીવા છે જ્ઞાન એ પૃથ્વી છે અને પુસ્તકો તે આપણને રહેવાલાયક મકાનો છે, જ્ઞાન એ અનાજનો ભડાર છે અને પુસ્તકો તે રોટલા છે જ્ઞાન તે મેઘ છે અને પુસ્તકો તે આપણા ઘરમા રહી શકે તેવા પાણીભરેલા માટલા છે, અને જ્ઞાન તે સર્વશક્તિમાન પરમાત્મા છે અને પુસ્તકો તે એનો રસ્તો દેખાડનાર પૂજનીય દેવો છે' સ્વ૦ પઢિયાર

' મને પુસ્તકો વાચવાથી જેવો આનદ મળે છે તેવો આનદ આ જગત મા બીજા કોઈ પણ કામથી નથી મળતો ××× માતૃભાષામાં વિવિધ જ્ઞાન આપનારા ગ્રથોનો પ્રચાર થયા વિના કોઇ પણ પ્રજા ઉનતિ પામી શકતી નથી અને જાતીય ભાવના (સ્વદેશપ્રીતિ) પણ મેળવી શકતી નથી ××× બધી જાતની ઉન્નતિનું મૂળ જ્ઞાનની ઉન્નતિ છે પશુ આદિના જેવી ઇદ્રિયતૃપ્તિસિવાયનુ બીજુ કોઈ પણ એવુ સુખ તમે નહિ બતાવી શકો કે જેનુ મૂળ જ્ઞાનની ઉનતિમા રહેલુ ન હોય ××× સાહિત્ય-ઉદ્યાનના ચતુર માળી થવાનુ સુભાગ્ય જેને પ્રાપ્ત થયુ હોય અથવા જેનુ મન સદૈવ સાહિત્ય

રોવરના કમળોની મધુર સુગંધથી મસ્ત બનવા લાગ્યું હોય, તેને તો સાહિત્ય-બગીચાના સ્વર્ગીય સુખો પણ તુચ્છ લાગે છે." બંકિમચંદ્ર

"ગરીબોને દરિદ્રતામાંથી છોડાવવાની, દુખીઓના દુઃખ દૂર કરવાની, શરીર તથા મનનો થાક ઉતારવાની અને માંદાઓનું દર્દ ભૂલાવી દેવાની ગ્રંથોમાં જેટલી શક્તિ છે, તેટલી શક્તિ ધાગ્યે કરીને બીજી કોઈ ચીજમાં નથી." "માર્ડન"

"પુસ્તકાલયોનો સ્નેહ એ ઈશ્વરના રાજ્યમાં પહોંચવાનો પરવાનો છે."

"ખરાબ ચોપડીઓનું વાચન, એ તો ઝેર પીવાસમાન છે."

"મહેલોથી તથા ધનવૈભવના અખૂટ ભંડારથી જે સંતોષ તમને નહિ મળે, તે સંતોષ તમને ઉત્તમ પુસ્તકોથી પ્રાપ્ત થશે."

"શીના વનમાં ભૂખે મરનાર પશુમાં અને આટલાં આટલાં વાચવાનાં સાધન છતાં જ્ઞાનહીન રહેનારા મનુષ્યમાં શું તફાવત?"

"સહવાસથી જેમ માણસના ગુણની અને પ્રકૃતિની પરીક્ષા થાય છે, તેમ જે પુસ્તકોનો તેને શોખ હોય છે તે ઉપરથી પણ તેનાવિષે અનુમાન થાય છે."

"એકાદ ઉત્તમ ગવૈયો ઇચ્છે ત્યારે જેમ પોતાના વાજીંત્રમાંથી ચહાય તે સ્વર કાઢી આનંદ લે છે, તેમ એક વાચનાર પણ જ્યારે ઇચ્છે છે ત્યારે એકાદ ઉત્તમ ગ્રંથમાંથી પોતાને મનગમતો અવાજ કાઢી આનંદમગ્ન થઈ શકે છે."

"અવકાશની એકાદ ક્ષણનો પણ ઉપયોગ કરી લેવા માટે ગ્લૅડસ્ટન જેવો પ્રતિભાશાળી પુરુષ પણ ગજવામાં સદાય એકાદ પુસ્તક લઈને ફરે, તો પછી આપણા જેવાઓએ તો ખુશી વૃથા જતી કિંમતી ક્ષણોને બચાવવા માટે શું ન કરવું જોઈએ?"

"ખોરાકવિનાના શરીરની પેઠે જ્ઞાનવિનાનું મન પણ નિર્માલ્ય છે. એ જ્ઞાનને મેળવવાનું સર્વોપરિ સાધન વાચન હોવાથી જે ઘરમાં સારાં પુસ્તકો નથી, તે ઘર ઘર નહિ પણ નિર્માલ્ય તનમનવાળાં જીવતાં મુડદાઓને રહેવાની ઘોર છે."

એક વિદ્વાન ફીકજ કહે છે કે, "વાચવાની હોંશ છોડી દેવાના બદલામાં કોઈ મને આખા હિંદુસ્તાનની સંપત્તિ આપે, તોપણ હું તેને કદી છોડું નહિ."

"પુસ્તકો તરુણાવસ્થામાં સુમાર્ગ દેખાડે છે, વૃદ્ધાવસ્થામાં મનરંજન કરે છે અને ઉદાસીને વખતે સમાધાન કરીને આપણું જીવન આપણને નકામું લાગવા દેતાં નથી. વળી તે આપણી ચિંતા તથા ક્રોધાદિને શાંત કરી નિરાશાનો નાશ કરે છે."

"એક પાશ્ચાત્ય પંડિતનો તો એટલે સુધી મત છે કે—'માણસને લુગડા-લત્તાની જેટલી જરૂર નથી, તેટલી પુસ્તકોની છે.' તે પોતે પણ જરૂરના પુસ્તકો ખરીદી લેતાસુધી લુગડાં લેવાનું મુલતવી રાખતો. તેને સિસેરોનાં પુસ્તકો બહુ ગમતાં હતાં તે વાચતો ત્યારે ત્યારે 'હું વધારે સારો થયો છું' એમ તેને લાગતું."

"ઉત્તમ ગ્રંથો, તેનું સેવન કરનારાઓમાં ધર્મ, નીતિ, ચાતુર્ય, પ્રતિભા, શૌર્ય, ધૈર્ય તથા પરોપકારવૃત્તિને વિસ્તારે છે, અને જેમ જેમ એ દૈવી ગુણોની સત્તા જામતી જાય છે, તેમ તેમ દુનિયાને પીડારૂપ આસુરી ભાવોની જડ નાશ પામતી જાય છે."

"ગ્રંથોની ઓરડીમાં ગયા પછી તમે એને હાથ નહિ લગાડો તો એ ગ્રંથો જ માનસવાણીથી તમને કહેશે કે—'અમારામાં પુષ્કળ જ્ઞાન ભર્યું છે તે લ્યો અને વાચો, એટલે તમારું કલ્યાણ થશે.' શું આ માનસવાણી ઓછી કિંમતી છે?"

संपूर्ण महाभारत

મોટા સાત ભાગમાં, પૃષ્ઠ ૫૦૦૦

ઉત્તમ ભાષાન્તર, સુંદર ૩૦ ચિત્ર, મજબૂત કાગળ તથા
કદ ૬॥।×૧૦, પાકાં પૂંઠાં સાથે મૂલ્ય ૩૬)

श्रीज्ञानेश्वरी भगवद्गीता

આવૃત્તિ ચોથી, પૃષ્ઠ ૮૦૦, કદ ૫॥।×૯, મૂલ્ય ૨)
એમાં ગીતાના શ્લોક, અર્થ, જ્ઞાનેશ્વર મહારાજનું ચમત્કારી
ચરિત્ર તથા તેમણે ૬૦૦ વર્ષપર રચેલી ઉત્તમ અને ઉપરા-
ઉપરી દ્રષ્ટાંતોથી ભરપૂર ટીકા ગુજરાતીમાં અપાઈ છે.

श्रीशांतिपर्व-महाभारतनुं

ઉત્તમ ભાષાંતર—નવી આવૃત્તિ

પૃષ્ઠ ૯૨૦, કદ ૬॥।×૧૦, મૂલ્ય ૫)
આમાં પિતામહ ભીષ્મ, ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ, દેવર્ષિ નારદ તથા
અનેક ઋષિમુનિઓના કલ્યાણકારી સંવાદ અને ઉપદેશો છે.

श्रीमद् भगवती भागवत

અથવા દેવી ભાગવત

વેદધર્મસભાવાળું શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાંતર, આવા મોટા અક્ષર
કદ ૬॥।×૧૦નાં ૮૬૪ પૃષ્ઠ, મૂલ્ય ૪॥,

શ્રીમદ્ ભાગવત અને આ ગ્રંથ એ બેમાથી મુખ્ય પુરાણ કયું અને ઉપપુરાણ કયું, એ બાબતપર સંસ્કૃતમાં એક લંબાણ ઉપોદ્ઘાતદ્વારા ભગવતી ભાગવતનું સમર્થન થયેલું છે, તેનું પણ ભાષાંતર આ ગ્રંથ સાથે અપાયું છે.

श्रीमद् भागवत भाषांतर

સાતમી આવૃત્તિ ચાલુ સાલમાં નીકળશે.
વેદધર્મસભાનું ઉત્તમ ભાષાંતર, આવડા મોટા અક્ષર,
સુંદર ૧૫ ચિત્રો, મજબૂત કાગળ, પાકું પૂઠું, મૂલ્ય ૪)

શ્રીરામાયણનું મહત્ત્વ

प्रीति करै रामायण मांहीं, तेहि सम भाग्यवंत कोउ नांहीं ॥

"રામાયણ, એ જગતમાં જેનો જોટો મળતો નથી એવો અનન્ય સાહિત્યગ્રંથ છે." વિવેકાનંદ

"રામાયણથી ભારતવર્ષનો સ્વાર્થપરાયણતાનો દોષ જેટલો દૂર કરાયો છે;
" તેટલો કોઈ પણ નીતિવેત્તા, ધર્મવેત્તા, સમાજસુધારક, રાજપુરુષ કે રાજાથી
" પણ દૂર કરાયો નથી." બંકિમચંદ્ર

"કાવ્યના બને અંગ–કવિ અને નાયક–ની બાબતમાં રામાયણની બરોબરી
" કરે તેવો કોઇ પણ ગ્રંથ કોઇ પણ દેશમા મળી આવશે નહિ. રામચંદ્ર સરખો
" અલૌકિક સામર્થ્યવાળો તથા ઉદાત્ત નીતિવાળો અન્ય કોઈ પણ પુરુષ જગત-
" ભરના ઇતિહાસમા દૃષ્ટિએ પડતો નથી; તેમ મહર્ષિ વાલ્મીકિના જેવી પ્રતિભા
" તથા ઉચ્ચ કલ્પનાવાળો કવિ પણ કોઇ જણાતો નથી. હોમર તથા વર્જીલ
" નામના પ્રાચીન કવિઓના "ઇલિયડ" તથા "ઇનીડ" ગ્રંથો અને મિલ્ટન
" કવિનો 'પેરેડાઇઝ લૉસ્ટ' પાશ્ચાત્ય દેશોમા ઉત્તમ ગણાય છે; પરંતુ એ બધા
" ગ્રંથો કરતા રામાયણ કેટલી બધી શ્રેષ્ઠ છે! કદાચ કોઇ કાવ્ય–શક્તિમાં હોમર
" વગેરેને વાલ્મીકિની બરોબરીએ બેસાડે; બાકી તેઓના કાવ્યનાયકો ઍકિલિસ
" વગેરે નીતિની દૃષ્ટિએ તો રામાયણના રામચંદ્રાદિ કરતા અતિશય ઉતરતા
" છે. સારાંશ કે, રામાયણમાટે આર્ય લોકો જે અભિમાન ધરાવે છે તે
" યોગ્યજ છે." ચિંતામણ વિ. વૈદ્ય

"હમ રામાયણ કો પઢ કર કુછ કે કુછ બન જાતે હૈં; હમમેં ઉંચે ઉંચે
" ખ્યાલ પેદા હો જાતે હૈં; ઔર વહ ગુણ જો મનુષ્ય કી ઉત્કૃષ્ટતા કે ભૂષણ હૈ
" સો હમારે સ્હામને આ કર ખડે હો જાતે હૈં. સદાચરણ, પુત્રો કી ભક્તિ,
" પતિવ્રતાધર્મ, પતિકર્તવ્ય, પિતામાતા કા સ્નેહ, વિનય, ધૈર્ય, દયાલુતા–સારાંશ
" યહ કિ માનુષી ગુણો કા કૌનસા ચિત્ર હૈ કિ જિસકે યથાર્થ રૂપ કો કવિ ને
" અપની જાદૂભરી લેખની સે ઇસમેં નહીં લિખા?" મી. ગ્રિફિથ

"રામાયણ કહને કો તો એક મહારાજા કા જીવનચરિત્ર હૈ; પરન્તુ વાસ્તવ
" મેં યહ સંસાર કે મલો કો નાશ કરનેવાલા અગ્નિ હૈ; અંધકાર મેં પ્રકાશ હૈ;
" સ્ત્રીયો કા ધર્મ હૈ; પુરુષો કા પૌરુષ હૈ; બ્રાહ્મણો કા બ્રહ્મતેજ હૈ; ક્ષત્રિયો કા
" ક્ષાત્રધર્મ હૈ; વૈશ્યો કા ધન હૈ; શૂદ્રો કા ધર્મ હૈ; ઔર ગૃહસ્થાશ્રમ મેં પ્રવેશ
" કરનેવાલે નરનારિયોંકા સુખદીપક હૈ. ઇસકી જ્યોતિ કો હાથ મેં રખ કર પુરુષ
" યદિ માર્ગ દેખ દેખ ચલે, તો હો નહીં સકતા કિ કિસી સમય વહ જીવનયુદ્ધ મેં
" પરાજય પ્રાપ્ત કરે...જગત કા ઇતિહાસ પઢનેવાલે કહતે હૈં કિ હિંદૂજાતિ
" કો વેદો કે પ્રચાર હટ જાને પર યદિ કિસી રસાયણ ને જીવિત રક્ખા હૈ તો યહ
" રામાયણ હી હૈ. ઇસીકે બલ સે હિંદૂ નારિયો મેં સતીત્વ કા ઔર હિંદૂ નરો
" મેં બલિદાન કરને કા સાહસ રહા હૈ" સંતરામ શર્મા

श्री दासबोध

નવી આવૃત્તિ-પૃષ્ઠ ૬૨૦, ક્રા૦ ૮ પા ૪૮, રૂ ૨॥

મહારાષ્ટ્રના જે ચાર મહર્ષિઓના ચાર ઉત્તમ ગ્રંથોને ચાર વેદોની ઉપમા અપાઈ છે, તેમાના ચોથા વેદરૂપ આ ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથમાં તેમનું મોટું ભવ્ય ચિત્ર, ઉત્તમ ચરિત્ર તથા શિવાજી મહારાજને તેમણે આપેલા ખાસ જાણવા જેવા ઉપદેશ ઉપરાંત અન્ય પણ વ્યવહાર તથા પરમાર્થ ઉભયને સધાવનારા ઉત્તમ ઉપદેશો સમાયલા છે. આથી માત્ર જિજ્ઞાસુ કે ભક્તો માટેજ નહિ, પરંતુ સર્વ કોઈ માટે આ ગ્રંથ ખાસ વાચવા યોગ્ય છે.

धर्मतत्त्व

બંગસાહિત્યસમ્રાટ્ બંકિમબાબુએ ભણેલા નવયુવકોને ધર્મનાં ઉંડાં રહસ્ય સમજાવવા સારૂ આ ધર્મગ્રંથ લખેલો હોઇ તેમના ઉત્તમ ચરિત્રસાથે પૃષ્ઠ ૨૪૮, ક્રા૦ ૮ પા ૪૮, મૂલ્ય ૦॥, પાકું ૦॥।

योगतत्त्व

આમાં-હઠયોગ, પ્રાણાયામ, કસરત, સ્નાન, હવા, ઓજસ, શરીરરચના, આતરિક રચના, વિદ્યુત્ શક્તિ, મનોબળ, આત્મિક ઉન્નતિ, અંતર્યામીનો અવાજ, ઈ૦ હકીકતો સમજાવેલી હોય ક્રા૦ ૮ પા ૪૮, પૃષ્ઠ ૩૮૪, મૂલ્ય ૧) પાકુંપૂઠું ૧।

महाभारतविषे विचार

૬॥×૧૦ નાં પૃષ્ઠ ૩૨૮, પાકાં પૂઠાં સાથે ૧॥

આ પુસ્તકમા મહાભારતવિષે વિદ્વાનોના મનનીય વિચારો તથા પંડિત માતવળેકરજીની મહાભારતની સમાલોચનાનો અનુવાદ આપેલો છે.

रामायणविषे विचार

૬॥×૧૦નાં પૃષ્ઠ ૨૦૦, મૂલ્ય ૦॥=

ઉપલા પુસ્તકની પેઠે આમા પણ અનેક વિદ્વાનોના રામાયણ વગેરેને લગતા મનનીય વિચારો સમાયલા છે.

નીચલા સંતવાણીના ગ્રંથોમાં આવા મોટા અક્ષર છે.

श्रीछोटमनी वाणी

ग्रंथ पहेलो { આમા ઉત્તમ ૩૪૭ કીર્તન, ધોળ, છપ્પા વગેરે છે. પૃષ્ઠ ૨૬૦, રૂ. ૧)

ग्रंथ बीजो { આમા બોધદાયક અનેક આખ્યાન વગેરે છે. પૃષ્ઠ ૪૦૦, રૂા. ૧॥

ग्रंथ त्रीजो { આમા જ્ઞાનકક્કો, છાંદોગ્યસાર, ભક્તિભાસ્કર, ભક્તિકલ્પતરુ, અક્ષરબાવની, સાંખ્યસાર, શિવજીના કીર્તન ઇત્યાદિ છે. પૃષ્ઠ ૨૭૦ મૂલ્ય ૧)

श्रीप्रीतमदासनी वाणी

પ્રીતમદાસનું ઉત્તમ વૃત્તાંત, રસિક અને બોધદાયક ભજન, ધોળ, ગરબા, ગરબી, સાખી, છપ્પા, કક્કા, મહિના, તિથિઓ અને વાર વગેરેના આ ઉત્તમ સંગ્રહમા તેમની ભગવદ્ગીતા પણ છે.
૫×૯ ના પૃષ્ઠ ૪૨૦, મૂલ્ય ૧।, પાકું ૧॥.

श्रीअखानी वाणी

પુષ્કળ ઉમેરા સાથે બીજી આવૃત્તિ.
પૃષ્ઠ ૫૦૦, કદ ૫॥×૮, મૂલ્ય ૧॥

श्रीभजनसागर

કદ ૫×૬॥, પૃષ્ઠ ૨૩૦, કાચું પૂંઠું ૦। પાકું ૦॥=

शुभसंग्रह—जुदा जुदा भागोमां

भाग पहेलो { આમા ઘરગતુ દવાઓ અને ઉપયોગી સૂચનાઓ ૯૦ ૯૧ બાબતો છે.ચોથી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૨૦૦, મૂલ્ય ૦।, પાચ પ્રતનો રૂ. ૧)

भाग बीजो { આમા વિવિધ વિષયના સેંકડો ઉપયોગી લેખ હોઇ કદ ૬॥×૧૦, પૃષ્ઠ ૫૮૪, મૂલ્ય ૨॥

भाग त्रीजो { આમા પણ વિવિધ વિષયના સેંકડો ઉત્તમ લેખો હોઇ કદ ૬॥×૧૦, પૃષ્ઠ ૪૩૨, મૂલ્ય ૧॥

भाग चोथो { આમા વિવિધ વિષયના લેખો આપેલા છે. કદ ૬॥×૧૦, પૃષ્ઠ ૩૬૮ મૂલ્ય ૧।

એક અસામાન્ય મહાત્માનો જ્ઞાનભક્તિમય દૃષ્ટાંતોથી ભરપૂર ઉપદેશ

श्रीरामकृष्णकथामृत

भाग १–२ भेगा,–आवृत्ति बीजी

કદ પાા×૮, પૃષ્ઠ ૬૫૦, મૂલ્ય રાા

સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદજીના જગપ્રસિદ્ધ ગુરુદેવ શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ જેવા અદ્ભુત પુરુષની જૂદા જૂદા જિજ્ઞાસુઓ તથા વિદ્વાનો સાથેની અતિસરળ અને બોધપ્રદ વાતચીતો, તે દરમિયાન અપાયેલા સચોટ દૃષ્ટાંતો, ગવાયેલા અસરકારક ભજનો તથા વખતો વખત તેમને થઈ આવેલી ભાવસમાધિઓનું આબેહુબ વર્ણન આ ગ્રંથમાં છે પોતાની સહી પણ ન કરી જાણવા છતાં જીવન્મુક્ત દશાને પ્રાપ્ત થયેલા આ પરમપૂજ્ય મહાત્માના કથનોમાં જે ઉપદેશામૃત, મીઠાશ અને અસર રહેલા છે, તે વાચવાથીજ સમજાય તેમ છે

આમાંની થોડીક બાબતોનાં નામઃ-પુસ્તકોવિના પણ જ્ઞાન થઈ શકે? પ્રતિમાપૂજન કેવી ભાવનાથી કરવું જોઈએ? શું કરીએ તો ઈશ્વરમાં ચિત્ત પરોવાય? વિષયી લોકો નિંદા-મશ્કરી કરે ત્યારે શું કરવું? દુષ્ટ લોક ઇજા કરવા આવે તો શું કરવું? ચાર પ્રકારના જીવ સંસારી માટે મુક્તિનો ઉપાય શ્રદ્ધાનું માહાત્મ્ય સત્સંગનું વ્યસન ત્રિગુણાત્મક પ્રકૃતિ પ્રમાણે ત્રિગુણાત્મક ભક્તિ શરીરત્યાગ કે આત્મહત્યા? સવિકલ્પ અને નિર્વિકલ્પ સમાધિ નિષ્કામ કર્મ અને કર્મત્યાગ ભગવત્સેવા અને કુટુંબસેવા ત્રણ જાતના આચાર્ય ખ્રિસ્તીધર્મ અને પાપનો સિદ્ધાંત જ્ઞાનોન્માદ અને જીવન્મુક્ત અમનદારી અને અહંકાર ત્યાગની પરાકાષ્ઠા અને સાચો સંન્યાસ અનંતનું દર્શન ઈશ્વરપ્રાપ્તિ અને દુનિયાદારી કાચો અહંકાર અને પાકો અહંકાર સાચી ભક્તિ અને દેખાડવાની ભક્તિ ખરો દરિદ્રી કોણ? હરિશ્ચંદ્રની કથા અને ભાવસમાધિ ગુરુકૃપા અને અભયદાન સંસારનું રામબાણ ઔષધ ગૌરાંગ-પ્રભુનું દર્શન મહાન ભક્ત જયમતનું ચરિત્ર જનક ને શુકદેવ પ્રારબ્ધ અને વામાચાર જટિલ છોકરાની વાત અનાહત શબ્દ સિદ્ધિ અને અહં-કાર નાટકશાળામાં સમાધિ શ્રીગૌરાંગનો પ્રેમોન્માદ. સર્વપર પ્રેમ શી રીતે રાખવો? માતાના પ્રેમની વાતો સાધકે સ્ત્રી પ્રતિ કેમ વર્તવું? દેવી ચૌધુ-રાણીની વાત ઈશ્વરપ્રાપ્તિ એજ ખરી ચાતુરી પૈસાનો, ઐશ્વર્યનો અને સિદ્ધિનો ઉપયોગ કર્મબંધનનું અમોઘ ઔષધ ખરો વૈષ્ણવ કોણ? પ્રભુને જાણો એટલે બધું જણાઈ રહેશે જુવાનીમાંજ ત્યાગવૈરાગ્યની જરૂર સંસારી અને પ્રભુપ્રેમી વચ્ચેનો ભેદ સાધના અને સાક્ષાત્કારવિષે ગુહ્ય વાતચીત પરમહંસ-દેવના અદ્ભુત અનુભવ ઈશ્વરને ઓળખ્યા પછીજ સંસારમાં પ્રવેશ કરો ઈશ્વરી આનંદ અને સંસારસુખ વચ્ચેનો તફાવત

વિજ્ઞાન, યુક્તિ અને અનુભવનાં પુષ્કળ દૃષ્ટાંતોપૂર્વક ઋષિ-મુનિઓના
ઉત્તમ સિદ્ધાંતોને ચોટ રીતે સમજાવી માનવહૃદયને અપૂર્વ
જ્ઞાન, ઉત્સાહ અને મનોબળથી ભરપૂર બનાવી મૂકનાર તથા
અનેક મનુષ્યોનાં જીવન પલટાવી નાખનાર અપૂર્વ ગ્રંથ

स्वामी रामतीर्थना सदुपदेश

ग्रंथ १ लो–भाग १ थी ५

ક્રા૦ ૧૬ પાાX૮, પૃષ્ઠ ૫૮૦, મૂલ્ય ૨)

આમાંના કેટલાક વિષયોનાં નામ–આત્મકૃપા, બ્રહ્મચર્ય, નગદધર્મ, ભારતનો ભવિષ્યકાળ, હિંદની જરૂરીઆતો, પાપનું રહસ્ય, રાષ્ટ્રીય ધર્મ, ઉત્કર્ષનું રહસ્ય, પાપનું નિદાન, આપણું સત્ય સ્વરૂપ, ધર્મનું લક્ષ્યબિંદુ, માનસિક શક્તિઓ, સ્વર્ગનું રાજ્ય, પવિત્ર પ્રણવ હૃદયસ્થ હરિ, સાક્ષાત્કારનો વિધિ, પ્રારબ્ધ અને પુરુષાર્થ, સર્વ ધર્મનું સમાધાન ઈ૦ ઈ૦

ग्रंथ २ जो–भाग ६ थी ९

ક્રા૦ ૧૬ પાાX૮, પૃષ્ઠ ૫૮૦, મૂલ્ય ૨ા

આમાંના કેટલાક વિષયો—સર્વ ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ, વિજયી આધ્યાત્મિક શક્તિ, હઝરત મૂસાનો દંડ, જગત ક્યારે અને શામાટે? કુટુંબ શી રીતે સુખી કરવા? દુઃખમાંથી ઈશ્વરમાં, રામનો સંદેશ, આર્યાવર્તની પ્રાચીન દિવ્ય દૃષ્ટિ, જગતપર હિંદનું ઋણ, હિમાલયના દૃશ્યો, સ્વામીજીના પત્રો ઈ૦ ઈ૦

ग्रंथ ३ जो–भाग १० अने ११

ક્રા૦ ૧૬ પાાX૮, પૃષ્ઠ ૫૨૮, મૂલ્ય ૨ા

આમાંના કેટલાક વિષયો:–રામપરિચય, આનંદ, જીવતો કોણ છે? લોકોને વેદાંત કેમ નથી ગમતું? ઉન્નતિનો માર્ગ, અદ્વૈત, પત્રમંજૂષા, સુલેહ કે જંગ?–ગંગાતરંગ, સુધારણા, વિદેશના અનુભવ, પહાડી દૃશ્યો. ઈ૦ ઈ૦

ग्रंथ ४ थो– भाग १२ अने १३

ક્રા૦ ૧૬ પાાX૮, ૬૪૦, મૂલ્ય ૨)

આ ગ્રંથમાં સ્વામી રામતીર્થજીના વિસ્તૃત અને અસરકારક ચરિત્ર ઉપરાંત બોધપ્રદ ૧૫ લેખો અને ભાષણો છે.

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય–અમદાવાદ અને મુંબઇ–૨

स्वामी विवेकानंदना सदुपदेश

ग्रंथ १ लो–भाग १, २, ३.

પાાX૮ના પૃષ્ઠ ૫૭૫, મૂલ્ય રૂ. ૨ા

આમાંના કેટલાક વિષયો–ધર્મ એટલે શું? તત્વજ્ઞાનના પગથિયાં અનુભવનો માર્ગ અમેરિકાની સર્વધર્મપરિષદમાં વ્યાખ્યાન અનેક માનપત્રો અને તેના બોધપ્રદ ઉત્તરો ભારતની જડતાનું કારણ–આત્માપ્રતિ અવિશ્વાસ તમારામાં અનંત સામર્થ્ય છે મહાભારતના કૃષ્ણની પૂજા પ્રાચીન સભ્યતાની વિશેષતા ધાર્મિક ઉત્સવોની આવશ્યકતા સ્ત્રીકેળવણીની રૂપરેખા સંઘશક્તિ એજ મહાશક્તિ સત્યસંકલ્પ સિદ્ધ ઋષિઓનું સામર્થ્ય અવતારી પુરુષોના અનુભવ સેવાધર્મની ઉત્તમતા ભોગ અને યોગ સાથે બને નહિ. સન્યાસનો મહિમા અને કર્તવ્ય અમેરિકાની વિજયકથા સૂક્ષ્મ મનનું સામર્થ્ય પાદરીઓનો ઉપદ્રવ પ્રેતયોનિનું અસ્તિત્વ એક પ્રેતાત્માનો ઉદ્ધાર શક્તિ ખીલવવાનો માર્ગ ઇશ્વરના કૃપાપાત્ર કેમ બનાય? મનને વશ કરવાનો માર્ગ.

ग्रंथ २ जो–भाग ४ थो अने ५ मो

ક્રાઉન પાાX૮નાં પૃષ્ઠ ૬૦૦, મૂલ્ય રૂ. ૨ા

આમાંના કેટલાક વિષયો—વેદાન્તનું મહાન કાર્ય મારા યુદ્ધની વ્યૂહરચના ભરતખંડના મહાન પુરુષો. ભરતખંડનું ભવિષ્ય હિંદુધર્મના સામાન્ય મૂળતત્વો સન્યાસનો આદર્શ અને તેનું વ્યાવહારિક સ્વરૂપ હું શું શીખ્યો છું? વર્તમાન હિંદના મહાન પ્રશ્નનું નિરાકરણ પૌહારી બાબાનું વૃત્તાન્ત પરોપકાર કર્મબંધનને તોડી નાંખે છે પરોપકાર પોતાના કલ્યાણમાટેજ કરવાનો છે કર્મયોગનો આદર્શ

भाग छठ्ठो तथा सातमो

૫X૬ાાનાં પૃષ્ઠ ૪૨૦, મૂલ્ય રૂ ૧)

આ ગ્રંથમાં સ્વામીજીના પત્રો, મુલાકાતો, સંવાદો ઇત્યાદિરૂપે અનેક બોધપ્રદ વિષયો સમાયલા છે જેમકે–આપણામાં જન્મથી ખોડ કોના પાપથી આવે છે? મૃત્યુ પછીની દશા બાળલગ્નનિષેધ દુષ્કાળોનો ગહન સવાલ સ્વાત્માર્પણ કરનારા કાર્યકર્તાઓ દરેક જણ વિવેકાનંદ થઇ શકે બ્રહ્મચર્ય એજ બળની ચાવી પૂર્વજન્મોનું જ્ઞાન ગુરુકુળની પ્રાચીન પ્રથા રાષ્ટ્રીય શિક્ષણની અગત્ય સત્યાગ્રહની વાતો ત્યાગીઓના સાધનોનું શિક્ષણ પાઠ્ય પુસ્તકો કેવી રીતે તૈયાર કરવા? જાપાનની મહત્તાનું રહસ્ય. અધિકારીવાદના અનર્થો

भाग आठमो

૫×૬।।।નાં પૃષ્ઠ ૫૮૦, મૂલ્ય રૂ. ૨)

આમાંના થોડા વિષયો:-પૂર્વ અને પશ્ચિમ ભક્તિયોગ મૂર્તિપૂજા વૈદિક ધર્મના આદર્શો.થિયોસોફીવિષે વિચારો જડભરતની વાર્તા જગતના મહાન આચાર્યો.

भाग ९ मो-संपूर्ण जीवनचरित्र

૫×૬।।।નાં પૃષ્ઠ ૭૪૦, રૂ. ૨।।

અનેક ગ્રંથોને આધારે લખાયલા આ ચરિત્રમા સ્વામીજીના જીવનની તમામ જાણવા જેવી બાબતો સમાઇ જાય છે **કેટલીક બાબતોનાં નામ'-** કુલવૃત્તાંત બાલ્યાવસ્થા અને વિદ્યાર્થી અવસ્થા આવી પડેલી વિપત્તિઓ. જાગૃત થયેલી સત્યની જિજ્ઞાસા. શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ સાથે સમાગમ સાધક દશા. નિર્વિકલ્પ સમાધિ હિમાલયમા અને દેશના જૂદા જુદા ભાગોમા પ્રવાસી સાધુતરીકેનું જીવન. અમેરિકાનો પ્રવાસ અને મુશ્કેલીઓ. સર્વ ધર્મપરિષદ્‌ના સર્વોપરિ ધર્મવક્તા અને વેદાન્તના અદ્‌ભુત ઉપદેશક બેલુર મઠ અને રામકૃષ્ણ મિશનની સ્થાપના. ભગિની નિવેદિતા વગેરે સાથેની ચર્ચાઓ મરકી, દુષ્કાળ વગેરે પ્રસંગોમા તેમની સેવાઓ. અનાથાશ્રમો, સેવાશ્રમો વગેરેની સ્થાપના. ફરીથી અમેરિકા જવું. બેલુર મઠમા જીવન મહાસમાધિ. ઉપસંહાર.

भाग १० मो-राजयोग

ઈંચ ૫×૬।।।નાં પૃષ્ઠ ૩૦૦, મૂલ્ય ૧।

આમા સ્વામીજીના રાજયોગ ઉપરના આઠ મહત્ત્વપૂર્ણ ભાષણો ઉપરાંત યોગદર્શનના તમામ મૂળ સૂત્રો તેના અર્થ તેમજ વિવેચન સાથે આપેલા છે, જેમા યોગશાસ્ત્રને લગતા અનેક રહસ્ય તથા ખુલાસા આવી જાય છે.

भाग ११ तथा १२

આ ભાગો હવે પછી વિવિધ ગ્રંથમાળાદ્વારા નીકળશે અને તેમા સ્વામી વિવેકાનંદજીનો જ્ઞાનયોગ તથા બીજા બાકી રહેલા વિષયો આવશે.

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય { અમદાવાદ અને મુંબઇ નં. ૨

श्रीमद्भगवद्गीताओ

મધ્યમ અક્ષરમાં ગુજરાતી સરલાર્થ સાથે

एमां श्लोकना अक्षर आवा छे.

તથા ટીકાના અક્ષર આ લીટી પ્રમાણે છે. કદ ૩॥×૫॥,
પૃષ્ઠ ૨૫૬, મૂલ્ય–સાદુ પૂઠું ૦)=, પાકું ૦)≈, શણીયું ૦।

મોટા અક્ષરમાં ગુજરાતી સરલાર્થ સાથે

एमां श्लोकना अक्षर आवा छे.

અને ટીકાના અક્ષર આ પ્રમાણે છે.

કદ ૫×૬॥ પૃષ્ઠ ૨૫૬ પાકા પૂઠા સાથે ૦।=, રેશમી પૂઠું ૦॥

મૂલમૂલ ભગવદ્ગીતાઓ

પ્રકાર	કદ	પૃષ્ઠ	પાકું પૂઠું	સાદુ
મધ્યમ અક્ષરમાં	૩॥×૫॥....	૧૮૫....	૦।....	૦)≈
મોટા અક્ષરમાં	૫×૬॥....	૨૨૦....	૦॥....	૦।=

મૂલમૂલ પંચરત્ન ગીતાઓ

નાના અક્ષરમાં ગુટકો	....૨૦૦....	૦।....	૦)≈
મધ્યમ અક્ષરમાં ગુટકો	....૩૨૫....	૦।=....	૦।
મોટા અક્ષરમાં પુસ્તક	....૩૭૫....	૦॥....	૦॥

चित्रावलिओ अने चित्रो

શ્રીરામાયણ ચિત્રાવલિ–ચિત્રો ૩૬, કદ ૬॥×૧૦ મૂલ્ય ૧)
શ્રીમહાભારતચિત્રાવલિ– ” ૩૦, ” ” મૂલ્ય ૧)
શ્રીકૃષ્ણમુરારીનું ત્રિરંગી ચિત્ર કદ ૧૪×૨૨, મૂલ્ય ૦।–
શ્રીદ્રૌપદીવસ્ત્રાહરણ ” ” ” ” ”
ઉપનું દરેક મોટું ચિત્ર નીચે ઉપર પતરાની પટ્ટી સાથે ૦।≈

गीताविषे जाणवा जेवा विचारो

गीता सुगीता कर्तव्या किमन्यैः शास्त्रविस्तरैः ।
या स्वयं पद्मनाभस्य मुखपद्माद्विनिःसृता ॥

ભાવાર્થ –સ્વય વિષ્ણુ ભગવાનના મુખારવિદમાથી નીકળેલા ગીતાશાસ્ત્રને ગાવા જેવુ (પરમપદદાયક) કર્તવ્ય હોવા છતા અન્ય શાસ્ત્રોની ગડમથલમા પડવાનુ શુ પ્રયોજન છે ! "મહર્ષિ વ્યાસ"

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે —"હે અર્જુન ! આપણા આ ધર્મમય સવાદરૂપ ભગવદ્‌ગીતાનુ જે કોઇ પઠન કરશે, તેણે જ્ઞાનયજ્ઞથી મારૂ–પરમાત્માનુ પૂજન કર્યુ છે એમ હુ સમજીશ"

શ્રીજ્ઞાનેશ્વર મહારાજ કહે છે કે –"ભગવદ્‌ગીતામા વેદોના ત્રણે કાડ સ્પષ્ટ કરેલા છે, એટલુજ નહિ પણ તે મૂર્તિમાન વેદરૂપ હોઇને ઔદાર્યમા તો વેદથી પણ વધારે છે" × × × "જે કોઇ ગીતાગ્રથ બીજાઓને આપે તેણે લોકોને માટે મોક્ષસુખનુ સદાવ્રત ખોલેલુ જાણવુ" × × "ગીતારૂપી માતા અને મનુષ્યોરૂપી બાળકો છૂટા પડેલા ભટકે છે, તેમનો મેળાપ કરાવી આપવો, એ તો સર્વ સજ્જનોનો મુખ્ય ધર્મ છે"

મહાત્મા બંકિમબાબુ કહે છે કે –"ગીતાને ધર્મનો સર્વોત્તમ ગ્રથ માનવાનું એજ કારણ છે કે તેમા જ્ઞાન, કર્મ અને ભક્તિ, ત્રણેને યોગ્ય ન્યાય આપવામા આવ્યો છે, કે જેવુ બીજા કોઇ પણ ગ્રથમા સામજસ્ય નથી !" × × "આવો અપૂર્વ ધર્મ, આવુ અપૂર્વ ઐક્ય કેવળ ગીતામાજ દૃષ્ટિગોચર થાય છે આવી અદ્‌ભુત ધર્મવ્યાખ્યા કોઈ પણ દેશમા ને કોઇ પણ કાળે કોઇએ કરી હોય એમ જણાતુ નથી" × × × × "આવો ઉદાર અને ઉત્તમ ભક્તિવાદ જગતમા બીજે ક્યાય નથી."

મહાત્મા થૉરો –"પ્રાચીન યુગની સર્વ સ્મરણીય વસ્તુઓમા ભગવદ્‌ગીતાથી શ્રેષ્ઠ કોઇ પણ વસ્તુ નથી * ~ ભગવદ્‌ગીતામા એટલુ ઉત્તમ અને સર્વવ્યાપી જ્ઞાન છે કે તેના લખનાર દેવતાને અગણિત વર્ષ થઇ જવા છતા તેના જેવો બીજો એકે ગ્રથ હજીસુધી લખાયો નથી ~ ~ ગીતાની સાથે સરખાવતા જગતનુ હાલનુ બીજુ બધુ જ જ્ઞાન મને તુચ્છ જણાય છે અને વિચાર કરતા આ ગ્રથનુ મહત્ત્વ મને એટનુ બધુ જણાય છે કે કોઇ કોઇ વાર તો એવોજ વિચાર થઇ આવે છે કે, આ તત્ત્વજ્ઞાન કોઇ જૂદાજ યુગમા લખાયલુ હોવુ જોઇએ ~ હુ રોજપ્રાત કાળે મારા હૃદય અને બુદ્ધિને ગીતારૂપી પવિત્ર જળમા સ્નાન કરાવુ છુ"

એમર્સન–અમેરિકાનો આ સર્વશ્રેષ્ઠ સાહિત્યકાર ગીતાનુ પુસ્તક હમેશા પોતાની નજર સામે રાખતો કેમકે ગીતાને તે સમગ્ર વિશ્વના સાહિત્યમા સર્વોત્તમ ગ્રથ, ચિતનની સર્વશ્રેષ્ઠ સામગ્રી તથા માનવજાતિના અનુભવની સૌથી મહાન સપત્તિ માનતો હતો જ્યારે તે એમાનો **"सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि"** એ શ્લોક વાચતો, ત્યારે તેનુ આખુ શરીર પુલકિત થઇ જતું;

હૃદય નાચી ઉઠતું અને ક્લાકોના ક્લાકોસુધી આનંદાશ્રુ વહાવતો' પોતાના ગીતા પુસ્તકને તે ઇષ્ટદેવની મૂર્તિ સમાન ગણતો

લોકમાન્ય તિલક મહારાજ–"ગીતારહસ્ય"મા લખે છે કે **"સમસ્ત સંસારના સાહિત્યમાં ગીતાના જેવો કોઇ પણ ગ્રંથ નથી."** એ ઉપરાત બૌદ્ધોના ત્રિપિટક અને ધમ્મપદ તથા ખ્રિસ્તીઓના બાઇબલ સાથે પણ ગીતાની તુલના કરીને તેમણે એજ નિષ્કર્ષ કાઢયો છે કે "દુખી આત્માને શાતિ આપનાર, આધ્યાત્મિક પૂર્ણદશાની ઓળખાણ આપનાર અને ટુકામા ચરાચર જગતના ગૂઢ તત્ત્વોને સમજાવી દેનારો ગીતાના જેવો કોઇ પણ ગ્રથ સમસ્ત વિશ્વની કોઇ પણ ભાષામા નથી "

"વર્ણોનો, આશ્રમનો, જ્ઞાતિનો, દેશનો, સ્ત્રીનો કે શૂદ્રાદિનો ભેદ ન રાખતા સર્વ કોઈ માટે એકસરખી સદ્ગતિ સમજાવનાર ઇશ્વર અને ધર્મ પ્રત્યે સહિષ્ણુતા દર્શાવનાર એવી જે જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મયુક્ત ગીતા, એ તો સનાતન વૈદિક ધર્મરૂપી વિશાળ વૃક્ષનુ એક અત્યત મધુર અને અમૃતપદને પમાડનારૂં અમર ફળ છે."

"આ ગીતાધર્મમા વૈદિક ધર્મનો જે સમગ્ર સાર સમાયલો છે, તે સારભૂત નિષ્કામધર્મને જાણીને કેવળ કર્તવ્યતરીકેજ સર્વ ભૂતહિતાર્થે પ્રબળ પ્રયત્નો કરીને વિજયો મેળવનારા કર્મવીરો તથા ધર્માત્માઓ જ્યારે આ ભારત ભૂમિને અલકૃત કરતા હતા, ત્યારે આ દેશ ઇશ્વરકૃપાને પાત્ર થઈ જ્ઞાનને અનુસરતા ચારિત્ર્ય ઉપરાત ઐશ્વર્યને પણ શિખરે પહોચી ચૂકયો હતો, અને જ્યારથી એ બંને લોકમાથી તારનારો તથા પરમ શ્રેયસ્કર એવો પૂર્વતર ધર્મ છૂટતો ચાલ્યો ત્યારથીજ ભારતવાસીઓની દુર્દશા શરૂ થઇ છે"

"હિંદુધર્મ અને નીતિશાસ્ત્રના મૂળ તત્ત્વ જેણે જાણવા હોય તેણે આ અપૂર્વ ગ્રથનુ અવશ્ય અને પ્રથમ અધ્યયન કરવુ જોઇએ કારણ કે યોગ, સાખ્ય, ન્યાય, મીમાસા, ઉપનિષદ્, વેદાન્ત વગેરેના રૂપમા ક્ષરાક્ષર સૃષ્ટિનો તથા ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞના જ્ઞાનનો વિચાર કરનાર પ્રાચીન શાસ્ત્રો યથાશક્ય પૂર્ણાવસ્થાએ પહોચ્યા પછી વૈદિક ધર્મને જે જ્ઞાનમૂલક, ભક્તિપ્રધાન તથા કર્મયોગપરાયણ એવુ છેવટનુ સ્વરૂપ અપાયુ, અને જે સ્વરૂપ હાલના પ્રચલિત વૈદિક ધર્મના મૂળરૂપ છે, તેજ સ્વરૂપ આ ભગવદ્ગીતામા પ્રતિપાદન કરેલુ છે; અને તેથીજ કહી શકાય કે, **હિંદુધર્મનાં તત્ત્વો સંક્ષેપમાં અને નિઃસંદેહ રીતે સમજાવી શકે એવો ગીતાના જેવો બીજો કોઇ પણ ગ્રથ સંસ્કૃત વાઙ્મયમાં નથી."**

ચીની અનુવાદક–ચીનનો આ અનુવાદક શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાન ઉપર એટલો આસક્ત હતો કે તે દરરોજ ઘણીવાર વાર પ્રેમરુદન કરતો ચીનાઓએ તો એનુજ નામ "કિપનજી" (કૃષ્ણજી) પાડયુ હતુ; અને અત્યારે તો ત્યા એનુ મૂળ નામ કોઇ પણ જાણતું નથી.

મ૦ ગાંધી–"એક વખત મારો અતકાળ પાસે આવેલો જણાયો, તે વખતે ગીતા મને બહુજ આશ્વાસનરૂપ થઇ હતી'

વૉરન હેસ્ટિંગ્સ–"કોઇ પણ જાતિને ઉન્નતિના શિખરે ચઢાવવામા ગીતાનો ઉપદેશ અદ્વિતીય છે'

સ્વ૦ અ૦ સું૦ પઢિયારકૃત ભક્તિજ્ઞાનના સેંકડો દાખલાઓથી ભરપૂર

સ્વર્ગનાં પુસ્તકો

સ્વર્ગનું વિમાન { ચોથી આવૃત્તિ, કદ ૫×૯, પૃષ્ઠ ૩૮૦, મૂલ્ય ૧।=

'સ્વર્ગ' એટલે પ્રભુમય જીવન અથવા પ્રભુ પોતે એ સ્વર્ગ મેળવવા માટે કાંઇ ખટારા કે ઘોડાગાડી કામ લાગે નહિ, એને માટે તો 'વિમાન'જ જોઇએ. આ પુસ્તક એવાજ પ્રકારનું અને ભક્તિમાર્ગની પહેલી ચોપડી જેવું છે એમા બહુ હોશે હોશે વાચવા ગમે એવા ટુંકા ટુંકા બોધદાયક અને રસુજી ૩૨૫ દાખલાઓ છે, તથા ઠેકાણે ઠેકાણે પ્રસંગને અનુસરતા બોધપ્રદ ભજનકીર્તન પણ આપેલા છે. આ દાખલાઓ વાચવાથી ધર્મ તથા પ્રભુને જાણવાની ઇચ્છા જાગે છે

સ્વર્ગની કુંચી { ચોથી આવૃત્તિ, કદ ૫×૯, પૃષ્ઠ ૩૬૫, મૂલ્ય ૧।=

'વિમાન'મા બેસીને તો સ્વર્ગના બારણાસુધીજ પહોચી શકાય, પણ પછી અંદર જવા માટે સ્વર્ગના બારણા ઉઘડે તેવી કુચી પણ જોઇએ, તેથી ભક્તિમાર્ગની બીજી ચોપડીતરીકે 'સ્વર્ગની કુચી' કાઢવામા આવી છે પ્રભુને જાણવાની તેમજ ધર્મનું પાલન કરવાની ઇચ્છા પૂરી પડે તેટલામાટે આ પુસ્તકમા ઇશ્વરનો મહિમા, ભગવદ્ઇચ્છાને આધીન થવાની ખુબી, ધર્મપાલનના લાભ, પ્રભુસ્મરણનો આનંદ, પ્રભુપ્રેમનુ બળ, સત્સંગની બલિહારી, આચરણ સુધારવાની જરૂર વગેરે અનેક બાબતો સારી રીતે સમજાવનારા ૨૧૦ સચોટ દાખલાઓ, અનેક ભજનો અને વિવિધ પ્રકારની પ્રાર્થનાઓનો સમાવેશ છે

સ્વર્ગનો ખજાનો { ત્રીજી આવૃત્તિ, કદ ૫×૯, પૃષ્ઠ ૩૫૦, મૂલ્ય ૧।=

'કુચી'વડે દ્વાર ઉઘાડીને સ્વર્ગની અંદર પેઠા પછી 'સ્વર્ગનો ખજાનો' હાથ કરાવનારા આ પુસ્તકનુ નામ 'સ્વર્ગનો ખજાનો' રાખ્યુ છે અને તે ભક્તિમાર્ગની ત્રીજી ચોપડી છે એમા ઇશ્વરનુ સ્વરૂપ, મનને વશ કરવાના, જીદગીમા મીઠાશ લાવવાના અને પાપથી બચવાના ઉપાય, ભક્તોની તરફદારી, ભક્તિનુ સ્વરૂપ, સત્સંગનો લાભ, ઇશ્વરાર્પણ કર્મ, શાસ્ત્રના સાચા અર્થ કેમ સમજવા? સાચો પરમાર્થ કેવી રીતે થઈ શકે? આચરણો કેમ સુધરે? એ વગેરે અનેક ઉપકારક વિચારોના ૧૨૫ અસરકારક દાખલાઓ તથા જૂદા જૂદા ભક્તમહાત્માઓના ભજન, પદ વગેરે આપેલા છે

સ્વર્ગનો પ્રકાશ { પહેલી આવૃત્તિ, કદ ૫×૯, પૃષ્ઠ ૩૪૮, મૂલ્ય ૧।=

આમા આવેલા વિષયો-ઇશ્વરી આનંદ, શ્રદ્ધા અથવા વિશ્વાસ, ઇશ્વરીજ્ઞાન અને પરમાત્મદર્શન, મનોબળ, ભક્તિનો મહિમા, સત્સંગ, ખરા ભગતો, આતરશુદ્ધિ, અધુરાપણુ, ધર્મ અને તેની સાધના, સુખી થવાનો સહેલો ઉપાય, ગુરુની જરૂર, જ્ઞાની-અજ્ઞાની વચ્ચે ભેદ, દુખવિષે જાણવા લાયક વાતો વગેરે.

प्रभुमय जीवन

નવી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૬૬૦, રૂ. ૦॥=

માણસો પોતાના સામર્થ્ય તથા સ્વરૂપના અજ્ઞાનને લીધેજ શિશ્નોદરપરાયણ, અલ્પાયુષી, સ્વાર્થી, નિર્બળ અને દુ:ખી બને છે; જેથી એ અજ્ઞાન દૂર થઇ જાઇને તેઓ પરમ સુખી અને કૃતકૃત્ય બની રહે, એવા આપણા પૂજ્ય ઋષિમુનિઓનાજ સિદ્ધાન્તો આમા સારી રીતે સમજાવ્યા છે. "ઇન ટ્યૂન વિથ ધી ઇન્ફિનિટ"નો આ સરળ સુંદર અનુવાદ છે.

बंकिमनिबंधमाला

પુષ્કળ ઉમેરાસાથે આવૃત્તિ બીજી, પૃષ્ઠ ૫૮૦, કદ ૫॥×૮ કિં. ૧॥।

પૂર્ણ નિડર, ધર્મપ્રેમી અને કર્તવ્યપરાયણતાની મૂર્તિરૂપ તથા બંગ-સાહિત્યસમ્રાટ્ બંકિમબાબુના માર્મિક, સચોટ અને હાસ્યરસથી ભરપૂર અનેક ધાર્મિક તથા સામાજિક લેખો ઉપરાંત તેમનું અસામાન્ય ચરિત્ર તથા "ધર્મતત્ત્વ" પુસ્તક પણ આમાં છે.

सुख, सामर्थ्य अने समृद्धि

તથા વિચારોના ચમત્કાર

પૃષ્ઠ ૫૫૨, કદ ૫×૬॥।, મૂલ્ય રૂ. ૧॥

આ ગ્રંથ સમજાવે છે કે:—આપણને ઉત્પન્ન કરનારી દિવ્ય પરમાત્મ-શક્તિ આપણામાંજ વસી રહેલી છે, માટે જો તેનો ઉપયોગ કરતાં આવડે તો જીવનકલહના સઘળા ઘા તથા સંકટોને દૂર કરવાનું અમોઘ સામર્થ્ય તેમાં રહેલું છે. દરેક માણસનું હાલનું શરીર અને બીજી સર્વ સ્થિતિઓ, માત્ર તેની આંતરસ્થિતિનુંજ પરિણામ હોવાથી અત્યારે પણ જો તે ધારે તો પોતાના વિચારોમાં સુધારો કરીને પોતાના શરીર, ચારિત્ર્ય તથા બાહ્યસ્થિતિને સુદ્ધાં ફેરવવાને શક્તિમાન છે તે અનંત ચૈતન્યસાથેની પોતાની અનાદિસિદ્ધ એકતા અનુભવવામાટે મનુષ્યે પોતાના મનરૂપી દ્વારમાં કેવી રીતે ખરાબ વિચાર પેસતા અટકાવવા અને શુભ વિચારોનેજ પેસવા દેવા, તેનું આમાં આબાદ વર્ણન છે.

आदर्श दृष्टांतमाळा-भाग १-२

આ દરેક ભાગમાં દેશવિદેશના સેંકડો ચરિત્રોમાંથી ચૂંટી કાઢેલા અતિ ઉત્તમ શુમારે ૪૦૦ દૃષ્ટાંતો અને વચનો છે. દરેક ભાગનો રૂ ૧॥, પૃષ્ઠ ૩૩૬ અને ૨૯૨

સ્ત્રી, પુરુષ અને આખા કુટુંબ માટે સુખ અને સુબોધદાયક

सामाजिक टुंकी वार्ताओ

આ વાર્તાઓમા આશકમાશુકના શૃંગારિક વર્ણન નથી, પરંતુ બાપ-દીકરી પણ સાથે બેસીને વાચે એવી રચના છે.

ઘરમાં, સગાવહાલામા, આડોશીપાડોશીમા તથા જ્ઞાતિબંધુઓ વગેરેમા ચાલતા ક્લેશકંકાસના, ખરાબ રીતરિવાજના અને બીજી અનેક પ્રકારની દુર્દશાઓના આબેહુબ ચિત્રો તથા પરિણામો એવી સ્વાભાવિક અને અસરકારક રીતે આ વાર્તાઓ રજુ કરે છે કે જેથી તેમાથી લેવાનું શિક્ષણ આપોઆપ વાચનારના મનમા ઠસી જાય છે.

भाग १ थी ४

આ ચારે ભાગ બીજી આવૃત્તિતરીકે એકજ પુસ્તકમા છપાયા છે. **આમાંની ૬૬ પૈકી થોડીક વાર્તાઓનાં મથાળાં:**-વૃદ્ધ પતિ અને બાળક પત્ની, મૂર્ખ પતિ અને શાક પત્ની, ભલી નિર્મળા, ગરીગાઇનો સંસાર, પત્નીના પ્રેમની કસોટી, નવવધૂના દુઃખ, અભિમાની સ્ત્રી, ગરીબ પાચો પટેલ, ચૂડેલ અને ચોર, પુરુષનું ગૌરવ કોના હાથમા, પત્નીની વીરતા, દોરા-ધાગાના ઢોંગ, મૂર્ખ સ્ત્રી, સ્નેહનો જય અને શારદાચરણનું ભોપાળું વગેરે. કદ ૫×૮, પૃષ્ઠ ૬૦૦, મૂલ્ય રૂ. ૨)

भाग ५ मो

એમાંની ૨૮ વાર્તા પૈકી થોડીક વાતોનાં મથાળાં-એક અભણ સ્ત્રીની યાત્રા, ચાહનો પ્યાલો કે રક્તનો ? સામાજિક અત્યાચારો. દુર્ગાનુ મંદિર. સમજદાર સાસુ. સાચો પતિપ્રેમ દુઃખનો ભાર કહાણીલેખકની કથની. પશુમાથી મનુષ્ય અરવિંદ ઘોષનો સ્વપત્નીને પત્ર. પૃષ્ઠ ૩૦૦, કદ ૫×૬॥,રૂ.૦॥।~

भाग ६ ठो

એમાંની ૨૭ વાર્તાપૈકી થોડીકનાં મથાળાં-સ્નેહનો જય. માની શિખામણ. સત્યાઇનુ ફળ. પોટનો ધંધો. એક માણુસને કેટલી ભૂમિ જોઇએ ? ઈશ્વરી ન્યાય. ગરીબની હાય. પુત્રીનો પ્રેમ. શિકારી રાજકુમાર દાનો દુશ્મન. ત્રિયારાજ્ય. પૈસાદારની દીકરી. વિમળાનુ ભાગ્ય. ગરીબાઇનો ભોગ. નેતાપણાનો ધંધો. નોકરી નોકરીમા ફેર. સોનાનો સિક્કો. પૃષ્ઠ ૩૬૦, કદ ૫×૬॥, રૂ. ૧)

भाग ७ मो

આમા દયાળુ માતા, આદર્શ પુત્રી, સ્ત્રીઉપયોગી કવિતાઓ, કંજુસની કર્મકથા, શી રીતે દેશની સેવા કરૂં ? કનૈયાનું કલ્પાંત, દેશભક્ત કેથેરાઇન, સ્વરાજ્યનું મૂલ્ય, ઇત્યાદિ વાર્તાઓ ઉપરાંત શેખસાદીના "ગુલિસ્તાન" નો અનુવાદ પણ નાની નાની ખરી કહાણીઓથી તથા બોધથી ભરપૂર છે. રૂ. ૧॥~

તમારાં બાળકોનાં મનપર ઉમદા વિચારોની છાપ પાડી તેમને
સદ્‌ગુણી, બુદ્ધિમાન અને આજ્ઞાંકિત બનાવવા માટે

बाल ग्रंथावलिनां पुस्तको

સદ્‌ગુણી બાળકો { ૭મી આવૃત્તિ પૃષ્ઠ ૧૨૮ મૂલ્ય ૦। પો. ૦)–

બાળકોએ પ્રાણુસાટે પણ માતૃભક્તિ, પિતૃભક્તિ, ભ્રાતૃભક્તિ, પરોપકાર, સત્ય વગેરે સદ્‌ગુણ દર્શાવી આપ્યાના ૬૮ અસરકારક દાખલા.

બાળકોની વાતો { ૭મી આવૃત્તિ, પૃ૪ ૮૮ મૂલ્ય ૦)॥ પો. ૦)–

સ્વદેશપ્રેમ, દેશની દશા, ફરજ, ધર્મ, પરોપકાર વગેરે બાબતોના રસિક વાતચિતરૂપે ૨૧ અસરકારક પાઠ આ પુસ્તકમાં છે.

બાળસદ્‌બોધ { પાચમી આવૃત્તિ, પૃ૪ ૧૨૦. મૂલ્ય ૦। પો. ૦)–

ભાગવત, મહાભારત, રામાયણ ઇ૦ માંના અનેક બોધદાયક પ્રસંગો, વાર્તાઓ અને દૃષ્ટાંતોસહિત ઉત્તમ ધાર્મિક શિક્ષણ આમાં છે.

સુબોધક નીતિકથા { ત્રીજી આવૃત્તિ, પૃ૪ ૧૭૬ મૂલ્ય ૦।≈ પો. ૦)–

જુદાં જુદાં પ્રાણી-પદાર્થોને લાગુ પાડીને મોટાં બાળકો માટે રચેલી પુષ્કળ નાની નાની, રમુજી અને બોધદાયક વાર્તાઓ આમાં છે.

દુઃખમાં વિદ્યાભ્યાસ { બીજી આવૃત્તિ મૂલ્ય ૦।, પો. ૦)–

મોટી અગવડો વચ્ચે પણ ખૂબ અભ્યાસ કરીને મોટા માણસ બનેલા માણસોના અનેક જાણવા જેવા દાખલા આ પુસ્તકમાં છે.

આ ખાતા તરફના બીજા અનેક ઉત્તમ પુસ્તકોનું સૂચિપત્ર મુફત મોકલાશે.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય.

અમદાવાદમાં–ત્રણ દરવાજા બહાર નદીને રસ્તે, સેશન કોર્ટ પાસે.
મુંબઈમાં–કાલબાદેવી રોડ, હનુમાન ગલીને નાકે, કાલબાદેવીના મંદિર સામે.

उत्तम चरित्रोना फायदा

(અનુભવીઓના ઉદ્‌ગાર)

"જીવનચરિત્ર એ એક પ્રકારનું દર્પણ છે જેમ અરીસામાં મનુષ્ય પોતાની મુખાકૃતિમાં ખાંપણ જુએ છે, ત્યારે તે ખાંપણને કાઢી નાખવા અને કાંતિમાં વધારો કરવા પ્રયત્ન કરે છે, તેમ ચરિત્રરૂપી આરસી વડે પોતાના સ્વભાવમાં વળગેલા ભૂષણદૂષણ–ગુણદોષ વગેરે તેના જોવામાં આવે છે; અને તેમ થતાં દૂષણનો ક્ષય અને ભૂષણમાં વૃદ્ધિ કરવાને તે જાગ્રત થાય છે. વળી જે કામ ઉપદેશ અથવા બોધ કરવાથી નથી બનતું, તે કામ જીવનચરિત્ર મહેલાઇથી પાર પાડી શકે છે. અતિશ્રમ લઈ વિદ્યા ભણો, દેશાટન કરો, સ્વદેશહિતેચ્છુ થાઓ, પ્રેમશૌર્ય દાખવો, એવા એવા ઉપદેશોથી જેવી અને જેટલી અસર થાય છે, તેના કરતા એવા ગુણોથી અંકિત થયેલા અસામાન્ય માનવીઓના ચરિત્ર વાચવા સમજવાથી ઘણીજ વધારે અસર થાય છે. અર્થાત્ તેના અંતઃકરણમા આબાદ અને ઉંડી છાપ પડે છે, અને પછી તે એવો દિવ્ય માનવી બનવાને ઉત્તેજિત થઈ આગળ વધે છે."

*　　　　*　　　　*

"ચરિત્રોના વાચનથી આપણું ચૈતન્ય સતેજ થાય છે, આપણી આશામાં જીવન આવે છે; આપણામાં નવું કૌવત, હિંમત અને શ્રદ્ધા આવે છે; આપણે આપણા ઉપર તેમજ બીજાઓ ઉપર શ્રદ્ધા રાખી-એ છીએ, આપણામા મહત્ત્વાકાંક્ષા જાગે છે; આપણે રૂડાં કાર્યોમાં જોડાઈએ છીએ અને મોટાઓના કામોમાં તેમની સાથે જોડાઇ ભાગી-દાર થવાને ઉત્તેજાઈએ છીએ. આ પ્રમાણે ઉત્તમ જીવનચરિત્રોના સહ-વાસમાં રહેવું, જીવવું અને તેમના દાખલાદષ્ટાંત જોઇને સ્ફૂર્તિમાન થવું, એ તે તે ઉત્તમ આત્માઓના સમાગમમાં આવવા બરાબર અને ઉત્તમ મંડળના સહવાસમા રહેવા બરાબર છે."

*　　　　*　　　　*

"ઉત્તમ ચરિત્રો તેના વાચકને બતાવી આપે છે કે, એક સામાન્ય મનુષ્ય પણ પોતાનું જીવન કેટલી હદસુધી ઉત્તમ બનાવી શકે તથા કેવાં ઉચ્ચ કાર્ય કરી શકે અને જગતમા કેટલી બધી સારી અસરો ફેલાવી શકે."

*　　　　*　　　　*

"મહાન સ્ત્રીપુરુષોના જીવનચરિત્રોનું ચિંતન કરાય છે, ત્યારે આ વાત બરાબર સમજી શકાય છે કે મહત્તાનો દરવાજો સર્વ કોઇ માટે ઉઘાડો છે."

*　　　　*　　　　*

આવું છે, તેથીજ આ સંસ્થા તરફથી ઉત્તમ ચરિત્રો નીકળેલાછે, જેની વિગત આ પછીના પૃષ્ઠોમા આપી છે.

श्री शिवाजी छत्रपति

હિંદુધર્મના મહાબળવાન રક્ષક અને મરાઠી રાજ્યના પરમ પરાક્રમી સંસ્થાપકનું આ મોટું જીવનચરિત્ર પુષ્કળ જાણવાયોગ્ય બનાવો અને બીજી ઐતિહાસિક હકીકતો-થી ભરપૂર છે. કદ પાાા×૯, પૃષ્ઠ૫૨૮, મૂલ્ય ૨ા

भारतना वीर पुरुषो

આ પુસ્તકમાં ૪૦ ધીરવીર આત્માઓનાં અસરકારક અને બોધ-દાયક ચરિત્ર સમાયલાં છે. કદ ૫×૯, પૃષ્ઠ ૨૮૮, મૂલ્ય રૂ. ૧)

वीर दुर्गादास अथवा मारुसरदारो

પૃષ્ઠ ૨૪૦, મૂલ્ય ૦ાા, પાકું ૦ાાા,

મારવાડના આ મહાન નરકેસરીનું વીરત્વભર્યું વૃત્તાંત આમાં વાર્તારૂપે તેના લેખક સાક્ષરવર્ય વિઠ્ઠલદાસ ધનજીભાઇએ ઉત્તમ રીતે આલેખેલું છે.

श्रीभक्तचारित्र अथवा भक्तिरसामृत

કદ ૫×૯, પૃષ્ઠ ૪૦૦, પૂઠાં પાકાં, મૂલ્ય ૧ાા

આમાં સાચા સંતભક્તોનાં જ્ઞાનભક્તિથી ભરપૂર ૨૯ ચરિત્ર હોઇ ભક્તમાળમાં તે આવેલાં નથી.

स्वामी विवेकानंदनुं चरित्र

૫×૬ાાાનાં પૃષ્ઠ ૭૬૦, મૂલ્ય ૨), પાકું ૨ાા

ભારતવર્ષના મહાન પ્રેરક અને અમેરિકાવાસી ગૌરાંગોને ચકિત કરી અનેક નરનારીઓને શિષ્ય બનાવનારા અદ્‌ભુત સંન્યાસીનું આ ચરિત્ર ૧૨ ગ્રંથો ઉપરથી રચાયેલું હોઇ પુષ્કળ વિગતોવાળું છે.

स्वामी रामतीर्थनी जीवनकथा

પૃષ્ઠ ૬૪૦, કદ પાાા×૮ા, મૂલ્ય ૨)

પોતાના આધ્યાત્મિક ઉપદેશોથી દેશવિદેશને ગજવી મૂકનાર આ આદર્શ મહાત્માનું જીવનવૃત્તાંત પુષ્કળ હકીકતોથી ભરપૂર અને અત્યંત બોધદાયક હોઇને અનેક ગ્રંથો તથા તેમના પત્રો અને ભાષણોમાંની વિગતો ઉપરથી લખાયું છે તથા છેવટે તેમના ૧૫ ઉત્તમ લેખો અને ભાષણો છે.

૪૭ ગાંધીજીના ગુરુ, ૧૯ મી સદીના અસહકારવાદી અને મહાન પરોપકારી

महात्मा टॉल्स्टोय

પા૫×૮ નાં પૃષ્ઠ ૬૨૦, મૂલ્ય ૨॥

આ અદ્ભુત પુરુષે એક મોટા રશિયન ઉમરાવ, સરકારી અમલદાર અને સ્વચ્છંદી યુવકમાંથી ફેરવાતે ફેરવાતે કેવી રીતે પોતાના અવગુણો ઉપર જીત મેળવી કેવી રીતે તેઓ એક મહાન વિચારક, સમર્થ લેખક, ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાની તથા મહાન પરોપકારી બની શક્યા, સાદાઇ અને સીધાપણુ, વિદ્વત્તા અને વિનય, નિષ્કામતા અને પરોપકાર, વૈરાગ્ય અને અભ્યાસ, આત્મનિરીક્ષણ અને પશ્ચાત્તાપ, સયમ અને એકાગ્રતા વગેરે સદ્‌ગુણો તેમનામાં કેવી રીતે ખીલી નીકળ્યા, અને છેવટે કેવી રીતે વૃદ્ધાવસ્થામાં ઘરબાર ત્યજીને ચાલી નીકળ્યા તથા કેવી રીતે દેહાન્ત થયો, એ હકીકતો સૌ કોઇએ બહુ જાણવા સમજવા જેવી છે.

તેમના ભાષણો અને ગ્રંથો, નિર્બળતા અને દૃઢતા, શ્રદ્ધા અને પુરુષાર્થ, સત્યાગ્રહ અને અસહકાર, બુદ્ધિચાતુર્ય અને નિરભિમાન, મુસાફરી અને આતિથ્ય, વાચન અને મનન વડીલો અને સંતાનો, કુટુંબ અને નોકરો, મિત્રો અને વિરોધીઓ, અતિથિઓ અને અભ્યાગતો એ વગેરે પણ જાણવા જેવુ છે

વળી મુડીદારો અને મજૂરો, જાગીરદારો અને ખેડુતો, રાજાઓ અને પ્રજાઓ, શહેરો અને ગામડાઓ, પત્રકારો અને જનસમાજ, સહચારી અને અસહકારી, લેખકો અને વાચકો, પ્રકાશકો અને સમાલોચકો, કારખાના અને ગૃહઉદ્યોગ, શિક્ષણ અને શિક્ષક, એ વગેરે અનેક પ્રશ્નો ઉપર ટૉલ્સ્ટૉયના વિચારો એવો સારો પ્રકાશ પાડે છે કે જેથી પ્રત્યેક સહૃદય વાચનારને તેમાંથી અનેક શુભ સૂચનો અને ઉકેલો પ્રાપ્ત થાય છે અને તે શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન-ચારિત્ર્ય તરફ આકર્ષાય છે

જાપાનની કૉલેજોમાં ઉત્તમ પુસ્તકતરીકે ચાલતુ નવલકથાને પણ ભૂલાવી દે એવા મનોહર છતાં સાવ સાચા બનાવોથી ભરપૂર મી૦ એબટના જગપ્રસિદ્ધ ગ્રંથ ઉપરથી રચાયલું ઉત્તમ મોટું ચરિત્ર.

महान नेपोलियन

પા૫×૮ નાં પૃષ્ઠ ૮૪૦, મૂલ્ય ૩)

જે અદ્ભુત પુરુષે પોતાની અસામાન્ય પ્રતિભા, વીરતા, કર્તવ્યપરાયણતા અને યુદ્ધકૌશલ્યવડે ફ્રાન્સને અરાજકતા, અધર્મ અને સ્વેચ્છાચારની ઘોર યાતનામાંથી છોડાવી વ્યવસ્થાના શિખરે પહોંચાડયો હતો, જેણે ફ્રાન્સવાસીઓમાં ચેતના અને શૌર્ય ફેલાવીને તેમને અજિત અને ધાર્મિક બનાવી દીધા હતા, જેણે અનેક મોટા સમ્રાટો અને સેનાપતિઓના એકસામટા હુમલા

પણ અન્યાયથી રીતે હરાવી દીધા હતા અને પછી તેમને માફી આપીને જતા કર્યા હતા; મહાન સિઝર અને સિકંદરથી પણ જે વધારે બહાદૂર અને પ્રતિભાશાળી હતો; જેનું ચારિત્ર્ય નિષ્કલંક હતું; જેની સર્વ વિષયોમાં ઉત્કૃષ્ટ બુદ્ધિ, મધુર અને તેજસ્વી વાણી અને જેના બીજા પણ અનેક ગુણો ભલભલાઓને મુગ્ધ કરી દેતા હતા, જેણે પોતાના કૃતઘ્ન દેશબંધુઓની ઇચ્છાથી સમ્રાટપદ ધારણ કર્યું હતું અને તે છતાં પણ જેણે પોતાની સર્વ શક્તિ દેશહિતાર્થે જ વાપરી હતી, અને છેવટે જેણે અંગ્રેજોની દગાબાજીનો ભોગ થઈ પડી અનેક યાતનાઓ ભોગવીને સેન્ટ હેલીનાના ટાપુમાં દેહ છોડયો હતો; એવા નરકેસરી નેપોલિયન બોનાપાર્ટનું આ અસામાન્ય અને વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર આપણા દેશની હાલની સ્થિતિમાં પ્રજાએ તેમજ પ્રજાસેવકોએ—આબાલવૃદ્ધ સર્વ કોઈએ—ખાસ વાંચવા જેવું છે.

महान सम्राट् अकबर

આવૃત્તિ બીજી, ૭ ચિત્ર, કદ ૫॥।×૮।, પૃષ્ઠ ૩૫૦, મૂલ્ય ૧।

આ પુસ્તક ભારતવર્ષના આ પનોતા પુત્ર અને મહાન મોગલસમ્રાટને હલકો પાડનારા વિદેશી લેખકોને સજ્જડ રદીયા આપી તેની અપૂર્વ મહત્તા દર્શાવવા ઉપરાંત આ ચરિત્ર ભારતના ભૂત તથા વર્તમાન સમયનો ચિતાર પણ હૃદયદ્રાવક અને જોરદાર ભાષામાં આપે છે.

मुस्लीम महात्माओ

૯૨ ચરિત્ર, ૧૩૦૦ વચનામૃત, પૃષ્ઠ ૫૯૨, મૂલ્ય ૧॥।

આ મુસ્લીમમહાત્માઓના ચારિત્ર્ય આર્ય ઋષિમુનિઓને મળતા છે, અત્યંત બોધપ્રદ અને અસરકારક છે. વચનામૃત પણ અમૃતતુલ્ય છે માટે આ પુસ્તકને મુસ્લીમ શબ્દથી ખરાબ નહિ સમજતા દરેક હિંદુએ પણ ખાસ વાંચવા વિચારવા જેવું છે.

दानवीर कार्नेगी

પૃષ્ઠ ૩૮૪, કદ ૫॥।×૮, મૂલ્ય ૧।, પાકું ૧॥

ગરીબમાંથી મોટા ધનવાન બનનાર આ અમેરિકાવાસી મહાન દાનવીરનું ચરિત્ર દરેક ગરીબ તેમજ ધનવાને વાંચવા જેવું છે, કેમકે સાચા દેશસેવક કેવા હોય છે અને સાચા ઉપાય કેવા હોય છે, તે આતે હજી આપણા રાષ્ટ્રસેવકોને પણ બહુ જાણવા વિચારવા જેવું છે.

'મહાભારત' એ શું છે? અને તે

શા માટે વાંચવું–વસાવવું જોઈએ ?

ભારતવર્ષમાં મહાભારતના નામથી ભાગ્યેજ હિંદુ–આર્ય અજાણ્યો હશે. આ ગ્રંથ રચાયો ત્યાંથી માંડીને અદ્યાપિસુધીના હજારો વર્ષો દરમિયાન હિંદુ-જાતિમાં જે જે પ્રાચીન ગ્રંથો અતિ આનંદક, માર્ગદર્શક અને ઉપકારક ગણાતા આવ્યા છે, તેમાં મહાભારત ગ્રંથ પણ સદા પ્રથમ શ્રેણીમાંજ રહ્યો છે અને રહેશે

મહાભારતરૂપી જે મહાસાગરના એક સ્વલ્પ અંશરૂપ 'ભગવદ્ગીતા' જગતભરના વિદ્વાનોને અદ્ભુત જ્ઞાનગૌરવથી ચકિત કરી રહી છે, જે મહાસાગરમાંથી બીજા પણ એવા એવા અનુપમ રત્નો નીકળીને પ્રચલિત થયા છે કે જે નિત્યપ્રતિ લક્ષાવધિ સજ્જનોના હૃદયને કર્મયોગ, જ્ઞાનયોગ અને ભક્તિયોગના અનેરા પ્રકાશથી અજવાળી રહ્યા છે, જે મહોદધિના એક અગત્યના ખંડરૂપ "શાંતિપર્વ"માં લહેરાઈ રહેલું ધર્મામૃત, તેમાં નિમજ્જન કરનારા હજારો હૃદયોને અધિકાધિક શાંત અને પવિત્ર બનાવી પરમ પદાર્થને પાત્ર બનાવતું આવ્યું છે, જે મહાન ગ્રંથનો અદ્ભુત પ્રકાશ હજારો વર્ષોથી આર્ય નૃપતિઓની પરંપરાને રાજધર્મ અને વીરત્વના ઉત્તમ આદર્શ દર્શાવતો આવ્યો છે, જે મહાન ગ્રંથની ઓજસ્વી કથાઓએ શતાવધિ નૃપતિઓને અને લક્ષાવધિ ક્ષત્રિયોને પ્રભાવિત કરી વીરત્વના પરમ હિતકારી ધર્મપથે પળાવ્યા છે, જે મહાગ્રંથના પ્રભાવે વિકટ સમયમાં પણ પ્રતાપ, ગુરુ ગોવિંદ અને શિવાજી જેવા મહાવીરોને અસાધારણ ચેતના અને પરાક્રમ પ્રેરીને અપાર બળશાળી શત્રુદળો સામે અડગભાવે ઉભા રાખ્યા છે, જે મહાન ગ્રંથની જ્વલંત પ્રેરણાઓથી પ્રેરાઈને લક્ષાવધિ ક્ષાત્રકુળદીપક વીરાત્માઓએ આ નશ્વર જગત પ્રત્યેના મોહ–મમતા છોડી દીધા અને પોતાના પ્રચંડ શરીરોને પ્રફુલ્લવદને સ્વધર્મપાલનના મહાયજ્ઞમાં તૃણની પેઠે હોમી દઈ વીરગતિને પ્રાપ્ત કરી છે, જે મહાન ગ્રંથ ભારતવર્ષની હાલની દીનહીન દશામાં પણ વિદ્વાનથી માંડી ખેડુત સુધીના અને રાજાથી માંડી રંકપર્યંતના કોટ્યવધિ સંતાનોને આર્યોની અસામાન્ય પ્રાચીન જાહોજલાલીનું સ્મરણ આપતો થકો તેના એક મણિખચિત સ્મારકસ્તંભરૂપે ઉભો છે, અને 'उत्तिष्ठत जाग्रत, प्राप्य वरान्निबोधत' ઇત્યાદિ ઉત્તેજક મહામંત્રો સ્થળે સ્થળે સુણાવી રહ્યો છે, અને જે મહાન ગ્રંથરૂપી સ્મારકસ્તંભ દેવર્ષિ, બ્રહ્મર્ષિ, રાજર્ષિ અને ચાર વર્ણાશ્રમના અનેકાનેક મહાત્માઓના ચરિત્રરૂપી મહામણિઓથી શોભતો થકો તેમના વ્યવહાર તથા પરમાર્થને લગતા અનેકાનેક પ્રોત્સાહક અનુભવોથી અને ઉન્નતિપ્રદ ઉપદેશોથી પ્રકાશી રહ્યો છે, આવો આર્યોના આદર્શભૂત

જ્ઞાનચારિત્ર્યથી શોભી રહેલો મહાસાગરસમો મહાભારત ગ્રંથ, સમગ્રરૂપે આર્ય-હિંદુના પ્રત્યેક ગૃહને સુશોભિત કરે, આબાલવૃદ્ધને ઉચ્ચ પ્રેરણાએ આપ્યા કરે અને ઉન્નતિપરાયણ રાખ્યા કરે એવું કોણ નહિ ઇચ્છે?

જેનું નામજ "મહાભારત" છે, જેના રચનાર મહર્ષિ વ્યાસ ભગવાન છે, જેના સૂત્રધાર યોગેશ્વર કૃષ્ણ ભગવાન છે, જેમાં બાણાવળી અર્જુન દૃઢ-પ્રતિજ્ઞ ભીષ્મપિતામહ, મહાનીતિજ્ઞ વિદુર, ધર્માવતાર યુધિષ્ઠિર, ગદાધારી ભીમ, યુદ્ધવિશારદ દ્રોણ, મહાન દાતા કર્ણ, મહાસતી ગાન્ધારી અને વીરાંગના દ્રૌપદી વગેરે જેવાં અસામાન્ય અને પ્રાતઃસ્મરણીય પાત્ર છે, તેમાં અન્ય પણ એક એકથી ચઢી જાય એવા અનેકાનેક રાજા-મહારાજા, રથી-મહારથી, વીર-મહાવીર અને સતી-મહાસતીઓનાં અપૂર્વ શૌર્ય-પરાક્રમાદિનાં વર્ણન તથા અનેકાનેક ઋષિમુનિ અને અવતારાદિનાં ગુણગાન છે જેમકે નર ને નારાયણ, વ્યાસ ને વાલ્મીક, યાજ્ઞવલ્ક્ય ને ભૃગુ, મનત્સુજાત ને અષ્ટાવક્ર, વિષ્ણુ ને મહાદેવ મૈત્રેય ને અંગિરા, સુહોત્ર ને ઉશીનર, અભિમન્યુ ને બળરામ, ગાલવ ને માર્કણ્ડેય, કપિલ ને વિશ્વામિત્ર, સગર ને ભગીરથ, શ્રીરામ ને હનુમાન, સત્યભામા ને સુભદ્રા, સીતા ને વિદુલા, ભરત ને પૃથુ, દિલીપ ને યયાતિ, માંડવ્ય ને પરાશર, મંદોદરી ને પાર્વતી, માન્ધાતા ને જનક, ગાર્ગી ને સુલભા, જાજલી ને તુલાધાર, મનુ ને બૃહસ્પતિ, બલિ ને પ્રહ્‌લાદ, સેનજિત્ ને ઇક્ષ્વાકુ, ઋષભ ને વામદેવ, પર્વત ને શુક્રાચાર્ય, દમયન્તી ને સાવિત્રી, અમિત ને દેવલ, દ્રોણ ને કૃપાચાર્ય, વસિષ્ઠ ને પરશુરામ, શુકદેવ ને નારદ, દુર્વાસા ને દત્તાત્રેય, રંતિદેવ ને શિબિ, વિદુર ને સંજય, ઇક્ષ્વાદિ ઈત્યાદિ

જે ઇતિહાસગ્રંથ એવા એવા અનેકાનેક રાજર્ષિ ને બ્રહ્મર્ષિ દેવર્ષિ ને મહર્ષિ, ગૃહસ્થ ને વાનપ્રસ્થ, યોગી ને મહાયોગી, સાધક ને સિદ્ધ, દાતા ને ધર્માત્મા, જ્ઞાની ને ભક્તાત્મા, તેમજ જિજ્ઞાસુ અને મુમુક્ષાત્માઓનાં મનોહર નામો અને અલૌકિક કર્મોથી ભરપૂર હોઇને જેમાંનાં થોડાં પણ નામો તથા કામોનું નિત્યપ્રતિ પ્રાતઃકાળે શ્રવણ-કીર્તન કરવામાં આવે અથવા તો ભાવ-ભક્તિથી સ્મરણ-ચિંતન કરવામાં આવે, તો તેથી માણસના હૃદયમાં કલ્યાણ-કારી સંસ્કારો અવશ્ય જાગી ઉઠે, અને ખીલી ઉઠે તેમ છે, અને તેના પરિણામે જ્ઞાનચારિત્ર (એટલે કે આચારવિચાર ને ઉચ્ચાર, અથવા તો મન-વાણી ને ક્રિયા) પણ પાત્રતા કે ગ્રહણશક્તિના પ્રમાણમાં પવિત્ર અને ઉન્નત થઈ શકે તેમ છે, માટે એવા મહાન ગ્રંથનું પઠન-પાઠન પ્રત્યેક હિંદુસંતાને અવશ્ય કરવું જોઇએ

હવે મહાભારતવિષે તેના કેટલાક ખાસ પરિચિત તેમજ ઉંડા અભ્યાસી-ઓના વિચાર વિશેષ જાણવા જેવા હોવાથી તે પણ અહીં સારરૂપે તેમજ સ્વતંત્રાનુવાદરૂપે આપીશું

પંડિત રાજારામ કહે છે કે-"હિંદુજાતિના પ્રાચીન ધર્મગ્રંથોમાં મહાભારતને પાંચમો વેદ કહે છે, તે યોગ્યજ છે, કેમકે આ ગ્રંથ અનેક શિક્ષા-ઓનો ભંડાર, ઉપદેશોનો આગાર અને ધર્મકર્મના મીમાંસાગાર છે તેમાં મુખ્ય

વિષય તો વીર પાંડવોનો ઉદય, કૌરવપાંડવોનું યુદ્ધ, પાંડવોની રાજ્યપ્રાપ્તિ અને તેમના રાજ્યશાસનનું વર્ણન કરવાનો છે, પણ તેના કવિ એક વેદપારંગત મહાત્મા અને ધર્મસંસ્થાપક મુનિ હોવાથી એની સાથે સાથે પ્રસંગોપાત ધર્મ, નીતિ, રાજ્યશાસન અને તત્ત્વજ્ઞાનના પણ તેઓ એવા સરસ અને ઉચ્ચ પ્રકારના વર્ણન કરી દે છે કે વાચક કોઇ નવીજ પ્રકાશ અનુભવે છે, તેનું હૃદય વિશાળ બની જાય છે અને તે શુદ્ધ ધીર થઇ જાય છે જગતભરના સમગ્ર વિદ્વાનોમાં આદર પામેલો 'ગીતા' ગ્રંથ પણ મહાભારતનોજ એક ભાગ છે જે ઉદ્દેશથી એમાં પ્રસંગવશાત્ એવા મહત્ત્વપૂર્ણ ઉપદેશ અપાયેલા છે, તેજ ઉદ્દેશથી આ ગ્રંથમાં રાજર્ષિઓ અને બ્રહ્મર્ષિઓના પ્રસંગોપાત અનેક ઉપાખ્યાન, દૃષ્ટાંત અને કથા-કહાણીઓ આપેલા હોવાથી તે પણ મનુષ્યના જીવનપર ઊંડો પ્રભાવ પાડે છે અને ગ્રંથની મનોહરતા તથા ઉપયોગિતાને અનેકગણી વધારી મૂકે છે આ પ્રમાણે મહાભારત આર્યજાતિના પ્રાચીન ઇતિહાસથી અને મહત્ત્વપૂર્ણ ઉપદેશોથી ભરપૂર હોવાથી તેનું વાચનશ્રવણ હિંદુસ્તાનીઓને માટે અત્યંત લાભકર્તા છે માત્ર તેની મૂળકથા લઇએ, તો તે પણ એટલી બધી રોચક અને અસરકારક છે અને તેમાં એવા ઉચ્ચ કોટિના ચરિત્ર આલેખવામાં આવ્યા છે કે તેમાં બીજી બાબતો ન ઉમેરાઇ હોત તોપણ આ ગ્રંથ આખી દુનિયાના સાહિત્યમાં મુકુટમણિરૂપ ગણાત "

પંડિત જ્વાલાપ્રસાદ શર્મા કહે છે કે-"મહાભારતમાં સર્વ રસોનો યથાસ્થાને સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે શૃંગારથી તે વૈરાગ્યસુધીના બધા રસોનું એમાં એવું સુંદર મિશ્રણ થયું છે કે ભારતના પ્રાચીન વીરોની આ પવિત્ર કથા બહુજ મનમોહક, હૃદયગ્રાહી અને પ્રભાવશાળી બની રહી છે, અને તેથી કરીને અત્યંત પ્રાચીનકાળથી અદ્યાપિપર્યંતના બધા પંડિતોનો એજ મત છે કે જે કંઇ મહાભારતમાં છે, તેજ બીજે સ્થળે જોવામાં આવે છે; અને જે તેમાં નથી તે ક્યાંય પણ નથી. × × × × વાત પણ ખરી છે કે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર, એ ચારે વર્ણના લોકો માટે એમાં જાણવાજેવા ઉપદેશો અને શિક્ષણો પુષ્કળ ભરેલા છે પ્રાચીનકાળથી મોટ-મોટા કવિઓ, મહાકવિઓ અને નાટકકારો મહાભારતના આધારથીજ અનેકાનેક કાવ્ય, મહાકાવ્ય અને નાટકો લખતા આવ્યા છે, છતાં પણ હજુસુધી તે ભંડાર ખાલીજ થતો નથી [1] આજે પણ આ અખૂટ ભંડારમાંથી ભારતની જૂદી જૂદી ભાષાના કવિઓ અને લેખકોને ઘણીખરી સામગ્રી મળ્યા કરે છે અને તેઓ તેનેજ આધારે પોતાની પ્રતિભાનો વિકાસ કર્યા કરે છે આથીજ લોકો કહે છે કે, 'ઉચ્ચ કોટિના કવિઓમાં જે કંઇ કાવ્ય-કુશળતા અને રચનાના ચમત્કાર દેખાય છે તે બધું ભગવાન કૃષ્ણદ્વૈપાયન વ્યાસજીનુંજ ઉચ્છિષ્ટ છે'"

"મહાભારતના એકેએક પાત્રનું ચરિત્ર અદ્ભુત છે તેનું નિરીક્ષણ કરવાથી આપણને આપણા હજારો વર્ષ પહેલાના દેશ અને સમાજની અવસ્થાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તે સમયનો વર્ણાશ્રમ ધર્મ કેવો હતો, તે વખતના ક્ષત્રિયો કેવા

શૂરવીર, પરાક્રમી અને સત્યસંકલ્પ હતા; એ સર્વ આપણા લક્ષમાં આવી જાય છે, અને તેથી આ ગ્રંથ વાંચીને આપણા પૂર્વજોના પવિત્ર ચરિત્રથી પરિચિત થવું એ પ્રત્યેક હિંદુ–નહિ નહિ, પ્રત્યેક ભારતવાસીનું–મુખ્ય કર્તવ્ય છે."

"ભીષ્મપિતામહની અલૌકિક પિતૃભક્તિ, શ્રીકૃષ્ણની વિચક્ષણ રાજનીતિ, યુધિષ્ઠિરની પ્રશંસાપાત્ર સત્યનિષ્ઠા તથા દ્રોણ, દુર્યોધન, કર્ણ, અર્જુન અને ભીમ વગેરે વીરોની અદ્ભુત વીરત્વપૂર્ણ કથાઓ વાંચીને કયા ભારતવાસીના મુરદાલ પ્રાણોમાં પણ નવજીવનનો સંચાર નહિ થાય ? પોતાના પૂર્વજોના ગૌરવનું સ્મરણ કરીને ગર્વથી કોની છાતી નહિ ફૂલી ઉઠે ? તેથી જો આપણને આપણા ભૂતકાળના મહત્ત્વનું યથાર્થ ચિત્ર જોવાની અભિલાષા હોય તો આપણે મહાભારત જરૂર વાંચવું જોઈએ જો સંસારના એ અલૌકિક મહાવીરોની વીરકથા વાંચીને આપણા મુરદાલ પ્રાણોમાં નવીન સંજીવની શક્તિ ભરવાની ઇચ્છા હોય તો મહાભારતનો પાઠ અવશ્ય કરવો જોઈએ, અને સત્ય વાત તો **એ છે કે જેણે મહાભારત નથી વાંચ્યું તેનું ભારતવાસી હોવું જ વ્યર્થ છે"**

મહાત્મા ગાંધીજી એવા ભાવનું કહે છે કે:—"મે આ પહેલાં 'મહાભારત'નો સંપૂર્ણ ગ્રંથ વાંચ્યો ન હતો કોઈ કોઈ વાર થોડું થોડું જોયું હોય તે જુદી વાત મે તો ઉલટો તેની વિરુદ્ધમાંજ મત બાંધી દીધો હતો કે, એમાં મારપીટ, લડાઈ અને ઝઘડાઓની કહાણીઓ હશે, અને એવા લાંબા વર્ણન હશે કે મારાથી વાંચી પણ નહિ શકાય, અથવા હું વાંચવા બેસીશ તો મને નિદ્રાજ આવશે! એથી કરીને મહાભારતના ૭ હજાર પાનાના મોટા ચોથા જોઈને પ્રથમ તો હું ગભરાયો હતો, પરંતુ પછી જ્યારે મે તેને વાંચવું શરૂ કર્યું ત્યારે તો પછી એ અમુક ભાગ સિવાય એટલું બધું મન-મોહક થઈ પડયું–તેમાં એટલી બધી લહે લાગી ગઈ કે એક વાર શરૂ કર્યા પછી એ ગ્રંથ પૂરો કરવાને હું અધીરો બની ગયો અને એ સંપૂર્ણ વાંચી રહ્યા પછી એ વિષેના મારા પહેલાના ખ્યાલો ખોટા હતા.

એ ગ્રંથ મે ચાર મહીનામાં (યરોડા જેલમાં) પૂરો કર્યો ત્યારે મને લાગ્યું કે, આ મહાભારતને કાંઈ ઉપમા આપવી હોય તો તે ગણ્યાગાંઠયા સુંદર જવાહીરોની એકાદ તિજોરીની ન આપી શકાય, પણ અમૂલ્ય રત્નોની એકાદ અખૂટ ખાણ સાથેજ તેને સરખાવી શકાય, કે જે ખાણને જેમ જેમ વધુ ને વધુ ઉંડી ખોદીએ તેમ તેમ તેમાંથી કિંમતી જવાહીર વધુ ને વધુજ નીકળતા જાય"

લોકમાન્ય તિલક મહારાજે કહ્યું છે કે:—"મહાભારત ગ્રંથ અત્યંત મહત્ત્વપૂર્ણ છે + + તેમાં ધર્મરાજની સત્યનિષ્ઠા, કર્ણની ઉદારતા, ભીષ્મનું બાહુબળ, અર્જુનનું યુદ્ધકૌશલ્ય ઇત્યાદિ અનેક અવર્ણનીય ગુણોયુક્ત વીરોના વર્ણન છે અને તે વીરોના ચરિત્ર વાંચવા યોગ્ય તથા મનન કરવા યોગ્ય છે એમાં પણ ભીષ્મપિતામહનો દૃઢ નિશ્ચય અને શ્રીકૃષ્ણચંદ્રનું રાજનીતિ-કૌશલ્ય તો વિલક્ષણજ મહત્ત્વ ધરાવે છે. તેનના આગળ બીજાઓના બીજા ગુણો ફિક્કા પડી જાય છે × × × આથી નવયુવકોને હું કહું છું કે –'મહા-

ભારતનું અધ્યયન અવશ્ય કરો અને ભીષ્મ પિતામહનો દૃઢ નિશ્ચય તથા શ્રીકૃષ્ણચંદ્રનું રણકૌશલ્ય તમારામાં વધારવાનો પ્રયત્ન કરો.''

મહાન અભ્યાસી શ્રીમાન સાતવળેકર લખે છે કે —"જ્ઞાની પુરુષો કહેતા આવ્યા છે કે, જેમને પ્રાચીન ઇતિહાસ નથી તેમને માટે ભવિષ્યમા પણ આશા નથી, પરન્તુ ભારતવાસીઓને તો પ્રાચીન ઇતિહાસ છે, માત્ર ઇતિહાસજ નહિ પરન્તુ દિગ્વિજયી, પ્રતિભાપૂર્ણ અને તેજસ્વી ઇતિહાસ છે અને તેથી ભારતવાસીઓને માટે ભવિષ્યમા પણ નિસદેહ ભાગ્યદિન સર્જાયલો છે, પરન્તુ એ ભાગ્યદિન લાવવા માટે ભારતવાસીઓએ પોતાના પૂર્વજોના એ ભાગ્યશાળી અને પ્રતાપપૂર્ણ ઇતિહાસને જાણવો અને મનન કરવો જોઇએ. માત્ર ઇતિહાસના અસ્તિત્વથીજ કામ નહિ ચાલે, પરંતુ તેનુ જેટલુ પણ વધારે મનન થશે તેટલોજ વધુ લાભ થવાનો સભવ છે; અને એવુ હોવાથી આ પ્રતાપપૂર્ણ દિગ્વિજયનો ઇતિહાસ પ્રત્યેક ભારતવાસી સમક્ષ રજુ થવો જોઇએ."

"જનસમાજમા અનેક જાતના લોક હોય છે અને દરેક જાતના લોકની રુચિ જૂદા જૂદા પ્રકારની હોવાથી એકને જે રુચિકર હોય છે તે બીજાને માટે નથી હોતું, પરન્તુ આ કાવ્યમય ઇતિહાસ તો એવી અજબ રીતે લખાયો છે, કે તેમાથી પ્રત્યેક જાતના માણસને રસાસ્વાદ મળી શકે છે. આસ્તિક ભગવદ્ભક્ત આમા ભક્તિમાર્ગ જોઇ શકે છે, વેદાતી આમાથી આત્મપ્રત્યયનુ જ્ઞાન મેળવી શકે છે, તર્કવિશારદ એમા યુક્તિવાદ જોઇ શકે છે, શાસ્ત્રજિજ્ઞાસુ એમાથી અનેક શાસ્ત્રના સિદ્ધાતો જાણી શકે છે, ઇતિહાસપ્રેમી માટે એમા અતિવિશાળ કાર્યક્ષેત્ર રહેલું છે, રાજપ્રકરણીને એમા રાજનીતિ દેખાય છે, વીરને એમા વીરતાના દૃષ્ટાંત મળી આવે છે, ગૃહસ્થાશ્રમીને એમાથી ઉત્તમ ગૃહસ્થનુ જીવન જાણવા મળે છે અને બ્રહ્મચારીને આદર્શ બ્રહ્મચારીના દાખલા મળે છે તાત્પર્ય કે, જેની જેની જેવી જેવી જિજ્ઞાસા હોય તેની તેની તે તે તમામ પ્રકારની જિજ્ઞાસા આપણા પૂર્વજોના આ અનુપમ પ્રાચીન ઇતિહાસરૂપી મહાભારતમાંથી તૃપ્ત થાય છે."

કવિવર રવીંદ્રનાથ ઠાકુર કહે છે કે–"રામાયણ અને મહાભારતને કેવળ મહાકાવ્યજ કહેવા ન જોઇએ, પરન્તુ તે ઇતિહાસ પણ છે. અલબત્ત, તે કોઇ સમય અથવા ઘટનાઓના ઇતિહાસ નથી, કેમકે ઘટનાઓના ઇતિહાસ તો અમુક સમયનુજ અવલબન કરે છે, પરંતુ રામાયણ અને મહાભારત તો ભારતવર્ષના ચિરકાળના ઇતિહાસ છે. બીજા ઇતિહાસો સમય સમયપર ફેરવાતા રહે છે, પરન્તુ આ ઉભય ઇતિહાસમા કાંઇપણ પરિવર્તન નથી થતુ ભારતવર્ષની જે સાધના, જે આરાધના અને જે સકલ્પ છે, તેનોજ ઇતિહાસ આ બન્ને મહાકાવ્યોરૂપી રાજપ્રાસાદના ચિરકાલરૂપી રાજસિહાસનપર સમ્રાટસમો વિરાજે છે"

सारामाठा प्रसंगे ज्ञानलहाणी

પોતે પૂર્ણ જ્ઞાની થઇને બીજાઓને જ્ઞાન આપવુ એ સહજ નથી, પરતુ મહાન જ્ઞાનીઓના ઉપદેશ અને ચારિત્રને લગતા ઉમદા પુસ્તકો તો સર્વ કોઈ બીજાને આપી શકે તેમ છે

કોઇ કોઇ ઉદારાત્મા આ રીતે પણ ધનનો કઇક સદુપયોગ કરે છે, પરતુ દેશની વર્તમાન દશા તરફ જોતા આ પ્રકાર સૌ કોઇએ સારા પ્રમાણમા ચાલુ કરીને ઉમદા રૂઢિરૂપે બનાવી દેવો જોઇએ

સારામાઠા પ્રસગો ઉપર માત્ર થોડાક વધુ ખર્ચથી (કે ઘી વગેરેમા થોડી કસર કરીને પણ) શારીરિક ખાનપાન ઉપરાત એવા માનસિક ખોરાકની પત્રાવલિરૂપ ઉમદા પુસ્તકો પ્રત્યેક મહેમાન, પડોશી, સગા, કુટુબી, મિત્ર, જ્ઞાતિબધુ, બ્રાહ્મણ, વિદ્યાર્થી વગેરેને ભેટ અપાય તો તે ગમે તેવા મિષ્ટાન્ન અને બીજી વસ્તુઓ કરતા તેમનેમાટે વધારે ઉપકારક થાય એ ખુલ્લુ છે

ઇચ્છા હોય તો "અમુક પ્રસગ અથવા વ્યક્તિના સ્મરણનિમિત્ત અમુક તરફથી ભેટ" કે એવુ કાઈ મુખપૃષ્ઠપર છપાવીને, રબર-સ્ટાપથી છાપીને કે હાથે લખીને આપી શકાય, કે જેથી લોકસેવા થવા ઉપરાત તે પ્રસગ અને વ્યક્તિના સ્મારકનો હેતુ પણ પાર પડે

હકીકત આવી હોવાથી આ સસ્થાના અને બીજા પુસ્તકોમાથી પસદ પડે તે તે લોકોપકારક પુસ્તકો પોતાને ત્યા આવતા નાનામોટા પ્રસગે વહેચીને ધનના સદુપયોગની સાથે જ્ઞાનચારિત્ર જેવી ઉત્તમ વસ્તુના પ્રચારનું શ્રેય સમજુ મનુષ્યે અવશ્ય મેળવવુ જોઇએ

છૂટથી ખર્ચ કરવા ઇચ્છનાર સજ્જન ધારે તો ગમેએક ઉપયોગી પુસ્તકની ખાસ આવૃત્તિ છપાવીને વહેચી-વહેચાવી શકે, અને મધ્યમ કે ઓછો ખર્ચ કરવાનો હોય તો કોઇએક ઉત્તમ પુસ્તકની યથા-શક્ય પ્રતોની લહાણી કરી શકે જો એકથી વધુ જાતના સારા સારા પુસ્તકો લીધા હોય તો ભેટ લેનારને તેમાથી પોતાને મનગમતુ પુસ્તક ઉપાડી લેવાની સગવડ મળી શકે માત્ર પાચ-દશ રૂપિયા ખર્ચવા હોય તો ગીતાઓ કે ગીતાનો ૧૮ મો અધ્યાય અથવા તો બીજી કોઇ સારી હજાર-પાચસો પુસ્તિકાઓની લહાણી વહેચી શકાય છેવટે એકાદ રૂપિયો ખર્ચવો હોય તો તેટલાવડે પણ ધર્મગ્રથો-માની અથવા બીજી અસરકારક શિખામણોના સો-બસો હસ્તપત્ર સુખેથી વહેચી શકાય

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલયનાં પુસ્તકો

ગ્રંથનું નામ	પૃષ્ઠસંખ્યા	મૂલ્ય
ઉત્તમ ધાર્મિક ગ્રંથો		
સંપૂર્ણ મહાભારત–શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાંતર	૫૨૦૦	૩૬)
શ્રીવાલ્મીકિ રામાયણ–૩૨ ચિત્રોસાથે	૧૩૨૦	૬)
તુલસીકૃત રામાયણ–૪૦ ચિત્રોસાથે	૧૩૫૦	૬)
મહાભારતનું શાંતિપર્વ–નવી આવૃત્તિ	૯૦૦	૫)
ગિરધરકૃત શુદ્ધ રામાયણ	૭૮૪	૨।
શ્રીયોગવાસિષ્ઠ–મહારામાયણ બે ભાગમાં	૧૯૦૦	૧૦)
મહાભારતનાં આદિ અને સભાપર્વ(૧લી આવૃત્તિ)	૬૦૦	૨)
શ્રીદાસબોધ–નવી આવૃત્તિ	૬૨૦	૨॥
શ્રીજ્ઞાનેશ્વરી ભગવદ્ગીતા–નવી આવૃત્તિ	૮૦૦	૨)
શ્રીભગવતી ભાગવત–ઉત્તમ ભાષાંતર	૮૬૪	૪॥
શ્રીમદ્ભાગવત–ઉત્તમ ભાષાંતર નવી આવૃત્તિ છપાય છે		૪)
શ્રીરામકૃષ્ણકથામૃત–બંને ભાગ ભેગા	૬૫૦	૨॥
ભગવદ્ગીતા–સરલાર્થસહિત ગુટકો	૨૫૬	૦)≈, ૦)¤, ૦।
,, ,, ,, મોટા અક્ષરવાળું પુસ્તક	૨૭૨	૦।, ૦।≈, ૦॥
ભગવદ્ગીતા–મરાઠી કે હિંદી ટીકાસહિત	૨૩૦	૦।
ભગવદ્ગીતા–મૂલમાત્ર–મધ્યમ તથા મોટા અક્ષરમાં ૦। અને ૦॥		
પંચરત્નગીતા–મૂલમાત્ર–નાના, મધ્યમ તથા મોટા અક્ષરમાં ૦।, ૦।≈, ૦॥		
મહાભારત અને રામાયણવિષે કેટલાક વિચાર	૨૦૦	૦॥≈
શ્રીમહાભારત વિષે–ખાસ જાણવા જેવા વિચાર	૩૨૮	૧॥
અખાની વાણી–મનહરપદ સાથે	૫૦૦	૧॥
પ્રીતમની વાણી–સર્વથી મોટો સંગ્રહ	૪૨૦	૧॥
છોટમની વાણી–ગ્રંથ ૧ લો	૨૬૪	૧)
છોટમની વાણી–ગ્રંથ ૨ જો	૪૫૬	૧॥
છોટમની વાણી–ગ્રંથ ૩ જો	૨૭૬	૧)
ધર્મતત્ત્વ–બંકિમચરિત્રસાથે	૨૪૮	૦॥।
યોગતત્ત્વ	૩૮૪	૧।
સ્વામીરામતીર્થ–ગ્રંથ ૧ લો–ભાગ ૧ થી ૫	૫૮૦	૨)
,, ,, ગ્રંથ ૨ જો–ભાગ ૬ થી ૯	૬૮૦	૨।
,, ,, ગ્રંથ ૩ જો–ભાગ ૧૦–૧૧	૫૨૮	૨)
,, ,, ગ્રંથ ૪ થો–ભાગ ૧૨–૧૩	૬૪૦	૨)
સ્વામી વિવેકાનંદ ગ્રંથ ૧ લો–ભા. ૧–૨–૩	૫૭૫	૨।
,, ,, ગ્રંથ ૨ જો–ભા. ૪–૫	૬૦૦	૨।
,, ,, ભાગ ૬ થી ૮ નોખા	૧૦૦૦	૩)

„ „ ભાગ ૯ મો–સંપૂર્ણ ચરિત્ર ૭૪૦ ... ... ૨॥
„ „ ભાગ ૧૦ મો–રાજયોગ... ૩૦૦ ... ... ૧)
શ્રીભક્તચરિત્ર અથવા ભક્તિરસામૃત ... ૪૦૮ ... ... ૧॥
શ્રીભજનસાગર–નવી આવૃત્તિ ... ... ૨૦૦ ... ... ૦॥~
સ્વર્ગનું વિમાન... ... ... ૨૮૪ ... ... ૧।=
સ્વર્ગની કુંચી... ... ... ૩૭૮ ... ... ૧।=
સ્વર્ગનો ખજાનો ... ... ૩૨૪ ... ... ૧।=
સ્વર્ગનો પ્રકાશ... ... ... ૩૩૬ ... ... ૧।=

ઉત્સાહ અને ચેતનાપ્રેરક પુસ્તકો

શુભસંગ્રહ–ભાગ ૧ લો... ... ... ૧૯૨ ... ... ૦।
શુભસંગ્રહ–ભાગ ૨ જો... ... ... ૭૦૦ ... ... ૨॥
શુભસંગ્રહ–ભાગ ૩ જો ... ... ૪૩૨ ... ... ૧॥
શુભસંગ્રહ ભાગ ૪ થો............છપાય છે. સત્વર બહાર પડશે.
આગળ ધસો–નવી આવૃત્તિ ... ... ૪૬૮ ... ... ૧॥।
આદર્શ દૃષ્ટાંતમાળા–ભાગ ૧ લો ... ... ૩૩૬ ... ... ૧)=
„ „ ભાગ ૨ જો ... ... ૩૯૨ ... ... ૧।
સુખ, સામર્થ્ય ને સમૃદ્ધિ ... ... ફરી છપાશે
ભાગ્યના સૂત્રો ... ... ફરી છપાશે
બંકિમનિબંધમાળા–ધર્મતત્ત્વસાથે ... ... ૫૯૦ ... ... ૧॥।
પ્રભુમય જીવન (નવી આવૃત્તિ) ... ... ૨૦૦ ... ... ૦।=

ઈતિહાસ અને વૈદકસંબંધી ઉપયોગી પુસ્તકો

રાજસ્થાનનો ઈતિહાસ–બે મોટા ગ્રંથોમાં ...૧૫૩૦ ... ... ૧૦)
આર્યભિષક્ અથવા હિંદનો વૈદરાજ ... ૭૦૦ ... ... ૪)
આરોગ્યવિષે સામાન્ય જ્ઞાન–ગાંધીજીકૃત ... ૧૪૦ ... ... ૦।

બોધદાયક ઉત્તમ જીવનચરિત્રો

સ્વામી ભાસ્કરાનંદનું ચરિત્ર ... ... છપાય છે
ભારતના વીર પુરુષો... ... ... ૨૮૮ ... ... ૧)
દાનવીર કાર્નેગી ... ... ૪૦૦ ... ... ૧॥
શ્રીભક્તચરિત્ર અથવા ભક્તિરસામૃત ... ૪૦૮ ... ... ૧॥
મુસ્લીમ મહાત્માઓ ... ... ૫૯૨ ... ... ૧॥।
કાઉન્ટ ટૉલ્સ્ટૉયનું જીવનચરિત્ર... ... ... ૬૨૦ ... ... ૨॥
મહાન નેપોલિયન બોનાપાર્ટ ... ... ૮૪૦ ... ... ૩)
સ્વામી રામતીર્થની જીવનકથા ... ... ૬૪૦ ... ... ૨)
સ્વામી વિવેકાનંદનું સંપૂર્ણ જીવનચરિત્ર ... ૭૪૦ ... ... ૨॥
મહાન સમ્રાટ્ અકબર... ... ... ૩૫૨ ... ... ૧।
શ્રી શિવાજી છત્રપતિ ... ... ૫૨૮ ... ... ૨।

વીર દુર્ગાદાસ... ... ... ૨૪૦ ... ... ૦॥।
ભારતનાં સ્ત્રીરત્નો-ત્રણ ગ્રંથોમાં ... ...૨૧૦૦ ... ... ૬)
" " છુટક દરેક ભાગના ... ... ૨॥

સ્ત્રીઓ તથા પુરુષોમાટે બોધપ્રદ વાર્તાઓ

ટુંકીવાર્તાઓ-ભાગ ૧થી૪ભેગા (૬૬ વાર્તાઓ) ૬૦૦ ... ... ૨)
ટુંકીવાર્તાઓ-ભાગ ૫ મો. (૨૮ વાર્તાઓ) ૩૦૪ ... ...૦॥।-
ટુંકીવાર્તાઓ-ભાગ ૬ ઠ્ઠો (૨૭ વાર્તાઓ) ... ૩૬૦ ... ... ૧)
ટુંકીવાર્તાઓ-ભાગ ૭ મો-અનેક વાતો ... ૨૫૦ ... ... ૧॥
દયાળુ માતા અને સદ્‌ગુણી પુત્રી ... ... ૧૧૦ ... ... ૦।

બાળકોમાટે ખાસ ઉપયોગી પુસ્તકો

સદ્‌ગુણી બાળકો-૬૯ બનાવોનો સંગ્રહ ... ૧૨૮ ... ... ૦।
બાળસદ્‌બોધ-વાર્તાઓરૂપે ધાર્મિક શિક્ષણ... ૧૧૨ ... ... ૦।
બાળકોની વાતો-રસિક વાતચીતરૂપે ૨૧ પાઠ ૯૬ ... ... ૦)॥
દુ:ખમાં વિદ્યાભ્યાસ-સચોટ સાચા દૃષ્ટાંતો... ૯૦ ... ... ૦।
સુબોધક નીતિકથા ... ... ૧૮૪ ... ... ૦।=

ચિત્રો અને ચિત્રાવલીઓ

શ્રીમહાભારત ચિત્રાવલી ૨૬ ચિત્રોનો સુંદર સંગ્રહ ... ... ૧)
શ્રીરામાયણ ચિત્રાવલી ૩૬ " " " ... ... ૧)
ભગવાન શ્રીકૃષ્ણમુરારીનું ત્રિરંગી ચિત્ર ... ... ૦।-
દ્રૌપદીવસ્ત્રાહરણ (ત્રિરંગી છે.) ... ... ૦।-
જ્ઞાનપટ અને સોપાનપટ ... ... ૦)-
ઉપરના ત્રિરંગી ચિત્રો ઉપર નીચે પતરાની પટી સાથે... ... ૦।=

ઉપરની ચિત્રાવલીઓના છુટક ચિત્રો પણ મળશે.

मंगावनारने खास सूचना

૧-પોસ્ટેજ ઉપરાંત રજીસ્ટર તથા વી. પી. ખર્ચ પણ રૂ.૧૦) સુધીનું રૂ.૦। જૂદું લાગે છે. ૨-મંગાવેલામાંનાં જે પુસ્તકો ન આવે તે ખલાસ સમજવા. ૩-પૂરૂં મૂલ્ય પ્રથમથીજ મોકલીને દશેક રૂ. નાં પુસ્તક રેલરસ્તે મંગાવવાથી વધારાના પેકીંગ બદલ રૂ.૦। ચઢશે તોપણ કુલ ખર્ચ બહુ ઓછો આવશે. ૪-મહાભારત સુદ્ધાં રૂ. ૧૦૦)નાં, અથવા મહાભારત સિવાયનાં રૂ. ૨૫) નાં પુસ્તકો લેનારને છાપેલી કિંમતમાથી અમદાવાદમાં ૧૨॥ ટકા કમીશન મળશે; ૫-બહાર ગામથી મંગાવનારે અમદાવાદ લખવું.

સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

भद्र पासे, अहमदावाद अने कालबादेवी रोड, बंबई नं०२